

Η ΕΝ ΜΑΡΑΘΩΝΙ ΜΑΧΗ*

Ἐνδιέτριψα ἐπὶ μακρὸν συζητῶν τὰ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μιλτιάδου, διότι οἱ σοφοὶ τῆς ἑσπερίας καὶ τῆς ἀρκτώας Εὐρώπης ἀνεξαιρέτως καὶ ἀνεκδοκίμως δογματίζουσιν ὅτι οἱ δέκα στρατηγοί, ὡς ἀρχὴ πρὸ τῶν μηδικῶν νενομοθετημένα, καὶ κατ' ἔτος αἰρετὴ, ἦσαν ἐγκαταστημένοι πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Περσῶν, καὶ οὐχὶ ἕνεκα τοῦ πολέμου. Ὁ πολὺς Γρότιος λέγει. «Οἱ δέκα στρατηγοὶ μεταλλάσσοντες κατ' ἔτος εἶναι προῖον τοῦ πολιτεύματος τοῦ Κλεισθέους, ἐνισχυθέντος συνάμα καὶ προστατευθέντος διὰ τῆς ἀνακαινίσεως τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως» καὶ ἄλλοι αἰὶ Μιλτιάδης ἐχρημάτισε κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐκστρατείας τῶν Περσῶν εἰς τῶν ἐναυσίως ἐκλεγομένων δέκα στρατηγῶν τῆς πολιτείας, ἐκλεχθέντων ἐν ἀρχῇ τοῦ ἀττικοῦ ἔτους ὀλίγον μετὰ τὸ ἡλιοστάσιον τοῦ θερούς καθ' ἣν στιγμήν ὁ Δάτις καὶ ὁ Ἰπίαις εἶχον ἀποπλεύσει» (Γαλλ. μετάφρ. VI, σελ. 182. Παππαρηγ. Α, 373). Ὁ Κούρτιος «Ὅτε ἐπέστη ἡ ἐκλογὴ τῶν στρατηγῶν διὰ τὸ γ' ἔτος τῆς 72 Ὀλυμπιάδος, ἀρχομένου τοῦ ἔτους κατὰ τὴν πανσέληνον μετὰ τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον τὴν 27 Ἰουλίου ἔτους 490¹, οἱ πολῖται ἐξέλεξαν μεταξὺ τῶν δέκα στρατηγῶν τὸν Μιλτιάδην παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ.» Οἱ δὲ Meier καὶ Schömann (Att.Pr. σελ. 105. Lipsius 118). «Ἐως ἀπὸ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Κλεισθέους; ὁ δῆμος ἐξέλεγε κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν φυλῶν καὶ δέκα στρατηγούς». («Ὅρα καὶ Wachsmuth II, α σελ. 58. Ἰδίως Conr. Kubicki de Magistratu decem Strategorum a Clisthene instituto etc). Ἡ κοινῶς παραδεδεγμένη ὑπόθεσις τῆς ἐκλογῆς δέκα στρατηγῶν ὡς Ἀρχῆς νενομοθετημένης πρὸ τῶν μηδικῶν ὑπῆρξεν ἀρετηρῆς διαποριῶν καὶ ἀμφισβητήσεων ἀτελευτήτων. Ἄν κατὰ τὸν νόμον τοῦ Κλεισθέους οἱ στρατηγοὶ ἐχειροτονοῦντο, δὲν ἦτο λογικὸν νὰ κληροῦνται οἱ ἀνωτέραν θέσιν κατέχοντες Ἀρχοντες. Ἄρα, κατὰ Γρότιον, ὁ Ἡρόδοτος λέγων ὅτι ὁ Καλλίμαχος κύμαψ ἔλαχε πολεμαρχεῖν πλανᾶται ἀναφέρων εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν τοὺς συγχρόνους αὐτῷ θεσμούς. Κατὰ δὲ τὸν Lugebil ὁ Ἡρόδοτος ψεύδεται διηγούμενος

* Ὅρα σελ. 207.

¹ Ὁ κ. Παππαρηγόπουλος θέτει τὴν ἐκλογὴν τῶν στρατηγῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ καθ' ἡμέρας Ἰουλίου. Εἶναι λίαν ἀμφισβητούμενος ὁ χρόνος τῶν ἀρχαιρεισιῶν, αἱ δὲ διάφοροι περὶ τοῦτου γνώμαι τῶν ἀρχαιολόγων στηρίζονται εἰς εἰκασίας μᾶλλον ἢ εἰς μαρτυρίας ἀρχαίων συγγραφέων. Κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην αἱ ἀρχαιρεισίαι ἐγίνοντο κατὰ τὴν ἑννάτην πρυτανείαν, ἣτοι μετὰ τὴν Μαΐου καὶ Ἰουλίου.

πραγματα ἄτινα ὀλοτελῶς ἠγνόει. — Ἀντιλέγουσιν ἄλλοι ὅτι τῶν στρατηγῶν τὰ ἔργα ἀπῆρτον ἰδιάζουσιν ἐμπειρίαν, καὶ λογικὴν ἦτο νὰ ἐκλέγονται οἱ στρατηγοὶ ἐνῶ οἱ Ἄρχοντες ἐκληροῦντο. — Καὶ μῆπως, ἐπαυλαμβάνουσιν ἄλλοι, ὁ Πολέμαρχος δὲν εἶχε θέσιν ἀνωτέραν τῶν στρατηγῶν κ. λ. ; Αἱ ἀμφισβητήσεις αὐταὶ δὲν στηρίζονται ἐπὶ ἀντιφάσεων, ἢ πεπλανημένων μαρτυριῶν τῶν ἀρχαίων. Κατ' αὐτὰς ὁ θεσμὸς τῆς κληρώσεως τῶν Ἀρχῶν ἦτον ἀρχαιότερος τῶν Μηδικῶν, ἀλλὰ δὲν ἦτο ἐπὶ τῶν Μηδικῶν νενομοθετημένη Ἀρχὴ ἐνικυσίαι τῶν Στρατηγῶν. Αἱ τότε ἐπὶ τοῦ στρατοῦ τεταγμέναι Ἀρχαὶ ἦσαν ὁ Πολέμαρχος, οἱ Ταξίαρχοι, οἱ Λοχαγοί, οἱ Ἱππαρχοι, οἱ Φύλαρχοι. Ἐν ἐκτάκτῳ δὲ περιστάσει πολέμου δυσχεροῦς ἢ διεξαγωγῇ αὐτοῦ ἀνετίθετο εἰς ἓνα ἢ πλείονας στρατηγοὺς ἐκλεγομένους ὑπὸ τοῦ δήμου. Οὕτω δὲ ἐκ τῶν πρώτων μέτρων, ἄτινα οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Περσῶν, ἦτον ἡ ἐκλογή δέκα στρατηγῶν, ἐνὸς ἐξ ἐκάστης φυλῆς,¹ καὶ τοῦτο κατὰ λέξιν σημαίνει ἡ φράσις τοῦ Ἡροδότου « Ἀθηναῖοι δὲ ὡς ἐπύθοντο ταῦτα ἐβρόθήθον καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἦγον δὲ σφέας στρατηγοὶ δέκα, τῶν ὁ δέκατος ἦν Μιλτιάδης ». Οὗτοι δὲν ἦσαν οἱ δέκα ἤδη προκεχειροτονημένοι καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐγκαταστημένοι, ὅπερ ἐδήλου διὰ τῆς φράσεως, ἦγον σφέας οἱ δέκα στρατηγοί, τῶν δέκατος ἦν Μιλτιάδης — ἦσαν οἱ τότε χειροτονηθέντες ἐπὶ τοῦ ἐπισταμένου πολέμου. Τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ Πλούταρχου γράφοντος ἐν Ἀριστείδ. ε. Ἄπει δὲ Δᾶτις. . . εἰς Μαραθῶνα παντὶ τῷ στόλῳ κατέσχε, καὶ τὴν χώραν ἐπόρθει, τῶν δέκα καθεστώτων ἐπὶ τὸν πόλεμον στρατηγῶν μέγιστον μὲν εἶχεν ἀξίωμα Μιλτιάδης κτλ. » Σαφεστερά δὲ εἶναι ἡ φράσις τοῦ Κορν. Νέπωτος « Hoc tumultu Athenienses permoti. . . domi creant decem praetores, qui exercitui praesent, in eis Miltiadem. » Ἐν τῷ κινδύνῳ τούτῳ οἱ Ἀθηναῖοι. . . ἐκλέγουσι δέκα στρατηγούς, ἄρχοντας τοῦ στρατοῦ, ἐν οἷς τὸν Μιλτιάδην. » Τί δὲ ἀποδεικνύει ἡ ἐκλογή δέκα στρατηγῶν, καὶ ἰδίως τοῦ Μιλτιάδου; Δὲν ἐνέσκηψεν ἐν Ἀθήναις κατάπληξιν ἐπὶ τῇ προσορμίσει τοῦ περσικοῦ στόλου εἰς Μαραθῶνα. Πρὸ δεκαετίας εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι κηρύξει τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μ. Βασιλέως διὰ τοῦ ἐμπρησμοῦ τῶν Σάρδεων πρὸ πενταετίας ὁ Μιλτιάδης φεύγων τὴν ἐκδίκησιν τῶν Περσῶν ἐπανήλθεν ἐκ τῆς Χερσονήσου εἰς Ἀθήνας. Πρὸ ἐνὸς ἔτους οἱ Ἀθηναῖοι, ἀκολουθοῦντες τὸ κατὰ τῶν βερβάρων μῦθος τοῦ Μιλτιάδου, προεκάλεσαν τὴν ἐπίθεσιν αὐτῶν διὰ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἠρνήθησαν γῆν καὶ ὕδωρ εἰς τοὺς πρέσβεις τοῦ Δαρείου. Ὁ Μιλτιάδης ὡς ὁ σημαιοφόρος τῆς ἀντιστάσεως καὶ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν ἦν εὐδοκίμων παρὰ Ἀθηναίους. » Ὡς τοιοῦτος ἐξελέγη στρα-

¹ Εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, ὅτε κατέστη τακτικὴ κατ' ἔτος αἵρεσις Ἀρχή, πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ἐξελέγοντο οἱ δέκα στρατηγοὶ ἐξ ἀπάντων Ἀθηναίων, εἰς ἓνα δὲ ἢ πλείονας συνάμα ἀνετίθετο ἰδίως ἢ διεξαγωγῇ τῆς ἐκστρατείας (στρατηγὸς ὁ ἐπὶ τοῦ πολέμου).

τηγὸς ἔχων τὸ μέγιστον ἀξίωμα, καὶ ἡ ἐκλογή αὐτοῦ ἀποδεικνύει τὴν ἐπίμονον ἀπόφασιν τῶν Ἀθηναίων εἰς πόλεμον. Ἐπὶ τούτῳ ἡ ἐκλογή τῶν δέκα στρατηγῶν καὶ ἡ ἀποστολὴ μυρίων μαχητῶν εἰς Μαραθῶνα. Ἀλλὰ βεβδῶς οὔτε τῶν ὀπλιτῶν ἢ στρατολογία, οὔτε τῶν στρατηγῶν ἢ ἐκλογή ἐγένετο μετὰ τὴν προσορμίσειν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου εἰς Μαραθῶνα. Δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀγνοῶσιν οἱ ἐν Ἀθήναις τὸν ἀνδραποδισμόν καὶ τὸν ἐμπρησμόν τῆς πόλεως τῶν Νεξίων, τὴν φυγὴν τῶν Δηλίων, τὸν περίπλου τοῦ περσικοῦ στόλου εἰς τὰς νήσους, τέλος τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἐρετρίας, ἐνθα οἱ Πέρσαι διέτριψαν ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας περίπου. Λογικῶς κρίνοντες ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τοῦλάχιστον ἀφ' ἧς οἱ Ἀθηναῖοι ἔμαθον ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος ἔπλεε διευθυνόμενος πρὸς τὴν Κέων καὶ τὸ Σούνιον, παρεσκευάσθησαν ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἀπόφασιν τῶν Περσῶν ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς, καὶ τοῦλάχιστον ἡμέρας τινὰς πρὸ τῆς προσορμίσεως τοῦ στόλου εἰς Μαραθῶνα οἱ ὀπλίται τῶν Ἀθηναίων μετὰ τῶν δέκα στρατηγῶν ἦσαν ἑτοιμοὶ ὅπως δράμωσιν εἰς τὸ μέρος τῆς εἰσβολῆς τῶν πολεμίων ἔδραμον δὲ εἰς Μαραθῶνα ἅμα τῇ προσορμίσει τοῦ στόλου « Ἀθηναῖοι δὲ ὡς ἐπύθοντο ταῦτα, ἐβρόθήθον καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν Μαραθῶνα. »

Πλὴν τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Ἀριστείδου δὲν διακρίνεται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὸ ὄνομα ἄλλου τινὸς ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν. Ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ βίῳ Ἀριστείδ. ε'. ἀναφέρει τὸν Θεμιστοκλέα ὡς ἀγωνισάμενον ἄλλ' οὐχὶ καὶ ὡς στρατηγοῦντα τῆς φυλῆς αὐτοῦ. Ἄν ἦτον ἐκ τῶν δέκα ὁ Πλούταρχος δὲν ἤθελε τὸ παραλείπει ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Θεμιστοκλέους ἐν δὲ τοῖς ἔλλ. παραλλ. μνημονεύει ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν τὸν Κυναίγειρον, Πολύζηλον, Κκλλίμαχον, καὶ Μιλτιάδην. Περὶ Ξυνθίου οὐδεὶς γίνεται λόγος. Καθ' ὅλους τοὺς ἀρχαίους ἱστορικοὺς, πάντων προέχων τότε ἐν Ἀθήναις, καὶ ὡς ἐμπειρὸς περὶ τὸν πόλεμον, καὶ ὡς συνετὸς πολιτικός, ἦτον ὁ Μιλτιάδης.

Εἶναι ἀμφίβολον ἂν οἱ ὀπλίται συνεποσοῦντο εἰς δέκα χιλιάδας ἀκριβῶς, ἢ εἰς ἐννέα, καθὼς ἀναφέρουν ὁ Σουΐδας, ὁ Παυσανίας, καὶ ὁ Νέπωτος συναριθμῶν εἰς τὰς 10000 καὶ τοὺς Ἡλαταιεῖς. Πλὴν τῶν ἄλλων, τοὺς ὀποίους σημειοῖ ὁ Κούρτιος, καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν τοῖς ἔλλ. παραλλ. ἀναφέρει ἐννέα χιλίους ὀπλίτας. Ἄλλ' ἴσως ὁ ἀριθμὸς αὐξάνεται παρ' ἄλλοις προστιθεμένων τῶν ἀξιωματικῶν, καὶ τῶν ἀκολουθῶν τοῦ στρατοῦ, ὡς καὶ τῶν ὑπηρετῶν ἢ δούλων. Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ἀξιὸν λεπτομεροῦς ἐξακριβώσεως, ὡς πρὸς τὴν διαφορὰν τοῦ ἀριθμοῦ. Ὁ V. Campe ἀπορεῖ διατὶ δέκα μόνον χιλιάδες Ἀθηναίων παρῆσαν εἰς Μαραθῶνα, ἐνῶ ἡ Ἀττικὴ παρῆχε στρατὸν πολὺ ἀνώτερον, καὶ ἐκ μόνων τῶν κληρούχων τῆς Κκλλίδος τέσσαρες χιλιάδες πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχον ἐπανελεῖν ἐν Ὀροπέῳ. Εἰκάζει ἐκ τούτου ὅτι ἡ μάχη ἐγένετο οὐχὶ τὴν δεκάτην ἀπὸ τῆς ἀπα-

βάσεως τῶν Περσῶν ἀλλὰ πολὺ πρότερον ἐπιτεθέντων τούτων κατὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἑλλήνων προτοῦ συναχθῆ ἄπας ὁ Ἑλληνικὸς στρατός. Δὲν μοι φαίνεται βέβαιος ἡ ἀπορία καὶ ἡ λύσις αὐτῆς, διότι ὀπλίτας, γεφυρνασμένους καὶ ἀποτελοῦντας τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ στρατοῦ, δὲν εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι πολὺ πλείονους τῶν 12 χιλιάδων, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου δὲν ἠδύναντο νὰ ἀφίσωσιν ἀπροσπάτευτα τὰ λοιπὰ σημεῖα τῆς χώρας τὰ ὅποια ἠδύνατο συγχρόνως ὁ ἐχθρὸς νὰ προσβάλῃ, ὡς τὸν Ὠροπόν, τὸν Ἀραφῆνα, τὸ Φάληρον, ἰδίως τὸ ἄστυ, ἐνθα ἔπρεπε νὰ μὲνῃ φρουρὰ ἀρκουσα πρὸς ἀσφάλειαν τῆς πολιτείας, καὶ ὅπως δράμῃ ὅπου ἄλλοθι ἐπικρουσά- ζετο ἀνάγκη.

Πρὶν ἢ ἐξέλθωσι τῆς πόλεως οἱ στρατηγοὶ ἀπέστειλαν τὸν ταχυδρόμον Φειδιππίδην εἰς Σπάρτην καλοῦντες τοὺς Λακεδαιμονίους εἰς βοήθειαν· εἰσι δὲ γνωστὰ ἢ τε ὁδοιορία τοῦ ταχυδρόμου, καὶ ἡ ἀπάντησις τῶν Σπαρτιατῶν. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ κήρυκος ἐκ μέρους οὐχὶ τοῦ δήμου, ἀλλὰ τῶν στρατηγῶν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐν ἔτι τεκμήριον τῆς ἐκτάκτου ἐξουσίας αὐτῶν ὡς αὐτοκρατόρων κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου.

Ὁ Γρότιος καὶ τούτῳ ἐπιθεμένος ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος δέχονται ὅτι οἱ στρατηγοὶ δὲν ἐξῆλθον τῆς πόλεως εἰμὴ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Φειδιππίδου, ἦτοι μετὰ τὴν πέμπτην ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ, ὁ δὲ Γρότιος ἀνευρίσκει εἰς τὴν διήγησιν τοῦ Νέπωτος ὅτι μετὰ τὴν ἀπάντησιν τῶν Σπαρτιατῶν ἐγένετο ἐν τῇ πόλει συμβούλιον, ἐν ᾧ οἱ στρατηγοὶ διεφώνησαν ἂν ἔπρεπε νὰ ἀντεπεξέλθωσιν κατὰ τῶν Περσῶν, ἢ νὰ ὀχυρωθῶσιν ἐν τῷ ἄστει, καὶ παραδέχεται τὴν μαρτυρίαν τοῦ βωμάου ὡς μᾶλλον ἀξιόπιστον τῆς τοῦ Ἡροδότου. Ὁ Γρότιος στηρίζει τὴν γνώμην αὐτοῦ εἰς τὸν λόγον ὅτι προτοῦ ἐξέλθωσι τῆς πόλεως οἱ στρατηγοὶ ὄφειλον ν' ἀποφασίσωσιν περὶ τοῦ πολέμου, ἢ περὶ τῆς ὀχυρώσεως τοῦ ἄστεως. Ἐκ τῆς διηγήσεως τοῦ Κ. Νέπωτος δὲν βεβαιούται ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ ν' ἀπαντήσωσι τοὺς Πέρσας εἰς Μαραθῶνα ἐγένετο μετὰ τὴν ἐκ Σπάρτης ἐπάνοδον τοῦ Φειδιππίδου. Ἀκολουθοῦντες τὸν ρωμαϊκὸν βιογράφον ὄφειλον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἅμα τῇ εἰδήσει τῆς προσορμίσεως τοῦ στόλου ἐγένετο ἐν τῷ ἄστει μετὰ τῶν στρατηγῶν συζήτησις ἂν ὄφειλον ν' ἀντιταχθῶσιν εἰς τὸν ἐχθρὸν ἀποβάνοντα, ἢ νὰ ὀχυρωθῶσιν ἐντὸς τῆς πόλεως· ἀπεφασίσθη κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου ἡ ἐξοδος, καὶ συγχρόνως ἀπεστάλη ὁ Φειδιππίδης εἰς Σπάρτην. Κατὰ τὴν διήγησιν ὅμως τοῦ Ἡροδότου οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἕτοιμοι ὅπως ἐξέλθωσι· μολόντες οἱ Στρατηγοὶ ἐν τῷ ἄστει τὴν προσορμίσιν τοῦ στόλου ἀπέστειλον τὸν Φειδιππίδην καὶ ἀμέως ἔδραμον εἰς Μαραθῶνα· ἐν δὲ τῷ στρατοπέδῳ ἠγέρθη μετὰ τῶν στρατηγῶν ἡ διαφωνία. Ἀθηναίοισι δὲ τεταγμένοι ἐν τεμένει· Ἡρακλῆος ἐπῆλθον βοηθόντες Πλαταιεὺς πανδημίαι. Τοῖσι δὲ Ἀθηναίων στρατηγοῖσι ἐγένοντο δίχα αἱ γνώμαι, τῶν μὲν οὐκ ἐόντων

συμβάλλειν, ὀλίγους γὰρ εἶναι στρατιᾶ τῇ Μήδων συμβάλλειν, τῶν δὲ καὶ Μιλτιάδου κελουόντων». Τελέντος ὅτι ἡ διαφωνία τῶν στρατηγῶν ἠγέρθη ἐν Μαραθῶνι, εἰς τί ἄρα περιστρέφεται; Ἡ ἄμυνα ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ ἄστεως προὑποτίθησι τὴν γνώματευσιν τοῦ νὰ ἐπανέλθῃ ὁ στρατός εἰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ τότε δικτὶ νὰ ἐξέλθῃ; ἐρωτᾷ ὁ V. Campe (le pugna Marathonea σελ. 30). Ἡ ἀπορία ἦτο λογικὴ καὶ βέβαιος, ἐὰν ἐδεχόμεθα κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Νέπωτος ὅτι ἐγένετο συμβούλιον ἐντὸς τῆς πόλεως. Εἶναι ὅμως λογικώτερον καὶ συνεπέστερον νὰ δεχθῶμεν τὴν διήγησιν τοῦ Ἡροδότου· τὸ μὲν, διότι ἐὰν τοιοῦτο ζήτημα ἐγενετο πρὸ τῆς ἐξόδου τῶν στρατηγῶν ἀρμόδιος ἵν' ἀποφασίσῃ ἦτον ὁ δῆμος αὐτός, μᾶλλον ἢ οἱ στρατηγοὶ, τὸ δὲ διότι ἀφοῦ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν τὸν πόλεμον, ἐπὶ τούτῳ ἐκλέξαντες τοὺς δέκα στρατηγοὺς, δὲν ἦτο συνεπὲς καὶ συνετὸν νὰ συζητῶσι περὶ ἀμύνης καὶ ὀχυρώσεως τῆς πόλεως μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν Περσῶν, ἀφίνοντες τὴν Ἀττικὴν ὄλην, καὶ αὐτὴν τὴν νευτικὴν τῶν δυνάμιν, εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐχθροῦ. Τιθεμένου δὲ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ὅτι ἡ διαφωνία ἠγέρθη ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἀντικείμενον τῆς συζητήσεως ἦτον οὐχὶ ἂν ἔπρεπε νὰ πολεμήσωσιν ἢ νὰ ὀχυρωθῶσιν ἐν τῷ ἄστει, ἀλλ' ἂν ἔπρεπε νὰ ἐπιτεθῶσιν, ἢ νὰ τηρήσωσιν θέσιν ἀμυντικὴν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Ἰκαρίας, ἕτινα εἶχον ἤδη ὀχυρώσει στρατοπεδεύσαντες ἐπ' αὐτῶν. Οἱ Πέρσαι ἀποβιβάσθοντες εἰς Μαραθῶνα ἔπρεπε διὰ τῆς ὁδοῦ τχύτης νὰ προελάσωσιν εἰς τὰ μεσόγεια τῆς Ἀττικῆς, καὶ καταλληλοτέραι θέσις πρὸς ἀμυντικὸν πόλεμον δὲν ὑπῆρχε παρὰ τὰ στενὰ καὶ τοὺς λόφους μετὰ τὴν θάλασσαν καὶ Προβκλίνθου, ἢ Βραχνὰ καὶ Σταμάτας. Ἀλλ' ἡ λύσις τοῦ προκειμένου σχετίζεται μετὰ τοῦ ἑτέρου ζητήματος, ὁποῖα ἦτον ἡ στιγμή τὴν ὅποιαν ὁ Μιλτιάδης ἐξελέξατο πρὸς ἐπίθεσιν, ἐφ' οὗ γενήσεται λόγος μετὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῆς μάχης.

Οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ δέχονται ὅτι ἐν συμβουλίῳ πολεμικῷ (κατὰ τοὺς μὲν ἐν τῇ πόλει κατ' ἄλλους δὲ ἐν τῷ στρατοπέδῳ), προέκυψεν ἡ διαφωνία τῶν στρατηγῶν πέντε κατὰ, καὶ τεσσάρων ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Μιλτιάδου, ἐν δὲ τῇ ἰσοψηφίᾳ ὁ Πολέμαρχος προσετέθη εἰς τὴν τοῦ Μιλτιάδου πεισθεὶς παρὰ τούτου. Ὁ Lugebil δεχόμενος ὅτι τὸ συμβούλιον συνεκροτήθη ἐν Μαραθῶνι, ἐπιφέρει ὅτι ὁ διάλογος τοῦ Μιλτιάδου μετὰ τοῦ Καλλιμάχου δὲν ἐγένετο ἐπισήμως, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρὸ τῆς συγκροτήσεως τοῦ συμβουλίου· ἐξάγει δὲ τοῦτο ἐκ τῆς φράσεως τοῦ Ἡροδότου «πρὸς τοῦτον (τὸν Καλλιμάχον) ἐλθὼν (ὁ Μιλτιάδης)». Βέβαιον εἶναι ὅτι κατὰ τὰς διηγήσεις τοῦ τε Ἡροδότου καὶ τοῦ Νέπωτος οἱ στρατηγοὶ διηρέθησαν εἰς δύο γνώμας, οὐχὶ ὅτι διεφώνησαν ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ οἷον ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐννοεῖται. Ἐπιμένει ὅμως διὰ μακρῶν ὁ καθηγητὴς τῆς Περτρουπόλεως ἐρμηνεύων τὴν φράσιν τοῦ Ἡροδότου ἀπὸ παλαιῶν Ἀθηναίων ὁμοψήφον τὸν Πολέμαρχον ἐποιοῦντο τοῖσι στρατηγοῖσι ὅπως ἀπο-

πρόσθη τὴν ἔννοιαν ὅτι ὁ Πολέμαρχος ἦτον ἰσόψηφος, ἐξ οὗ ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῆ ἰσόβαθμος ἢ ἰσότιμος τοῖς στρατηγοῖς. Ὁ Lugebil προλαμβάνει διὰ τούτου ἴν' ἀποδείξῃ ἐν τοῖς ἐπομένοις ὅτι ὁ Πολέμαρχος εἶχε τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἀρχηγίαν ἐπὶ τῆς μάχης. Ἄλλ' εἰς λόγον τῆς διαφωνίας τῶν Στρατηγῶν ἢ φράσις τοῦ Ἡροδότου ταύτην ἔχει τὴν ἔννοιαν, ὅτι ὁ Πολέμαρχος εἶχε τότε ψῆφον μετὰ τῶν στρατηγῶν, ἐνῶ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἱστορικοῦ τὰ τῆς στρατολογίας καὶ τοῦ πολέμου ἦσαν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς στρατηγοὺς ἀνατεθειμένα, περιορισθείσης τῆς ἐξουσίας τοῦ Πολεμάρχου εἰς ἔργα καθαρῶς πολιτικά. Ἐκ τῶν λόγων τοῦ Μιλτιάδου συμπερκίνει ὁ Γρότιος ὅτι ὁ Πολέμαρχος εἶχε τὴν ὑπερισχύουσαν ψῆφον ἐν τῷ πολεμικῷ συμβουλίῳ ὡς προϊστάμενος αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ὑποστηρίζει καὶ ὁ Lugebil ἀντιτασσόμενος εἰς τὴν γνώμην τοῦ Σχολίου, ἀλλὰ τειοῦτο τι δὲν ἐξάγεται ἐκ τῆς φράσεως τοῦ Ἡροδότου. Δικαιωθέντων τῶν δέκα στρατηγῶν, πέντε ἦσαν ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Μιλτιάδου, καὶ ἰσάριθμοι ἦσαν κατ' αὐτῆς. Ἡ ψῆφος ἄρα τοῦ Πολεμάρχου καθίστατο ἀποφασιστικὴ, οὐχὶ ὡς ἔχουσα πλειοτέραν ἀξίαν τῆς τῶν στρατηγῶν, ἀλλὰ καθόσον συνετέλει εἰς τὴν πλειοψηφίαν. Ἡ διαφωνία τῶν στρατηγῶν κατὰ τὸν Γρότιον, προῆλθεν ἐν μέρει ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τῶν Σπαρτιατῶν, ὁ δὲ κ. Παπαρηγόπουλος θετικώτερον ἀποφάνεται ὅτι τὸ συμβαύλιον, ἐν ᾧ ἐξεδηλώθη ἡ διαίρεσις τῶν στρατηγῶν, ἐγένετο μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Φειδιππίδου. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν λέγει ὁ Ἡρόδοτος· φαίνεται μάλιστα ἀναιρούμενον ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν λόγων τοῦ ἀρχαίου ἱστορικοῦ.

Διὰ τῆς προσθήκης τοῦ πολεμάρχου εἰς τὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου ἀπεφασίσθη λοιπὸν ἡ μάχη ἐν Μικραθῶνι, καὶ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν ἢ γνώμην ἔφερε συμβαλέειν, ὡς ἐκάστου αὐτῶν ἐγένετο πρυτανική τῆς ἡμέρας Μιλτιάδῃ παρεδίδοσαν· ὁ δὲ δεκόμενος οὐτι καὶ συμβολὴν ἐποιέετο, πρὶν γε δὴ αὐτοῦ πρυτανική ἐγένετο. Ὡς δὲ ἐς ἐκεῖνον περιῆλθε, ἐνθαῦτα δὴ ἐτάσσοντο ὧδε Ἀθηναῖοι ὡς συμβαλέοντες, τοῦ μὲν δεξιῦ κέρους ἠγέετο ὁ Πολέμαρχος Καλλίμαχος· ὁ γὰρ νόμος τότε εἶχε οὕτω τοῖσι Ἀθηναίοισι τὸν Πολεμάρχον ἔχειν κέρως τὸ δεξιόν· ἠγεομένου δὲ τούτου ἐξεδέκοντο ὡς ἀριθμέοντο αἱ φυλαὶ, ἐχόμεναι ἀλλήλων· τελευταῖαι δὲ ἐτάσσοντο, ἔχοντες τὸ εὐώνυμον κέρως, Πλαταιέες». Ἐντεῦθεν ἀρχεται ὁ δεινότερος ἀγὼν τοῦ ῥώσου ἀκαδημαϊκοῦ ὅπως ἀποδείξῃ ἀνώτερον ἀρχηγὸν τῶν Ἀθηναίων τὸν Καλλίμαχον, καὶ ὑποτασσόμενον αὐτῷ τὸν Μιλτιάδην. Ἐκ τῶν προηγουμένων ἐπικαλεῖται τοὺς λόγους τοῦ στρατηγοῦ πρὸς τὸν Πολεμάρχον «ἐν σοὶ νῦν ἐστὶ ἢ καταδουλώσει Ἀθήνας ἢ ἐλευθέρως ποιήσαντα» κτλ. Αὐτὸ τοῦτο, λέγει ὁ σοφὸς ἑλληνιστῆς, εἶπεν ὁ Θεμιστοκλῆς πρὸς τὸν Εὐρυβιάδην. Ἄλλὰ ἡ θέσις τούτου ὡς ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων, ἦτο πάντη διάφορος τοῦ Καλλίμαχου. Ὁ Καλλίμαχος

κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Μιλτιάδου ἔσωζε τὰς Ἀθήνας διὰ τῆς ψήφου αὐτοῦ, καίτοι· ἐχούσης ἀξίαν ἴσην πρὸς τὴν τῶν στρατηγῶν. Ἦθελον ὑπερβῆ πολὺ τὰ ὄρια τῆς μελέτης μου ἀκολουθῶν τὸν Lugebil εἰς τὴν ἐκτενή διατριβὴν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ θέματος αὐτοῦ, ὅτι ὁ Πολέμαρχος ἦτον ὁ ἀνώτερος ἀρχηγός, ἐπὶ τῷ λόγῳ του ὅτι αὐτὸς ἦγε τὸ δεξιὸν κέρως. Ἐξ ὄλων τῶν μαρτυριῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει, τοῦτο μόνον ἀληθῶς βεβαιούται, ὅτι ἡ θέσις τοῦ δεξιῦ κέρως ἦτο τιμητικὴ, ὅτε δὲ παρετάσσοντο διαφόρων πολιτειῶν στρατοί, ἀντεποιούντο τὸ δεξιὸν κέρως οἱ ἀξιούντες τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου τί ἐσήμαινεν ἡ πρυτανεία τῶν στρατηγῶν ἐναλλασσομένη καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐν εἶχε τὴν ἀρχηγίαν ὁ Πολέμαρχος; Πῶς ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ταύτῃ ἐξηγεῖται τὸ δικαίωμα τοῦ Μιλτιάδου ἴν' ἀναβάλῃ τὴν μάχην εἰς τὴν ἡμέραν τῆς πρυτανείας αὐτοῦ; Ἐὰν ὁ Πολέμαρχος εἶχε τὴν ἀρχηγίαν, ἢ κατὰ τὸ νῦν λεγόμενον τὸ γενικὸν πρόσταγμα, πῶς ἠδύνατο ἐν τῇ γρηγορίῃ τῆς ποιικίλης στοᾶς ὁ Πολύγνωτος νὰ παρυστᾷ οὐχὶ τὸν Καλλίμαχον, ἀλλὰ τὸν Μιλτιάδην «τὴν χεῖρα ἐκτετακτότα ὡς τότε ἔτυχε τοῖς στρατιώταις παρκαλεούμενος, ἦν γὰρ ἐν τῇ ποιικίλῃ στοᾷ γεγραμμένος ὁ Μιλτιάδης ἐκτείνων τὴν χεῖρα καὶ ὑποδεικνύς τοῖς Ἑλλήσι τοὺς βαρβάρους λέγων ὄρθην κατ' αὐτῶν»; Ὁ Πολέμαρχος διοικῶν τὸ δεξιὸν κέρως εἶχε ὑπὸ τὰς διαταγὰς του κατὰ τὴν μάχην τοὺς στρατηγοὺς τῶν φυλῶν, αἵτινες ἦσαν τεταγμένοι εἰς τὸ δεξιόν· ἀλλ' ἢ ἀρχηγία, ἢ κατὰ τὴν σημερινὴν ἔκφρασιν τὸ γενικὸν πρόσταγμα ἀνήκεν εἰς τὸν πρυτανεύοντα στρατηγόν, καὶ οὗτος ἦν ὁ Μιλτιάδης. Παρέσχεν ὁμοῦ ἀφορμὴν εἰς ἔριδας ἢ ἐρμηναίαι τῆς φράσεως «ἠγεομένου δὲ τούτου (τοῦ Πολεμάρχου) ἐξεδέκοντο ὡς ἠριθμέοντο αἱ φυλαὶ ἐχόμεναι ἀλλήλων». Ὁ Lange ἀναφέρειν τὸ «ἠγεομένου αὐτοῦ» εἰς τὴν φυλὴν εἰς ἣν ἀνήκεν ὁ Καλλίμαχος, δέχεται ὅτι ἐνεκα τῆς ἡγεμονίας τούτου ἴστατο ἡ Αἰαντὶς πρώτη εἰς τὸ δεξιὸν κέρως. Τοῦτο φαίνεται βεβαιούμενον καὶ ἐκ τῆς πληροφορίας τοῦ Πλουτάρχου (Συμπ. προβ. Α'. 10,3)· ὅτι ὁ Καλλίμαχος ἀνήκεν εἰς τὴν Αἰαντίδα. Ἄλλὰ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ὁ Πολέμαρχος ἴστατο εἰς τὸ δεξιὸν κέρως ἐκ δικαίωματος τῆς θέσεως αὐτοῦ ὡς Ἀρχοντας, καὶ οὐχὶ ὡς ἀνήκοντος εἰς τὴν πρώτην ταχθεῖσαν φυλὴν. Ὁρθώτερον τὸ «ἠγεομένου τούτου», ὡς ἀπόλυτος γενικὴ ἐρμηναύεται ὅτι ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Πολεμάρχου ἴσταντο αἱ φυλαὶ αἱ ταχθεῖσαι εἰς τὸ δεξιὸν κέρως. Ἄν πρώτη ἐτάσσετο ἡ Αἰαντὶς καὶ εἰς ταύτην ἀνήκεν ὁ Καλλίμαχος, τοῦτο ἦτον ὅλως τυχαῖον καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Πολεμάρχου. Ὁ Lugebil ὁμοῦ ἐπιμένων εἰς τὸ ν' ἀποδείξῃ τὸν Μιλτιάδην διατελοῦντα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Πολεμάρχου εὐρίσκει ἀντιτασσόμενον εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν αὐτοῦ, ὅτι ὁ Μιλτιάδης εἶχε τὴν πρυτανείαν τῆς ἡμέρας καὶ πρώτη ἐτάσσετο εἰς τὸ δεξιὸν ἢ πρυτανεύουσα φυλὴ, ἐνῶ ὁ Μιλτιάδης, ὡς μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀνήκεν εἰς τὸν δῆμον

Ακκιχδών της Οϊνηίδος φυλής (Ὅρα Πλουτ. Κιμ. δ', και Meier de gentil.σελ. 48) τὴν δυσχέρειαν δὲ ταύτην ἐξομκλύνει βεβκιδῶν ἐξ ἰδίως εἰκασίας, ὅτι ὁ Μιλτιάδης ἀνήκεν εἰς τὴν Αἰκντίδα. Ἄλλ' ὅμως ὅτι ὁ Μιλτιάδης δὲν ἀνήκεν εἰς ταύτην βεβκιδούται, πλὴν τῶν ἄλλων, και ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἐν Συμπ. προβλ. Α. 10. μόνον τὸν Καλλιμαχον μνημονεύοντος ὡς ὄντα ἐκ τῆς φυλῆς ἐκείνης. Ἄλλὰ τὸ ζήτημα τῆς παρατάξεως τῶν Ἀθηναίων κατὰ φυλάς, ὡς ἠριθμείοντο περιστρέφεται εἰς ἀδιέξοδον κύκλον ἀμφισβητήσεων παρὰ τοῖς νεωτέροις.

Γνωστὸν ὅτι καθ' ἕκαστον ἔτος ἐπρυτάνευεν ἀνὰ μία τῶν δέκα φυλῶν ἐπὶ 36 ἢ 39 ἡμέρας, διαδεχόμενοι ἀλλήλας, κατὰ τὴν ἐπὶ Κλεισθένου ἀρισθεῖσαν σειράν, ἥτις ἔμεινεν ἀμετάβλητος ἐφ' ὅσον και ὁ ἀριθμὸς τῶν φυλῶν, και κατὰ τὴν ἐπομένην τάξιν 1) Ἐρεχθίδς, 2) Αἰγιγίς, 3) Πανδιονίς, 4) Λεοντίς, 5) Ἀκαμαντίς, 6) Οἰνηίς, 7) Κεκροπίς, 8) Ἰπποθωωντίς, 9) Αἰκντίς, και 10) Ἀντιοχίς. Λοιπὸν τὸ αὐτὸ ἠριθμείοντο αἱ φυλαὶ ἐχόμεναι ἀλλήλων» ἐξηγεῖται κατὰ λέξιν ὅτι ἐκάστης φυλῆς οἱ ὀπλιῖται ἐτάχθησαν κατὰ τὴν σειράν τῶν φυλῶν, και μετὰ τὴν πρώτην ταχθεῖσαν εἰς τὸ δεξιὸν εἶποντο αἱ λοιπαὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἐκάστης μέχρι τῆς δεκάτης, μεθ' ἣν τὸ ἀριστερὸν κέρας κατέλαβον οἱ Πλαταιεῖς. Ἄλλὰ μένει τὸ ζήτημα τίς ἦτον ἡ πρώτη ταχθεῖσα εἰς τὸ δεξιόν; Ἄν ὁ Πολέμαρχος εἶχε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν κατὰ τοὺς Grote και Lugebil, ἡ πρώτη ταχθεῖσα ἦτον ἡ Αἰκντίς, διότι εἰς ταύτην ἀνήκεν ὁ Καλλιμαχος. Ἄλλ' ἂν, ὡς βεβκιδῶν ὁ Ἡρόδοτος, ἡ μάχη συνήθη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πρυτανείας τοῦ Μιλτιάδου πρώτη ἐτάχθη ἡ φυλὴ τούτου Οἰνηίς. Ἡ τάξις τῆς πρυτανείας εἶχε ἀρχίσει πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς μάχης, διότι και οἱ μετὰ τοῦ Μιλτιάδου ὑμῶνφοι παρεχώρουν εἰς αὐτὸν τὴν πρυτανείαν τῆς ἡμέρας, ἄρα ἐτάχθη πρώτη ἡ φυλὴ ἥτις εἶχε τὴν σειράν τῆς πρυτανείας, κατὰ τινος ἀπὸ τῆς ἐξόδου ἐξ Ἀθηνῶν, πόσαι δὲ ἡμέραι εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἐξόδου μέχρι τῆς μάχης ἀμφισβητεῖται. Τοιοῦτος ὁ κύκλος τῶν ἀποριῶν και τῆς συζητήσεως.

Κατὰ τὴν μόνιμον σειράν τῆς ἀριθμώσεως τῶν φυλῶν ἔπρεπε νὰ ταχθῇ πρώτη μὲν ἡ Ἐρεχθίδς, ἐνάτη δὲ ἡ Αἰκντίς. Ἄλλὰ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Βοικχίου, ἡ Αἰκντίς ἐτάχθη πρώτη, διότι τοῦτο βεβκιδῶν ὁ Πλούταρχος ἐν Συμπ. προβλ. Ἐκ τούτου ἐξάγει ὁ σοφὸς γερμανὸς ὅτι κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι παράταξιν δὲν ἐτηρήθη ἡ μόνιμος σειρά τῆς ἀριθμώσεως τῶν φυλῶν, ἀλλ' ὡς δι' ἄλλας ὑπηρετίας ἐγένετο κατ' ἔτος διὰ κλήρου κατὰτάξις ἢ ἀρίθμησις τῶν φυλῶν, αὕτη ἢ ἐτησίαι κλήρωσις ἐτηρεῖτο και εἰς τὴν ἐν τῇ μάχῃ παράταξιν τῶν φυλῶν, ἔλαχε δὲ κατὰ τὴν κλήρωσιν τοῦ ἔτους ἐκείνου τὸν πρῶτον ἀριθμὸν ἡ Αἰκντίς. Τὴν δόξαν ταύτην ἐξήγησεν ὁ Βοικχίος ἐν δυαὶ δικτριβαῖς αὐτοῦ, ὧν ἡ τελευταία περὶ τῶν

κύκλων τῆς σελήνης παρ' Ἑλληνισιν ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς Jahrb. f. class. phil. και ἐν χωριστῷ φυλλαδίῳ ἐν ἔτει 1855¹.

Ἐκτοτε οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων ἀρχαιολόγων παρεδέχθησαν ἄνευ συζητήσεως, ὅτι πρώτη κατὰ τὴν μάχην παρετάχθη ἡ Αἰκντίς. Ἡ γνώμη αὕτη ἀναιρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου βεβκιδούτος ὅτι ὁ Μιλτιάδης ἀνέβηκε τὴν μάχην μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἦτον ἡ σειρά τῆς πρυτανείας αὐτοῦ· ἀφοῦ δὲ εἶναι, ὡς ἐρρέθη, βεβκιδόμενον ὅτι ὁ Μιλτιάδης δὲν ἀνήκεν εἰς τὴν Αἰκντίδα, ἄρα ἐτάχθη οὐχὶ αὕτη πρώτη, ἀλλ' ἡ Οἰνηίς. Δὲν ἦτο μὲν αὕτη πρώτη ὡς ἠριθμείοντο αἱ φυλαί, ἂν ἡ σειρά ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς μάχης, ἀλλ' ἠλύνατο νὰ ἦναι πρώτη ἂν ἡ ἀρίθμησις ἤρχιζεν πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐξόδου, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω. Ἐσημειώθη ἀνωτέρω ὅτι δὲν καταλέγεται πρώτη ἡ Αἰκντίς ἔνεκα τοῦ Πολέμαρχου, διότι ὁ Πολέμαρχος διώκει τὸ κέρας, και οὐχὶ τὴν φυλὴν τῆς δόποιας προστάτο ἴδιος στρατηγός· ἐὰν δὲ οὗτος δὲν εἶχε τὴν σειράν τῆς πρυτανείας, ἄρα οὐδ' ἡ φυλὴ εἰς ἣν ὁ στρατηγὸς ἀνήκεν. Ἐξετάτωμεν λοιπὸν τοὺς λόγους, ἐφ' ὧν ὁ Βοικχίος στηρίζει τὴν γνώμην αὐτοῦ.

Τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει ὡς πρώτην ἀφετηρίαν και κυρίαν βῆσιν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου, ὅτι ἐτάχθη πρώτη ἡ Αἰκντίς, και ἐκ τοῦ διδομένου τούτου συνάγει ὅτι ἐγένετο ἐτησίαι κλήρωσις καθ' ἣν ἔλαχε τὸν πρῶτον ἀριθμὸν ἡ Αἰκντίς. Εἶναι ὅμως οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι ἀρκούντως βεβαιωμένοι; Μόνη μαρτυρία τοῦ ὅτι ἐτάχθη ἡ Αἰκντίς πρώτη εἶναι τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου ἐν Συμπ. προβλ. Α, 10, 3. «Γλαυκίας δὲ ὁ ῥήτωρ και τὸ δεξιὸν κέρας Αἰκντίδαίς τῆς ἐν Μαραθῶνι παρατάξεως ἀποδοθῆναι ταῖς Αἰσχύλου εἰς τὴν μεθορίαν ἐλεγεῖαις ἐπιστοῦτο». Ὁ Πλούταρχος δὲν τὸ ἀνέγνωσε, δὲν τὸ βεβκιδῶν. Εἰς τὸ συμπόσιον, τὸ ὅποιον ὁ Φιλόπαππος ἐδίδο, μεταξὺ χαριεντισμῶν και ἐγκωμίων ὑπὲρ τῆς Αἰκντίδος φυλῆς, ὁ ῥήτωρ Γλαυκίας ἐβεβκιδῶν ὅτι ὁ Αἰσχύλος εἶπε ποῦ ὅτι ἐτάχθησαν οἱ Αἰκντίδαίς εἰς τὸ δεξιὸν κέρας. Ἡ μαρτυρία εἶναι λίαν ἀμφίβολος και βεβκιδῶν μὲν ὅτι ἡ Αἰκντίς ἐτάχθη εἰς τὸ δεξιὸν ἀλλ' οὐχὶ πρώτη. Τοῦτο ὑποθέτων ὡς βεβκιδῶν ὁ Βοικχίος ἐξηγεῖ διὰ τῆς ἐτέρας ὑποθέσεως ὅτι ὅπως λάχη ἡ Αἰκντίς πρώτη ἐγένετο κλήρωσις κατ' ἔτος· ἐνῶ οὐδὲ τοιαύτη ἐτησίαι κλήρωσις βεβκιδούται ἐξ ἀρχαίας τινος μαρτυρίας. Ὁ Βοικχίος ἐπιμαρτυρεῖται ὅτι εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Φιλοπάππου, τὸ ὅποιον περιγράφει ὡς προεῖρηται ὁ Πλούταρχος «ὁ Μάρκος προέβαλεν ὅτι Νεάνθης ὁ Κυζικηνὸς λέγει ὅτι τῇ Αἰκντίδι φυλῇ γέρας ὑπῆρχε τὸ μὴ κρίνεσθαι τὸν αὐτῆς χορὸν ἔσχατον». Ἄλλὰ και οἱ συμποσιαζόντες αὐτοὶ ἀμφίβαλλον περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ λόγου τοῦ Κλεάνθους. Ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ Δημοσθένους Μειδ. 13. «Ἐπειδὴ γὰρ οὐ καθεστηκότος χορηγοῦ τῇ Πανδιανίδι φυλῇ τρίτον ἔτος ταυτί, παρούσης δὲ τῆς Ἑκκλησίας ἐν ἣ τὸν

¹ Κατασταγμένον μετὰ τῶν βοηθ. τῆς ἱστορ. ὑπ' ἀρ. 471 τῆς Ἐθν. Βιβλιοθ.

Ἄρχοντα ἐπικληροῦν ὁ νόμος τοῖς χοροῖς τοὺς ἀύλητὰς κελεύει φαίνε-
ται ὅτι κατ' ἔτος ἐγένετο ἡ κλήρωσις τῶν χορῶν κατὰ φυλάς. Ἄλλ' ἄρα
γε ἡ κλήρωσις αὕτη μετεβλάτε τὴν τάξιν τῆς πρυτανείας τῶν φυλῶν ὡς
πρὸς τὰ λοιπὰ αὐτῶν προνόμια ἐν τῇ πολιτείᾳ, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ἐν
μάχῃ παράταξιν τοῦ στρατοῦ; Οὐδὲ ὁ Βοίχιος βεβαιῶσθαι τοῦτο. Ὡστε ἡ
δόξα, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ Παππαρηγόπουλος ἀκολουθεῖ, ὅτι «αἱ φυλαὶ ἐ-
τάχθησαν καθ' ὃν ἔλαβον τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀριθμὸν» διότι κατὰ πᾶν ἔτος
ὠρίζετο διὰ κλήρου ἡ σειρά ἐκάστης φυλῆς, καὶ κατὰ τὴν σειράν ταύ-
την ἐτάσσοντο εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις» εἶναι ὑπόθεσις στερουμένη βέ-
βαιας ἱστορικῆς. Δὲν ὑπάρχει δὲ λόγος ὅπως δυσπιστήσωμεν εἰς τὴν πλη-
ροφορίαν τοῦ Ἡροδότου, ἡ ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν φράσιν αὐτοῦ ἄλλην ἔν-
νοιαν, εἰμὴ ὅτι αἱ φυλαὶ ἐτάχθησαν ἀκολουθοῦσαι ἐκ τοῦ δεξιοῦ πρὸς τὸ
ἀριστερὸν τὴν σειράν τοῦ ἀριθμοῦ, τὸν ὅποιον ἀπὸ τοῦ Κλεισθένους διερ-
κῶς καθ' ὅλα τὰ ἔτη καὶ καθ' ὅλας τὰς περιστάσεις ἐτήρου». Ποῖα δὲ ἐ-
τάχθη πρώτη; Βεβαίως ἐκείνη εἰς ἣν ἀνήκεν ὁ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μά-
χης πρυτανεύων στρατηγός. Καὶ ἐὰν ἐπιστοῦτο ὅτι εἶχε προνόμιον τι
κατὰ τὴν ἀρίθμησιν τῶν φυλῶν ἡ Αἰαντίς, ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἐτάχθη πρῶ-
τη ἀναιρεῖται ἐκ τῆς σφοδρῆς καὶ ἀνκμφιλέκτου μαρτυρίας τοῦ Ἡροδότου,
ὅτι ἕκαστος τῶν στρατηγῶν εἶχε τὴν πρυτανείαν καθ' ἑκάστην ἡμέραν
ἐναλλάξ. Τὸ ὅτι δὲ ὁ Πολέμαρχος ἠγεῖτο τοῦ δεξιοῦ κέρτατος δὲν σημαί-
νει ὅτι ἡ φυλὴ εἰς ἣν ἀνήκεν ἐτάχθη πρώτη, καίτοι μὴ ἔχουσα, ἡ δὲ οὕτω
εἶχε τὴν πρυτανείαν τῆς ἡμέρας.

Τὸ μᾶλλον ἄξιον λόγου ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων, ἐρ' ὧν ὁ Βοίχιος, καὶ
κατόπιν τούτου πάντες οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ, στηρίζουσι τὴν δόξαν ὅτι
ἐγένετο ἐτησίαι κλήρωσις τῆς τάξεως τῶν φυλῶν εἶναι τὸ παρὰ τοῦ
Πλούταρχου ἐν Ἀριστ. ε' ἀναφερόμενον ὅτι «ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστεί-
δης ἠγωνίσαντο λαμπρῶς τεταγμένοι πρὸ ἄλλήλοις ἀνήκοντες ὁ μὲν εἰς
τὴν Αἰαντίδα, ὁ δὲ εἰς τὴν Ἀντιοχίδα φυλὴν.» Ὡς ἴδομεν ἡ μὲν Αἰαντίς
ἠριθμεῖτο ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν φυλῶν τετάρτη, ἡ δὲ Ἀντιοχίς δεκάτη
δὲν ἠδύνατο ἄρα νὰ ὦσι παρταγμένοι πρὸ ἄλλήλων, εἰμὴ ἐὰν ἐξ ἄλ-
λης κληρώσεως εἶχε μεταβληθῆ ἡ μόνιμος ἀρίθμησις τῶν φυλῶν. Εἶναι
ὅμως ἄξιον σημειώσεως ὅτι οὔτε ὁ Ἡρόδοτος, οὔτε ἄλλος τις τῶν ἀρ-
χαίων, οὔτε αὐτὸς ὁ Πλούταρχος, ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Θεμιστοκλέους,
ἀναφέρει τὸν Θεμιστοκλῆκα ὡς παρευρεθέντα κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μά-
χην ἦτο δὲ ἀπίθανον νὰ μὴ σημειωθῆ που ἐν τοῖς πολλοῖς ἀπομνημο-
νεύμασι τῶν ἀρχαίων τὸ γεγονός ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἠρίστευσε κατὰ τὴν
μάχην ἐκείνην. Φαίνεται πιθανώτερον ὅτι ὁ Πλούταρχος, ἂν αὐτὸς δὲν ἔ-
πλασε, ἀνεξελέγκτως καὶ ἀκρίτως παρεδέχθη ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀριστείδου
φήμην ἀβάσιμον περὶ τῆς ἀριστείας τοῦ Θεμιστοκλέους κατὰ τὴν ἐν Μαρα-
θῶνι μάχην πρὸς πίστωσιν τῶν ἀνεκδότων τὰ ὁποῖα ὁ βιογράφος συν-

ἔλεξεν εἰς λόγον τῆς ἀμίλλης τοῦ στρατηγοῦ τῆς ἐν Σαλαμῶνι ναυμαχίης
μετὰ τῶν προσυτέρων αὐτοῦ ἐπισήμων συμπολιτῶν. Ὅπως δὲ καὶ ὁ
Πλούταρχος αὐτὸς ἐν Θεμιστ. γ'. διηγῆται ὅτι «ὁ Θεμιστοκλῆς νέος ὢν
ἦτι τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης πρὸς τοὺς βροθάρους γενομένης. . . . ἔλεγεν
ὡς καθέθειν αὐτὸν οὐκ ἐφ' ἂν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπκιον» φαίνεται μᾶλ-
λον ἀποδεχόμενος ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἕνεκα τῆς νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίης
δὲν συμμετέσχε τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης. Μὴ ὑπάρχοντος ἄλλοθεν βεβαι-
ωμένου ὅτι ἡ Αἰαντίς παρετάχθη παρὰ τὴν Ἀντιοχίδα φυλὴν δὲν ὀφεί-
λομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι παράταξιν μετεβλήθη ἡ
ἀρίθμησις τῶν φυλῶν, πολὺ δ' ἤττον ὅτι ἐγένετο κατ' ἔτος κλήρωσις
ὀρίζουσα τὸν ἀριθμὸν τῆς παρατάξεως αὐτῶν. Ἡ εἰκασίς τοῦ Βοιχίου
ὅτι ἡ Αἰαντίς ἐτάχθη πρώτη διότι πρυτανεύουσα αὐτῆς ἐψηφίσθη ἡ ἔξο-
δος τῶν στρατηγῶν ἐκ τῆς πόλεως, οὐδεμίαν ὑπόστασιν ἔχει, διότι οὔτε
ψήφισμα τοιοῦτο μνημονεύεται που παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὔτε, ὡς ὁ Γρότιος
παρρηθεῖ ὀρθῶς, συμβιβάζεται πρὸς τὸν χρόνον τῶν λοιπῶν περιστά-
σεων τῆς μάχης ἡ ὑπόθεσις τῆς ἐξόδου τῶν στρατηγῶν ἐπὶ τῆς πρυτα-
νείας τῆς Αἰαντίδος φυλῆς. Ἡ ἀλληλοδιὰδοχος καθ' ἑκάστην πρυτανεία
τῶν δέκα στρατηγῶν οὐδεμίαν εἶχεν ἔνοιαν καὶ σημασίαν, ἂν ὁ πρυτα-
νεύων στρατηγός δὲν εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν
διεύθυνσιν τῆς μάχης. Ἄλλ' ὁ στρατηγός δὲν ἠδύνατο νὰ χωρισθῆ τῆς
φυλῆς αὐτοῦ, καὶ ἂν ὁ πρυτανεύων στρατηγός ἐτάσσετο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς
παρατάξεως, ἐξ ἀνάγκης παρετάσσετο πρώτη εἰς τὸ δεξιὸν ἡ φυλὴ εἰς ἣν
ἀνήκε. Ὁ Κούρτιος εὐλόγως ἀντιτάσσεται εἰς τὴν γνώμην τοῦ Γρότιου
ὅτι ἡ Αἰαντίς ἐτάχθη πρώτη διότι ἀνήκεν εἰς αὐτὴν ὁ δῆμος Μαραθῶνος,
ἐνθα ἡ μάχη συνήφθη. Ἡ σύμπτωσις αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλη
τὴν σειράν τῆς πρυτανείας τῶν στρατηγῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἕτερος λόγος
τοῦ Γρότιου, τὸν ὅποιον ἐγκρίνει ὁ Κούρτιος, ὅτι ἡ Αἰαντίς προὔτιμήθη
πάσης ἄλλης κατὰ τὴν παράταξιν ἕνεκα τῆς θέσεως τοῦ Πολεμάρχου
καταπίπτει διὰ τὸν ἀντίθετον λόγον ὅτι διοικητῆς τῆς Αἰαντίδος καὶ ἐπὶ
κεφαλῆς αὐτῆς κατὰ τὴν μάχην προίστατο, οὐχὶ ὁ Πολέμαρχος, ἀλλ' ὁ
στρατηγός τῆς φυλῆς. Ὁ Πολέμαρχος ἔχων τὴν διοίκησιν τοῦ δεξιοῦ κέρ-
τατος ἴστατο εἰς τὴν θέσιν αὐτοῦ, ἀσχέτως πρὸς τὴν τῆς Αἰαντίδος εἰς
ἣν ἀνήκεν ὡς πολίτης. Βεβαίως λοιπὸν ὄντος ἐξ ὅλων τῶν ἀρχαίων πλη-
ροφοριῶν, συμφωνουσῶν μετὰ τοῦ Ἡροδότου, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μά-
χης ἡ πρυτανεία ἀνήκεν εἰς τὸν Μιλτιάδην, στρατηγούντα τῆς Οἰνητίδος,
πρέπει νὰ δεχθῶμεν καὶ ὅτι αὕτη ἐτάχθη πρώτη. Ἄλλ' ἡμέρα τῆς πρυ-
τανείας τοῦ Μιλτιάδου, ἦτοι ἡμέρα τῆς μάχης δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι ἡ
δεκάτη ἀπὸ τῆς ἐξόδου ἐξ Ἀθηνῶν ὡς δέχεται ὁ κ. Παπαρηγόπουλος
(στ. σελ. 376). Τὸ ζήτημα εἶναι πολὺ σπουδαῖον ὡς πρὸς τὸν προσδιορι-
σμὸν τοῦ χρόνου τῶν ἀλλεπαλλήλων γεγονότων τῆς προπαρασκευῆς καὶ

τῆς μάχης. Ὅτι αὕτη ἔλαθε χώραν κατὰ τὴν δεκάτην ἀπὸ τῆς ἐξόδου δέχονται οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, καὶ ἐπ' αὐτοῦ στηρίζουσιν οἱ μὲν τοὺς χρονολογικοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν οἱ δὲ τὰς περὶ τῆς μάχης εἰκασίας αὐτῶν. Ἐὰν δὲ ἦτο βέβαιον τοῦτο, ἢ πρυτανεῖα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης ἀνῆκεν εἰς τὸν στρατηγὸν τῆς Ἀντιοχίδος, ὅστις ἦτον ὁ Ἀριστείδης· οὔτε εἰς τὸν τῆς Αἰκντίδος, οὔτε εἰς τὸν Μιλτιάδην. Ἡ ὑπόθεσις λοιπὸν ὅτι ἡ μάχη ἐγένετο τῆ δεκάτῃ ἀπὸ τῆς ἐξόδου τῶν στρατηγῶν δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὰς ἀνεμφιλέκτους πληροφορίες τοῦ Ἡροδότου, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἐπὶ οὐδεμιᾷ μαρτυρίας ἀρχαίας στηρίζεται ἢ ὑπόθεσις ὅτι ἡ σειρά τῆς πρυτανείας ἤρξατο ἀπὸ τῆς ἐξόδου τῶν στρατηγῶν· οὐδὲ παρὰ τινος τῶν ἀρχαίων ὀρίζεται τις ἦτον ἡ ἡμέρα αὕτη.

Ἰσχυρίσθη ἐν τοῖς πρόσθεν ὅτι οἱ δέκα στρατηγοὶ ἐξελέγησαν οὐχὶ κατὰ τὰς ἀρχαιεσιμίας τοῦ ἔτους, ἀλλ' ἐκτάκτως ὡς αὐτοκράτορες ἐπὶ τοῦ πολέμου. Ἡ δὲ ἐκλογή αὐτῶν βεβαίως δὲν ἐγένετο μετὰ ἢ κατὰ τὴν ἐν Μακροθῶνι ἀριξίαν τοῦ ἐχθροῦ. Προειδοποιημένοι οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι ὁ Περσικὸς στόλος ἔπλεε πρὸς τὴν Εὐβοϊκὸν κόλπον παρεσκευάσθησαν ἕκτοτε πρὸς ἄμυναν, καὶ ἐὰν ἡ ἐκλογή τῶν στρατηγῶν δὲν ἐγένετο κατὰ τὴν κυρίαν ἐκκλησίαν τῆς πρώτης Μεταγειτινίωνος ἱσταμένου, (διότι τὴν 17 τοῦ μηνὸς ἐκείνου ἐγένετο ἡ μάχη, ὡς θέλομεν ἰδεῖ) πολὺ πιθανῶς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην ἀνετέθη εἰς τοὺς στρατηγοὺς ἢ πληρεξουσιότης πρὸς προπαρασκευὴν τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν τῆς ἀμύνης· ὥστε τὴν δευτέραν τοῦ μηνός, ἀκριβῶς δεκαεξὶ ἡμέρας πρὸ τῆς μάχης, ὅτε οἱ Πέρσαι προσέβηλον τὰ παράλια, καὶ τὴν πόλιν τῆς Ἐρετρίας, οἱ στρατηγοὶ ἀνέλαβον τὰ καθήκοντα αὐτῶν ἕκαστος δὲ ἀνελάμβανε καθ' ἑκάστην τὴν πρυτανεῖαν τῆς ἡμέρας. Ἀπὸ τῆς δευτέρας λοιπὸν τοῦ Μεταγειτινίωνος ὑπολογίζοντες τὴν σειράν τῆς πρυτανείας εὐρίσκομεν ὅτι τῆ δεκάτῃ ἐβδόμῃ, ἡμέρα τῆς μάχης, συνέπιπτεν ἡ πρυτανεῖα τῆς Οἰνηίδος, ἕκτης εἰς τὸν κατάλογον τῶν δέκα φυλῶν. Ὅτι πρὸ τῆς ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐξόδου οἱ στρατηγοὶ ἀνέλαβον τὴν ἀπόλυτον αὐτῶν ἐξουσίαν ἐνδείκνυσιν ἡ ἀποστολὴ τοῦ κήρυκος πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ὑπ' αὐτῶν τῶν στρατηγῶν, καὶ οὐχὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἡμέρα τῆς ἐξόδου ἐκ τῆς πόλεως δὲν ἀναφέρεται παρὰ τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ καὶ ὁ προσδιορισμὸς αὐτῆς δὲν ἔχει πλέον σχέσιν πρὸς τὸν τῆς ἡμέρας τῆς μάχης. Περὰ τοῦ Ἡροδότου ἐμάθομεν ὅτι ὁ Φειδιππίδης ἔλαθε τὴν ἀπάντησιν τῶν Σπαρτιατῶν τῆ ἐνάτῃ τοῦ Καρνείου, ὅστις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν Μεταγειτινίωνα τῶν Ἀθηναίων, ἀναχωρήσας δ' ἐξ Ἀθηνῶν ὁ ἡμεροδρόμος ἐφθάσε δευτεροῦτος εἰς Σπάρτην· δυνάμεθα λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Φειδιππίδης ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν τὴν ὀγδόην ἢ τὴν ἐβδόμην τοῦ Μεταγειτινίωνος, καθ' ἣν οἱ στρατηγοὶ δὲν εἶχον ἐξέλθει τῆς πόλεως· ἀλλ' ἐξήλθον ἄμα τῆ εἰδήσει τῆς προσορμίσσεως τοῦ στόλου ἐν Μακροθῶνι, τῆς ὁποίας ἐπίτηδες ἀγνοοῦμεν ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν, πρὸ-

πει ὅμως νὰ θέσωμεν ὕστερον τῆς 7 Μεταγειτινίωνος. Ἀπεπλανήθησαν τινες εἰς τὴν γνώμην ὅτι ἡ μάχη συνήφθη τῆ 10 μετὰ τὴν ἐξοδὸν ἡμέρα ἐκ τῆς φράσεως τοῦ Ἡροδότου «ἦγον τοὺς Ἀθηναίους στρατηγοὶ δέκα τῶν ὁ δέκατος ἦν Μιλτιάδης.» ἐρμηνεύσαντες ὅτι δέκατος ἦτον ὁ Μιλτιάδης κατὰ τὴν σειράν τῆς ἡγεμονίας, καὶ ἐπειδὴ ἡ μάχη συνήφθη ἐπὶ τῆς πρυτανείας αὐτοῦ ἄρα ἡ ἡμέρα αὕτη ἦτον ἡ δεκάτη ἀπὸ τῆς ἐξόδου. Ἀλλ' ἡ φράσις τῶν ὁ δέκατος ἦν Μιλτιάδης σημαίνει ἀπλῶς ὅτι ὁ Μιλτιάδης ἦν εἰς ἐκ τῶν δέκα, καθὼς ὁ Πλούταρχος λέγει «ἔτι δὲ Ἀριστείδης μὲν ἐν Μακροθῶνι δέκατος ἦν στρατηγός» (Συγκ. Ἀριστ.: Κατ.: 6) Ἡ ἡμέρα λοιπὸν τῆς μάχης συμπίπτει μετὰ τῆς 16 πρυτανείας ἦτοι τῆς ἐπανόδου τῆς πρυτανείας τοῦ Μιλτιάδου ἀπὸ τῆς δευτέρας Μεταγειτινίωνος ἱσταμένου.

Ὅτι ἡμέρα τῆς μάχης ἦτον ἡ 17 Μεταγειτινίωνος, ἡ τοῦ Καρνείου μηνὸς δὲν λέγει ῥητῶς ὁ Ἡρόδοτος, ἢ ἄλλος ἐκ τῶν ἀρχαίων. Καθ' Ἡρόδοτον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπήντησαν τῷ Φειδιππίδῃ «ἔαδε μὲν (αὐτοῖς) βοηθῆειν Ἀθηναίοισι, ἀδύνατα δὲ σφι ἦν τὸ παρχυτικά ποιῆειν ταῦτα, οὐ βουλομένοισι λύειν τὸν νόμον· ἦν γὰρ ἱσταμένου τοῦ μηνός ἐνάτη, ἐνάτη δὲ οὐκ ἐξελεύσασθαι ἔφρασαν μὴ οὐ πλήρους ἔντος τοῦ κύκλου· οὗτοι μὲν νῦν τὴν πανσέληνον ἔμενον.» Ἡ φράσις τοῦ Ἡροδότου ἐνταῦθα εἶναι ἀόριστος, καὶ τινες τῶν νεωτέρων ἐξέλαβον ὅτι καθ' Ἡρόδοτον οἱ Λακεδαιμόνιοι οὐδέποτε ἠδύναντο νὰ ἐκστρατεύσωσι πρὸ τῆς πανσελήνου· ὅπερ διαψεύδεται ἐκ τῆς ἱστορίας. Ἀλλ' ἐξ ἄλλων ἀρχαίων μαρτυριῶν βεβαιούται ὅτι ὁ μὴν καθ' ὃν δὲν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ἐκστρατεύωσι πρὸ τῆς πανσελήνου ἦτον ὁ Καρνεῖος, ἕνεκα τῶν ἑορτῶν. Οὕτως ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς ἐν Z 206 λέγει «Τούτους μὲν ἀμφὶ Λεωνίδα πρῶτους ἀπέπεμψαν Σπαρτ.ἄται... μετὰ δὲ Κάρνεια γὰρ σφι ἦν ἐμποδῶν ἔμελλον ὀρτάσαντες καὶ φυλακὰς λιπόντες ἐν Σπάρτῃ κατὰ τάχος βοηθήσειν πανδημεῖ.» Καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐν E, 54 αὐτὸς δ' αὐτοῖς τὰ δικατήρια θυομένοις οὐ προὔχωρει, αὐτοὶ τε ἀπήλθον ἐπ' οἶκον, καὶ τοὺς ζυμμάχους περιήγγειλαν μετὰ τὸν μέλλοντα (Καρνεῖος δ' ἦν μὴν, ἱερομήνια Δωριεῦσι) παρασκευάζεσθαι ὡς στρατευσομένους κτλ. (Ὅρα αὐτίθικεφ. 75 καὶ Ἀθήναιον δ, 19 Ἠτύχ. B 151). Ἐπὶ τούτων ἐρειδόμενοι ὁ Freret in M del' A. d. Inscr. XVIII 134 καὶ ὁ Boeckh (Mondeyell): σελ. 66 ἐβεβαίωσαν ὅτι ὁ μὴν περὶ οὗ ὁ λόγος εἶναι ὁ Καρνεῖος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Μεταγειτινίων τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Πλούταρχος ὅμως ἐν τῷ περὶ Ἡροδ. κκκοθ: κς' ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ μάχη συνέβη τῆ 6 Βοηδρομιώνος (ἐπομένου τοῦ Μεταγειτινίωνος μηνός) διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἑορτάζετο ἐν Ἀθήναις, οὐδὲ τὴν πρὸς Ἀγρας πομπὴν ἱστορήσας, ἦν πέμπουσιν ἔτι νῦν τῆ Ἑκῆτη χαριστήρια τῆς νίκης ἑορτάζοντες» ψεύδεται δὲ ὁ Ἡρόδοτος ἀποδίδων εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὴν πρόφασιν ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκστρατεύσωσι πρὸ

τῆς πανσελήνου οὐ γὰρ μόνον ἄλλας μυριάς ἐξόδου, καὶ μάχας πεποίη-
ται μηνὸς ἱσταμένου (δηλαδὴ ἐντὸς τοῦ πρώτου δεκαημέρου) μὴ περιμεί-
ναντες τὴν πανσέληνον, ἀλλὰ καὶ ταύτης τῆς μάχης ἕκτη Βοηδρομιῶνος
ἱσταμένου γενομένης ὀλίγον ἀπελείφθησαν, ὥστε καὶ θεάσασθαι τοὺς νε-
κροὺς ἐπελθόντας ἐπὶ τὸν τόπον». Ὁ λόγος ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἠδύνατο
νὰ ἐκστρατεύσῃσι, διότι πολλάκις ἐξεστράτευσαν πρὸ τῆς πανσελήνου, ἡλ-
θευεν ἂν ἡ μάχη ἐγένετο εἰς μῆνα ἄλλον ἢ τὸν Καρνεῖον, ἀλλ' ὅτι κατὰ
τὸν μῆνα τοῦτον δὲν ἐξεστράτευον πρὸ τῆς πανσελήνου ἀφαιρεῖ πάσιν
ἀμφιβολίαν ἢ μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου· ἐκ τούτου δὲ βεβαιοῦται καὶ ὅτι ἡ
μάχη ἐγένετο τὸν Μεταγειτινῶνα ἢ Καρνεῖον καὶ οὐχὶ τὸν Βοηδρομιῶνα.
Ἡ δὲ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τελομένη πομπὴ δὲν συνέπιπτε μετὰ
τῆς ἐπετείου τῆς μάχης, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ὁ δῆμος ἐψή-
φισε τὴν ἑορτήν· τὸ μὲν διότι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὰς
τακτικὰς ἐργασίας τῆς, εἰμὴ ἀποῦ ἐξέλειπε πᾶς φόβος ἐπικανότου καὶ
προσβολῆς τοῦ περσικοῦ στόλου· τὸ δὲ διότι κατὰ πρῶτον οἱ Ἀθηναῖοι
ἐτάχοντο νὰ προσφέρωσιν εἰς τὴν Ἀγροτέρην Ἀρτεμιν θυσίαν τράγων
ἰσαριθμῶν πρὸς τοὺς φονευθησομένους ἐχθροὺς· ἀλλὰ διὰ τὸ πλῆθος
τούτων ἀπέβηκεν ἀνέφικτος ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὑποσχέσεως, καὶ ἀπεφ-
σίσθη διὰ ψηφίσματος νὰ θύωσι κατ' ἕτος πεντακοσίας τῶν χιμάρων, ὡς
διηγῆται αὐτὸς ὁ Πλούταρχος. Παρατηροῦσι δὲ οἱ νεώτεροι ὅτι ἡ αὐτὴ
διαφορὰ τῆς ἡμέρας τῆς ἑορτῆς ἀπὸ τῆς ἐπετείου τῆς νίκης ἀνευρίσκεται
καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην· διότι κατὰ τὸν Πλούταρχον ἑωρ-
τάζετο τῇ τετράδι τοῦ Βοηδρομιῶνος ἱσταμένου κατ' Ἀθηναίους, κατὰ
δὲ Βοιωτοὺς τετράδι τοῦ Πανέμου φθίνοντος (βίος Ἀριστ. ΙΘ'), οἱ δὲ νε-
ώτεροι εὐρίσκουσιν ὅτι δὲν συνέπιπτον αἱ δύο αὗται ἡμέραι, διότι ὁ Πά-
νεμος τῶν Βοιωτῶν ἀντιστοίχει πρὸς τὸν Μεταγειτινῶνα τῶν Ἀθηναίων
(Corsini F. Att. II. σελ. 412. Boeckh de pugnae marath. temp. Freret
ὡς ἄνω). Ἐωρτάζετο δ' ἐν Ἀθήναις ἡ νίκη τῇ τετράδι Βοηδρομιῶνος ἱ-
σταμένου, ὅπως πανηγυρίζωσι κατὰ συνέχειαν τὴν τε ἐν Πλαταιαῖς νί-
κην καὶ τὴν ἐν Μαραθῶνι. Καὶ τῶν νεωτέρων τινὲς ἐκλαμβάνουσι τὸν
λόγον τῆς ἑορτῆς ὡς πρόφασιν τῶν Σπαρτιατῶν ὅπως ἀποφύγῃσι τὴν ἐ-
πικουρίαν αὐτῶν· ἀλλ' ἐνῶ ἐξ ἐνὸς μέρους τὸ θρησκευτικὸν κώλυμα πι-
στοῦται καὶ ἐπὶ ἄλλων περιστάσεων· ἐξ ἑτέρου ὁ Ἡρόδοτος δὲν παρα-
λείπει ν' ἀναφέρῃ ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν πανσέληνον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔ-
σπευσαν εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, ἀναχωρήσαντες πρὸ τῆς μάχης, καὶ
τριτῆσι ἀφικθέντες εἰς Ἀθήνας. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν λόγος μομφῆς κατὰ
τῶν Σπαρτιατῶν, οὐδὲ κατὰ τοῦ Ἡροδότου ὡς καταψευσαμένου αὐτῶν·
οὐδὲ εἶναι μᾶλλον τούτου ἀξιοπίστος ὁ Πλούταρχος ἐν τοῖς ὑπὸ τούτου
ἀναφερομένοις περὶ τῆς παρατάξεως τῶν φυλῶν καὶ περὶ τῆς ἡμέρας τῆς
μάχης.

Ὁ Βοϊκίχιος ἐν τῇ ἱστορ. τῶν ἑσλην. κύκλων σελ. 71 ἐκ τῶν πινάκων
τῶν ὀκταετῶν κύκλων τῶν Ἀθηναίων σημειοῖ ὡς ἀντιστοιχοῦσαν τὴν
ἀρχὴν τοῦ 3 ἔτους τῆς 86 ὀλυμ. πρὸς τὴν 7 Αὐγούστου 434 π. Χ. τοῦ
Ἰουλιανοῦ μηνολογίου καὶ τὸ 3 ἔτος τῆς 72 ὀλυμ., καθ' ὃ συνήρθη ἡ ἐν
Μαραθῶνι μάχη, ὡς ἀρχόμενον τῇ 27 Ἰουλίου 490 π. Χ., ὥστε ἡ α.
Μεταγειτινῶνος ἀρχεται μετὰ τὸ ἐσπέρας τῆς 26 Αὐγούστου, καὶ ἡ 8
Σεπτεμβρίου μετὰ τῆς 13 καὶ 14 Μεταγειτινῶνος. Ἐν Σπάρτῃ ἡ παν-
σέληνος ἐγένετο ἀρχομένης τῆς 14 Μεταγειτινῶνος ἐσπέρας τῆς 8 Σε-
πτεμβρίου. Ἄρα ἡ ἡμέρα τῆς 14 Μεταγειτινῶνος, 9 Σεπτεμβρίου ἦτον
ἡ τελευταία τῶν Καρνεῖων· οἱ δὲ Σπαρτιαταὶ ἀνεχώρησαν τὴν πρώτην
τῆς 15 Μεταγ., ἦτοι 10 7βρίου καὶ ἔφθασαν εἰς Ἀθήνας τριτῆσι, τούτ-
τέστι τὴν 13 Σεπτεμβρίου ἢ 18 Μεταγειτινῶνος. Ἐπειδὴ δ' ἔφθασαν τὴν
ἐπιούσαν τῆς μάχης κατὰ Πλάτωνα (Νομ. Γ'. ὕστερον δ' οὖν ἀφίκοντο
τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης γενομένης μιᾷ ἡμέρᾳ), ἐξάγεται ὅτι ἡ μάχη
συνήρθη τὴν 17 Μεταγειτινῶνος συμπίπτουσαν πρὸς τὴν 12 Σεπτεμ-
βρίου 490 π. Χ. κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν μηνολόγιον.

Ὁ Γρότιος ἀποκλίνει μᾶλλον πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου ὅτι
ἡ 6 Βοηδρομιῶνος, καθ' ἣν ἑορτάζετο ἡ νίκη, ἦτο καὶ ἡ ἐπέτειος τῆς μά-
χης, μὴ ἀνκίρων τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Freret, Larchet καὶ Boeckh ὑπὲρ
τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἡροδότου. Ἐπὶ τούτοις ὁ ἀγγλος ἱστορικὸς ἀποκρούει
τὰ συμπεράσματα τοῦ γερμανοῦ φιλολόγου, παραδεχόμενος ὡς ἀναμφι-
σβήτητον ὅτι ἡ Αἰκνίτις ἐτάχθη πρώτη εἰς τὸ δεξιὸν ἐφ' οὗ δὲν εὐρίσκει
ἀποχρώτας τὰς ἐξηγήσεις τοῦ Βοικίχιου, οὔτε βεσίμους τὰς δοξασίας τῶν
ἱστορικῶν περὶ τῆς ἐτησίαις κληρώσεως τῶν φυλῶν, περὶ τῆς ἀρχηγίας
τοῦ Πολεμάρχου, περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐξόδου τῶν στρατηγῶν, καὶ τῆς
ἐνάρξεως τῆς ἀλληλοδιαδόχου πρυτανείας τῶν φυλῶν κλπ. Ὅλοι αἱ ἀμ-
φισβητήσεις αὗται τίθενται ἐκποδῶν ἐὰν μένωμεν ἐν τοῖς ὑπὸ τῶν ἀρ-
χαιοτέρων πηγῶν μαρτυρουμένοις, παραλείποντες τὰς πρὸς ἀντίρρην ἢ
διόρθωσιν αὐτῶν εἰκοτολογίας τῶν νεωτέρων. Δεχόμενοι τὴν δευτέραν
Μεταγειτινῶνος ἱσταμένου ὡς ἡμέραν ἐνάρξεως τῆς σειρᾶς τῆς πρυτα-
νείας τῶν στρατηγῶν εὐρίσκομεν συμπίπτουσαν μετὰ τῆς 17 τὴν ἡμέραν
τοῦ ἀριθμοῦ τῆς Οἰνηίδος καὶ τῆς πρυτανείας τοῦ Μιλτιάδου. Ἡ Οἰνηὶς
λοιπὸν παρετάχθη ἐν τῷ δεξιῷ πρώτῃ, 2 ἡ Κερραιπὶς, 3 ἡ Ἴπποβοωντίς,
4 ἡ Αἰκνίτις, 5 ἡ Ἀντιοχίς· ἐπονται δὲ 6 Ἐρεχθίδης, 7 Αἰγιηὶς, 8 Πανδιου-
νίς, 9 Λεοντίς, 10 Ἀκαμαντίς καὶ τελευταῖοι οἱ Πλαταιαῖς. Οὕτω δὲν
ἔχομεν ἀνάγκην τῶν ἀμαρτυρητῶν εἰκασιῶν τῶν νεωτέρων περὶ τινος
ἐνιαυσίαις ἢ ἐκτάκτου κληρώσεως τῆς παρατάξεως τῶν φυλῶν· οὐδὲ ὑπο-
θέσεων ἀτεκμάρτων πρὸς συμβεβασημὸν τῆς πρυτανείας τοῦ Μιλτιάδου
μετὰ τῆς σειρᾶς τῶν φυλῶν ἀρχομένης ἀπὸ τῆς δεκάτης πρὸ τῆς μάχης,
ὡς ἡμέρας τῆς ἐξόδου τῶν στρατηγῶν. Συνωδᾷ δὲ πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Ἡρο-

δότης ιστορούμενα εὐρίσκουμεν κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν φυλῶν πρώτην ταχθεῖσαν τὴν Οἰνιθίδα, εἰς ἣν ἀνήκειν ὁ πρυτανεύων Μιλτιάδης, τετάρτην εἰς τὸ δεξιὸν τὴν Αἰκντιδα ὡς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος ἐν Συμπ. Προβλ. ἀμέσως δὲ καὶ ἀκριβῶς εἰς τὸ κέντρον τὴν Ἀντιοχίδα εἰς ἣν ἀνήκειν ὁ Ἀριστείδης.

Περὶ τῆς θέσεως ἐν ἣ περὶ ἐκράθησαν οἱ πολέμιοι στρατοὶ δὲν ἔχομεν ἀκριβῆ πληροφορίαν τῶν ἀρχαίων. Περὶ τῶν Ἀθηναίων μόνον ὁ Ἡρόδοτος λέγει ἅ Ἀθηναίοισι δὲ τετραγυνοῖσι ἐν τεμένει Ἑρακλέος ἐπῆλθον βοηθέοντες Πλακτιεὺς πικιδημεῖοι. Τὸ τέμενος δὲν σώζεται, ἀλλὰ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀνεῦρον ὁ συνταγματάρχης Λήκιος καὶ ὁ Φίνλεϋ. Ἀμφότεροι ἐξηρῶνυσαν μετὰ προσοχῆς τὰ τῆς μάχης καταμετρήσαντες τὸ μακροθώνιον πεδίου. Ὁ πρῶτος εἶχε γνώσει τῆς πολεμικῆς τέχνης, καὶ τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας· ὁ δευτέρος κατεγίνετο εἰς τὴν ἱστορίαν, ἰδίως τῆς νεωτέρης Ἑλλάδος, ἀλλὰ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὡς φιλότουρκος μᾶλλον καὶ μισέλλην. Ὑποθέτω ὅτι αἱ κρίσεις αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν Μακροθῶνι μάχης εἶναι γνωμκτεῖσεις τοῦ φίλου του Church, ἐλθόντος ἐν Ἑλλάδι μετὰ βεβαίον Ἐκχυματάρχου, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἀλλ' ἀξιῶντος καὶ λαβόντος βεβαίον ἀρχιστρατηγού, χωρὶς νὰ κατέχη τὴν στρατηγικὴν ἐπιστήμην, οὐδὲ τὸ θάρρος γενναίου μαχητοῦ. Ἐνεκ τούτων ἀποδίδω εἰς τὰς κρίσεις τοῦ Ληκίου πίστιν πλειοτέρην ἢ εἰς τὰς τοῦ Φίνλεϋ· περὶ τῆς μάχης ἀλλ' ἀμφοτέρω ἀκριβῶς περιέγραψαν τὸ Μακροθώνιον πεδίου καὶ τὰς περὶ αὐτοῦ θέσεις, ὅπως ἦσαν πρὸ πεντηκονταετίας· ὀλιγώτερον παρ' ὅσον φαίνεται σήμερον μεταβεβλημένον. Εὐρὺς καὶ βαθύς κόλπος ἀπέναντι τῆς Εὐβοίας ἀποτελεῖται βορειοανατολικῶς ὑπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Κυνοσοῦρας, τὰ νῦν Στόμη, προεκβολῆς τοῦ ὄρους Δρακονέρα, καὶ δυτικομεσημβρινῶς ὑπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Προβαλίνθου προεκβολῆς τοῦ Πεντελικοῦ ὄρους Ἀργαλίου. Βορειοδυτικῶς τῆς παραλίας τοῦ κόλπου ἐκτείνεται τὸ μακροθώνιον πεδίου ἐν σχήματι ἡμισελήνου περιοριζόμενον ἐκ τῶν ὄρων Ἀργαλίου, Ἀφορισμῶν, Κοτρῶνι, Στυροκοράκι, Δρακονέρα. Εἰς τὸ δυτικομεσημβρινὸν ἄκρον πρὸς τὰς ὑπορείας τῆς Προβαλίνθου σχηματίζεται παρὰ τὴν θάλασσαν μικρὸν ἔλος παρ' ᾧ ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς Ἑλλωτιδος ἢ Ἑλλωτίδος Ἀθηνῶν. Ἡ ἀρκτική πλευρὰ τοῦ πεδίου καλύπτεται ὑπὸ μεγάλου ἔλους ἀποξηρῶνιμένου κατὰ τὸ θέρος, καὶ ἀφίνοντος δύο μικρὰς λίμνας. Τὸ πεδίου ἔχει μῆκος σχεδὸν ἑπτὰ μιλίων ἀγγλικῶν ἢ 5 1/2 γεωγραφικῶν, καὶ πλάτος ὀλίγον μικρότερον τῶν δύο μιλίων ἀγγλικῶν ἢ 1 1/2 γεωγραφικῶν. Ἀλλὰ μετὰ τοῦ πεδίου συνεχόνται δυτικομεσημβρινῶς εὐρεῖα κοιλάς μεταξὺ τῶν ὄρων Ἀργαλίου, Ἰκαρίας καὶ Κοτρῶνι ἐν ἣ κεῖται τὸ χωρίον Βραναῖ, εἰς τὸ μέσον

1. Ἐνταῦθα ἔχω ὑπ' ὄψει τὴν διατριβὴν καὶ τὸν χάρτην τοῦ Φίνλεϋ περιγράφοντος τὴν Διάκριαν.

τοῦ πεδίου πρὸς δυσμὰς ἐτέρω μακροτέρω ἀλλὰ στενωτέρω κοιλάς μεταξὺ τῶν ὄρων Κοτρῶνι καὶ Κοράκι ἐν ἣ κεῖται τὸ νῦν καλούμενον χωρίον Μακροθῶνα, καὶ πρὸς ἄρκτον τρίτη μεγάλη κοιλάς, ἢ τοῦ Τρικουρίου, μεταξὺ τῶν ὄρων Κοράκι καὶ Δρακονέρα καὶ τοῦ μεγάλου ἔλους, συνδεομένη μετὰ τοῦ μακροθωνίου πεδίου διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Κάτω Σουλίου μετὰ τοῦ ἔλους καὶ τοῦ ὄρους Κοράκι. Εἰς τὸ πεδίου κατέρχεται ἀπὸ τοῦ Ἀφορισμοῦ διὰ τοῦ Βραναῖ ποτάμιον τὸ ὄποιον δὲν φθάνει μέχρι τῆς θαλάσσης· ἕτερος μεγαλύτερος ποταμὸς κατερχόμενος διὰ τῆς Οἰνῆς καὶ τῆς Μακροθῶνας μέχρι τῆς θαλάσσης, καὶ διακρίων τὸ πεδίου εἰς δύο σχεδὸν ἴσα μέρη, βόρειον καὶ μεσημβρινόν· καὶ τρίτος ποταμὸς κατερχόμενος ἀπὸ τῆς πηγῆς Μικκάρικς παρὰ τὸ κάτω Σουλι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἔλους μέχρι τῆς θαλάσσης. Τὸ χωρίον Βραναῖ συνδέεται μετὰ τῶν Ἀθηνῶν δι' ἀμαξήτης ὁδοῦ διερχομένης ἐκ τῶν ἀνατολικο-μεσημβρινῶν ὑπωρειῶν τῆς Προβαλίνθου καὶ τοῦ Πεντελικοῦ, καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς διερχομένης ἀπὸ Σταματίας ἐπὶ τοῦ ὄρους Ἀφορισμοῦ καὶ τῆς Κηφισίας καὶ τῶν βορειοδυτικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Πεντελικοῦ. Τὸ χωρίον τῆς Μακροθῶνας συνδέεται μετὰ τῶν Ἀθηνῶν εἴτε διὰ τῆς Προβαλίνθου, εἴτε διὰ τῆς Σταματίας, ὡς καὶ ὁ Τρικουρίου, ἀλλὰ ἡ θέσις καὶ ἡ ὁδὸς τοῦ Βραναῖ διὰ τῆς Προβαλίνθου εἶναι ὀκνηρότερη καὶ ἐγγυτέρη πρὸς τὸ ἄτυ· Ὁ Λήκιος ἐβεβαίωσε ὅτι ἡ ἀρχαία κώμη τοῦ Μακροθῶνος ἔκειτο εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βραναῖ. Ὡς γνωστὸν ὁ ἀρχαῖος δῆμος Μακροθῶνος ἀπετελεῖτο ἐκ τῆς τετραπόλεως Μακροθῶνος, Οἰνῆς, Προβαλίνθου καὶ Τρικουρίου. Ὁ Τρικουρίου ἔκειτο ἀναμφισβητήτως πρὸς ἄρκτον τοῦ μακροθωνίου πεδίου καὶ τοῦ μεγάλου ἔλους, ἢ δὲ Προβαλίνθος εἰς τὴν ἀντίθετον μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ πεδίου. Ὁ Μακροθῶν καὶ ἡ Οἰνὴ ἔκειτο πρὸς δυσμὰς τοῦ πεδίου εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ὄρων κοιλάδας. Ὅτι εἰς τὴν τοῦ Βραναῖ ἔκειτο ἡ κώμη τοῦ Μακροθῶνος βεβαίως, διότι ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Fauvel, Chandler, καὶ Ross ἀνευρεθέντων ἀρχαίων ἀγαλμάτων, ἐπιγραφῶν, καὶ λίθων μαρτυρεῖται ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχε τὸ ἀγροκήπιον τοῦ Μακροθωνίου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, εὐρίσκονται δὲ πολλὰ λείψανα ἀρχαίων τοίχων καὶ κτιρίων, ἐνδεικνύοντα ὅτι ἐκεῖ που ἔκειτο μεγάλη κώμη ἀρχαία. Ὁ κ. Πικκέρρηγόπουλος διστάζει νὰ δεχθῆ τὴν γνώμην ταύτην θεωρῶν πιθανώτερον ὅτι ὁ Μακροθῶν ἔκειτο εἰς τὴν μεσαίαν κοιλάδα μεταξὺ Κοτρῶνι καὶ Κοράκι, ἐν ἣ τὸ χωρίον Μακροθῶνα καὶ ὑπεράνω τούτου (ἐν μίλιον σχεδὸν) ἐρείπιε ἀρχαίας κώμης, διότι ἡ πεδία αὕτη εἶναι μεγαλύτερα τῆς τοῦ Βραναῖ. Ἀλλ' ὥτως ἀπατᾶται ἐκ τῆς ἀπόψεως τῶν δύο κοιλάδων, καθόσον ἡ μὲν τῆς Μακροθῶνας

1. Ἐν τῷ α μέρει (σελ. 212) παρεμφερῶς κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν τὸ χωρίον ἐν ᾧ ἔγραφον ὅτι ἡ διὰ Κηφισίας ὁδὸς εἶνε μακρὴ καὶ δύσβατος μεταξὺ Μακροθῶνος (Βραναῖ) καὶ Σταματίας· ἐνῶ ἡ διὰ Χαρθαίου ἀνωφερῆς, οὐχὶ δύσβατος κατὰ τὴν ἄρκον τῆς Προβαλίνθου ἔκειθεν εἶναι ὀκνηρὴ καὶ ἐπίπεδος μέχρι τῆς Ἀθηνῶν. Προσθετέον ὅτι ἡ μεταξὺ Χαρθαίου καὶ Μπαλλὰ θέσις καλεῖται τανῦν Μπαλλὰνα ἢ τὴν Μπαλλὰνα ὡσεὶ ἔλαγέ τις εἰς τὴν Πελλήνην.

εἶναι μὲν μακρυτέρᾳ, ἀλλὰ πολὺ στενωπὴ ἀπὸ τοῦ Μακραθωνίου πεδίου μέχρι τῶν ἀρχαίων ἐρείπιων, ἐν συνόλῳ δὲ εἶναι καὶ μικρὰ καὶ ἀνώμαλος. Ἔνεκα δὲ τοῦ κατερχομένου δι' αὐτῆς ποταμοῦ πιθανολογεῖται μᾶλλον ὅτι τὰ ἄνωθι τοῦ χωρίου ἐρείπια εἶναι τῆς ἀρχαίας Οἰνός. Τούτου τεθέντος δὲν ἠδύνατο νὰ κεῖνται ἐντὸς τῆς στενωπῆς ἐκείνης κοιλάδος δύο κῶμαι τοσοῦτον πλησίον ἀλλήλαις, ἡ Οἰνὴ καὶ ὁ Μακραθών. Ἡ κοιλάς ἀπεναντίας τοῦ Βρανᾶ ἀποτελοῦσα εὐρείαν καὶ ὁμαλὴν πεδιάδα συνεχομένην μετὰ τοῦ μακραθωνίου πεδίου, εἶναι πολὺ καταλληλοτέρᾳ πρὸς σύστασιν μεγάλης κώμης. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς πλανᾷ ἡ σημερινὴ ἐπωνυμία τῶν χωρίων. Ἐξ ἀρχαίων χρόνων ἐρημώθησαν ἡ Οἰνὴ καὶ ἡ Προβάλινθος. Ὁ Στράβων ἐν παρόδῳ ἀναφέρει τὴν Οἰνὴν, ὁ δὲ Πλίνιος φυσ. ἱστ. 5, 7 λέγει ὅτι ἐπ' αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχον οὔτε Οἰνὴ, οὔτε Προβάλινθος. Πιθανῶς λοιπὸν ἐπὶ τινος καταστροφῆς αἱ ἀρχαιότεραι τέσσαρες κῶμαι συνωκίσθησαν, διατηρήσασκι τὸ ὄνομα τοῦ δήμου, εἰς τὸ νῦν χωρίον Μακραθών, κάτωθι τῆς Οἰνός, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τοῦ ποταμοῦ εἰς τὴν ἀρχαίαν κώμην προσγινομένων ζημιῶν. Ὁ Ross ἐξερευνήσας ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐπίσθη ὅτι ἡ ἀρχαία κώμη τοῦ Μακραθώνος ἔκειτο εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Βρανᾶ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ὑψώματος ἐφ' οὗ ὁ Λήκιος θέτει τὸ τέμενος τοῦ Ἡρακλείου, σῶζονται δὲ εἰσέτι ἐρείπια ἀρχαίων τοίχων, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Βρανᾶ, καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς μεταξὺ Βρανᾶ καὶ Ἀθηνῶν διὰ Χαρβατίου. Μεταξὺ λοιπὸν τοῦ Ἡρακλείου καὶ τοῦ Βρανᾶ, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ καὶ τοῦ ῥύκιος τοῦ καταβαίνοντος ἐκ τοῦ χωρίου, τοποθετεῖ ὁ Λήκιος τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων. Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης εἰ Ἕλληνας εἶχον ὑπ' αὐτοῦ ὄλον τὸ Μακραθώνειον πεδίου, ἡσφάλιζον τὰ νῶτα διὰ τῶν ὀρέων Ἀργαλίκι, Ἀφορισμοῦ, Κοτρῶνι καὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Οἰνός, καὶ ἐδέσποζον τῶν πρὸς τὸ ἄστυ ὁδῶν τῆς τε διὰ Χαρβατίου καὶ τῆς διὰ Κηρισσίας. Ἡ θέσις εἰς ἣν προσωρμίσθη ὁ στόλος, καὶ ἀπεβιβάσθησαν οἱ Πέρσαι, ὑποδεικνύεται ἀφ' ἑαυτῆς, ὡς ἡ ἀρκτική πικραλία τοῦ κόλπου μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ μεγάλου ἔλους, εἴθις ὁ στόλος προεφυλάσσετο διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Κυνοσοῦρας· δὲν ὑπῆρχε δὲ φόβος ἐξ ἀπιναικίας ἐπιθέσεως ἢ ἐνέδρας ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες δὲν ἠδύνατο νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ Μακραθώνειον πεδίου, εἰμὴ ἐκ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς, κατερχόμενοι ἐκ τῶν ὀρέων Ἀφορισμοῦ καὶ Ἀργαλίκι. Ἐπὶ τούτων ὁ Φίνλεϋ συμφωνεῖ μετὰ τοῦ Λήκι. Ἀλλὰ διαφωνία ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς παρκατάξεως εἰς τὴν μάχην. Κατὰ τὸν Λήκι ἡ δεξιὰ τῶν Ἀθηναίων ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου, ἡ δὲ γριμμὴ ἐξετείνετο ἀριστερὰ ἐκ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον μέχρι τοῦ ποταμοῦ τοῦ ἐκ τῆς Οἰνός κατερχομένου καὶ τοῦ νῦν ἐκκλησιδίου τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου, παρὰ τῷ Σέφερι· οἱ δὲ Πέρσαι παρκατάχθησαν ἔχοντες τὸ δεξιὸν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ κάτω Σοῦλι, παρὰ τὸ ἐκκλησιδίον τοῦ Ἀγ. Γεωρ-

γίου, καὶ ἡ γριμμὴ αὐτῶν παρετείνετο ἐξ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν μέχρι τῆς πηγῆς καὶ τοῦ μικροῦ ἔλους τῆς Προβάλινθου, παρ' ᾧ κεῖνται εἰς τὴν πικραλίαν τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Ἐλώτιδος Ἀθηνᾶς. Ὡς τὸ κέντρον τῶν Περσῶν ἐτέτακτο ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ σωροῦ ἢ κοινοταφίου τῶν Ἀθηναίων, ἐνῶ τὸ κέντρον τούτων ἦτο τοποθετημένον εἰς τὴν θέσιν Τζέπι ὅπου φαίνονται σημεῖα ἀρχαίας ὁδοῦ πρὸς τὸν Βρανᾶ ἢ Μακραθών. Ὁ Φίνλεϋ θέτει τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀργαλίκι πλησιέστερον πρὸς τὸ μικρὸν ἔλος μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ χωρίον Βρανᾶ, καὶ μεταθέτει τὴν γριμμὴν τῆς εἰς μάχην παρκατάξεως αὐτῶν εἰς τὴν πεδιάδα· ὥστε τὸ κέντρον τῆς γριμμῆς τῶν Ἀθηναίων ἔκειτο ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ σωροῦ, τὸ δεξιὸν ἐφθικε μέχρι τῆς παρκαλίας, καὶ τὸ ἀριστερὸν μέχρι τῶν πρόποδων τοῦ ὄρους Κοτρῶνι πέραν τῆς μεταξὺ Βρανᾶ καὶ Σουλίου ὁδοῦ· κατ' αὐτὸν δὲ οἱ Πέρσαι στρατοπεδεύσαντες μεταξὺ τῆς πικραλίας, τοῦ μεγάλου ἔλους, καὶ τοῦ ποταμοῦ τῆς Μακραθώνος, κατὰ τὴν μάχην παρκατάχθησαν νοτιοδυτικῶς τοῦ ποταμοῦ. ἔχοντες τὸ ἀριστερὸν ἐπὶ τῆς πικραλίας καὶ τὸ δεξιὸν ἐκτεινόμενον μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Κοτρῶνι· ἐνῶ ὁ στόλος αὐτῶν ἦτον ἐλλιμενισμένος ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς πικραλίας εἰς ἡ ἔληγεν ἢ ἀριστερὰ μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Κυνοσοῦρας. Ὁ V. Campre κατακρίνει τὴν γνώμην, ἣν ἀποδίδει τῷ Λήκι, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐθήκην τὸ στρατόπεδον αὐτῶν εἰς τὴν μικρὰν πεδιάδα τοῦ Τρικορύθου ἄνωθι τοῦ μεγάλου ἔλους, μεταξὺ τούτου καὶ τῶν ὀρέων τοῦ Σουλίου. Ὁ Λήκι δὲν λέγει τοῦτο σαφῶς· ἀλλ' ἴσως τὸ ἐξάγει ὁ Campre ἐκ τῆς φράσεως τοῦ Ληκίου ὅτι οἱ Πέρσαι τραπέντες εἰς φυγὴν ἀπωθούντο πρὸς τὴν κλεισωρίαν τοῦ Τρικορύθου. Ἐκ τούτου ἔλεγεν ὁ Λήκι, ἦτον ὀρθὴ ἢ ἐπίκρισις τοῦ Campre, διότι ὁ στρατὸς τῶν Περσῶν ἦθελε πολὺ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τοῦ στόλου, δυσκόλως μετὰ τούτου συγκοινωνῶν, ἄνευ ἀνάγκης, ἐνῶ ὑπῆρχεν ἀρκετὸς χώρος διὰ τὸ στρατόπεδον εἰς τὸ αὐτὸ μέρος τῆς ἀποβιβάσεως μεταξὺ τοῦ ἔλους καὶ τοῦ ποταμοῦ τῆς Μακραθώνος. Ἀλλ' ἐγὼ ἐν τῷ Λήκι ἀναγινώσκω τοῦτο μόνον ὅτι μέρος τῶν Περσῶν τοῦ δεξιοῦ κέρατος κατὰ τὴν φυγὴν ἀπωθεῖτο πρὸς τὴν ὁδὸν τὴν διερχομένην διὰ τῆς κλεισωρείας τοῦ Τρικορύθου· τοῦ ὅπερ συνάδει μετὰ τῆς παρκατάξεως ὅτι πολλοὶ τῶν Περσῶν ἐφθάρησαν ἐν τῷ ἔλει. Ὁ Παυσανίας ὅστις ἀναφέρει ταύτην ἐν Α'. λβ'. λέγει προσέτι ὅτι «ὑπὲρ τὴν λίμνην (τὴν ἐλώδη τὰ πολλὰ) φθάναι εἰς τὴν λίθου τῶν ἵππων τοῦ Ἀρταφέρνης, καὶ σημεῖα ἐν πέτραις σκηπῆς». Ἐκ τῆς περαιτέρω περιγράφῆς τοῦ περιηγητοῦ ἐξάγεται ἀνεκδοκίως ὅτι δὲν θέτει τὴν σκηπῆν καὶ τὰ ἵπποστάσια τοῦ Ἀρταφέρνης ἐν τῷ σηλαίῳ τοῦ Πανός, τῷ ἐν τῇ κλεισωρείᾳ τοῦ Τρικορύθου, τὰ νῦν κάτω Σοῦλι, ὡς τινες τῶν νεωτέρων ἰσχυρίζονται. Ὁ Παυσανίας πιθανῶς ἐννοεῖ τὴν μεγικλειτέρην τῶν δύο ἐν τῷ ἔλει λιμνῶν πρὸς τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν τοῦ πεδίου, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τρυφῆς κειμένην· ὅπερ ὑπο-

στηρίζει τὴν γνώμην ὅτι οἱ Πέρσαι ἔστησαν τὸ στρατόπεδον αὐτῶν μεταξύ τῆς περαλίας καὶ τῆς ὁδοῦ τοῦ Τρικορύθου, τοῦ ἔλους καὶ τοῦ ποταμοῦ τῆς Οἰνός, ὡς ἐν τετραγώνῳ σημειοῖ τὴν θέσιν αὐτοῦ ὁ Φίνλεϋ. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων ὁ Campe κατακρίνει τὴν γνώμην τοῦ Ληκίου, ἣν ὑποθέτει διάφορον τῆς τοῦ Φίνλεϋ, μὴ ἔχων ἀκριβῆ γνώσιν τῶν θέσεων· διότι ἐκλαμβάνει ὅτι κατὰ τὸν Λήκιον ὁ Μιλτιάδης κατέλαβεν τὴν κόμην Μικραθῶνος, νῦν Βραχνᾶ, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν πρὸς τὸ ἄστυ διέκθαισιν τῶν Περσῶν διὰ τῆς ὁδοῦ Κηφισσίας, καὶ ἀφῆκεν ἐλευθέρην τὴν διὰ Προβαλίνθου, ἥτοι τὴν διὰ Χερβατίου. Τούτωντιον ὅμως ἐκ τῆς θέσεως, εἰς ἣν ὁ Λήκιος σημειοῖ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων, ὁ Μιλτιάδης ἐδέσποζε καὶ τῶν δύο αὐτῶν ὁδῶν, καὶ ἠδύνατο εὐκόλως νὰ καταλάβῃ τὴν κλεισιώρειαν τῆς Οἰνός μέχρι τῆς ὑποίως ἔφθικεν ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ κατὰ τὴν μάχην. Περὶ τῆς θέσεως τῶν στρατοπέδων δὲν διαφωνεῖ πρὸς τὸν Λήκιον ὁ Φίνλεϋ ὅσον περὶ τοῦ τόπου τῆς μάχης, καθόσον ὁ Φίνλεϋ θέτει τὰς γραμμὰς τῶν Περσῶν ἐκτεινομένας ἀπὸ τῆς περαλίας μέχρι τῆς ὑπερείας Σέφερι καθέτως πρὸς τὸ μῆκος τοῦ πεδίου, πρὸς μεσημβρίαν καὶ παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ τῆς Οἰνός. Τὰς δὲ γραμμὰς τῶν Ἀθηναίων παραλλήλως πρὸς τὰς τῶν Περσῶν ἐχούσας τὸ κέντρον ἐπὶ τοῦ σωροῦ· ἐνῶ ὁ Λήκιος θέτει τὰς παραλλήλους γραμμὰς τῶν δύο στρατῶν διευθυνομένας ἐκ μεσημβρίας πρὸς ἀρκτρον, καὶ τὴν μὲν τῶν Περσῶν ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ ἔλους τῆς Προβαλίνθου μέχρι τῆς κλεισιωρείας τοῦ Τρικορύθου· ὥστε τὸ κέντρον τῶν Περσῶν τίθεται ἐπὶ τοῦ σωροῦ ὅπου ὁ Φίνλεϋ θέτει τὸ κέντρον τῶν Ἀθηναίων· τούτων δὲ στηρίζεται τὸ δεξιὸν εἰς τὰς ὑπερείας τοῦ Ἀργιλικίου, τὸ κέντρον εἰς τὰς τοῦ Κοτρονίου καὶ ἡ ἀριστερὰ εἰς τὸ Σέφερι καὶ τὰ ὑψώματα τῆς κλεισιωρείας τῆς Οἰνός. Ὁ Κούρτιος ἀκολουθεῖ τὸν Λήκ. «Ὁ Μιλτιάδης λέγει, δὲν ἠδύνατο νὰ διαστάξῃ περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ τόπου τῆς στρατοπεδεύσεως αὐτοῦ. Ὄφειλε νὰ καλύψῃ τὴν μεγάλην πρὸς τὰς Ἀθήνας ὁδόν. Ἐμεινεν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Πεντελικοῦ, ἀνωθι τοῦ Ἡρακλείου προστατεύων τὸ ἱερὸν ἄλσος αὐτοῦ, ἔχων ὑπὸ τὰς ὄψεις ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ πεδίου κατὰ μῆκος, κακοπτεύων τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἦτον ἀποχρώντως ἐξησφαλισμένοι· ἀπὸ τῶν προσβολῶν τούτου διὰ τῶν ἀποτόμων ἀνωμολιῶν, τῶν βράχων, καὶ τῆς γραμμῆς τῶν ὀχυρωμάτων αὐτοῦ, καὶ εἶχε τὴν προμήθειαν τοῦ ἀναγκαίου ὕδατος παρὰ τῶν βράχων τὰ ὁποῖα χύνονται εἰς τὰ ἔλη πρὸς τὸ Ἡρακλείον». Ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς τὸ μικρὸν ἔλος τῆς Προβαλίνθου πρὸς τὴν ἀνατολικομεσημβρινὴν ἄκρην τοῦ πεδίου μέχρι τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν φθάνει τὰ νῦν ὁ βράξ, ὅστις κατέρχεται ἀπὸ τοῦ Ἀφοριτμοῦ καὶ τοῦ Βραχνᾶ, καὶ διέρχεται διὰ τῆς θέσεως εἰς ἣν ὁ Λήκιος θέτει τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων.

(Ἐπεται συνέχεια)

I. A. Τυπάλδος

Ἡ ΠΟΜΠΗΙΑ ΚΑΙ Οἱ ΠΟΜΠΗΙΑΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἡ ΕΚΤΑΦΕΙΣΑ ΠΟΛΙΣ

*Αρχαία βωπογραφία. — Ἱστορία τῆς Πομπηίας πρὸ τοῦ θανάτου τῆς καὶ μετ' αὐτόν. — Πῶς ἐτάφη καὶ ἐξετάφη. — Προφητεία Winkelmann. — Αἱ παρὰ τῶν Καρόλου Γ. Μυρᾶ καὶ Φερδινάνδου γεγόμεναι ἀνασκαφαί. — Αἱ σήμερον ἐνεργούμεναι ἀνασκαφαί. — K. Fiorelli. — Τί εὐρίσκουν καὶ τί δὲν εὐρίσκουν.

Σιδηρόδρομος μεταβλίνει ἀπὸ Νεαπόλεως εἰς Πομπηίαν. Εἶθε μόνος ; Μίαν ὥραν διαρκεῖ ἡ ὁδοπορία· ἔχετε λοιπὸν τὸν ὠρισμένον καιρὸν ν' ἀναγνώσῃτε ὅτι μέλλετε νὰ ἴδῃτε διακόπτοντες τὴν ἀνάγνωσίν σας ὅπως θεωρήτητε κατὰ διαστήματα τὸν Βεσούδιον ἢ τὴν περαλίαν, τὸ καθαρὸν ὕδωρ τὸ ἐκ τῆς κοιλότητος τῶν ἀκρωτηρίων ἀναπηδῶν, παραλίαν κυανῆν πλησιάζουσιν καὶ χλοερὰν γινομένην, παραλίαν χλοερὰν ἀπομακρυνομένην καὶ κυανῆν γινομένην, τὸ Castellamare ἀνυψούμενον καὶ τὴν Νεάπολιν φεύγουσαν. Πᾶσι αὗται αἱ τοπογραφίαι καὶ τὰ χρώματα ταῦτα ὑπῆρχον ἤδη ἀπ' ἧς ἐποχῆς ἡ Πομπηία κατεστράφη· ἡ νῆσος Prochyta (Προχύτη), αἱ πόλεις Bajae (Βαΐαι) Bauli, Νεάπολις καὶ Surrentum (Συρρεντόν) ἔφερον τὰ ὀνόματα, ἅτινα μέχρι τοῦ νῦν περίπου διετήρησαν· τὸ Portici ἐκαλεῖτο Ἡράκλειον· ἡ Torre Annunziata Ὀπλόνη· τὸ Castellamare, Σταβία· ἡ Misene (Μισσηνός) καὶ ἡ Minerve ὠρίζον τὰς δύο ἄκρας τοῦ κόλπου. Ἐν τούτοις ὅμως ὁ Βεσούδιος δὲν ἦτο οἷος νῦν κατέστη γόνιμος καὶ δασώδης μέχρι σχεδὸν τῆς κορυφῆς, κεκαλυμμένος ὑπὸ δένδρων ὀπωροφόρων καὶ ἀμπελώνων σχεδὸν ὁμοίως πρὸς τὰ γραφικὰ τοῦ ὄρου Sant' Angelo ὑψώματα πρὸς ἃ κυλινδρικῶς περιστρεφόμεθα· μόνη ἡ κορυφή ὑπὸ σπηλαίων διάτρητος γέμουται μαύρων λίθων, ἀνήγγειλε τοῖς σοφοῖς ἠφάιστιον «πρὸ καιροῦ ἐσβεσμένον.» Ἐπόμενον ἦτο αὕτη ν' ἀναφλεχθῇ ἐκ τινος φεβραῖς ἐκρήξεως, ἔκτοτε δὲ καπνίζει καὶ φλέγεται ἀπύστως, ἀπειλαῖα τὰ εἰρεῖπια καὶ τὰς νέας πόλεις, αἵτινες πρὸ τῶν ποδῶν τῆς κείμεναι, περριφρονοῦσιν αὐτήν.

Τί περιμένετε νὰ εὑρητε ἐν Πομπηίᾳ ; Μικρόθεν ἡ ἀρχαιότης φαίνεται ἀπειρος· ἡ λέξις εἰρεῖπια ἐξυπνίζει κολοσσιαίαις ἰδέαις μεγαουργοῦς ἐν τῇ ἐξημιμένῃ τοῦ περιηγητοῦ φαντασίᾳ. Μὴ ἀπατάμεθα· εἶναι ὁ πρῶτος κανὼν τοῦ περιηγητοῦ τὸν κόσμον. Ἡ Πομπηία ἦτο μικρὰ πόλις περιέχουσα τριάκοντα χιλιάδας κατοίκων· ἦτο δηλαδή ὅτι σχεδὸν ἡ Γενεύη πρὸ τριακονταετίας. Ὅπως ἡ Γενεύη, θυμιμασίως κειμένη εἰς τὸ βάθος γραφικωτάτης κοιλάδος, μεταξὺ ὁρέων, ἅτινα ἐξ ἑνὸς μέρους ἀποκρύπτουσι

τὸν ὀρίζοντα, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θάλασσης καὶ τινος βύκιος ἐκεῖ ἐκβάλλοντος, ὅστις ἄλλοτε ἦτο ποταμὸς, προσεῖλκε διακεκριμένα πρόσωπα, πρὸ πάντων ὅμως κενώκετο ὑπὸ ἐμπορέων, ἀνθρώπων πλουσιωτάτων, φρονίμων, σωφρόνων καὶ πιθανῶς τιμίων. Οἱ ἐτυμολόγοι, ἀφοῦ ἐξήντησαν ἐν τοῖς πονήμασιν αὐτῶν πᾶσαν τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν εὐφυίαν εἰς τὴν διερεῦνησιν τῆς παρεγωγῆς τοῦ ὀνόματος τῆς Πομπηίας συνεφώνησαν, ὅπως παρεγάγωσι τοῦτο ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως πέμπειν· ἐξ οὗ συνήγαγον ὅτι πολλοὶ Πομπηῖανοὶ ἐνήργουν τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον, ἢ ἕως ἦσαν ἀποικοὶ σταλέντες μακρόθεν, ὅπως ἀποτελέσωσιν ἀποικίαν. Πᾶσαι ὅμως αἱ γυνῶμαι αὐταὶ εἰσὶν εἰκασίαι, περὶ ὧν μάταιον θεωροῦμεν νὰ ἐνδιατρίψωμεν.

Ὅτι δύναται τις νὰ βεβαιώσῃ εἶνε ὅτι ἡ πόλις ἦτο τὸ ἐμπορικὸν ἐπινεῖον τῆς Nola, Nocera καὶ Atella. Ὁ λιμὴν αὐτῆς, δυνάμενος νὰ περιλάβῃ ναυτικὴν δύναμιν, προσεφύλαξε τὸν στόλον τοῦ Π. Κορνηλίου. Ὁ λιμὴν οὗτος, ὁ ἀνεφερόμενος ὑπὸ τινῶν συγγραφέων, δεικνύει, ὅτι ἡ θάλασσα ἔδραχε τὰ τεῖχη τῆς Πομπηίας· ὀδηγοὶ τινες ἐνόμισαν, ὅτι ἀνεκάλυψαν τοὺς κρικοὺς, οἵτινες ἐκοχτοῦν τὰ σχοινία τῶν γκαλερῶν. Δυστυχῶς εἰς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν ἡ φαντασίαν τῶν συγχρόνων παρῖστα κεκαλυμμένην ὑπὸ θαλασσοῦ ὕδατος, ἀνεῦραν ἡμέραν τινα λείψανα ἀρχαίων οἰκοδομῶν· ἀνεγνώρισαν λοιπὸν, ὅτι ἡ Πομπηία, καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη, εἶχε τὸν λιμένα της εἰς τινὰ ἀπόστασιν.

Ἡ μικρὰ ἡμῶν πόλις ὀλίγον ἐν τῇ ἱστορίᾳ μνημονεύεται. Ὁ Τάκιτος καὶ ὁ Σενέκας παριστῶσιν αὐτὴν περιφανῆ, πᾶσῶν ὅμως τῶν ἐποχῶν οἱ Ἴταλοὶ ἠγάπησαν τὰ ὑπερθετικά. Ἐὰν εὕρητε ἐν αὐτῇ οἰκοδομὰς παλαιάς, ἐμφανούσας ἀρχαίαν καταγωγὴν, καὶ ὀσκιὰς ἐπιγραφὰς, ἀναμνησκούσας τὴν ἀρχαίαν τοῦ τόπου γλῶσσαν. Ὅτε οἱ Σαμνῖται εἰσέβαλον καθ' ὅλην τὴν Καμπανίαν, ὅπως εὐκολώτερον αὐτῇ τῇ Ρώμῃ παραδώσωσι, κατέλαβον πιθανῶς καὶ τὴν Πομπηίαν, ἣτις διέπρεψε κατὰ τὸν δεῦτερον Σαμνιτικὸν πόλεμον (310 π. χ.) καὶ ἣτις ἐξεγερεθεῖσα μεθ' ὅλης τῆς κοιλάδος τοῦ Sarno, ἀπὸ τῆς Nocera μέχρι τῶν Σαβῶν, ἀπέκρουσεν ἐπιδρομὴν τινα τῶν Ρωμαίων ἀναγκάσασα αὐτοὺς νὰ ἀποσυρθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα των. Ὁ τρίτος Σαμνιτικὸς πόλεμος, ὑπῆρξεν, ὡς γνωστὸν, αἰματηρὰ ἐκδίκησις, ἡ δὲ Πομπηία κατέστη Ρωμαϊκή.

Εἰ καὶ ὁ τῶν κατακτητῶν ζυγὸς δὲν ἦτο βεβρύς, (διότι καὶ τὴν γερουσίαν καὶ τοὺς ἀρχοντας καὶ τὰς ἀρχαιεσιὰς των διετήρουν καὶ μόνον φάρρον ἐν καιρῷ πολέμου ἐτέλουν), τὰ Σαμνιτικὰ πλῆθη τὴν αὐτονομίαν των ἐπιδιώκοντα, δις ἔτι ἐξηγέρθησαν· πρῶτον μετὰ τὴν ἐν Κάνναις μάχην, εἶτα δ' ἐναντίον τοῦ Σύλλα μετὰ 124 ἔτη· ὑπερ ἀποδείκνυσι τὴν τῆς ἀντιστάσεως ἐπιμονήν. Καὶ κατὰ τὰς δύο ταύτας περιστάσεις ἡ Πομπηία ἐκυριεύθη, κατὰ τὴν δευτέραν μάλιστα ἐν μέρει καταστραφεῖσα καὶ κα-

ταληρθεῖσα ὑπὸ ἀποσπάσματος στρατιωτῶν, οἵτινες ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἐμειναν ἐν αὐτῇ. Ἴδου ἀπασα ἡ ἱστορία τῆς μικρᾶς ταύτης πόλεως. Οἱ Ρωμαῖοι ἠρέσκοντο νὰ κατοικῶσιν ἐν αὐτῇ. Ὁ Αὐγούστος ἐπεμψεν ἀποικίαν ἰδρύσασθαι τὸ προκείμενον τοῦ Augustus-Felix ὑπὸ δημάρχου κυβερνώμενον. Ὁ αὐτοκράτωρ Κλυδῖος ἐκέκτητο ἐν Πομπηίᾳ ἔπαυλιν, ἐν ἣ ἀπώλεσεν ἐν τῶν τέκνων του, ὅπερ ἀπέθνηκεν ἐκ τινος μοναδικοῦ συμβάντος. Τὸ αὐτοκρατορικὸν τοῦτο τεκνίον διετκέδαιζεν, ὡς ἔτι καὶ νῦν ἐν Νεαπόλει εἴθισται, ῥίπτον ἄπικ εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἀρπάζων αὐτὰ ἐπικναπίπτοντα· ἐνδὸς τῶν κερπῶν τούτων βικίως εἰσδύσαντος εἰς τὸν λάρυγγα αὐτοῦ, ἀπεπνίγη ὁ παῖς. Ἀλλὰ τὰ παιδιάρια τῆς Νεαπόλεως τὴν παιδικὴν ταύτην μετέρχονται νῦν διὰ σύκων, ὅπερ καθιστᾷ αὐτὴν ἡκιστα κινδυνώδη.

Ἐὰν ἐπίσκεφθῶμεν λοιπὸν μικρὰν πόλιν ὑποτελή εἰς τὴν Ρώμην πολὺ ὀλιγώτερον χρόνον πρὸ ὅσον ἡ Μισσαλία εἰς τοὺς Παρισίους, κατὰ τι ὅμως περισσότερον πρὸ ὅσον ἡ Γενεύη εἰς τὴν Βέρνην. Ἡ Πομπηία οὐδόλως σχεδὸν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τῆς Γερουσίας ἢ τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ ἀρχαία γλῶσσα, ἡ ὀσκικὴ, εἶχε παύσει οὕσα ἐπίσημος καθ' ὅσον ἡ πολιτεία εἶχεν ἤδη ἐν χρήσει τὴν Λατινικὴν. Οἱ ἄπτοὶ ἦσαν πολῖται Ρωμαῖοι, τῆς Ρώμης ἀναγνωρισθείσης ὡς πρωτεύουστος καὶ πατρίδος. Ἡ ἀπτικὴ νομοθεσία ὑπετάσσεται τῇ Ρωμαϊκῇ. Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἐπιφυλάξεων τούτων, ἡ Πομπηία ἀπετέλει ἴδιον μικρὸν κόσμον, ἀνεξάρτητον καὶ τέλειον. Εἶχε περιορισμένην τινα γερουσίαν, συγκειμένην ἐκ δεκαδάρχων, μικρὰν τινα ἀριστοκρατικὴν ἀντιπροσωπευομένην ὑπὸ τῶν Augustales, ἀντιστοιχοῦντων πρὸς τοὺς ἱππότας, τέλος τὸν ὄχλον καὶ τὸν λαόν. Ὄριζε τοὺς ἱερεῖς της, συνεκάλει τὰς συνόδους της, ἐκοινοποίει τοὺς ἀπτικούς νόμους, ἐκκονοῖε τὰ τῆς στρατολογίας, εἰσέπραττε τοὺς φόρους, ἐξέλεγε τέλος τοὺς κυβερνήτας καὶ τοὺς ὑπάτους της (τῶν δεκαδάρχων ἀποδιδόντων τὴν δικαιοσύνην), τοὺς ἀγορανόμους της, τὸν ταμίαν της κτλ. Δὲν θὰ διατρέξωμεν λοιπὸν πόλιν ἐπαρχιακὴν, ἀλλὰ μικρὸν κράτος διατηρηθὲν ἐν τῇ ἐνότητι τῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ὡς λίαν εὐφυῶς ἐλέχθη, μικρογραφίαν τινα τῆς Ρώμης.

Ἐτέρα περίπτωσις κινεῖ τὸ ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Πομπηίαν. Ἡ πόλις αὕτη, ἡ ἀτυχὴς, σκληρῶς ὑπὸ σεισμοῦ κατεστράφη ἐν ἔτει 63 π. χ. Πλεῖστοι ναοὶ κατέρρευσαν, πρὸς δὲ ἡ κιονοστοιχία τῆς Ἀγορᾶς, ἡ Βασιλικὴ Στόα, τὰ θέατρα, χωρὶς νὰ λογισθῶσιν οἱ τάφοι καὶ αἱ οἰκίαι. Ἄπσαι σχεδὸν αἱ οἰκογένειαι ἔφυγον, φέρουσαι τὰ ἐπιπλα αὐτῶν καὶ τὰ ἐκ μαρμάρου μνημεῖα αὐτῶν ἢ γερουσία ἐδίετασεν ἐπὶ πολὺν χρόνον νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀνοικοδόμησιν της πόλεως καὶ τὸν ἐκ νέου συνοικισμόν. Οἱ Πομπηῖανοὶ ἐπανῆλθον, ἀλλ' οἱ δεκαδάρακι ἠθέλησαν ὥστε ἡ πόλις καθ' ὀλοκληρίαν ν' ἀνακαινισθῇ. Οἱ κίονες τῆς ἀγορᾶς ἀνηγέρθησαν ταχέως μετὰ κιονοκράτων τοῦ συρμοῦ, ὁ κορινθορωμαϊκὸς ρυθμὸς δεκτὸς γενόμενος σχεδὸν πανταχοῦ, μετέβλεπε τὸν ρυθμὸν τῶν μνημείων· οἱ παλαιοὶ σωλῆ-

νες περιεκεκλυμένοι ὑπὸ ἀλγαστρού, κάκιττα ἀνεκινίσθησαν διὰ νέας ὕλης περιβληθέντες, αἱ ὀσικκί ἐπιγραφαὶ ἐξηφάνισθησαν. Μεγάλα προέκυψαν λάθη ὡς πρὸς τὴν τέχνην, ἀλλ' ἐτηρήθη ἁρμονία τις τέρπουσα τοὺς ἐκ πρώτης ὄψεως ἀγαπῶντας τὰ μνημεῖα καὶ τὰς πόλεις. Ἐφ' ὅσον ἡ φιλοκαλίκα μειονεκτεῖ, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἁρμονία πλεονεκτεῖ. Ὁ δὲ διατρέξετε εὐνολον οἰκοδομῶν, αἵτινες φέρουσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν ἡλικίαν των καὶ παρέχουσι κωθρωτάτην καὶ ζωηροτάτην ιδέαν τοῦ ὅτι ὑπῆρχε πόλις, ἀποικία Ῥωμαϊκὴ, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ.

Ἐπεχείρησαν λοιπὸν ἡ ἀναγεῖρωσι τὴν πόλιν, μετὰ πολλῆς δραστηριότητος κατὰ μέγα μέρος χαριζόμενοι εἰς τὰ τῶν Πομπηϊκῶν δῶρα, κυρίως δὲ τῶν δημοσίων λειτουργῶν. Οἱ νοοὶ τοῦ Διδῶ καὶ τῆς Ἀφροδίτης (ἀποδεχόμεθα τὰ καθιερωμένα θύματα) οἱ τῆς Ἰσιδος καὶ τῆς Γύχης ἦσαν ἤδη ἀνεγνηγερομένοι, τὰ θέατρα ἀνωκοδομοῦντο, οἱ ὠραῖοι τῆς ἀγορᾶς κίονες ἐτταθμίζοντο ὑπὸ τὰς στοᾶς, αἱ οἰκίαι κατοικηθεῖσαι ἔγεμον ζωηρῶν ζωγραφημάτων, ἡ ἐργασία καὶ ἡ τέρψις ἀνεζωογονήθησαν, ἡ ζωὴ ἐκινεῖτο, τὸ πλῆθος συνωθεῖτο εἰς τὸ ἀμφιθέατρον, ὅτε αἴφνης ἐξερράχη ἡ τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ 79. Ὁ δὲ τὴν περιγράφω βραδύτερον τοῦτο μόνον ἀναφέρω ἐνταῦθα, ὅτι αὕτη ἔθαψε τὴν Πομπηϊκὴν ὑπὸ χάλιαζεν πετρῶν καὶ κατακλυσμὸν τέφρας. Ἡ τρομερὰ τοῦ ἡφαιστείου ἔκρηξις κατέστρεψε τρεῖς ὄλας πόλεις, ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων χωρίων, καὶ ἠρήμωσε τὴν χώραν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ.

Ἐν τούτοις μετὰ τὴν καταστροφὴν οἱ κάτοικοι ἐπανῆλθον ἐνήργησαν τὰς πρώτας ἀνασκαφάς, ὅπως ἐκθέσῃ τὰ πολύτιμα αὐτῶν πράγματα· πλῆθος κλεπτῶν ὠσάτως ἐν τῇ ὑπογείῳ πόλει εἰσέδυσαν (ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ νῦν). Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰτίος συνέλαβε πρὸς στιγμὴν τὴν ιδέαν ἡ ἀνακαθάρη καὶ ἀνοικοδομήτη αὐτῆν· ἐπεμψε δὲ πρὸς τοῦτο ἐπιτοπίως δύο γερουσιαστάς· φαίνεται ἕμως, ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη ἐφάδισε τούτους, καὶ ἡ ἀνέγερσις μόνον ἐν σχεδίῳ ἔμεινεν. Ἡ Ῥώμη ὑπεβλήθη μετ' ὀλίγον εἰς σοβρωτέρως μερίμνας, ἡ ὥστε νὰ σκέπτηται περὶ μικρᾶς πόλεως καταστροφείτης, ἣτις πᾶρχυτα ἐκαλύφθη ὑπὸ ἀμπελώνων, κήπων καὶ πυκνοῦ δάτους·—σημειώσατε τὸ τελευταῖον τοῦτο·—τέλος οἱ αἰῶνες ἐπῆλθον ἀλλεπάλληλοι, καὶ μετ' αὐτῶν ἡ τὰ πάντα καλύπτουσα λήθη. Ἡ Πομπηϊκὰ λοιπὸν ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπολεσθεῖσα. Οἱ ὀλίγοι σοφοὶ, οἱ ἐξ ὀνόματος μόνον αὐτὴν γινώσκοντες ἠγνῶντο παῦ νὰ τὴν εὐρωσιν, ὅτε περὶ τὰ τέλη τοῦ 16^{ου} αἰῶνος ὁ ἀρχιτέκτων Φοντάνας κατεσκεύασεν ὑπόγειον σύραγγα ὅπως φέρη τὰ ὕδατα τοῦ Sarno εἰς τὴν Torre Annunziata. Ὁ σωλὴν διήλθε τὴν Πομπηϊκὴν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἄκρου, διατρύπησας τείχη, ἀκολουθῶν ἀρχαίως ὁδοῦ, καὶ συναυτῶν οἰκοδομᾶς καὶ ἐπιγραφὰς ἀλλ' οὐδεὶς ἐπίστευεν, ὅτι ἤθελεν ἀνευρεθῆ ἡ καταδυθισθεῖσα πόλις. Ἐν τούτοις τὸ ἀμφιθέατρον, ὅπερ ἔκ τινος ῥαγάδος γῆς ἀνακαλυφθὲν, ἀπετέλει

κανονικὴν τινα τάφρον, ἀνήγγελλεν ἀρχαίαν οἰκοδομήν. Οἱ δὲ χωρικοὶ, κάλλιον τῶν σοφῶν πληροφορημένοι, ἐσημείουν τὸ ἔδαφος, ὅπερ εἶχε κατακλύψει τὴν Πομπηϊκὴν διὰ τινος ἡμιλατινικοῦ ὀνόματος, Civita, διατηρηθέντος ὑπὸ τινος συγκεχυμένης περὶ δόσεως.

Ἐν ἔτει 1748, ἐπὶ τῆς βασιλείας Καρόλου τοῦ Γ'. ἡ πρόσφατος ἀνακάλυψις τοῦ Ἡρακλείου εἴλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου ἐπὶ τῶν κερυμμένων ἀρχαιοτήτων, ὅποτε ἀμπελουργοὶ, ἐνῶ διὰ τῆς σκαπάνης προσέκρουον ἐπὶ ἀρχαίων οἰκοδομῶν καὶ ἐξέθαπτον ἀγάλματα, ταγματάρχης τις τοῦ μηχανικοῦ ὀνόματι don Rocco Aleubierre ἐζήτησε περὶ τοῦ βασιλέως τὴν ἀδείκν νὰ ἐνεργήτῃ ἀνασκαφὰς πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Ὁ βασιλεὺς συγκατένευσε, ἔδωκε δὲ τῷ ταγματάρχει δώδεκα καταδικούς. Οὕτω, κατὰ κλήν τινα τύχην στρατιωτικῶν μηχανικῶν, ἀνεκάλυψε τὴν πόλιν, ἣν πρόκειται νὰ ἐπισκεφθῶμεν. Μετὰ ὀκταετῆς ἀνασκαφὰς ἐβεβαιώθη πλέον, ὅτι ἀνεσκαπτοὶ τὴν Πομπηϊκὴν· οἱ σοφοὶ ἐπίστευον ὅτι πρόκειται περὶ τῶν Σταβιδῶν.

Νὰ εἶπω περὶ τῆς ἱστορίας τῶν ἀνασκαφῶν, αἵτινες «κακῶς διεξήχθησαν, συχνάκις δὲ ἐγκαταλειφθεῖσαι ἐπανεληφθήσαν διὰ τῆς αὐτῆς ἰδιοτροπίας, ἣτις τὰς εἶχεν ἐγκαταλείψει;» Ἡ γνώμη αὕτη εἶναι τοῦ Barthelemy γράζοντος, ἐν ἔτει 1755 τῷ κόμητι Gaylus. Ὁ Winkelman, ὁ ἔτη τινὰ μετὰ ταῦτα εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας παραστάς, αὐστηρῶς ἐπέκρινε τὴν βραδύτητα τῶν καταδικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἐργασία αὕτη ἦτο ἀνατεθειμένη. «Ἐὰν οὕτως ἐργάζωνται, ἔγραψεν, οἱ τῆς τετάρτης γενεᾶς ἀπόγονοί μας θὰ εὐρωσιν ἐξακολουθούσας τὰς ἀνασκαφάς.» Ὁ περιφανὴς Γερμανὸς δὲν ἐπίστευε τὴν τοσοῦτον δικαίαν προφητείαν του. Οἱ τῆς τετάρτης γενεᾶς ἀπόγονοι θὰ ἐγένοντο σύγχρονοί μας, καὶ τὸ τρίτον τῆς Πομπηϊκᾶς δὲν ἀνεκάλυφθη εἰσέτι.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ ὁ Β' ἐπεσκέφθη τὰς ἀνασκαφὰς τὴν 6 Ἀπριλίου 1796, καὶ ζωηρὰ ἀπέτεινε περὶ ἀπονομῆς εἰς τὸν βασιλέα Φερδινάνδον τὸν Δ'. διὰ τὸν ὀλίγον ζῆλον καὶ τὸ χρηματικὸν, ὅπερ αὐτὸς κατέβλαεν· ὁ βασιλεὺς ὑπεσχέθη νὰ ἐπιφέρῃ βελτιώσεις, δὲν ἐτήρησεν ὅμως τὸν λόγον του. Μόνον κατὰ τὴν Γαλλικὴν κατοχὴν, ἡ προσήκουσα ἐνέργεια κατεβλήθη διὰ τὴν μεγάλην ταύτην ἐργασίαν· τότε τὸ Κράτος ἐπραγματοποίησε τὴν ιδέαν τοῦ μηχανικοῦ Francesco la Vega, ἀνδρὸς ἱκανοῦ καὶ νοήμονος, καὶ ἠγόρασε τὰς γαίας τὰς καλυπτούσας τὴν Πομπηϊκὴν· ἡ βεσίλισσα Καρολίνα, ἀδελφὴ τοῦ Βοναπάρτου καὶ σύζυγος τοῦ Murat, ἠέσκετο εἰς τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας καὶ ὤθησεν αὐτάς μετὰ ζήλου, μεταβίβουσα συχνάκις ἐκ Νεαπόλεως, διανύουσα ἐξ λευγῶν ἑδδῶν πλήρη κονιορτοῦ. Ἐν ἔτει 1813, περὶ τοὺς 476 ἐργάτας ἐργάζοντο ἐν Πομπηϊκῇ. Οἱ Βουρβῶνοι ἐπανῆλθον καὶ ἤρξαντο μεταπωλοῦντες τὰς γαίας τὰς ἀγορασθεῖσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Murat. Εἶτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον, αἱ ἐρ-

γατικά αίτινες κατ' αρχάς λίαν ζωηρώς ἐξηκολούθουν ἐχλαρώθησαν καὶ συνεστάλησαν, ὁσημέρσι δὲ παρκαμλούμενοι τέλος ὀλοτελῶς ἐγκατελείφθησαν, μὴ ἐπικληρηθεῖται εἰμὴ κατὰ διαλείμματα πρὸ τῶν ἐστεμμένων κεφαλῶν. Διέθετον οὕτω τὰ πράγματα κατὰ τὸ φαινόμενον. Διεσκορπίζον ἐπιμελῶς πᾶν ὅ,τι εἶχον εὐρεῖ κάτωθεν τῆς τέφρας καὶ τῶν λίθων εἶτα, κατὰ τὴν ἀριζὴν τοιαύτης Μεγκλειότητος ἢ Ὑψηλότητος, διὰ τῆς μηχανικῆς ῥάβδου τοῦ διευθυντοῦ ἢ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ ἐξήρχοντο ἐκ τῆς γῆς ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ θησαυροί. Ἡδυάμην νὰ ὀνομάτω ἓνα πρὸς ἓνα τοὺς βκσιλεῖς τοὺς οὕτω πως ἀπατηθέντας, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ βκσιλέως τῶν Δύο Σικελιῶν καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο. Οἱ μόνον οὐδὲν πλέον ἐν Πομπητικῶν ἀνεκλύπτων, ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἀνεκκλυπτόμενα μνημεῖα διετήρουν. Ὁ βκσιλεὺς Φερδινάνδος ἐνόησε καλῶς, ὅτι τῶν 25,000 φράγκων, ἅτινα ὠρίσθησαν διὰ τὰς ἀνασκευὰς, ἐγένετο κακὴ χρῆσις· περιώρισε ταῦτα εἰς φρ. 10,000 ἀλλὰ καὶ ταῦτα διεσκορπίζοντο κατ' ὄδον, διὰ πολλῶν χειρῶν διερχόμενα. Ἡ Πομπητικὰ κατέπιπτεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον, οὐδὲν πλέον ἢ ἐρείπια ἐπὶ ἐρείπιων προσφέρουσα.

Εὐτυχῶς ἢ κατὰ τὸ 1860 ἔνεκα τῆς ἐπικνηστίας ἰδρυθεῖσα Ἴταλικὴ κυβέρνησις ἐπήνεγκε τὴν τάξιν εἰς τὴν προφικνῆ τρύτην ἀμέλειαν καὶ ἀδικίαν. Ὁ κ. Fiorelli λίαν ἀγγίνου, καὶ ἐνεργητικὸς (οὐδὲν λέγω περὶ τῆς παιδείας του, ἣτις καταφαίνεται ἐκ τῶν πολυαριθμῶν συγγραμμάτων του) ὠνομάθη ἐπόπτης τῶν ἀνασκευῶν. Ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν του, αἱ ἐργασίαι μετὰ σπουδῆς ἐπικαληθεῖσθαι καὶ ἐπασχολοῦσθαι ἐκάστοτε περὶ τοὺς 700 ἐργάτας ἀνεῦρον εἰς τρία ἔτη πλείονας θησαυροὺς τῶν ἀνεκκλυφθέντων κατὰ τὰ τριάκοντα προηγούμενα. Τὸ πᾶν ἀνεσχηματίστη, ἠθικοποιήθη ἐν τῇ νεκρᾷ πόλει. Ὁ ἐπισκεπτόμενος δίδει δύο μόνον φράγκα διὰ τὴν εἴσοδον καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔχει νὰ πληρώσῃ εἰς τὴν δριάδα τῶν ὁδηγῶν, τῶν κλειδούχων, τῶν παιδαριῶν καὶ τῶν ἐπικιτῶν, οἵτινες ἄλλοτε ἐκένοον τοῦ ἐπισκέπτου τὸ βκλάντιον. Μικρὸν μουσεῖον, πρὸ τίνος συστηθὲν παρέχει τοῖς ξένοις τὴν εὐκολίαν νὰ ἐξετάζωσιν ἐπιτοπίως τὰ ἀνευρισκόμενα· βιβλιοθήκη περιέχουσα μέχρι τοῦδε τὰ ὠραῖα συγγράμματα τῶν Mazois, Raoul-Rochette, Gell, Zahn, Overbek, Breton κτλ. κτλ. ἅτινα ἐδημοσιεύθησαν περὶ Πομπητικῶν, ἐπιτρέπει εἰς τοὺς σπουδαστάς νὰ συμβουλευνται ταῦτα ἐν αὐτῇ τῇ Πομπητικῇ ἐργοστάσει νεωττί ἀνοιχθέντα ἐργάζονται ἀπκύστως πρὸς ἐπισκευὴν τῶν διεσπρηγμένων τοίχων, μαρμάρων καὶ χαλκοῦ· δύναται τις νὰ καταλάβῃ ἐπ' αὐτῶ τῶν ἔργων τὸν εὐφύστερον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐπισκευαστῆν ἀρχαιοτήτων, τὸν διάσημον καλλιτέχνην Bramante· ἐκεῖ ἄλλοτε συνήντα τις τὸν δυστυχῆ φίλον μου Padiglione, ὅστις μετὰ θαυμασίας ὑπομονῆς καὶ λεπτολόγου ἀκριθείας, κατεσκευάζε μικρὸν τι ἐκ ξύλου σχεδίασμα τῶν ἀτάκτως ἐρριμμένων ἐρείπιων, ὅλων

ἀκριβέστατον. Τέλος, δὲν ἐργάζονται πλέον μόνον κατὰ διαλείμματα, καὶ πρὸ ἐπισήμων προσώπων, ἀλλ' ἐνώπιον τοῦ τυχόντος, καὶ πάντοτε, ἀρκεῖ μόνον νὰ ὑπάρχωσι χρήματα. Παρέστην πολλάκις ἐπὶ ὤρας ὀλοκλήρους, καθήμενος ἐπὶ ἀμολόφου τινὸς, ὅστις ἐκρυπτεν ἕτως θαυμάσια, θεώμενος τὴν ἐπίπνον καὶ ἐνδικαφερούσαν ἐργασίαν, ἀφ' ἧς δὲν ἠδυνάμην ν' ἀποσπᾶσω τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅθεν δύναμαι ν' ἀποφανθῶ ἐν γνώσει, διότι λέγω ὅ,τι εἶδον, καὶ οὐχὶ ὅ,τι ἀνέγνωνα. Τριῶν συστημάτων, καθὰ γνωρίζω, χρῆσις ἐγένετο ἐν ταῖς ἀνασκευαῖς. Τὸ πρῶτον ὑπὸ Κερόλου τοῦ Δ' ἐγκαινισθὲν, ἦτο τὸ ἀπλούστερον· ἔτιαπτον τὸ ἔδαφος, ἐξήγον τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα καὶ ἐγέμιζον πάλιν τὰς τάφρους· ἐξαιρέτον μέσον ὅπως ἰδρῶσι τις μουσεῖον καταστρέφειν τὴν Πομπητικῶν. Ἡ μέθοδος αὕτη ἐγκατελείφθη ἅμα ὡς κατενοήθη ὅτι πόλιν ἀνεσκιάπτουσι. Τὸ δεύτερον τελειοποιηθὲν ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα, ἠκολούθησαν οἱ ὑπὸ τὸν Murat. Ἠρχισαν πολλὰ ταῦτοχρόνως ἀνασκιάπτοντες μέρη, οἱ δ' ἐργάται οἱ μὲν πρὸς τοὺς δὲ βκδίζοντες, δικτυπῶντες καὶ κίπτοντες τὸν λόφον, ἠκολούθουν τὰς ὁδοὺς, αἱ ἐξήρυμοτόμου βῆμα πρὸς βῆμα πρὸ αὐτῶν. Ὁ τρόπος οὗτος βεβκίως ἦτο συντελεστικώτερος, ἀλλ' ἐδύναντο νὰ εὐρωσιν ἔτι κατκλληλότερον. Ἀκολουθοῦντες τὰς ὁδοὺς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ἤπτοντο κάτωθεν τοῦ σωροῦ τῆς τέφρας καὶ τῆς κισσῆρας τῆς ἐμφρακτούσης τὴν δριάδον, καὶ ἐκ τούτου προήρχοντο δυσάρεστοι καταπτώσεις. Ὅλον τὸ ἄνω τῶν οἰκιῶν μέρος ἐξ αὐτῶν τῶν ὀροφῶν κατέρριπεν εἰς τὰ ἐρείπια, ἐκτὸς πολλῶν εὐθραύτων ἀντικειμένων ἅτινα ἐθραύοντο ἢ ἠρχνίζοντο χωρὶς νὰ δύναται τις νὰ δρίτη ποῦ κατέπιπτον. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀτοπημάτων τούτων τρίτον ὁ κ. Fiorelli ἐναῖκαινισε σύστημα· δὲν ἀκολουθεῖ τὰς ὁδοὺς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ τὰς σημεῖοι ἀνωθεν, καὶ χαράττει οὕτω, μεταξὺ τῶν δένδρων καὶ τῶν κλλιστρούμενων γαιῶν, εὐρέα τετράγωνα ὑποδεικνύοντα τὰς ὑπογείους νήτους. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὅτι αἱ νῆτοι αὗται (isole, insulae) κατὰ τὴν νεωτέραν Ἴταλικὴν διάλεκτον καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν σημαίνουσι μεμονωμένους οἴλους.

Τῆς νήτου δικαρχφείτης, ὁ κ. Fiorelli ἀγοράζει τὴν γῆν τὴν παρὰ τοῦ βκτιλέως Φερδινάνδου τοῦ Α'. πωληθεῖσθαι καὶ παραχωρεῖ τὰ δένδρα, ἅτινα, ἐκεῖ εὐρίσκει. . . .¹ Τοῦ ἐδάφους λοιπὸν ἀγορασθέντος καὶ τῶν δένδρων ἀποκοπέντων, αἱ ἐργασίαι ἀρχονται. Ἀνυψοῦσι τὴν γῆν μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ λαφίσκου, μεταφέρουσι δὲ ταῦτην διὰ σιδηροῦ δρόμου, ὅστις, ἐκ τοῦ μέτου τῆς Πομπητικῶν, διὰ τίνος κατωφέρειας μὴ ἐχούσης ἀνάγκη οὐδὲ μηχανῶν οὐδὲ ἀνθρώπων, καταβκίνει ἐκεῖθεν μακρὰν τοῦ ἀμφιθεάτρου καὶ τῆς πόλεως. Οὕτω λύεται τὸ σπουδαϊότερον ζήτημα, τὸ τῶν ἐκκλλομένων χωμάτων. Ἄλλοτε ἐπέπκζον τὰς τάφρους τῶν ἐρείπιων,

¹ Τὸ εἰσπραττόμενον ποσὸν χρησιμεῖαι πρὸς κατάρτισιν τῆς βιβλιοθήκης.

βραδυτέρου ἀπετέλεσαν ὄρος, ἤδη δὲ κατεσκευάσαν τὸν σιδηροῦν δρόμον, ὅστις φέρει μακρὰν τὴν ὕλην, καὶ ὅστις ἴσως θὰ κατορθωθῆ ποτὲ νὰ रि-
πτη αὐτὴν εἰς τὴν θάλασσαν.

Οὐδὲν ὠρσιώτερον τῆς ἐργασίας τῶν ἀνασκευῶν. Οἱ ἄνθρωποι σκάπτουσι τὴν γῆν, καὶ στίφη νεκρῶν, ζωῶν τῆς ἐξοχῆς παρθένων ἐκ τῶν ἐγγύς χωρίων στρατολογουμένων, ἀπύστως κατὰ στίχους προσέρχονται. Πληροῦσι τὰ κἀνιστρά των χώματος, τέφρας καὶ ἄμμου, φέρουσιν αὐτὰ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των, τῆ βοηθείᾳ τῶν ἀνδρῶν, διὰ μιᾶς ζωῆς καὶ ταχεῖς κινήσεως, καὶ πορεύονται καθ' ἑαυτάς πρὸς τὸν σιδηρόδρομον, διασταυρούμεναι μετὰ τῶν ἐπανακαμπουσῶν συντρόφων των. Εἶναι γραφικώταται ἐν τοῖς τετριμμένοις καὶ ποικιλοχρόοις ῥάκεσιν αὐτῶν, βαδίζουσαι γοργῶ τῶ βήματι περιδεδεμένοι μακρὰ κράτπεδα, δι' ὧν χαριέστατα ἀναφαίνονται αἱ κινήσεις τῶν γυμνῶν αὐτῶν κνημῶν, ἀνασειομένων συχνάκις ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἐνῶ οἱ βραχίονες αὐτῶν ἐν σχήματι κανηφόρων ἀκόπως ὑποβαστάζουσι τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των βραχὺ φορτίον. Ταῦτα πάντα συμφωνοῦσι μετὰ τῶν μνημείων τῶν ὑπὸ τὴν γῆν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀναφανισμένων, καθ' ὅσον τὸ ἔδαφος ταπεινοῦται. Ἐὰν οἱ ξένοι περιηγηταὶ δὲν ἐτάρασσον κατὰ διαλείμματα τὴν ἀρμονίαν ταύτην, θὰ ἠρώτα τις ἐν τῶ μέσῳ τῆς οὐριγλιανῆς ταύτης ῥωπογραφίαις, μεταξὺ τῶν φυλλωμάτων τῶν ἀμπελώων, ἀπέναντι τοῦ καπνίζοντος Βεζουβίου, ὑπὸ τὸν ἀρχαῖον οὐρανόν, ἐκν ὄλαι αὐταὶ αἱ ἐν κινήσει διατελοῦσαι ἐργάτιδες κόρκι δὲν εἶναι δοῦλαι τοῦ ἀγορανόμου Πάνσα ἢ τοῦ δι' ἄρχου Ὀλκονίου.

Διήλομεν τὴν ἱστορίαν τῆς Πομπηίας, πρὸ τοῦ θανάτου καὶ μετ' αὐτόν. Ἐν πρώτοις ὁμῶς, μία εἰδοποίησις. Μὴ περιμένετε νὰ εὕρητε οἰκίας ἢ μνημεῖα ὄρθια καὶ ἐστεγασμένα, ὡς τὸ Πάνθηον τῆς Ρώμης καὶ τὸν τετράγωνον οἶκον τῆς Nimes. Οἰκτρῶς θ' ἀπκτηθῆτε. Φαντάσθητε μᾶλλον μικρὰν πόλιν, ἀποτελουμένην ἐξ οἰκοδομῶν ταπεινῶν καὶ ὀδῶν στενωπῶν, ἧτις ὀλόκληρος ἐν μιᾷ νυκτὶ θὰ ἐκαίετο. Ἐπισκέπτεσθε αὐτὴν τὴν ἐπαύριον τῆς πυρκαϊῆς. Αἱ ὀροφαὶ ἐξηφανίσθησαν, αἱ στέγαι κατέρρευσαν· πᾶν ὅ,τι ξύλινον, σανίδες καὶ δοκοί, ἀπετεφρώθησαν· τὸ πᾶν εἶναι ἀνοικτὸν, στέγαι δὲν ὑπάρχουσιν· ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς ταύταις αἵτινες ἦσαν ἄλλοτε ἰδιωτικαὶ κατοικίαι ἢ δημόσιαι οἰκοδομαί, περιπατεῖτε πανταχοῦ ὑπαίθριοι. Ἐὰν ἐπήρχετο βροχή, δὲν θὰ ἠξέυρητε ποῦ νὰ καταφύγητε. Εἶναι ὡς πόλις ἀνεγειρομένη, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ὁποίας μόνον τὸ ἰσόγειον ἀνηγέρθη. Ἴδου μία οἰκία· ταύτης μόνον τὰ κατώτερα μέρη τῶν τοίχων σώζονται, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἴσταται· μακρόθεν θὰ ἐνόμιζέ τις, ὅτι βλέπει παραπετάσματα διατεθειμένα πρὸς παράστασιν κωμῶδίας κατ' οἶκον. Ἴδου δημοσίαι τῆς πλατείας· ἐν αὐτῇ εὐρίσκετε βάσεις, στήριγμα οὐδὲν φέροντα, κίονας ἀνευ στοῶν, βῆθρα ἀνευ ἀγκυμάτων, ἀφῶνους λίθους, τὸ κεινὸν καὶ τὸ μηδέν. Θὰ σᾶς ὀδηγήσω εἰς πολλοὺς ναοὺς· ἐν τούτοις δὲν

θὰ ἴδῃτε εἰμὴ σωρὸς κτιρίων, παραπλεύρους τοίχους· ἀλλ' οὐδεμίαν στοάν, οὐδεμίαν μετόπην· ποῦ ἢ τέχνη, ποῦ ὁ Θεός· τὰ εἰρείπια τοῦ ἵπποστασίου σας, καὶ μετὰ χιλίων ἐτῶν παρέλευσιν, δὲν θὰ ἦναι γυμνότερα. Παντοῦ λίθοι, πῶρος, πλίνθοι, λάβρα, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ πλάκες ἐκ μαρμάρου καὶ τιτανώδεις λίθοι, ἐκεῖ ἔχνη καταστροφῆς, ζωγραφίαι ἐσβεσμένοι, λιθόστρωτα ἀπεσπασμένα, ῥήγματα· ἐκεῖ ἔχνη λαφυραγωγίας, διδοὶ ἅπαντα τὰ πολύτιμα ἀνικείμενα μετηνέχθησαν εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως, καὶ δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ ὑποδείξω ὑμῖν εἰμὴ μόνον τὴν θέσιν, ἐν ἣ ἴσταντο ὁ Φαῦνος, ὁ Νάρκισσος, τὸ ψηφιδωτὸν τῶν Ἀρβήλων καὶ τὸ περίφημον κυανοῦν ἀγγεῖον. Ἴδου ἢ Πομπηία διὰ τὸν ἀνυπόμονον περιηγητήν, τὸν ἐρχόμενον ὅπως ζητήσῃ ἐνταῦθα· τοὺς Παρισίους, ἢ τοὺλάχιστον εἰρείπια καθ' ὁμοίωσιν τῶν Παρισίων τεταγμένα, ὡς π. χ. τὸν πύργον τοῦ Ἀγίου Ἰακώβου.

Θὰ εἴπῃς, φίλε ἀναγνώστη, ὅτι σὲ ἀπογοητεύω. Τοῦναντίον, προλαμ-
βάνω τὴν ἀπογοήτευσίν σου. Μὴ ἀπκτάσαι δι' ὑπερβολικῶν ἐλπίδων, ἰδοὺ πᾶν ὅ,τι παρὰ σοῦ ζητῶ. Μὴ ἐρχου ζητῶν ἐνταῦθα τὴν πολυτέλειαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ μεγαλείου. Ἐτερεὶ ἐντυπώσεις σὲ ἀναμένουσιν ἐν Πομπηίᾳ. Ὅ,τι θὰ ἴδῃς εἶναι πόλις ὀλόκληρος, ἢ τοὺλάχιστον τὸ τρίτον ἀρχαίας πόλεως ἀπομεικρυσμένης, ἀπεσπασμένης πάσης· νεωτέρης καὶ ἀποτελούσης πληρῆς τι καὶ μοναδικῶν, ὅπερ οὐδ' ἀμοῦ ἀλλαχοῦ θὰ εὕρης. Ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει Κκπιτώλιον ἀνωκοδομημένον, οὐδὲ Πάνθηον τῶ καθολικῶ Θεῶ ἀριερωμένον, οὐδὲ Ἀκρόπολις περιστέφουσα βρυακικὴν ἢ δανικὴν τινα πόλιν, οὐδὲ οἶκος τετράγωνος μεταποιηθεὶς εἰς πινακοθήκην καὶ καλλιπίζων εὐρεῖν ἀγυῖαν τῶν ἡμερῶν μας. Ἐν Πομπηίᾳ τὸ πᾶν εἶναι ἀρχαῖον, τοὺλάχιστον δεκαοκτῶ αἰώνων· ὁ οὐρανὸς ἐν πρώτοις, ἢ φυσικὴ τοποθεσία, ἢ θλασσία ἀποψις, εἶτα τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου, δηωθέντα μὲν ἀλλὰ μὴ φθκρέντα παντελῶς ὑπὸ τοῦ χρόνου. Αἱ ὀδοὶ δὲν ἐστρώθησαν ἐκ νέου, τὰ δὲ περὶ τὰς ἀκρας ὑψηλὰ πεζοδρόμια δὲν κατεβ.β.β.β.θησαν διὰ τοὺς σημερινούς πεζοὺς· βαδίζομεν ἐπὶ τῶν λίθων ἐφ' ὧν ἐπορεύετο ἄλλοτε ὁ ἔμπορος Σηρικὸς καὶ ὁ δούλος Ἐπάφρας. Εἰσερχόμενοι εἰς τὰς ἀτραποὺς ταύτης, καταλιμπάνομεν ἀνεγκλίως τὴν ἐποχὴν ἐν ἣ ζῶμεν, καὶ τὴν συνοικίαν ἐν ἣ κατοικοῦμεν· διατελοῦμεν διατρίβοντες ἐν ἄλλῳ κόσμῳ καὶ ἐν ἄλλῳ χρόνῳ. Ἡ ἀρχαιότης μᾶς κατακλυσθῆναι, μᾶς ἀπορροφῆ, καὶ ἐπὶ τινα ὥραν ἀναζῶμεν Ῥωμαῖοι. Ἐπὶ πλέον, ὡς εἶπον συχνάκις, ὁ Βεζουβίος δὲν κατέστρεψε τὴν Πομπηίαν, τὴν διετήρησεν. Αἱ ἀνασκευαί οἰκοδομαὶ φθείρονται ὑπὸ τῆς ἀτμοσφαιρῆς μετὰ τινὰς μῆνας πολὺ πλέον ἢ ὅσον ἐφθάρθησαν ἐπὶ 18 αἰῶνας ὑπὸ τὴν τέφραν. Οἱ ἐζωγραφισμένοι τοῖχοι ἀνασκαπτόμενοι φκίνονται ζωηροὶ καὶ πρόσφοροι ὡς ἐὰν ἐζωγραφῆθησαν χθές. Ἐκαστον πλευρὸν τοίχου καθίσταται οἶοναί σελὶς εἰκονογραφημένης ἀρχαιολογίας, ἀποκαλυπτούσης ἡμῖν ἄγνωστα ἤθη, ἔθιμα, συνη-

θείας, παραδόσεις και ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸν ἀρχαῖον βίον. Τὰ ἀνευρεθέντα ἐπιπλα, τὰ καλλιτεχνήματα, τὰ οἰκογενειακὰ σκεύη ἀποκαλύπτουσιν ἡμῖν τὰ τῆς οἰκίας μυστήρια· καὶ ἡ ἐλαχίστη τομὴ καὶ τι λέγει εἰς ἡμᾶς. Ὁ κίων οὗτος διετήρησεν ἐπιγραφὴν διὰ μαχαιριδίου χαραχθεῖσσαν ὑπὸ τινος ἀέργου Πομπηϊκνοῦ· ὁ τοῦχος ἐκεῖνος ἐν τῇ ὁδῷ, ὁ ὠρισμένος δι' εἰδοποήσεις, περιέχει διὰ μεγάλων γραμμῶν τὴν ἀγγελίαν θεάματός τινος, ἣ προκηρύττει τὴν ὑποψηφιότητα πολίτου τινός. Οὐδὲν λέγω περὶ τῶν σκελετῶν, ὧν αἱ στάσεις καταπληκτικῶς ἱστοροῦσι τὰς φρικταλεότητας τῆς καταστροφῆς καὶ τοὺς λυτωδεις ἀγῶνας τῆς τελευταίας στιγμῆς. Τέλος διὰ τὸν εἰδόμενον νὰ βλέπῃ, ἕκαστον βῆμα εἶναι ἐκπληξίς, ἀνακάλυψις καὶ πιστὴ ἐπιτυχία ἐπὶ τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων. Ἄφωνοι κατ' ἀρχάς, οἱ λίθοι οὗτοι ἐξεταζόμενοι ὀμιλοῦσιν, ἐξομολογοῦνται εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν φαντασίαν, ἥτις εὐχερῶς κατανοεῖ αὐτούς, λέγουσι κατὰ μικρὸν πᾶν ὅ,τι γινώσκουσι καὶ πᾶν ὅ,τι μυστηριώδες καὶ πικράδοξον συνέθετο ἐπὶ αὐτῶν τούτων τῶν ὁδῶν, καὶ ὑπ' αὐτὸν τοῦτον τὸν οὐρανόν, κατ' ἐποχὴν θυμωσάν, ἕως τὴν ὠραιότεραν τῆς ἱστορίας, τὸν ἡ' αἰῶνα ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης καὶ τὸν α'. ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Η ΑΓΓΡΑ

Πανδοχεῖον Διομήδους. — Παστάς· Ἀθηναῖς. Θεὰ καὶ μνημεῖα τῆς Ῥώμης. — Ὁ ἀρχαῖος ναός. — Ἐθνικῶν ἀφιερῶματα. — Χρηματιστήριον. — Τὸ ἠάνθεον ναός, σαργεῖον ἢ πανδοχεῖον; Τὸ μαγειρεῖον καὶ ἡ θρησκεία. — Ὁ ναός τῆς Ἀφροδίτης. — Ἡ Βασιλικὴ στοά. — Διαδαστῶν ἐπιγραφαὶ ἐπὶ τῶν τοίχων. — Ἡ ἀγορὰ ἀνοικοδομουμένη.

Ἀποβιβάζόμενοι εἰς τὸν σταθμὸν, δύνασθε πρῶτον νὰ δειπνήσητε εἰς τὴν πορτὰ τοῦ Διομήδους· πανδοχεῖον τῆς ἐποχῆς ὑπερ χάριν τῶν περιηγητῶν ἀρχαῖον ὄνομα φέρει. Ἄμα ὡς ἀναλάβητε τὰς δυνάμεις σας θ' ἀναβῆτε τὸν ἐκ τέφρας καὶ ἐρείπιων λοφίσκον, ὅστις ἀποκρύπτει ἀρ' ὑμῶν τὰ ἐρείπια· θὰ δώτητε τὰ δύο σας φράγκα εἰς τὸ γραφεῖον, καὶ θὰ διέλθητε πρὸ τοῦ κεκηνότος κατὰ γράφειον, ὅστις λίαν σεμνύνεται ἐπὶ τῇ θέσει αὐτοῦ τούτῃ. Ἀφοῦ τελεσθῶσιν αἱ διατυπώσεις αὗται, οὐδὲν νέον ἔχετε νὰ ὑποστήτε, ἐκτὸς τῆς συνοδείας ὁδηγοῦ στρατιωτικὴν φέροντος στολὴν, ὅστις σας συνοδεύει, ὅπως σας ἐπιβλέπῃ (πρὸ πάντων ἐὰν ἀνήκητε εἰς τὴν χώραν τοῦ λόρδου Ἐλγίνου), οὐδόπως ὅμως ὅπως σας φορολογήσῃ. Ἐπιγραφαὶ εἰς ὅλας τὰς γνωστὰς γλώσσας γεγραμμέναι ἀπγορεύουσι νὰ δώσῃ τις ἔβολὸν αὐτοῖς. Εἰσέρχασθε εἰς πλήρη βίον ἀρχαῖον. Εἶσθε ἐλεύθερος ὡς Πομπηϊκός.

Τὸ πρῶτον ἀντικείμενον ὑπερ διακρίνει τις εἶναι ἀψίς καὶ πικρὰς τις

τῆς Πικραγίης. Ὑπὸ τὴν ἀψίδα, ἀνοίγονται εὐρεῖαι ἀΐθουσαι, αἵτινες ἐχρησίμευον πιθανῶς ὡς ἀποθήκηαι. Εἰσέρχεται τις εἰς ὁδὸν ἀνωφερῆ καὶ λιθόστρωτον, διέρχεται μεταξὺ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Βασιλικῆς στοᾶς καὶ φθάνει εἰς τὴν Ἀγοράν. Στῶμεν λοιπὸν ἐνταῦθα. Ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν διακρίνει τις εἰμὴ μακρὸν τι τετράγωνον κεκλεισμένον βεθῶς διὰ τινος κανονικοῦ ὑψώματος ἀνερχομένου μεταξὺ δύο ἀψίδων· πλάγιοι πτέρυγες ἐκτείνονται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, μεταξὺ στηλῶν καὶ ἐφθαρμένων οἰκοδομῶν. Τῆδε κακεῖτε ἐρείπια πετρῶν δεικνύοντα βωμούς ἢ βάσεις ἀπολεσθέντων ἀγαλμάτων. Εἰς τὸ βῆθος τῆς ὄλης εἰκόνας· καπνίζει ὁ Βεσοῦβιος, πάντοτε ἀπειλητικός.

Θεωρήτατε καλλίτερον, οἱ ῥαβδωτοὶ κίονες εἰσὶν ἐκ λίθου τῆς Κασέρτης, ἐκ πρώου ἢ ἐκ πλίνθων, περιβεβλημένοι ὑπὸ μαρμαροκονίας, καὶ ἀνερχόμενοι κατὰ δύο βεθμίδας ἀνωθεν τοῦ χώρου τούτου. Ὑπὸ τὴν κάτω βεθμίδα ὑπάρχει ὁ ὄχετός τοῦ ὕδατος. Οἱ κίονες οὗτοι ὑπεβάσταζον στοὰν εἰς τὴν ἀνήρχοντο διὰ κλιμάκων στενῶν καὶ ἀνωφερῶν ἃς ὁ χρόνος διετήρησεν ἡμῖν· ἡ ἀνωτέρα αὕτη στοὰ ἐπόμενον εἶναι νὰ ἦτον ἐστεγασημένη, καθ' ὅσον αἱ γυναῖκες ἐπ' αὐτῆς ἔκαμνον περίπατον. Δευτέρα τις ἐκ κίωνων στοὰ, πιθανῶς πρὸ τῶν μνημείων διακοπτομένη, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἐτέρας. Ὁ Μαζοῖς ἀνωκοδόμησε τὴν κιονοστοιχίαν ταύτην, κατὰ δύο σειρὰς ὑπερκειμέναις, δωρικοῦ μὲν ῥυθμοῦ τὴν κάτω, ἰωνικοῦ δὲ τὴν ἄνω, μετὰ τινος λεπτοτάτης κομψότητος. Τὸ λιθόστρωτον ἐφ' οὗ καὶ νῦν περιπατοῦμεν ἦτο ἐκ τιτανώδους λίθου. Ἰδοὺ ἤδη ἡ Ἀγορὰ ἀνεγειρομένη.

Ἰδόμεν τὰ περικυκλοῦντα αὐτὴν ἐρείπια. Τοῦτο τὸ εἰς τὸ βῆθος ὑψώμα ἦτο τὸ ὑπέδωκρον ναοῦ τινος οὐτινος ἢ σμικρότης ἐκπλήττει ἐκ πρώτης ὄψεως τὸν νήλυν. Ὀλίγοι γινώσκουσιν, ὅτι ὁ ναὸς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, δὲν ἦτο ὅπως σήμερον συνένωσις τῶν εὐσεβῶν, ἀλλὰ μεγάλη πικρὰς, περικλείουσα τὸ λατρευόμενον ἀγαλμα. Ὁ ἱερός οἶκος μόνον μικρὸν τινα ἀριθμὸν ἐκλεκτῶν ἐδέχετο πρεπόντως κεκαθαρμένων, ὁ δὲ ὄχλος ἔμενε ἐξω. Δὲν ἦτο τὸ ἀνέκτορον, ἀλλ' ὁ σηκὸς τοῦ Θεοῦ. Ὁ σηκὸς οὗτος (cella) κατ' ἀρχὰς ἀπετέλει ὀλόκληρον τὸν ναόν· ἦτο τῷ ὄντι ἀκούντως εὐρύχωρος ὅπως περιέχῃ τὸ ἀγαλμα καὶ τὸν βωμόν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκοσμήθη διὰ προσθήου στοᾶς, εἶτα δι' ἐτέρας ὀπισθίου, εἶτα διὰ τῶν ἐκκτέρωθεν κιονοστοιχιῶν, ἕως ὅτου ἀπὸ διακοσμῆσεως εἰς δικόσμησιν, ἀνεβιβάσθη εἰς τὴν ἕξοχον κομψότητα τοῦ ἐν Πικραγίης ναοῦ τῆς Μαγδαληνῆς. Οὐδέποτε ὅμως τὰς ἀναλογίας τῶν ἡμετέρων καθεδρικῶν ναῶν μετεχειρίσθησαν οἱ ἀρχαῖοι. Οὕτω σπανίως ὁ Χριστιανισμὸς φικαιοποιήθη διὰ τὴν λατρείαν τοῦ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν ναῶν σχέδια. Προὔτιμητε τὰς εὐρεῖας Βασιλικὰς στοᾶς, ὧν τὸ βασιλικὸν ὄνομα θρησκευτικὴν ἔλαβεν ἔννοιαν.

Ἰδοὺ πῶς οἱ Ῥωμαῖοι φικοδόμουν τοὺς ναοὺς τῶν. Ὁ οἰωνοσκοπός, ἦτοι ὁ ἱερεὺς, ὁ τὸ μέλλον προβλέπων ἐκ τῆς πτήσεως τῶν πτηνῶν, διέγραφε

διὰ τῆς βραχείας βλάβου τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, μέγα τετράγωνον, ὅπερ εἶτα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐσημείου. Πάραυτα πάσσαλοι ἦσαν προσηλωμένοι ἐπὶ τῶν τεσσάρων γραμμῶν, μεταξὺ δὲ τῶν πασσάλων ἐξηπλοῦντο παραπετάσματα. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ (area) ὁ οἰωνοσκόπος διέγραφε σταυρὸν, τὸν μαντικὸν σταυρὸν, δεικνύοντα τὰ τέσσαρα κυριώτατα σημεῖα· ἡ ἐγκάρσιος γραμμὴ ὠριζε τὰ ὄρια τοῦ σηκοῦ· τὸ σημεῖον ἔνθα οἱ δύο βραχίονες συνηνητῶντο ἦτο ἡ θέσις τῆς θύρας· ὁ πρῶτος λίθος ἐτίθετο ὑπὸ τὸ κατώφλιον. Πλήθος ἀνημμένων λυχνιῶν ἐφώτιζε τὴν τελετὴν ταύτην. Μετὰ ταῦτα ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ Pontifex maximus, ἐνεκαινίζε τὸν περιβόλον, ὅστις ἔκτοτε καθίστατο ἀμετάβλητος· ἐν κατῆρξεν, ἔπρεπε ν' ἀνεγερθῆ εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν· ἡ ἐλαχίστη μεταβολή, ἔστω καὶ πρὸς μεγέθυνσιν αὐτοῦ, ἐθεωρεῖτο βεβήλωσις. Οὕτως ἐνεκαινίσθη ὁ ἐνώπιον ἡμῶν εἰς τὸ βῆθος τῆς ἀγορᾶς κείμενος οἶκος τοῦ Θεοῦ.

Ὡς οἱ πλείστοι τῶν Ῥωμαϊκῶν ναῶν, ἡ οἰκοδομὴ αὕτη ὑφούται ἐπὶ ὑποβάθρου (podium) καὶ κεῖται πρὸς βορρᾶν· ἀνέρχεται τις εἰς αὐτὸν διὰ ποδίου, ὅπερ τέμνει ἐν τῷ κέντρῳ, περύγιον, ὅπου ἴσως ἠγείρετο ὁ βωμός. Ἐπὶ τοῦ ποδίου τούτου σώζονται ἔχνη στηλῶν, αἵτινες ἀπετέλουν τὴν ἐσωτερικὴν στοάν ἢ τὸν πρόναον· εἶπον δώδεκα στήλας· ἀνὰ τρεῖς ἑκατέρωθεν τῶν πλευρῶν· ἕξ κατὰ μέτωπον (πάντοτε ἀριθμὸς ἄρτιος, ὅπως μὴ κεντρικὴ τις στήλη σκιάζει τὴν θύραν καὶ δύναται τις νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν ἐλευθέρως διὰ τῆς ἐν τῷ μέσῳ κιονοστοιχίας). Δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τοῦ πεδίου, στυλοβάται ἔφερον ἄλλοτε ἴσως ἀγάλματὸ κολοσσιαῖον. Ὅπισθεν τοῦ προναοῦ ἀναγνώριζεται ἡ θέσις, ἔνθα ἦτο ὁ σηκός· οὐδὲν ἄλλο μένει ἐκ τούτου, εἰμὴ τὸ ψηφιδωτὸν καὶ οἱ τοῖχοι· ἔχνη στηλῶν ἐπιτρέπουσι ν' ἀνοικοδομήτῃ τις πλουσίως τὸ ἀγίαστήριον τοῦτο. Δύναται τις νὰ ἀνεγείρῃ (καὶ ἔγεινε τοῦτο ἐπὶ τοῦ χάρτου) δύο κιονοστοιχίας· τὴν πρώτην ἰωνικοῦ ρυθμοῦ ὑποβαττάζουσαν στοάν τινα· τὴν δευτέραν κορινθικοῦ ρυθμοῦ ὑποβαττάζουσαν τὸ ἦδη ἀπολεσθὲν ἐκ ξύλου κεχρωματισμένον ἐλαφρὸν φάτνωμα. Οἱ τοῖχοι διὰ μαρμαροκονίας περιβεβλημένοι διατηροῦσιν ἔτι ὠρκίας τινὰς εἰκόνας. Τρία μικρὰ δωμάτια ὑπόγεια, στερεώτατα, περιεῖχον ἴσως τὰ ἀρχεῖα καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ ἄστεος, ἢ πᾶν ἄλλο.

Ἦδη τίνος Θεοῦ τὸν οἶκον ἐπισκεπτόμεθα; Τοῦ Διός, λέγει ἡ κοινὴ γνώμη, στηριζομένη εἰς τι κολοσσιαῖον ἀγάλμα, τοῦ ὁποῦοι τεμάχια ἀνεῦρον, δυνάμενα νὰ προσαρμολῶνται εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ βρασιλέως τῶν Θεῶν. Τῆς Ἀφροδίτης, φρονοῦσιν ἄλλοι, διότι ἡ Ἀφροδίτη ἦν ἡ προστατίς τῆς Πομπηίας. Συχνότατα θ' ἀπαντήσωμεν τὸ ὄνομα τῆς Θεᾶς ταύτης. Πλεῖστα μέλη ἐκ λίθου ἢ χαλκοῦ, ἀπεσπασμένα, οὐχὶ ἐντελῶς τεθηρυσμένα, ὡς ἐὰν ἀνήκον εἰς ἀγάλμα τι, ἀλλὰ πανταχόθεν ἐστιλβωμένα

καὶ οὕτω χυτῆσκαυμένα, ὥστε νὰ δύνωνται νὰ κρεμῶνται, ἀνευρέθησαν ἐν τοῖς ἐρείπιοις τούτοις· ἦσαν ταῦτα ἀφιερῶματα.

Ἐκατέρωθεν τοῦ ναοῦ τοῦ Διός (τοιούτο τὸ κοινῶς παραδεδεγμένον ὄνομα) ὑφούνται, ὡς εἶπον, ἀψίδες. Ἡ πρὸς ἀριστερὰν εἶναι θύρα θαλωπῆ, ἣτις λίαν ἐκτενὴς καὶ λίαν χαμηλὴ, δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἄλλην, καὶ δικτακράττει ἄγνωστον δικτί, τὴν συμμετρίαν τοῦ μέρους τούτου τῆς ἀγορᾶς. Ἡ ἐτέρη ἀψὶς εἶναι προφανέστατα θριαμβευτικὴ πύλη· σώζεται μόνον τούτης ὁ πλίνθινος σκελετός, θάλαμοί τινες καὶ ἔχνη ἡμιστηλίων· εὐκόλον ὅμως ν' ἀντικαταστήτῃ τις τὰ μάρμαρα καὶ τ' ἀγάλματα ἕτινα θὰ ἐκόσμου τὸ ἄχρη τοῦτο μνημεῖον. Τοιούτο τὸ βῆθος τῆς ἀγορᾶς.

Τέσσαρα μεγάλα οἰκοδομήματα ἔπονται πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς δημοσίας ταύτης πλατείας ἀπὸ Μ. πρὸς Β. τὸ ἀνάκτορον τῆς Εὐμαχίας, ὁ ναὸς τοῦ Ἄρεως, αἱ αἴθουσαι τῆς Γερουσίας καὶ τὸ Πάνθειον.

Τί εἶναι τὸ ἀνάκτορον τοῦτο τῆς Εὐμαχίας; Ἐπιγραφὴ τις εἰς τὸ μέρος τοῦτο εὐρεθεῖσα λέγει: «Εὐμαχίη, ἡ δημοσίος ἰέρεια, ἐν ὀνόματι αὐτῆς καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς, ἴδρυσε τῇ Ὀμονοίᾳ καὶ τῇ σεβαστῇ Εὐσεβείᾳ, ἐν Χαλκιδικῶν μίαν κρύπτην καὶ στοάς.»

Ἄλλὰ τί εἶναι τὸ Χαλκιδικόν; Σπουδαῖα συζητήσεις περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μεταξὺ τῶν σοφῶν ἀνεφύησαν. Συνεφώνησαν ἐν τούτοις κατὰ τι, παραδεχθέντες, ὅτι θὰ ἦτο εἶδος οἰκοδομῆς ἐφευρεθείτης ἐν τῇ πόλει τῆς Εὐβοίας Χαλκίδι.

Ὅπως πύξ· ἀν· ἦ, τὸ καταλαφυραγωγῆν τοῦτο ἀνάκτορον δεικνύει εὐρεῖν ἀνοικτὴν στοάν, ἣτις βεβῆως θὰ ἦτο τὸ ἀνωτέρω ἀναφερθὲν περιτύλον. Πέριξ τούτου, ἐπὶ τῶν τριῶν πλευρῶν, ἐδέσποζε στοὰ κεκλεισμένη, ἣτις θὰ ἦτον ἡ κρύπτη· ἐπὶ τῆς τετάρτης πλευρᾶς, ἦτοι πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς κατὰ μέτωπον τῆς ἀγορᾶς, προῆγεν εἶδος τι νάρθηκος, πυλῶν τις ἐξωτερικός· ἐκεῖ πιθανῶς ἦτο τὸ Χαλκιδικόν.

Τὸ οἰκοδομημα εἶναι περίεργον. Ὅπισθεν τοῦ προδόμου ἐμφανίζονται δύο οὐχὶ παράλληλοι τοῖχοι, ὧν ὁ εἰς ἀκολουθεῖ τὴν τῆς ἀγορᾶς εὐθυγραμμίαν, ὁ δ' ἕτερος τὴν τῆς ἐσωτερικῆς στοᾶς. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο τούτων τοίχων διάστημα ἐχρησίμευσεν εἰς κατασκευὴν ἀποθηκῶν τινων. Οὕτως ἡ ἀνισότης τοῦ σχεδίου οὐ μόνον διωρθώθη, ἀλλὰ καὶ ἐχρησιμοποιήθη· οἱ ἀρχαῖοι ἦσαν πολὺ ἐπιτήδεια. Τὸ περίστυλον τοῦτο ἐστηρίξατο ἐπὶ 58 στηλῶν περιβαλλουσῶν αὐλήν τινα. Ἐν τῇ αὐλῇ μέγας κινήτος λίθος, διατηρηθεὶς μετὰ τοῦ ὑπεγείροντος αὐτὸν κρῖκου, ἐκάλυπτε δεξιάμενὴν τινα· εἰς τὸ βῆθος τῆς στοᾶς, ἐν τινὶ ἡμικυκλίῳ, ἴσκατο ἀκέφαλόν τι ἀγάλμα, ἴσως τῆς Ὀμονοίας, ἢ τῆς Εὐσεβείας, εἰς τὴν τὸ οἰκοδομημα ἀφιερῶθη. Ὅπισθεν τοῦ ἡμικυκλίου εἰσέχει ἐν εἶδος θαλάμου τετραγώνου ἐν τῷ μέσῳ δύο θυρῶν, ὧν ἡ μὲν, ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τὴν συμμετρίαν ἐξωγραφημένη, εἶναι μνημεῖον χρήσιμον καὶ περίεργον. Διαιρεῖται

δὲ εἰς τρία φατνώματα στενὰ καὶ μακρὰ καὶ ἐφοδιάζεται διὰ κρίκου ὅςτις θὰ ἐχρησίμευεν ὅπως ἀνοίγων αὐτήν. Αἱ θύραι πανταχοῦ τῆς Πομπηίας ἐλλείπουσι, διότι ἦσαν ξύλινα, καὶ ἐπομένως ἐκάρησαν ὑπὸ τοῦ πυρός, ἔθεν ἢ ζωγραφία αὐτὴ ἐπλήρωσε χάρας τοὺς σοφούς, καθόσον ἤδη γνωρίζουσι ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐκλείοντο εἰς τοὺς οἴκους τῶν διὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς μεθόδου δι' ἧς καὶ ἡμεῖς.

Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν, ἐν τῷ τετραγώνῳ θαλάμῳ, ἵσταται ἔτι καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τὸ ἀγάλμα τῆς Εὐμαχίας, ἢ τοῦλάχιστον ἀντίτυπον τούτου. Εἶναι γυνὴ ὑψηλοῦ ἀναστήματος, μελαγχολικὴ καὶ ἀσθενῆς φαινομένη. Ἐπιγραφή τις διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι τὸ ἀγάλμα τοῦτο ἀνηγέρθη πρὸς τιμὴν αὐτῆς ὑπὸ τῶν γναφῶν. Οἱ ἐργάται οὗτοι ἀπετέλουν συντεχνίαν σεβαστῆν ἐν Πομπηίᾳ· θὰ ἐπισκεφθῶμεν δὲ τὸ ἐργαστήριον ἐν ᾧ ἐργάζοντο τὸ οἰκοδόμημα τῆς Εὐμαχίας θὰ ἦτο τὸ ἀνάκτορον τῆς Βιομηχανίας. Ἐνταῦθα εἶναι τὸ χρηματιστήριον τῆς Πομπηίας, αἱ συναλλαγῆς τοῦ ὁποῦ ἐγίνοντο τὸ μὲν θέρος ἐν τῇ στοᾷ, τὸν δὲ χειμῶνα ἐν τῇ κρύπτῃ τὸ ἐμπορικὸν δικαστήριον ἠδρευεν ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ πλησίον τοῦ ἀγάλματος τῆς Ὀμοιοίας, ὅπερ ἀνηγέρθη εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ὅπως καταπραῶνῃ τὰς τῶν ἐμπόρων ἐριδας. Ἐν τῇ αὐλῇ μεγάλοι ἀκατέργαστοι λίθοι ἔτι καὶ νῦν σωζόμενοι ἐχρησίμευον ὡς σφάπεζαι πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν ὑφασμάτων τῶν. Ἡ δεξιάμενῃ καὶ οἱ κάδοι ἐχρησίμευον πρὸς πλύσιν αὐτῶν. Τέλος τὸ Χαλκιδικὸν ἦτο τὸ μικρὸν χρηματιστήριον, οἱ δ' ἔτι καὶ νῦν φαινόμενοι σηκοὶ θὰ ἦσαν τὰ βήματα τῶν δημοσίων κηρύκων. Ἀλλὰ τί κοινὸν ὑπῆρχε μεταξύ τῆς ἀγορᾶς, τοῦ ἐργαστηρίου τῶν γναφῶν καὶ τῆς μελαγχολικῆς ἱερείας;

Ἡ θρησκεία πανταχοῦ παρενέβαινε, ὡς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ βιομηχανίᾳ καὶ τῷ ἐμπορίῳ. Διὰ μυστικῆς τινος θύρας συνεκoinώνεται τὸ οἰκοδόμημα τῆς Εὐμαχίας μετὰ τοῦ ἐγγύς ναοῦ. Ὁ ναὸς οὗτος, ὁ τοῦ Ἑρμοῦ (δικατὶ τοῦ Ἑρμοῦ;) ἢ τοῦ Κυρίνου (δικατὶ ὄχι τοῦ Ἑρμοῦ;) ἀποτελεῖ σήμερον μικρὸν μουσεῖον πολυτίμων λειψάνων, κλείεται δὲ ἢ εἰσοδὸς του διὰ δρυφάκτων, διὰ μέσου τῶν ὁποίων βλέπει τις ἀρκούντως τὸ ἀνάγλυφον τοῦ βωμοῦ, ὅπερ παριστᾷ θυσίαν. Πρόσωπον, τοῦ ὁποῦ ἢ κεφαλή κατὰ τὸ ἥμισυ εἶναι κεκαλυμμένη, προίσταται τῆς τελετῆς. Ὅπισθεν αὐτοῦ παιδίον φέρει ἐν ἀγγεῖῳ τὸ ἱερὸν ὕδωρ. Ὁ θύτης διὰ πελέκεως ὠπλισμένος, ὀδηγεῖ τὸν μέλλοντα νὰ σφαγῇ ταῦρον. Ὅπισθεν τῶν ἱεροθυτῶν ἵστανται οἱ αὐληταί. Ἐκατέρωθεν τοῦ βωμοῦ, ἕτερα ἀνάγλυφα εἰκονίζουσι τὰ διὰ τὰς θυσίας χρήσιμα σκεύη· τὸ lituus, ἦτοι τὴν καμπύλην βάρβδον τοῦ οἰωνοσκόπου, τὴν aserra, θυμιατήριον ἀρωμάτων, τὸ mantile, ἦτοι τὸ ἱερὸν λένον....., ἢ ἄς εἰπωμεν ἀπλούστερον τὸ χειρόμακτρον· τέλος τὰ ἰδιάζοντα διὰ τὰς θυσίας ταύτας ἀγγεῖα, τὴν φιάλην, τὸ σπονδεῖον (simpulum), τὴν λεκάνην (praefericulum).

Ὁ βωμὸς οὗτος εἶναι τὸ μόνον ἀξιοπερίεργον τοῦ ναοῦ. Διὰ τὰ λοιπὰ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβῃ τις τὸν κόπον οὔτε νὰ ἐξετάσῃ οὔτε ν' ἀνοικοδομήσῃ. Αἱ τοιχογραφίαι ἀποτελοῦσι καλλωπισμὸν ἀμφιβόλου χάριτος. Ὅπισθια τὶς θύρα φέρει εἰς συγκοινωνίαν τὸν ναὸν μετὰ τοῦ Senaculum, ἔδρας τῆς γερουσίας (οὕτως ἀποκαλοῦσι τὸ ἐγγὺς οἰκοδόμημα· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰ Πομπηῖκοὶ γερουσιασταὶ δὲν ἦσαν ἢ δέκαρχοι, ὁ τίτλος οὗτος ἦτο πολὺ σπουδαῖος). Πρόδρομος· ἀχρι τῆς κιονοστοιχίας τῆς Ἀγορᾶς φθάνων, εἶτα μεγάλη αἴθουσα, ἀφίς εἰς τὸ βᾶθος μετὰ εὐρείας βάσεως, ὅπου ἴσως ἔκειντο αἱ τῶν δυάρχων ἔδραι. Τέλος χαλκιόκτιστοι τοῖχοι ἐν εἴδει δικτυωτῶν (opus reticulatum), σηκοὶ τινες ἀνευ ἀγκυμάτων, ἰδοὺ πᾶν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ναοῦ. Ἀλλ' ἢ αἴθουσα αὐτὴ ἔγρουσα ὀροφὴν ξυλίνην μὲ φατνώματα λαμπρῶς κεχρωματισμένα (οἱ τοῖχοι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ βασιτάσωσι θόλον) καὶ ὅλη λιθόστρωτος καὶ ἐκ μαρμάρων κεκοσμημένη, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τινῶν πλακῶν καὶ ἄλλων ἐρείπιων, ἐπόμενον εἶναι, ὅτι δὲν θὰ ἐστερεῖτο κομψότητος. Οἱ ἐνταῦθα ἐδρεύοντες δὲν ἦσαν ἢ οἱ ἀρχοντες μικρᾶς τινος πόλεως· ἀλλ' ὅπισθεν αὐτῶν ἀνυψοῦτο ἢ Ῥώμη ἢ ἢ ἀπειροσικὰ ἐκχύλυπτε καὶ ἐμεγάλυνε τὸ πᾶν.

Τέλος ἰδοὺ τὸ Πάνθειον, τὸ περαδοζότερον τῶν οἰκοδομημάτων τῆς Πομπηίας. Δὲν εἶναι περὶ ἄλλῃ τῆς Ἀγορᾶς, ἀλλ' ἢ λοξότως αὐτοῦ ἐπιτηδείως καλύπτεται ὑπὸ ἐργαστηρίων, ἐν οἷς πλῆθος ἀργυρῶν νομισμάτων εὗρον· γενικῶς εἰκάζετο ὅτι ἦσαν τραπεζιτικὰ γραφεῖα (tabernae argentariae), καὶ δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀποδείξω τὸ ἐναντίον. Αἱ δύο θύραι τῆς αἰθούσης χωρίζονται ὑπὸ δύο κορινθιακῶν στηλῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων εἰσέχει σηκὸς ἀνευ ἀγάλματος. Τὰ κιονόκρανα τῶν ἀγαλμάτων τούτων φέρουσι αὐτοκρατορικοὺς ἀετούς· μήπως τὸ Πάνθειον τοῦτο ἦτο ναὸς τοῦ Αὐγούστου; Τῶν θυρῶν ἀνοιχθεισῶν, φθάνει τις εἰς χώρον ἐντὸς τοῦ ὁποῦ διατρέχει κατὰ μῆκος καὶ πλάτος εὐρεῖα στοὰ περίε αὐλῆς, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας κείνται δώδεκα βάσεις, αἵτινες κυκληθὸν τεταγμέναι, ἔφερον ἴσως ἄλλοτε τὰς στηλᾶς τετραγώνου ναοῦ ἢ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα θεῶν· ἦτο λοιπὸν τοῦτο Πάνθειον; Ἐν τούτοις εἰς τὸ βᾶθος τοῦ μνημείου, ἀπέναντι τῆς εἰσοδοῦ ἀνοίγονται τρία δωμάτια. Τὸ ἐν τῷ μέσῳ ἀπετέλει ναΐδιον· ἀνεῦρον δ' ἐν αὐτῷ δύο ἀγκύματα ἀπεικονίζοντα τὸν Δροῦσον καὶ τὴν Λιβίαν, γυναικῆα τοῦ Αὐγούστου, ὡς καὶ βραχίονα κρατοῦντα σφίρακα καὶ ἀνήκοντα ἀναμφιβόλως εἰς ἀγάλμα καθιερωμένον, ὅπερ ἔπρεπε νὰ δεσπόζῃ τοῦ βᾶθους, ἀγάλμα δηλαδὴ αὐτοκρατορῶν· ἦτο λοιπὸν ναὸς τοῦ Αὐγούστου.

Τὸ πρὸς ἀριστερὰν δωμάτιον δεικνύει σηκὸν καὶ βωμὸν, καὶ ἐχρησίμευεν ἴσως διὰ τὰς θυσίας, τὸ δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ περιέχει βᾶθρον λίθινον ἡμικυκλίως διατεθειμένον. Δὲν θὰ ἦτο ἐν τῶν τρικλινίων ἐκείνων, αἵτινες εὐρίσκομεν ἐν τοῖς ἐστιατορίοις τῶν ἰδιωτικῶν οἴκων, διότι τὰ κατωφερῆ

βάρβα θά ἠνάγκαζον τοὺς κατακεκλιμένους συνδαιτημόνας νὰ ἔχωσι τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν τοῖχον ἐστραμμένην, ἢ τοὺς πόδας ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ὑψωμένους. Ἐκτὸς τούτου, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ βάρβου τούτου, διέρχεται ὀχετὸς προφανῶς προωρισμένος πρὸς βροὴν βευστῶν τινων, ἕως τῶν ἐν τῷ μέρει τούτῳ σφραζομένων ζώων· δὲν ἦτο λοιπὸν τοῦτο οὔτε Πάνθεον, οὔτε ναὸς τοῦ Αὐγούστου, ἀλλὰ σφαγεῖον (macellum). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ ἑνδεκά δωμάτια τὰ πρὸς τὸν δεξιὸν τῆς οἰκοδομῆς τοῖχον στηριζόμενα, θὰ ἦσαν σταῦλοι. — Ἀλλὰ τὰ δωμάτια ταῦτα, ὅπου ὅπαι κανονικῶς ἐν τῷ τοίχῳ λελαξευμένα· θὰ ἐμπεριείχον δοκοὺς ὑποβασταζούσας δεύτερον πάτωμα, ἦσαν κεκοσμημένα διὰ ζωγραφιῶν διασωζομένων αἰτινές θὰ ἦσαν πολυτελέσταται διὰ τοὺς πτωχοὺς τούτους βόας. Ἐρωτήσωμεν τὰς εἰκόνας ταύτας ὡς καὶ τὰς λοιπὰς ὄλων τούτων τῶν τοίχων, καὶ θὰ μᾶς πληροφορήσωσιν ἕως περι τοῦ προορισμοῦ τοῦ μνημείου τούτου. Ἐκ τούτων ὑπάρχουσιν εἰκόνας μυθολογικαὶ καὶ ἐπικαί, παριστάνουσαι ἱερά τινα ἀντικείμενα περὶ ὧν κατωτέρω. Ἐτεραι παριστάνουσι παιδία πτερωτά, μικροὺς ἔρωτας πλέκοντας στεφάνους, οὓς οἱ ἀρχαῖοι τοσοῦτον ἠγάπων· τινὰ τῶν φιλοίων τούτων πνευμάτων, ἐορτάζοντα τὴν ἐορτὴν τῶν μύλων, στέφουσι δὲ ἀνθέων τὸν στρέφοντα τὸν μύλον ὑπομονητικὸν ὄνον. Πανταχοῦ ἀθη· τοιαύτη ἦτον ἡ μνῆσι τῶν ἀρχαίων. Ἀθη εἰς τὰ ὀργαστικὰ συμπόσια, εἰς τὰς σπουδαίας τελετάς, εἰς τὰς θυσίας καὶ τὰς ἐορτάς· ἀθη εἰς τὸν λαιμὸν τῶν θυμάτων καὶ τῶν συνδαιτυμόνων, εἰς τὸ μέτωπον τῶν γυναικῶν καὶ τῶν θεῶν. Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τῶν ζωγραφιῶν τούτων φαίνεται προωρισμένον διὰ τὰς αἰθούσας τῶν εὐωχιῶν, ἢ νεκρὰ φύσις δεσπόζει ἐνταῦθα· δὲν βλέπει τις εἰμὴ πτηνὰ τοῦ ὄρνιθίνου, χήνας, νήσας, πέρδικας καὶ παντοειδῆ κυνηγετικὰ πτηνὰ· κερπούς καὶ ὠά, ἀμφορεῖς, ἄρτους καὶ πλακοῦντας, χοιρομήρια, τίς οἶδε καὶ τίνα ἄλλα. Εἰς τὰ ἐγγύς τοῦ ἀνακτόρου τούτου ἐργαστήρια, μεταξὺ παντοίων πολυτίμων ἀντικειμένων, λυχνιῶν, ἀγαλματίων, ἀδελμάντων, ὠραίου ἀλαβαστρίνου δίσκου, εὔρον 556 μικρὰς φιάλας καὶ πολλὰ κύπελλα, ἐντὸς δὲ ὑαλίνων ἀγγείων, σταφυλάς, σῦκα, κάστανα, φακοὺς, ζυγοὺς, μήτρας ἀρτοποιῶν καὶ πλακουντοποιῶν. Τὸ Πάνθεον λοιπὸν θὰ ἦτο τι πανδοχεῖον, ξενῶν (hospitium), ἐν ᾧ οἱ ξένοι κατέλυον ὑπὲρ τὴν προστασίαν τῶν θεῶν; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ σφαγεῖον θὰ ἦτο εἶδος γραφείου, τὸ δὲ τρικλίνιον νιπτῆρ τις. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἢ τράπεζα καὶ ὁ βωμὸς, τὸ μχειρεῖον καὶ ἡ θρησκευτικὰ συνητηρῶντο ἐν τῷ παραδόξῳ τούτῳ ἀνακτόρῳ.

Διατρέξαντες τὸ ἀνακτορικὸν μέρος τῆς ἀγορᾶς, διέλθετε ἤδη πρὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, καὶ καταλάβετε τὸ δυτικὸν μέρος. Εἰς τὸν κατερχόμενον ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν τὸ πρῶτον μνημεῖον ὅπερ ἐμφανίζεται εἶναι στοὰ ἰκανῶς ἐπιμήκης, πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένη ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς. Πι-

στεύει τις ὅτι βλέπει ποικίλην στοάν, μουσεῖον, διβάνιον, κύκλον, σιταποθήκην· ὅλα αὐταί αἱ ἰδέαι εἶναι ἐπίσης καλαί.

Ὅπισθεν τῆς ποικίλης ἀνοίγουσι μικρὰ δωμάτια ἐξ ὧν τινὰ θολωτά· ἐντὸς τούτων εἶναι σωρευμένοι σκελετοὶ καὶ ἐκ τούτου ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ ὅτι ἦσαν φυλακαί. Κατωτέρω ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῆς ἀγορᾶς, ὁ παράπλευρος τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης τοῖχος. Ἐν τῷ τοίχῳ τούτῳ εἰσέχει μικρὸς τετραγώνος σηκός, ἐν ᾧ ὑψούτο, ἐν μέτρον ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, εἶδος τραπέζης ἐκ πωρίνου λίθου ἐσκαμμένη κατὰ κανονικὰς κοιλότητας, αἵτινες εἰσὶν εὐθυγράμμως τθεμιμένοι κατὰ τάξιν χωρητικότητος· εἶναι δημόσια σταθμά. Ἐπιγραφή τις δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὰ ὀνόματα τῶν δούλων οἵτινες ἐξεμέτρησαν τὴν χωρητικότητά αὐτῶν κατὰ διαταγὴν τῶν δεκάρχων. Ἐκ τῶν πέντε τούτων κοιλοτήτων, αἱ δύο μικρότεραι ἐχρησίμευσον διὰ τὰ βευστά· ἔτι καὶ νῦν σώζονται αἱ ὀπαί, δι' ὧν μετὰ τὴν ζύγισιν, τὰ βευστά ἔρρεον. Ἡ πωρίνη τράπεζα μετηνέχθη εἰς τὸ μουσεῖον, ἀντικατασταθεῖσα δι' ἀπομιμήσεως χονδραειδοῦς, ἐπαρκῆ ἰδέαν πρερχούσης τοῦ περιέργου τούτου μνημείου.

Διὰ τῆς πλησίον ὁδοῦ, ἣν διήλθομεν, ἤδη εἰσέρχεται τις εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης. Ὁραῖα εἰρείπια, ἕως τὰ ὠρχιότερα τῆς Πομπηίας: Εὐρύς περιβόλος, περιβόλων στοάν ἐκ 48 στηλῶν, ὧν αἱ πλεῖστα εἰσέτι σώζονται καὶ αὐτὴ ἡ στοὰ, περιβόλλουσι τὸ πόδιον, ἐν ᾧ ἠγείρετο ὁ κύριος ναός, ὁ οἶκος τῆς θεᾶς. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου πρὸς τὰ κάτω τῆς κλίμακος δι' ἧς ἀνέρχεται τις εἰς τὸ πόδιον, ἐγείρεται κακόζηλος βωμὸς διὰ τὰς αἰματηρὰς θυσίας προωρισμένος ὡς φαίνεται, δι' ἀπλᾶς προσφοράς καρπῶν, πλακοῦντων καὶ λιθκνωτοῦ προσφερομένων εἰς τὴν Ἀφροδίτην. Ἐκτὸς τοῦ σχήματος τοῦ βωμοῦ, ἐπιγραφή τις ἀνευρεθεῖσα ἐκεῖ ὡς καὶ τὸ ἀγαλμα τῆς θεᾶς τῆς ὁποίας ἡ αἰδήμων στάσις ἀναμιμνήσκει τὸ ἀριτοῦργημα τῆς Φλωρεντίας, τεκμηριοῦσιν ἀρκούντως ἐν ἑλλείψει ἐτέρων ἀκριβεστέρων πληροφοριῶν τὸ δοθὲν ὄνομα εἰς τὰ οἰκοδόμημα τοῦτο. Ἐν τούτοις ἄλλοι μὲν ἀπέδωκαν τοῦτο εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Βάκχου, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ τὴ ζήτημα δὲν ἐλύθη εἰσέτι παρὰ τῶν σοφῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἀφροδίτη ἦτο ἡ προστάτις τῆς Πομπηίας ἠξιοῦτο τοῦ ὠρχιότερου ναοῦ τῆς μικρᾶς πόλεως.

Αἱ στηλαὶ τοῦ περιβόλου ἢ τοῦ περιφράγματος φέρουσιν ἔχνη ἐπισκευῶν ἀδεξίων γενομένων μεταξὺ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 63 καὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ 79. Ἦσαν δωρικοῦ βυθμοῦ, ἠθέλησαν δὲ νὰ μεταποιήσωσι ταύτας εἰς στήλας κορινθιακοῦ, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεχρίσθησαν διὰ μαρμαροκονίας καὶ ἐπεκοσμήθησαν διὰ κιονοκράτων, λίαν ὄλως ἀναρμόστων εἰς αὐτάς. Ἐπὶ μίξ τῶν στηλῶν τούτων εἰσέεται ἔτι καὶ νῦν ἀγαλμα, ὁμοιάζον τῷ Ἐρμῇ. Περὶ τὴν αὐλὴν ὑπάρχει μικρὸς ὀχετὸς, δι' οὗ ἔρρεε τὸ βορρῆμον ὕδωρ, χυνόμενον εἰς δεξιαμενάς. Ὁ κατὰ μῆκος τῆς ἀγορᾶς τοῖχος ἐπιχρίτως

διεκοσμεῖτο ὑπὸ ὤρειων ζωγραφικῶν· μία τούτων, πιθκνῶς ξυλίνη, ἐκάη κατὰ τὴν ἔκρηξιν, φαίνεται δὲ ἡ θέσις ἣν κατεῖχε Ὁπίσθεν τοῦ ναοῦ ἀνοίγονται δωμάτια προωρισμένα ἄλλοτε διὰ τοὺς ἱερεῖς· ἀνεῦρον ἐν αὐτοῖς ὤρειαις εἰκόνας, μεταξὺ ἄλλων Βάκχον στηριζόμενον ἐπὶ τοῦ ὤμου τοῦ γηραιοῦ Σίληνου παίζοντος αὐλόν. Εἰς τὴν μουσικὴν ταύτην βεβουθισμένος λησμονεῖ τὸ πλῆρες οἴνου κύπελλον του, καὶ τὸ ἀφίνει νὰ καταπέση ἐπὶ τινος πρὸ τῶν ποδῶν του καθιμένου πάνθηρος.

Ἐπολείπεται νὰ ἐπισκεφθῶμεν αὐτὸν τὸν ναόν, τὸν οἶκον τῆς θεᾶς. Αἱ βαθυμίδες τῆς κλίμακος δι' ἧς ἀνήρχετό τις εἰς τὸ ὑπόβαθρον, ἦσαν τὸν ἀριθμὸν δέκα καὶ τρεῖς, ἀριθμὸν ἄρτιον, ὅπως θέτων τις τὸν δεξιὸν πόδα ἐπὶ τῆς πρώτης κλίμακας, φθάνη εἰς τὸ θυσιαστήριον ἐπίσης διὰ τοῦ δεξιοῦ ποδός. Ὁ ναὸς ἦτο περίπτερος, τουτέστιν ὅλως περικυκλούμενος ὑπὸ στηλῶν μετὰ κορινθιακῶν κιονοκράνων. Τὸ περίστυλον ἀνεπτύσσετο εὐρυχώρως καὶ ψηφιδωτὸν ἐκ μαρμάρων χαριέντως συνηρμοσμένων ἀπετέλει τὸ λιθόστρωτον τοῦ σηκοῦ, οὕτως οἱ κεχρωματισμένοι τοῖχοι ἐτχημάτιζον ἀπλᾶ τεκτονήματα κεχωρισμένα τῆδε κακεῖσε δι' ἀπλῶν παρκοστάδων. Ἐκεῖ ἐνώκει ἡ προστάτις τῆς Πομπηίας.

Τὸ τελευταῖον μνημεῖον τῆς ἀγορᾶς ΜΑ. ἦτον ἡ Βασιλικὴ στοᾶ· ἡ ὁδὸς δι' ἧς εἰσῆλθομεν τὴν χωρίζει τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης. Οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἐπιτρέπει ἡ κατασκευὴ τοῦ οἰκοδομήματος, περὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς, ἥτις ἄλλως τε ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τῆς λέξεως *Βασιλική*, χαραχθεῖσης ὑπὸ τῶν ἀέργων τῆδε κακεῖσε ἐπὶ τῶν τοίχων. Ἡ Βασιλικὴ παραγομένη ἐκ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως βασιλεύς, ἠδύνατο νὰ ἐκφρασθῆ ἀκριβέστατα διὰ τοῦ Βασιλικῆ αὐλή. Κατ' ἀρχάς, ἐν Ῥώμῃ τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα ἦσαν ἀπλᾶ ἀγροκί ἐστραχασμένα καὶ ἐν σκέπῃ ἀπὸ τῆς βροχῆς καὶ τοῦ ἡλίου. Βραδύτερον κιονοστοιχίαι διεχώριζον ταύτας εἰς τρεῖς ἢ καὶ πέντε νόθηκας, ὁ δὲ σηκός, ὅστις ἐχρησίμευε διὰ τὰς ἐδρας τῶν δικαστῶν ἐκοιλοῦτο εἰς τὸ βάθος τῶν μνημείων τούτων, τελευταῖον εἰς ἀψίδα. Τέλος οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ στενοχωρούμενοι ἐν τοῖς ἀρχαίαις ναοῖς, ἐξελέξαντο τὰς ὑψηλὰς αὐλάς τῆς δικαιοσύνης, ὅπως τελῶσιν ἐν αὐταῖς τὰ τῆς λατρείας τοῦ Νέου Θεοῦ, καὶ ἡ ρωμαϊκὴ Βασιλικὴ ἐπέδραλε τὴν τε ἀρχιτεκτονικὴν τῆς καὶ τὰς ἀναλογίας τῆς εἰς τὴν καθολικὴν μητρόπολιν. Ἐν τῇ ἀψίδι ἐν ἧ ἐδέεποζεν ἡ ἀρχαία ἀρχοντεία ἀνιδρῦθη ὁ κυριώτατος βωμὸς ὡς καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Ἐστχυρωμένου.

Ἡ Βασιλικὴ τῆς Πομπηίας προβάλλει πρὸς τὴν Ἀγορὰν ἐξ στύλους μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεμβάλλοντο πέντε θύραι ἔτι καὶ νῦν διὰ τῶν ἐντομῶν δρακαί. Πρόδομος ἐν εἶδει χαλκιδικοῦ, ἐκτείνεται μεταξὺ τῶν πέντε τούτων εἰσόδων καὶ πέντε ἄλλων ἐνδεικνυμένων ἐκ δύο κίωνων καὶ τεσσάρων στηλῶν. Εὐθύς ὡς ὑπερθῶμεν τὸν πρόδομον, τὸ οἰκοδομημα φαίνεται ἐν ὅλῳ τῷ ἀληθῶς ῥωμαϊκῷ αὐτοῦ μεγαλειῷ· ἐκ πρώτης ὀψέως δ

ὀφθαλμὸς ἀνοικοδομεῖ τοὺς μεγάλους ἐκ πλίνθου κίονας, κανονικῶς ἠχωρησιασμένους (θὰ ὑπελάμβανε τις αὐτοὺς ἡμιτελεῖς), οἵτινες ἴστανται εἰσέτι ἐπὶ τῶν βάσεων των, καὶ οἵτινες ἐστραμμένοι δι' ἰονικῶν καλχῶν, θ' ἀπετέλουν, κατὰ τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου ἐπιπέδου τοῦ μαρμαρῶ ἐστρωμένῳ, περίστυλόν τι θυμασίον. Ἡικίονες ἐν τοῖς πλαγίαις τοίχοις τεθειμένοι ὑπεβάσταζον τὴν στοᾶν· συνήπτοντο οὗτοι κατὰ τὰς γωνίας τὸ δ' ἐν τῷ μέσῳ διάστημα θὰ ἔμενεν ἀνοικτόν. Τεμάχια ἀγαλαματίων, καὶ ἀγαλαμάτων ἐπίππων διακηρύττουσι τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ μνημείου τούτου, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου ἀντι ἀψίδος, ὑψοῦτα δύο μέτρα ἀνωθεν τοῦ ἐδάφους βῆμα ὑπὸ ἐξ κορινθιακῶν κίωνων κασμούμενον καὶ πιθκνῶς προωρισμένον διὰ τοὺς δούλους. Αἱ τοῦ μέσου στηλαὶ δίσταντο ἀπ' ἀλλήλων ὅπως οἱ ἀρχοντες οὗτοι ἐκ τῶν ἐδρῶν των δύνανται νὰ θεῶνται ἀπάσης τῆς Βασιλικῆς Στοᾶς. Ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦτο ἐκρύπτετο μυστηριῶδες ὑπόγειον μὲ δικτυωτὰ παράθυρα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀρχαιολόγων τινῶν ἐστρέβλουν τοὺς καταδικούς. Λησμονοῦσιν ὅμως, ὅτι ἐν Ῥώμῃ ἄλλοτε αἱ δίκαι ἐγίνοντο δημοσίαι ἐνώπιον τοῦ λαοῦ.

Τοῖχοι τινὲς τῆς Βασιλικῆς ἐκαλύπταντο διὰ γραφίτου, ἥτοι δι' ἐπιγραφῶν χαρακτομένων δι' ἡλῶν καὶ μαχαιριδίων ὑπὸ τῶν διαβατῶν. Ἐν γένει, δὲν ἀντιγράφω τὰς μυρίας ἀσημάντους ἐπιγραφὰς ἅς συναντῶ ἐν τῇ πορείᾳ μου. Αὗται οὐδὲν ἕτερον θὰ ἐγνώριζον εἰς ἡμᾶς εἰμὴ τὰ ὀνόματα τῶν πομπηϊκῶν ἀρχόντων, τῶν οἰκοδομησάντων ἢ ἀνοικοδομησάντων δι' ἰδίων δαπανῶν ἢ διὰ τῶν δημοσίων χρημάτων τὸ τοιοῦτον μνημεῖον, ἢ τὸ τοιοῦτον μέρος τοῦ οἰκοδομήματος. Αἱ ἐπιγραφαὶ ὅμως τῆς Βασιλικῆς χρῆζουσι προσοχῆς τινος. Εἶναι ὁτὲ μὲν στίχοι τοῦ Ὀβιδίου ἢ τοῦ Βιργιλίου ἢ τοῦ Προπερτίου οὐδέποτε ὅμως τοῦ Ὀρατίου· τοῦτο εἶναι παράδοξον καὶ βεβαιῶν τὴν γνώμην τοῦ Sainte-Beuve, τὴν εὐφυῶς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τούτου ὑποστηρικθεῖσαν ἐν τῷ περὶ Βιργιλίου συγγραμμάτι του, ὅτι ὁ Ὀρατίος ἐδοξάσθη πολὺ ἕστερον μετὰ τὸν θάνατόν του.

Θέλετε δεῖγματά τινα τῆς ποιήσεως ταύτης τῆς ὑπὸ τῶν ἀέργων χαραχθείσης ἐπὶ τῶν τοίχων; Ἴδου ἐν δίστιχον, οὕτινος ὁ συγγραφεὺς ἀγνοεῖται.

Scribenti mi dictat Amor monstratque Cupido

Ah! peream sine te si Deus esse velim. ¹

Ὁ πρῶτος στίχος ἀπαντᾷ ἐν τῇ θεῖᾳ Κωμωδίᾳ τοῦ Δάντου, ὅστις οὐδέποτε ἐπεσκέφη τὴν Πομπηίαν:

Io vo scrivendo come amor mi spira. ²

¹ Γράφοντί μοι ὑπαγορεύει ὁ Ἔρως καὶ δεῖκνύει ὁ Ἴμερος Φεῦ! ν' ἀπολεσθῶ ἐὰν θελήσω νὰ γείνω Θεὸς ἄνευ σοῦ.

² Προβαίνω γράφων ὅπως ὁ ἔρως μὲ ἐμπνέει.

Ὁ δεύτερος συνήθως ἐπικνελήρθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐλεγειακῶν, ἀκού-
σίως λογοκλόπων καὶ σημαίνει:

Ah! que je périsse, si je voudrais être Dieu sans toi. ¹

Ἴδου δὲ καὶ τὸ ποίημα τοῦ βασιλέως Ἐρβίκου.

Si le roi m'avait donné

Paris sa grand'ville

Et qu'il me fallût quitter

L' amour de ma mie,

Je dirais au roi Henri:

Reprenez votre Paris!

J' aime mieux ma mie

O gué,

J' aime mieux ma mie.

Βεβαίως ὁ συγγραφεὺς τῆς παλαιᾶς τρύτης ᾠδῆς δὲν ἀμφέβαλεν ὅτι
Πομπηϊανὸς τις ἀνκμφιβόλως δοῦλος, ἐπέγραψε δι' ἡλίου τὴν αὐτὴν ἰδέαν,
δεκαπέντε πρὸ αὐτοῦ αἰῶνας ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ Μεγάλου τῆς Δικαιοσύνης.

Ἐκτὸς τῶν στίχων, ἀνεύρον μεταξὺ τῶν ἐπιγραφῶν, πικρὸς εἶδος μι-
κρὰς φράσεις, συχνάκις ἀνορθογράφους, περιλαμβανούσας ἐρωτιῶντων πα-
ράπονα, ἐπιγράμματα κατὰ τῶν κριτῶν ὡς τὸ: Quod pretium legi; Πό-
σον τιμᾶται ὁ νόμος;) ἢ ἀπλῶς ἀστεϊότητος ὡς: «Snavis ἢ οἰνοπῶ-
λις διψᾷ, εὐχομαι νὰ διψᾷ πολὺ (ὅπως πῆρ ὄλον τὸν οἶνόν τῆς.)»
ἄρα κατὰ τούτου ἢ ἐκείνου, μάλιστα κατὰ τινος Ἐπαφρά, δούλου,
τὸν ὁποῖον κατηγοροῦν ὅτι οὐδὲν ἠννοεῖ εἰς τὴν παιδικὴν τῆς σφαι-
ρας, καὶ δὲν εἶχε τρίχας εἰς τὸν πώγωνα. Σημειωτέον ἐν παρόδῳ, ὅτι αἱ
τελευταῖαι αὐταὶ ἐπιγραφαὶ ἀνευρέθησαν ἐσθεσμέναι, πολὺ πιθανὸν ὑπὸ
τοῦ ἰδίου Ἐπαφρά ἐκ φιλοτιμίας. Ἔτι δὲ χαιρετισμοὺς πρὸς διαφόρους,
ἀποφθέγματα καὶ τὰ τοιαῦτα.

Οὕτως οἱ λίθοι τῆς Πομπηίας εἶναι πλήρεις ἀποκαλύψεων τοῦ ἀνθρω-
πίνου βίου. Ἡ Βασιλικὴ εὐκόλως ἀνοικοδομεῖται καὶ ἀνκατοικίζεται.
Ἐκεῖ ἐπάνω ἦσαν οἱ δῦραχοι, ἐν τῷ μέσῳ τῶν κορινθιακῶν στηλῶν ἐνώ-
πιον αὐτῶν οἱ κατηγορούμενοι, ἐδῶ ὁ ἄλλος, οἱ ἐρωτευμένοι ἐμπιστευό-
μενοι τὰ μυστικά των εἰς τὰ τείχη, οἱ σκεπτικοὶ ἀναγράφοντες τὰ γνω-
μικά των, οἱ σκῶπται ἐπισημαίνοντες τοὺς χαριεντισμοὺς των, οἱ δοῦλοι
τέλος, οἱ πτωχοὶ ἀναγγέλλοντες εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὅτι εἶχον τοῦ-
λάχιστον τὴν παιγνιὰν τῆς σφαίρας, ὅπως περηγοῦνται διὰ τὸν ἐξουθε-
νισμόν των.

Ἔτι τρεῖς μικρὰ ἀΐθουσαι τῶν ὁποίων τὸ βᾶθος ἐστρογγυλοῦτο εἰς εἴ-
δος ἀψίδων (πιθανῶς ἦσαν κατώτερα δικαστήρια, ἐν οἷς ἤδρευον ὑποδέ-
στεροὶ ἄρχοντες, ἔφοροι ἢ εἰρηνοδίκαι), κατόπιν ἔρχεται ἡ σχολὴ τοῦ

Βέρνα, σκληρῶς καταστραφεῖται τέλος μικρὰ θριαμβευτικὴ ἀψίς, ἐφ' ἧς
ἔως ἴστατο τέθριππος, στυλοβάται τινες ἀγαλμάτων στηθέντων πρὸς τι-
μὴν περιφανῶν Πομπηϊανῶν, τοῦ Πάνσα, τοῦ Σαλλουστίου, τοῦ Μάρκου
Λουκρετίου, τοῦ Δεκιδαμίου Ρούφου, ἐπιγραφαὶ τινες πρὸς τιμὴν τούτου
ἢ ἐκείνου, τοῦ μεγάλου Ῥωμύλου τοῦ γηραιοῦ Αἰνέως· ταῦτα πάντα ἐπι-
σκεφθέντες κατ' ὄψιν τοῦλάχιστον, ἠθέλετε κάμει τὸν γῦρον τῆς Ἀγορᾶς.

Γινώσκετε ἤδη τί ἦτο ὁ δημόσιος τόπος ἐν πόλει Ῥωμαϊκῇ· μεγάλη
αὐλὴ περιβιλλομένη ὑπὸ τῶν σπουδαιοτέρων μνημείων (τριῶν ναῶν, τοῦ
χρηματιστηρίου, τοῦ δικαστηρίου, τῶν φυλακῶν, κτλ.), πανταχόθεν κε-
κλεισμένη (φαίνονται ἔτι κατὰ τὰς διεξόδους ἕλγη δικτυωτῶν θυρῶν), κε-
κοσμημένη τέλος ὑπὸ ἀγαλμάτων, θριαμβευτικῶν ἀψίδων, κιονοστοιχιῶν·
κέντρον ἐνεργείας καὶ τέρψεως, τόπος περιπάτου καὶ συνκθροίσεως, τὸ
Corso, τὸ ἀρχαῖον βουλευδάρτον, ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἡ καρδία τῆς πόλεως.
Ἄνευ μεγάλης ἐντάσεως τῆς φαντασίας, πάντα ταῦτα ἀνεγείρονται καὶ
πληροῦνται ὑπὸ ζωηροῦ καὶ ἀκόσμου πλήθους. Τὸ περίστυλον καὶ αἱ δύο
αὐτοῦ ἐκ κίωνων ὀροφαὶ περιβάλλουσι τὰ ἀνεγεροθέντα μνημεῖα, αἱ γυναῖ-
κες πλημμυροῦσι τὰς ἄνω στοάς, οἱ ἄεργοι περιφέρονται ἐν ταῖς αὐλαῖς,
αἱ μακρὰ ἐσθῆτες ἀνασηκονόμεναι σχηματίζουσι ἀρμονικὰς πτυχάς· οἱ
ἔμποροι σπεύδουσι πρὸς τὸ Χαλκιδικόν, τ' ἀγάλματα θριαμβεύουσιν ἐπὶ
τῶν ὑπὸ πλήθους ἀνθρώπων κατεχομένων στυλοβατῶν των, ἡ ὠραία τῶν
Ῥωμαίων γλῶσσα ἀντηχεῖ, εὐηχος καὶ ἐν ῥυθμῷ, ὁ δὲ ναὸς τοῦ Διὸς εἰς
τὸ βᾶθος ὡς ἐπὶ θρόνου καθήμενος, καὶ πλουσίως ὠρακίσιμος διὰ τῆς κομ-
ψότητος κορινθιακῆς τέχνης, ἀνταυγάζει ἐν ὄλῃ αὐτοῦ τῇ λαμπρότητι
ἐν πλήρει φωτὶ.

Ὅψις ὑπερφηανείας καὶ μεγαλείου, πνοὴ τις τῆς Ῥώμης διήλθε διὰ
τοῦ συνόλου τῶν δημοσίων τούτων μνημείων. Καταδῶμεν ἐκ τῶν ὑψωμά-
των καὶ περιπατήσωμεν ἀνά τὴν μικρὰν πόλιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η Ο Δ Ο Σ

Διάγραμμα Πομπηίας — Ἠγεμονικὰ τῶν οἰκιῶν ὀνόματα. — Θεὰ ὁδῶν, λιθο-
στρώτων, πεζοδρομίων. — Ἐργαστήρια καὶ τεχνόσημα. — Ὁ μωροπόλης, ὁ
χειροῦργος, κτλ. — Ἀρχαῖα βιομηχανία. — Θερμοπωλεῖα, καπηλεῖα. — Ἐξώ-
στεγα κρεμάμενα, κρῆναι. — Εἰδοποιήσεις. — Commit no nuisance! — Ἡ θρησκεία
ἐν τῇ ὁδῷ.

Διὰ τὴν ἐκδρομὴν ταύτην δὲν ἔχετε ἀνάγκην ἐμοῦ. Ρίψατε ἐν βλέμμα
ἐπὶ τοῦ διαγράμματος, καὶ δύνασθε μόνοι τὰ πάντα νὰ διαγνώσητε. Ἐκεῖ
βλέπετε περίβολον ὠσειδῆ, καὶ τοῦτον διάτρητον ὑπὸ πολλῶν πυλῶν ὀρι-

ζομένων διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν ὁδῶν, αἵτινες ὠρμῶντο ἐντεῦθεν, ἢ μάλ-
λον τῶν πόλεων ἔπου αἱ ὁδοὶ αὐταὶ ἐπερατοῦντο: Ἡρακλείου, Νόλας,
Σταβιδῶν κτλ. τὰ δύο τρίτα τοῦ ὧσ εἰσὶν ἔτι ἀκηλίδωτα· μόνον παρὰ
τὴν δεξιὰν ἄκρην ἀνευρίσκει τις μελανόν τινα κύκλον, δηλοῦντα τὸ ἀμφι-
θέατρον. Ὅλη ἡ κατὰλευκος αὐτῆ θέσις δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὰ μὴ ἰσοπε-
δωθέντα ἔτι μέρη τῆς Πομπηίας, ἧτοι γήλορον κεκαλυμμένον ἐξ ἀμπελώ-
νων, κήπων καὶ δένδρων ὀπωροφόρων. Ἀριστερόθεν μόνον θὰ εὔρητε γραμ-
μὰς δεικνυούσας ὁδοὺς, οἰκίας, μνημεῖα, πλατείας. Ἡ περὶ ἡμᾶς θέσις δίδει εἰς
ἡμᾶς τὰ φανταστικὰ ὀνόματα, ἅπερ ἀπεδόθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς ταύτας:
ὁδὸς Ἀφθονίας, ὁδὸς τῶν δώδεκα Θεῶν, ὁδὸς Ἑρμοῦ, ὁδὸς Τύχης, ὁδὸς
Φορτουνάτας, ὁδὸς Μοδέστου κτλ. Αἱ δὲ ἐκ τῶν οἰκιῶν ὀνομαστικαὶ εἶναι
πλέον ἀσφαίρειοι· αἱ πλεῖσται τούτων ἐβαπτίσθησαν ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου πο-
λιτεύματος, ὑπὸ προσώπων σεβαστῶν ἢ ἐνδόξων, πρὸ τῶν ὁποίων κατὰ
πρώτην φοράν ἀνεσκάφησαν. Οὕτως ὑπάρχουσιν ἐν Πομπηίᾳ, ὁ οἶκος Φραγ-
κίσκου τοῦ βου, ὁ τοῦ Championnet, ὁ τοῦ Ἰωσήφ βου, οἱ τῆς βασιλίς-
σης τῆς Ἀγγλίας, ὁ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας, ὁ τοῦ μεγάλου δουκὸς
τῆς Τοσκάνης, ὁ τοῦ αὐτοκράτορος, τῆς αὐτοκρατείας, καὶ τῶν πριγγή-
πων τῆς Ρωσίας, ὁ τοῦ Goethe, ὁ τῆς δουκίσσης de Berry, ὁ τοῦ δουκὸς
τοῦ Ἰμμάλ· παραλείπω εἰκοσάδας τούτων: ἐν ἄλλοις λόγοις ὅλον τὸ Ἡμε-
ρολόγιον τοῦ Gotha ἠδύνάτο τις νὰ διέλθῃ ἐνταῦθα. Τούτου τεθέντος,
διατρέξατε τὰς ὁδοὺς χωρὶς νὰ ἀνησυχῆτε περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ἄτινα
συχνάκις ἀλλάσσοι, κατὰ τὰς ἰδιοτροπίας τῶν ἀρχαιολόγων, καὶ τῶν
ὀδηγῶν.

Θέλτε ἐκπλαγῆ ἐκ τῆς σμικρότητος τῶν ὁδῶν τούτων· ἐὰν ἤλθατε
νὰ ζητήσετε ἐνταῦθα βουλευδάρτα, κάλλιον θὰ ἐπράττετε νὰ μὴν ἤρ-
χεσθε. Ὅτι καλοῦμεν ἡμεῖς μεγάλας ἀρτηρίας, ἦτο ἐντελῶς ἄγνω-
στον τοῖς Πομπηϊανοῖς, οἵτινες δὲν ἤνοιγον μεταξὺ τῶν οἰκιῶν τῶν
εἰμὴ στενωποῦς λιθοστρώτους (χάριν τῆς υγιείας ὡς ἔλεγον· ἔκτοτε ἠλλά-
ξαμεν γνώμην περὶ τοῦ ζητήματος τούτου τῆς δημοσίας υγιείας). Ἡ πλα-
τυτέρη Πομπηϊανὴ ὁδὸς εἶναι ἐπτὰ μέτρων· ἄλλων πάλιν τὸ πλάτος
μετὰ τῶν πεζοδρομίων τῶν δὲν ὑπερβαίνει τὰ 2 1/2 μέτρα. Τὰ πεζοδρο-
μια ταῦτα εἶναι ὑψηλά καὶ στενά, λιθοστρωμένα μετὰ μεγάλης ποικιλίας
ἀναλόγως τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς φαντασίας τῶν ἰδιοκτητῶν, οἵτινες ὑπε-
χρεοῦντο νὰ τὰ περιποιῶνται· ἐνταῦθα πεζοδρόμιον μὲ ὠραῖον λιθόστρωμα,
ὀλίγον μακρότερον ἕτερον ἐκ χώματος πεπατημένου· ἐνώπιον τῆς ἐπομέ-
νης οἰκίας ἐστρωμένον ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν, τῆδε κακεῖσε ἄλλα ἐκ
σιγνίου κονιάματος (opus signinum), μωσαϊκοῦ τινος στοιχειώδους, περὶ οὗ
κατωτέρω. Τὰ πεζοδρομια ταῦτα διετέμοντο ὑπὸ ὀροσῆμων συχνάκις
διατρήτων (π. χ. πρὸ τῶν ἐργαστηρίων), χρησιμεύοντων ἕως πρὸς δέσι-
μον τῶν ὄνων καὶ τῶν ἀγελάδων τῶν χωρικῶν, τῶν φερόντων ἐκάστην

πρωῖαν ἐν τῇ πόλει, μέχρι τῆς θύρας τῶν ἀστῶν τὸ γάλα καὶ τοὺς πλη-
ρεις λαχάνων καλῶθους τῶν. Μεταξὺ τῶν πεζοδρομίων διήρχετο ἡ ὁδὸς
τῆς πόλεως, ὑπὸ μεγάλων σωρῶν λάβας ἐστρωμένη, ἣν ὁ χρόνος δὲν ἐφθει-
ρεν· ὅτε ὁ Πάνας μετέβηκε παρὰ τῆ Παράτω, τὰ σκινδάλια του ἐπάτησε
τοὺς αὐτοὺς λίθους οὗς σήμερον τὰ ὑποδήματά μας. Κατὰ τὰς βροχερὰς
ἡμέρας ἡ ὁδὸς αὐτὴ θὰ ἦτο χεῖμαρρος ὡς εἶναι τὴν σήμερον αἱ στενωποὶ τῆς
Νεαπόλεως· διὰ τοῦτο ἐτοποθέτου κατ' ἀποστήματα ἕνα ἢ τρεῖς ὀγκώ-
δεις λίθους, δι' ὧν οἱ πεζοὶ ἐπέρων ἀβρόχοις ποσὶν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ
ἄλλο πεζοδρόμιον. Αἱ μικραὶ αὐταὶ λιθογέφυραι θὰ καθίστων δύσκολον
τὴν διάβασιν τῶν ἀμαξῶν· οὕτως αἱ ἔτι καὶ νῦν ἐπὶ τῶν πεζοδρομίων κα-
ταφρανεῖς τροχιαὶ εἰσὶν ἔχνη τῶν ἡρέμα ὑπὸ τῶν βοῶν συρομένων φορη-
γῶν ἀμαξῶν, καὶ οὐχὶ τῶν ἐλαφρῶν ἐκείνων ὀχημάτων, αἵτινες τόσον ἐλα-
φρῶς ἔφερον τοὺς ἀργούς εἰς τὴν μικρὰν ἀρχαίαν πόλιν. Γνωστὸν εἶναι ὅτι
οἱ Πομπηϊανοὶ μετέβηκινον πεζοί, τῶν προκρίτων μόνον μεταβαίνόντων ἐφ'
ἀμαξῶν εἰς τὰς ἐξοχάς. Ποῦ θέσις δι' ἀμαξοστάτια καὶ ἵπποστάτια ἐν
τόσῳ μικρᾷ οἰκίᾳ; Ἐν τοῖς προαστεῖοις μόνον, καὶ τοῖς περιχώροις τὸ
εὐρύχωρον τῶν οἰκιῶν ἐπέτρεπε τὴν τοιαύτην πολυτέλειαν. Ἐὰν λοιπὸν
θέλωμεν νὰ ἴδωμεν τὰς ὁδοὺς τῆς Πομπηίας οἵτι ἦσαν, ἃς ἀφήσωμεν κατὰ
μέρος τὰ ἄρματα τῆς φαντασίας μας.

Μετὰ τὴν βραχέειαν βροχὴν, τὸ ὕδωρ κατῆρχετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον
εἰς τοὺς αὐλάκας, τοὺς κατὰ μῆκος τῶν πεζοδρομίων βέοντας, ἐκ δὲ τῶν
αὐλάκων δι' ὀπῶν εἰσέτι ὀρατῶν, διωχέτευοντο ἕξω τῆς πόλεως δι' ὑπο-
γείων ὀχετῶν. Ἐκ τῶν ὀχετῶν τούτων, εἰς εἶναι εἰσέτι ἀνοικτὸς παρὰ τὴν
ὁδὸν τῶν Σταβιδῶν, ἐγγὺς τοῦ ναοῦ τῆς Ἰσιδος.

Ὡς πρὸς τὴν γενικὴν ἀποψιν τῶν ἀρχαίων τούτων ὁδῶν, φαίνεται κα-
τηρῆς, ἐὰν φαντασθῆ τις τοὺς μὲν οἴκους κλειστοὺς καὶ ἄνευ παρθεύρων
τὰς θύρας ἀντὶ προσώπου τοῦτον γυμνὸν πρὸ αὐτῶν ἐχούσας, τὸ δὲ πῶς
καὶ τὸν ἀέρα διὰ δύο αὐλῶν εἰσερχόμενον. Ἄλλοτε ὅμως ἦσαν πολὺ διά-
φοροι ὡς ἐκ πάντων καταφαίνεται. Ἐν πρώτοις τὰ ἐργαστήρια ἤνοιγον
μὲν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἦσαν σχεδὸν ὅλως ἀνοικτά, ὡς τὰ ἡμέτερα, δει-
κνύοντα εἰς τοὺς διαβάτας μεγάλην τράπεζαν, ὀλίγον μόνον διάστημα
ἀφίνουσαν κενὸν δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ὅπως εἰσερχωνται καὶ ἐξέρχων-
ται οἱ ἔμποροι. Ἐν ταῖς τραπέζαις ταύταις αἵτινες συνήθως ἐκαλύπτοντο
διὰ μαρμαρίνων πλακῶν ἀπετελοῦντο κοιτώματα ἐν εἶδει λεκάνης, ὅπου
οἱ παντοπωλῆαι καὶ οἱ οἰνοπωλῆαι ἐφύλακτον τὰ βευστὰ καὶ τὰ ἐδώδιμά
των. Ὅπισθεν τῶν τραπέζων κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου, ἀνηγειρόντο βαθ-
μίδες λίθιναι, ἐφ' ὧν ἐτίθεντο κατὰ τάξιν αἱ προμήθειαι. Ὡς ἐπίδειγμα
ἐκρέμαντο ἀπὸ στηλῶν τὰ ἐδώδιμα ἐν εἶδει στεφάνης· τὰ ὑφάσματα
ἐκόσμου προφανῶς τὰ πρόσθια μέρη, καὶ οἱ θαμῶνες οἱ ἐκ τοῦ πεζοδρο-
μίου τῆς ὁδοῦ προμηθευόμενοι τὰ ἀναγκαζοῦντα αὐτοῖς θ' ἀπετέλουσαν παν-

ταχοῦ ἐμάδας θορυβώδεις καὶ λίαν εὐθύμους. Ὁ μεσημβρινὸς χειρονομεῖ πολὺ, πραγμκτεῦεται ἐκουσίως, φιλονικεῖ ζωηρῶς, δμιλεῖ ταχέως καὶ μεγαλοφῶως, δι' εὐστροφίας εὐήχου· πορεύθητι ὅπως τὸν ἴδητε τὰ νῦν εἰς τὰς ταπεινάς συνοικίας τῆς Νεκπόλεως, αἵτινες ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν μνήμην κατὰ πολὺ τὰς στενωποὺς τῆς Πομπηίας.

Τὰ ἐργαστήρια ταῦτα εἰσὶ τὴν σήμερον λαφυραγωγημένα, οὐδὲν βλέπει τις ἐν αὐτοῖς ἢ τρυπέζας κενάς, τῆδε κκεῖσε δὲ ἐντομάς, ὅπου παρενεύροντο αἱ θύραι ἀποτελούμεναι ἐκ πολλῶν θυροφύλλων μεταξὺ τῶν συναρμοζομένων. Ἄλλ' αἱ ζωγραφίαι καὶ αἱ γλυφαί, αἱ ἔτι καὶ νῦν σωζόμεναι ἐπὶ τινῶν πλκγίων ξύλων εἰσὶν ἀρχαία σημεῖα πληροφοροῦντα ἡμᾶς τί ἐπὶ τῶν ἐγγύς τραπεζῶν ἐπωλεῖτο. Οὕτω μία αἰξ ἐκ κεράμου σημαίνει γαλακτοπωλεῖον, μύλος ὑπὸ ὄνου στρεφόμενος τὸ τοῦ μυλωθροῦ ἐργαστήριον, δύο ἄνδρες δ εἷς πρὸ τοῦ ἄλλου βκδίζοντες καὶ κρατοῦντες ἕκαστος τὸ ἄκρον ῥάβδου ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας κρέματα ἀμφορεύς, δηλοῦσιν ὅτι ἐγγύς ὑπάρχει οἶνοπωλεῖον. Ἐπὶ ἄλλων στύλων σημειοῦνται ἕτερα ἀντικείμενα μᾶλλον δυσεξήγητα, ὅσων ἄγκυραι, πλοῖον ἢ ἀβάκκια. Ἦτον ἄρα γνωστὸν εἰς τὴν Πομπηίαν τὸ παιγνίδιον τοῦ Πκλκμῆδου; Τὸ πρόσωπον ἐργαστηρίου τινος ἐγγύς τῶν θερμῶν κοσμεῖται διὰ παραττάσεως μάχης μονομάχων, δ δὲ ζωγράφος ἐξετίμητε τὸ ἔργον του, προστατεύσας αὐτὸ διὰ τῆς κάτωθι ἐπιγραφῆς:

Abiat (habeat) Venerem Pompeianam riadam (iratam) qui hoc laeserit. (Ὁ τὴν ζωγραφίαν ταύτην φθείρας ἄ; ἔχη κατ' αὐτοῦ τὴν ὄργην Ἄφροδίτης τῆς Πομπηϊανῆς).

Ἔτερα ἐργαστήρια ἐσχολιάσθησαν ἐκ τῶν ἀντικειμένων, αἵτινα περιεῖχον κατὰ τὴν ἀνακάλυψιν των. Οὕτως ὅτε εὔρον ὄλην σειρὰν ὀωματίων ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἡρακλείου, ἐν οἷς ὑπῆρχον διάφοροι μοχλοί, εἰς τῶν ὁποίων ἔληγεν εἰς πόδα χοίρου, σφυρία, λαβίδες, σιδηροὶ κρίκοι, ἄξων ἀμάξης, στεφάνη τροχοῦ, δικαίως εἶπον: Τοῦτο εἶναι ἐργαστήριον εἴτε ἀμαξοπηγοῦ εἴτε σιδηρουργοῦ. Τὸ σιδηρουργεῖον δὲν κατεῖχε εἰμῆ ἐν ὀματίον, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου ἠνοίγοντο εἰς λουτρῶν καὶ εἰς οἰνῶν. Οὐχὶ μακρὰν κεραμουργεῖον ἐδεικνύετο, ἐκ τινος παραδοξοτάτου κλιβάνου, οὔτινος ὁ θόλος ἀποτελεῖται ἐκ κοίλων ἐξ ὀπτῆς γῆς κώνων τῶν μὲν ἐπὶ τῶν δὲ ἐπισεσωρευμένων. Ἄλλαχού ἀνεκαλύφθη τὸ ἐργαστήριον κουρέως, ὅστις ἐνιπτεν, ἔψηγεν, ἐξύριζεν, ἔκειρεν, ἐκτένιζε καὶ ἐμύριζε τοὺς Πομπηϊανούς; τοὺς ἐγγύς τοῦ φόρου κατοικοῦντας· σώζεται ἔτι ἡ λιθοκτιστος ἔδρα ἐν ἣ ἐκάθηντο οἱ θαμῶνες. Πολυάριθμοι θὰ ἦσαν οἱ τὸν σάπωνα, τὰς ἀλοιφὰς καὶ τὰ μῦρα πωλοῦντες· διότι τὰ παρ' αὐτῶν πωλούμενα εἶδη δὲν ἐχρησίμευον μόνον πρὸς κόμμωσιν τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἐπικηδείους τελετάς, καθόσον ἀφοῦ ἤλοιφον τοὺς ζῶντας ἐταρίχευον τοὺς νεκρούς. Οὕτως ἐκτὸς τῶν ἐργαστηρίων, ἐν οἷς κατὰ τὰς

ἀνασκαφὰς εὔρον προμήθειον ὑλῶν λιπαρῶν καὶ ζυμωδῶν, αἵτινες πιθανὸν ἦσαν ἐκ σάπωνος, δύναται τις νὰ ἀναφέρῃ ἕτερον ἐργαστήριον ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ ὁποίου τρεῖς ζωγραφίαι, ἡδὴ ἐξάλειφθηῖται, πκρίστανον ἱεροθύτην φέροντα ταῦρον πρὸς τὸν βωμόν, τέσσακός ἄνδρας κρατοῦντας ὑπερμέγεθες κιβώτιον περὶ τὸ ὁποῖον ἐκρέμαντο ἀγγεῖα τινά· τέλος δὲ σῶμα λελουμένον καὶ μεμυρωμένον διὰ ταρίχευσιν· ἐννοεῖτε τὸ λυπηρὸν τοῦτο ἐμβλημα; Ὁ μυραλοῖπτης, ὡς ἐκάλουν αὐτὸν, δημοσίᾳ ἐκήρυττε ὅτι διηυθέτει τὰ πτώματα.

Ἐν βῆμα χωρίζει τὸ ἐργαστήριον τοῦ μυρψοῦ τοῦ ἐργαστήριου τοῦ χημικοῦ. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀνευρέθη, καθὰ τοῦλάχιστον νομίζουσί τινες, κατὰ τὴν ἀνακάθαρσιν τριπλῆς τινος καμίνου μετ' ἐντετειχισμένων λεβήτων. Δύο φαρμακεῖα (τὸ μὲν ἐν τῇ ὀδῷ Ἡρακλείου, τὸ δ' ἐνντι τοῦ Χκκλιδικοῦ) ἐσημειώθησαν σαφέστερον, οὐ μόνον διὰ τινος συμβόλου, ἐν ᾧ ἀπεικονίζετο ὄφις (σύμβολον τοῦ Ἀσκληπιοῦ) πρῶγων πιτυοστρόβιλον, (κουκουνάριον) ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἀβακίων, τῶν καταποτίων, τῶν ἀγγείων καὶ τῶν φαλῶν αἵτινες ἐμπεριέχουσιν ἀπεξηραμένα ὑγρά, καὶ τέλος διὰ τινος πυξίδος χαλκίνης μετὰ χωρισμάτων, προωρισμένης διὰ φάρμακα· ἐντὸς δὲ τοῦ περιέργου τούτου μικροῦ σκεύους ἐφυλάττετο ὀκλὸς διὰ σπαθίδα (spatule). Οὐ μακρὰν τοῦ φαρμακοποιοῦ διέμενεν ὁ ἱατρός, φαρμακοποιὸς καὶ αὐτὸς, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ χειροῦργος· ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀνευρέθησαν τὰ περίφημα χειρουργικὰ ἐργαλεῖα τὰ ἐν τῷ Μουσεῖῳ νῦν ἀποκείμενα, καὶ περὶ ὧν τόσον σφοδραὶ συζητήσεις ἠγέρθησαν μετὰ τῶν δοκτόρων Purgon καὶ Panegace. Ὁ πρῶτος, ἱατρός ὢν, ἐνόμισε ὅτι δύναται νὰ δώσῃ τὴν γνώμην του περὶ τῶν ἐργαλείων τούτων, ἐφ' ᾧ δὲ δεύτερος, καθὰ ἀρχαιολόγος, ἐξεμάνη, τῆς ἱατρικῆς σχολῆς μὴ ὀφειλούσης, κατ' αὐτόν, ν' ἀναμηνύηται εἰς ἀρχαιολογικὰ ζητήματα. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ, τὰ ἐργαλεῖα εἰσὶν ἐκτεθειμένα καὶ ὀρατὰ τοῖς πᾶσιν ἐν τῷ Μουσεῖῳ. Μετὰ τὸ αὐτῶν συγκαταλέγονται, ὀδοντάγρυ, χρησιμεύουσα κατὰ τοὺς μὲν πρὸς ἀπόσπασιν τῶν ὀδόντων, κατὰ τοὺς δὲ πρὸς σύλληψιν καὶ συστολὴν τῶν ἀρτηριῶν· σπηθομήλη (specillum) τις χαλκῆ, καθετήρ διάστροφος σχήματι S, νυστήριον, ψαλίδες, σπαθίδες, ἄγκυστρα, μία τρίκινον, πκντοσιδεῖς ῥαφίδες καὶ σμίλι, καυτήρια, σικύαι, καὶ ἄλλα, ἐν ὀλω πλείονα τῶν τριακοσίων χειρουργικῶν ἐργαλείων. Ἡ πλουσία αὕτη παραγωγή ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἦσαν ἐπιτηδείοτατοι εἰς τὴν χειρουργίαν, καὶ πλεῖστα ἐφεῦρον ἐργαλεῖα αἵτινα ὡς νεωστὶ ἐφευρεθέντα ἐνομίζοντο. Ὁ δὲ πληρεστερὸς πληροφορίας ἐπιθυμῶν, ἄς ἀναγνώσῃ τὸν ἔβδομον τόμον τῶν Ὑπομνημάτων τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ἡρακλείου.

Ἔτερα ἐργαστήρια (τὰ τῶν χρωματοπωλῶν, χρυσοχῶν, ἀθριαντοποιῶν, κτλ.) ἀπεκαλύψαν ἡμῖν τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας τῶν ἀρχαίων τεχνιτῶν· γνωρίζομεν π. χ. ὅτι οἱ τῆς Πομπηίας μετεχειρίζοντο σχεδὸν ἀπο-

κλειστικῶς ἐν τῇ τῶν χρωμάτων παρασκευῇ ὕλας μεταλλικᾶς, κιμῶ-
λίαν, ὄχραν, μίλτον, κιννάβαρι, κτλ. Τὰ φυτὰ παρῆχον μόνον τὸ ἀνθρα-
κικὸν μέλαν, τὰ δὲ ζῶα τὸ πορφυροῦν. Ἔνεκα τῶν μετὰ ῥητίνης συγκε-
κραμένων χρωμάτων, ὑπέλαβον ὅτι ἡ ἐγκαυστικὴ ἦτο ὁ τρόπος τὸν ὁποῖον
μετεχειρίζοντο οἱ ἀρχαῖοι ἐν ταῖς ἐπι τῶν τοίγων ζωγραφίαις αὐτῶν,
γνώμη πολεμηθεῖσα ὑπ' ἄλλων ὑποθέσεων οὐχ' ἦττον διαμφισβητησίμων·
δὲν ἀνήκει εἰς ἡμᾶς νὰ λάβωμεν μέρος εἰς τοιαύτην συζήτησιν. Ὅπως
δήποτε ἡ τοῦ χρωματοπώλου οἰκογένεια φοβερῶς ὑπὸ τῶν ἐκρήξεων ἀπε-
δεκκίσθη· δέκα καὶ τέσσαρες σκελετοὶ ἀνευρέθησαν ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ του.

Ὅσον περὶ τοῦ γλύπτου, οὗτος ἦτο λίαν ἐνησχολημένος κατὰ τὴν κα-
ταστροφὴν· ἀνεῦρον παρ' αὐτῷ πλήθος ἀγαλμάτων ἐκ μαρμάρου ἔτι ἀκα-
τεργάστων καὶ ἡμιτελῶν, προσέτι δὲ τὰ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης του, τὴν
σμίλην, τὸ κεντητήριον, τὴν ῥίνην κτλ. Πάντα ταῦτα εὑρήνται ἐν τῷ
Μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως.

ὑπῆρχον λοιπὸν καλλιτέχναι ἐν Πομπηίᾳ, ἰδίως ὅμως τεχνίται· οἱ
γναφεῖς, συχνάκις ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς παριστάμενοι, θὰ ἦσαν οἱ πολυπλη-
θέστεροι· ἀπετέλουν ἀξιοσέβαστον συντεχνίαν. Ἀνεκάλυψαν τὸ τεχνουργεῖον
των (fullonica), περίστυλον ὑπὸ δωματίων κυκλούμενον, ἐξ ὧν τὰ
μὲν ἐχρησίμευον εἰς ἐργαστήρια, τὰ δὲ εἰς κατοικίας. Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τῆς
ὁδοῦ ἐξωγραφημένη, ἀγγέλλει, ὅτι οἱ βαφεῖς (offectores) ψηφίζουσιν ὑπὲρ τοῦ
Ποστουμίου Προκούλου. Οἱ offectores οὗτοι ἦσαν οἱ τὸ ἐριον μεταβάφον-
τες· οἱ δὲ βάρυντες αὐτὸ ἐκαλοῦντο infectores. Ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τέσ-
σχαρς μεγάλαι δεξαμεναὶ ἔκειντο κλιμακῶδαν· τὸ ὕδωρ κατήρχετο ἀπὸ
τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην· πέμπτη δὲ δεξαμενὴ εἰσέδυσεν εἰς τὸ ἕδαφος. Κιτὰ
μῆκος τῶν τεσσάρων δεξαμενῶν ἐξετείνετο ὁδὸς παρὰ τὴν ἄκρην τῆς
ὁποίας ἔκειντο κατὰ σειρὰν ἐξ ἧς ἐπὶ δεξαμεναὶ μικρότεραι, ἐν αἷς ἐπε-
σωρεύοντο τὰ ὑφάσματα καὶ ἐπιέζοντο. Παρὰ τὴν ἐτέραν τῆς αὐτῆς ἄκρην,
μικρὰ μομαρίνη πύελος, ἐχρησίμευε πιθανῶς τοῖς ἐργάταις εἰς νιπτῆρα.
Ἀλλὰ τὸ περιεργότερον ἐν ταῖς ἐρειπίοις τούτοις, ἦσαν αἱ ζωγραφίαι, αἱ
κοσμοῦσαι μίαν τῶν στηλῶν τῆς αὐτῆς, καὶ αἵτινες νῦν ἀπόκεινται ἐν τῷ
τῆς Νεαπόλεως Μουσεῖῳ. Ἐβλεπέ τις καθρώτατα ἐργάτην καθίροντα,
διὰ τινος εἶδους ψήκτρως ἢ ξανίου τεμάχιον λευκοῦ ὑφάσματος ὑπὸ ἐρυθρᾶς
ταινίας περιβεβλημένου, ἐνῶ ἕτερος προσέρχεται αὐτῷ φέρων ἐπὶ κεφα-
λῆς μέγαν ἐκ λυγαριᾶς κόφινον ἐφ' ὧν αἱ τῆς χώρας τρύτης νεάνιδες ἔτι
καὶ νῦν στεγνώνουσι τὰ ἐνδύματά των. Οἱ κόφινοι οὗτοι ὁμοιάζουσι πρὸς
τοὺς χαλυδῶνους κώδωνας, τοὺς ὁποίους αἱ γυναῖκες μας ἐπέρων ἄλλοτε
ἐπὶ τῶν κρασπέδων των. Οὕτως ἐν τῇ χυδαίᾳ τῶν Νεαπολιτάνων δια-
λέκτῳ, ἀμφοτέρω τὰ ἐργαλεῖα ταῦτα φέρουσι τὸ ὄνομα asciutta-panni.
Ἐπὶ τοῦ ἐργαλείου τούτου, τοῦ παρισταμένου ἐν τῇ Πομπηϊκῇ ζω-
γραφίᾳ ἐπικαθῆται τὸ πτηνὸν τῆς Ἀθηνᾶς, προστάτιδος τῶν γναφῶν,

καὶ θεᾶς τῆς ἐργασίας. Ἀριστερόθεν τῶν ἐργατῶν νεανίς δεικνύει ὑφά-
σματτα πρὸς γυναῖκα καθήμενη, καὶ πλουσίως ἐνδεδυμένην πιθανώτατα
ἀγοραστήν. Ἐτέρα ζωγραφία παριστᾷ ἐργάτας πιέζοντας καὶ στοιβάζον-
τας διὰ τε τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν παντοειδῆ ὑφάσματτα ἐντὸς κά-
δων ἀκριβῶς ὁμοίων πρὸς τὰς μικρὰς λεκάνας, ἃς εἶδαμεν ἐν τῇ αὐτῇ.
Τρίτη δὲ τις παριστᾷ τὴν οἰκοδόμησιν διατάσσουσιν τὰς δούλας τῆς
τετάρτη δὲ δεικνύει στοιβικτήριον, ὅπερ θὰ ἔλεγέ τις νεωτέρας κατα-
σκευῆς, τόσον ὁμοιάζει πρὸς τὰ νῦν ἐν χρῆσει. Ἡ σπουδαιότης τοῦ οἰκο-
δομήματος τούτου, ἡδὴ λελωθῆμένου, βεβαιῶν, ὅτι οἱ συγγραφεῖς, περὶ τε
τῶν Πομπηϊκῶν γναφῶν καὶ περὶ τῆς ἄλλοτε λαμπρᾶς βιομηχανίας
των, ἐγνώρισαν ἡμῖν.

Ἐν τούτοις τὰ πλεῖστα τῶν ἐργαστηρίων, τῶν ὁποίων τὸν προορισμὸν
δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὀρίσωσιν ἦσαν ἀποθῆκαι ἐδώδιμων. Ὁ ἐν τῇ ὁδῷ τῇ
πρὸς τὸ Ὀδρεῖον ἀγούση ἐλακοπώλης διεκρίνετο μεταξὺ πάντων ἔνεκα
τῆς ὠριότητος τῆς τραπέζης του, κεκαλυμμένης ὑπὸ λευκοπαρσίνου μαρ-
μάρου, κεκοσμημένου ἐξωτερικῶς διὰ στρογγύλης πλακῶς πορφυρᾶς ἐν
μέσῳ δύο ῥοδάκων. Ἐνέχ ἀργιλλόπλαστα ἀγγεῖα ἔτι καὶ σήμερον πλήρη
ἐλαίων· καὶ ἐλαίου πυκνοῦ ἀνευρέθησαν εἰς τὸ πολυτελέστατον τοῦτο
παντοπωλεῖον.

Πολυάριθμα ἐπίσης ἦσαν τὰ θερμοπωλεῖα. Ἦσαν τὰ καφεῖα τοῦ ἀρ-
χαιοῦ κόσμου· ἐκεῖ ἐπώλουν ποτὰ ζεστά, οἶνον ἀρωματώδη ὁπτὸν, παν-
τοειδῆ κράματα, ἄτινα θὰ ἦσαν μὲν ἀνοστότατα, ἀλλ' ὅμως ὑπερήρε-
σον εἰς τοὺς ἀρχαίους. «Χιλιᾶκις ἀξιοτιμότερα τῶν καπηλείων μας, τὰ
θερμοπωλεῖα τῶν παρελθόντων αἰώνων, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν μετέβαινον ἴνα
αἰσχροῦς διαπανήσωσι τὸ χρῆμα καὶ καταστρέψωσι τὸν βίον μεθοκοποῦν-
τες, ἀλλ' ὅπως διασκεδάσωσιν ἐντίμως καὶ ἀφύβως πίνωσι θερμὸν ὕδωρ.»
Ὁ σοφὸς ὁ ταῦτα γράψας δὲν εἶναι καλῶς πληροφορημένος. Τὰ ῥευστὰ
τὰ ἐν τοῖς θερμοπωλείοις τῆς Πομπηίας, πωλούμενα ἦσαν δυνατώτατα,
εἰς πολλὰ δὲ μέρη ἔνθα οἱ ἀμφορεῖς ἐτίθεντο ὑπάρχουσι κηλίδες κίτριναι.
Ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ποτῶν τούτων ἀνεῦρον ὄξος. Ἐν τῷ καπηλείῳ τῆς
Fortunata, τὸ μάρμαρον τῆς τραπέζης εἶναι εἰσέτι κηλιδωμένον ἐκ τῶν
τύπων τῶν ἀρχαίων κυπέλλων.

Καὶ ἀροπωλεῖα οὐκ ὀλίγα ὑπῆρχον ἐν Πομπηίᾳ· τὸ τελειότερον εἶναι
ἐν τῇ ὁδῷ Ἡρακλείου, ὅπου κατέχει ὀλόκληρόν οἰκίαν ἧς ἡ ἐσωτερικὴ
αὐτῆς τέσσαρας πεοιεῖχε μύλους. Οὐδὲν στοιχειωδέστερον τῶν μύλων τού-
των. Φαντάσθητι δύο μεγάλας πέτρας σχηματιζούσας δύο κώνους, ἐξ ὧν

1 Αἱ ἔλαιαι αὗται, μαλακαὶ εἰσέτι καὶ ζυμῶνται, εἶχον ὁσμὴν ταγγῆν, γευσιν δὲ λιπαρὰν
καὶ ὀσμῆσαν· οἱ πυρῆνες ἦσαν ἐπιμήκει, πλέον ὅμως τῶν νεαπολιτανικῶν ἔλαιων ἐξοιδηκό-
τις, ἦσαν σκληρόταται καὶ ἐμπεριεῖχον ἀκόμη τμήματα τοῦ ἀμυγδαλοῦ των. Τέλος ἐντελῶς
διατηρημέναι· καὶ ἂν καὶ ἡλικίας δεκαοκτὼ αἰώνων, ἐνόμιζε τις ὅτι πρὸ ὀλίγον μόνον μη-
νῶν συνελέθησαν.

ὁ ἀνώτερος, ἐπὶ τοῦ ἐτέρου ἀνεστραμμένος, δίδει εἰς ἕκαστον μύλον τὸ σχῆμα κλειψύδρας. Ὁ κάτω λίθος ἔμενεν ἀκίνητος, ὁ δ' ἄλλος ἐστρέφετο διὰ τινος ξυλίνου ἐργαλείου κινουμένου εἴτε ὑπὸ ἀνθρώπου εἴτε ὑπὸ ὄνου· ἂ σίτος ἐθραύετο μεταξύ τῶν δύο λίθων πικριζοχικώτατα. Ὑπομονητικώτατος θὰ ἦτο ὁ ὄνος ὁ εἰς τὴν τοιαύτην ἐργασίαν καταδεδεικασμένος· ἀλλὰ τί νὰ εἶπη τις περὶ τῶν δούλων οἵτινες συχνότατα ἀντικαθίστων τὸν ὄνον; Διὰ τοὺς πτωχοὺς τούτους δικθόλους, τὸ τοιοῦτον ἦτο συνήθης τιμωρία· ἐξώρτυτον τοὺς ὀφθαλμούς των καὶ τοὺς ἐστελλον εἰς τὸν μύλον. Ὅταν δὲ ἐφέροντο κελῶς τοὺς ἠπεύλου μὲ τοῦτο. Δι' ἄλλους, ἦτο ἀπλῆ ἐργασία, ἣν ἐξετέλουν καὶ ἄνθρωποι νοήμονες (ὁ Πλαῦτος, ὡς λέγουσι, καὶ ὁ Ταρέντιος). Βραδύτερον, ἐξετελεῖτο παρὰ τινων πρὸς ἀφρῆσιν τῶν ἀμαρτημάτων των· μυλωθοροὶ δὲ ἐστερημένοι βραχιόνων ἐσύστανον θερμοπωλεῖα πέριξ τῶν μύλων, καὶ οἱ διαβάται πίπτοντες εἰς τὴν παγίδα προσεδέοντο εἰς τὸν μύλον.

Προσθετέον ἐνταῦθα, ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ μύλου, ὃν ἐπισκεπτόμεθα δὲν ἐξετελεῖτο ὑπὸ χριστιανοῦ τινος, ὡς θὰ ἔλεγον ἐν Νεαπόλει, ἀλλ' ὑπὸ ἡμῶν, τὰ ὅσα τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν ἐν τινὶ ἐγγύς δωματίῳ ὕπερ πιθανῶς θὰ ἦτο ἱποστάσιον, καὶ οὗτινος αἰ φάτναι ὑψοῦντο 84 ἑκατοστόμετρα ἄνω τοῦ ἐδάφους· ἐν τινὶ δὲ διαμερίσματι σώζεται ἔτι τὸ ποτιστήριον. Τελος ἡ θρησκεία ἣτις εἰσέδωκε πικραχού τῶν ἀρχαίων ὅπως καὶ τῶν νέων ἡθῶν τῆς Ἰταλίας, δεικνύεται καὶ ἐν ταῖς ζωγραφίαις τοῦ μυλωνος (mistinum)· βλέπει τις τὰς προσφερομένης θυσίας εἰς τὴν θεᾶν Φόρνακκα, τὴν προστάτιδα τῶν κλιβάνων, καὶ ἀγίαν τῶν μαγειρίων.

Ἄς ἐπανελάβωμεν εἰς τοὺς μύλους μας. Οἱ ἀερόμυλοι ἦσαν ἄγνωστοὶ τοῖς ἀρχαίοις, νερόμυλοι δὲ ἔνεκ ἀλλεΐψεως τρέχοντος ὕδατος δὲν ὑπῆρχον ἐν Πομπηίᾳ. Ἐνεκὰ τούτου μετεχειρίζοντο τοὺς χειρομύλους, παλαιὸν σύστημα, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἐν χρήσει. Ἄφ' ἐτέρου ἡ σύστασις ἐντελοῦς ἀρτοποιεῖο, μεθ' ὅλων τῶν παραρτημάτων αὐτοῦ, δὲν εἶναι πολὺ ἀρχαία. Οἱ πρῶτοι Ῥωμαῖοι κατασκευάζον τὸν ἄρτον τῶν οἴκοι. Πεντακόσια ἔτη ἠρίθμει ἤδη ἡ Ῥώμη ὅτε οἱ πρῶτοι ἀρτοποιοὶ κατασκευάσαν μύλους, ὅπου οἱ ἰδιοκτῆται ἔπεμπον τοὺς σίτους των, ὡς τοῦτο γίνεται σήμερον ἐν ταῖς νεοπολιτανικαῖς ἐπαρχίαις· παρεδίδον δὲ εἰς αὐτοὺς τὸν σίτον των μεταβεβλημένον εἰς ἄρτον, ἦτοι τὸν ἤλεθον, ἐζύμωνον καὶ ἐψῆνον. Τὸ ἀρτοποιεῖον ὕπερ ἐπεσκέφθημεν εἶναι ἐν τῶν τελειοτέρων.

Ἀναγνωρίζονται ἔτι αἱ λεκάναι αἰ πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἄρτου χρησιμεύουσαι, καὶ ὁ κλιβανος οὗτινος ὁ θόλος μετὰ τῆς κοιλότητος τῆς πρὸς διατήρησιν τῆς σποδοῦ εἰσὶν ἀθικτα, τὸ ἀγγεῖον τὸ πληρὲς ὕδατος τὸ χρησιμεύον διὰ ῥυθμισμὸν τοῦ κυτάλου καὶ στιλπνότητα αὐτοῦ, καὶ τέλος ὁ τριπλοῦς σωλὴν δι' οὗ ἐξήρχετο ὁ καπνός· σύστημα ἐξαιρετικὸν ἀποκαλυφθὲν ἐκ τῶν πομπηϊκῶν ἀνασκευῶν, ὅπερ ἔκτοτε ἐμιμήθησαν ἐπιτυχῶς.

Ὁ κλιβανος συνέκειτο ἐκ δύο τμημάτων, τῶν ὁποίων ἐκάτερον εἶχε ἀνοιγμά τι, ὁ δ' ἄρτος εἰσερχόμενος ἐκ τοῦ ἐνὸς εἰς ζύμην ἐξήρχετο ἐκ τοῦ ἄλλου ἐψῆμένος. Πάντα ταῦτα τόσῳ καλῶς διατηροῦνται, ὥστε δύναται τις νὰ δοκιμάσῃ ὅπως μεταχειρισθῆ διὰ τὴν αὐτὴν χρῆσιν τοὺς ἀρχαίους τοῦτους πλίνθους τοὺς πρὸ δεκαοκτῶ αἰώνων εἰς ἀχρηστίαν διατελοῦντας. Καὶ οἱ ἄρτοι αὐτοὶ ἐπέζησαν· ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀρτοποιεῖν ἀνεῦρον πολλοὺς φέροντας τὸ σημεῖον τῆς ποιότητός των (siligo gravi, ἄλευρον ἐκ σίτου· ἢ e cicera, ἄλευρον ἐξ ἐρεβίνθων), ὅπερ ἀληθῶς ἀπετέλει πρόβλεψιν σοφῆν κατὰ τῆς κικῆς τῶν ἐμπόρων πίστεως. Ἐσχάτως ἔτι, κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκευάς, ὁ κ. Fiorelli εὔρε κλιβανον τόσῳ στεγανῶς κεκλεισμένον, ὥστε οὐδὲν ἔχνος τέφρας εἶχε εἰσδύσει· ἀνευρέθησαν δ' ἐν αὐτῷ 81 ἄρτοι ὀλίγον ἔωλοι, ἀλλ' ἀκέραιοι, σκληροὶ καὶ μέλανες, τεταγμένοι ἐν ἡ τάξει εἶχον τοποθετηθῆ τὴν 23 Νοεμβρίου 79. Ἐκπλαγεῖς ἐπὶ τῇ ἀνευρέσει ταύτῃ, εἰσῆλθεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν κλιβανον καὶ διὰ τῆς χειρὸς του ἐξέβαλε τὰ πολύτιμα λείψανα. Οἱ ἄρτοι ζυγίζουσι, κατὰ τὸ πλεῖστον περὶ τὴν μίαν λίτραν, (5 βραῦτερος 1204 γραμμάρια (grammes)· εἶναι στρογγύλοι, πεπεσιμένοι εἰς τὸ κέντρον, ἀνωρθωμένοι περὶ τὰ ἄκρα καὶ εἰς ἑκτῶ τμήματα διηρημένοι· ὁ καθηγητὴς de Luca τοὺς ἐζύγισε καὶ ἀνέλυσε λεπτομερῶς ταῦτα ἐν τινὶ ἐπιστολῇ του πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν.

Φαντασθῶμεν νῦν ἄπαντα τὰ ἐργαστήρια ταῦτα καὶ ἐργοστάτια, ἀνοικτὰ καὶ ὑπρεπισμένα· τὰ εἶδη τὰ ἐκτεθειμένα πρὸς πώλησιν, τοὺς ἀγοραστάς, τοὺς ἐμπόρους, τοὺς διαβάτας, τὸν μετμβρινὸν θόρυβον, καὶ τότε ἡ ὁδὸς δὲν θὰ ἦναι πλέον τόσῳ νεκρά. Ἄς προσθίσωμεν ὅτι αἱ θύραι τῶν οἰκιῶν μόνον τὸ ἐσπέρας ἐκλείοντο· ὅθεν οἱ διαβάται ἠδύνωντο νὰ ρίψωσιν ἐν βλέμμα εἰς ἐκάστην θύσαν καὶ νὰ διασκεδάζωσι θεωροῦντες τὰς φωτεινὰς τοῦ ἀγρίου ἐπικοσμήσεις. Ἐκτὸς τούτου, αἱ ἄνω ὀροφαι, ἤδη ἐκρημισμέναι, συνέχοντο μετὰ τῆς ὁδοῦ, τὰ δὲ παράθυρα ἠνοίγοντο μετ' ἐπιφυλάξεως ὅπως περιβάλωσι μελάγχρου τινὰ κεφαλήν ζηλότυπον ὅπως ἴδῃ ἡ τὴν ἴδωσι διακριτικῶς· ἐκ δὲ τῶν τελευταίων ἀνάσκαφῶν ἐγνώσθη καὶ ἡ ὑπαρξίς ἐξωστῆγων κρεμασμένων καὶ ἐστεγασμένων, μεγάλων ἐξωτερικῶν διαδρόμων μετὰ παραθύρων συχνάκις ἐν ταῖς ζωγραφίαις ἀπεικονιζομένων· βεβχίως δ' ἡ πομπηϊανὴ θὰ ἐκάθητο διαρκῶς ἐκεῖ, ὅπως συμμετέχη τοῦ ἐξωτερικοῦ βίου. Ἡ οἰκοδόμησις τῶν παρελθόντων χρόνων, ὡς καὶ ἡ τῆς σήμερον, ἐκρέμα ἄνωθεν τὸν κάλαθόν τῆς πρὸς τὴν περιφερόμενον μετὰ τῶν ἐμπορευμάτων τοῦ παντοπώλην, πολλὰ δὲ ὠραῖα νεάνιδες θὰ ἔφερον τοὺς δακτύλους ἐπὶ τῶν χειλέων ὡς εἰ διὰ νὰ παραλάβωσι διὰ τούτων (ἀρχαία συνήθεια) τὸ φίλημα, ὅπερ ἐξηκόντιζον εἰς τινὰ νέον Πομπηϊκῶν κεκρυμμένον παρὰ τὴν γωνίαν τοῦ τοίχου. Οὕτως ἀνασυνοκισθεῖσα ἡ τοῦ παρελθόντος στενωπὸς θὰ ἦτο πολὺ τῶν ἰδικῶν μας ὠραιο-

πέτρα, αἱ δ' ἐξωγραφημένοι οἰκίαι, οἱ ἀπειρόκαλοι τοῖχοι, τὰ μνημεῖα καὶ αἱ κρήναι θὰ ἐξωγόνουν τὴν εἰκόνα.

Αἱ κρήναι αὗται, ἀπλούσταται, ἀπετελοῦντο ἐκ μεγάλων τετραγώνων λεκανῶν, ἐκ πέντε συγκειμένων λίθων, ἐξ ὧν εἰς ἐχρησίμευεν εἰς πυθμένα καὶ τέσσαρες διὰ τὰ περίξ, κρατούμενοι διὰ σιδηρῶν ὀρέων. Τὸ ὕδωρ κατέππεν ἐκ στηλίδων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον κεκοσμημένων, αἵτινες παρίστανον συνήθως ῥύγχος ζώου, κεφαλὰς λεόντων, προσωπίδας, ἀετὸν κρατοῦντα εἰς τοὺς ὄνυχας του λαγῶν, ὅστις ἐξήρπυε τὸ ὕδωρ ἐντὸς τῆς λεκάνης. Μία τῶν κρηνῶν τούτων ἐπροστατεύετο ὑπὸ δρυφράκτου, ὅπως προφυλάττη τοὺς διαβάτας ἀπὸ τοῦ νὰ πέσωσιν ἐν αὐτῇ. Ἐτέρη ἀσφαλίζεται ὑπὸ μεγάλης θολωτῆς δεξάμενης (castellum) καὶ κλείεται διὰ θύρας. Οἱ ἰδόντες τὴν Ρώμην γινώσκουσι μέθοι τίνος βραχμοῦ οἱ ἀρχαῖοι ἐξετίμων τὸ ὕδωρ, ὅπερ ἀπὸ μακρῶν ἔφερον διὰ τεραστίων ὑδραγωγείων, τῶν ὁποίων τὰ ἐρείπια ὀλόκληρον τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος τῆς Αὐτοκρατορίας καλύπτουσι. Τὸ ὕδωρ, καθαρὸν καὶ ἄφθονον, ἔρρεε πανταχοῦ, καὶ οὐδέποτε ἐστεροῦντο τούτου αἱ Ῥωμαῖκαὶ πόλεις. Δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως ν' ἀνακαλύψωσι διὰ τίνος μέσου ἐφέρετο τὸ ὕδωρ εἰς τὴν Πομπηίαν, ἥτις ἐστερεῖτο πηγῶν, πολὺ δὲ ἀνωθεν τοῦ ποταμοῦ ἔκειτο, καὶ δὲν ἐδέχετο εἰς τὰς στέρας αὐτῆς εἰμὴ βρόχινον ὕδωρ, γλίσχως μετακτιδόμενον ἐνεκὰ τῆς ἀκάμπτου αἰθρίας τοῦ οὐρανοῦ. Οἱ ἀνευρεθέντες σωλῆνες, μολύβδινοι, λιθοκτιστοὶ, πλίνθινοι, ἰδίχ δὲ τὰ ἀναβρυτήρια τὰ ἀναθρώσκοντα εἰς τοὺς οἴκους τῶν πλουσίων, πείθουσιν ἡμᾶς ἔτι θὰ ὑπῆρχεν ὑδραγωγεῖον ἐξαρκυνισθὲν νῦν, ὅπερ ἄπαν τὸ μέρος τοῦτο τῆς Καμπανίας θὰ ἔτρεπεν.

Ἐκτὸς τῶν κρηνῶν, αἱ εἰδοποιήσεις ἐφαίδρουν τὰς ἐδοῦς· οἱ τοῖχοι ἦσαν κεκλυμένοι, καὶ πολλαχοῦ τοῖχοι λευκοὶ ἐχρησίμευον διὰ τὰς εἰδοποιήσεις ἀφειδῶς ἐκτεθειμένας εἰς τὸ κοινόν. Οἱ κανόνες οὗτοι τῶν τοίχων, οἱ χάριν τῶν εἰδοποιήσεων γινόμενοι, ἐκαλοῦντο album ἐξωγράφου ἐπ' αὐτῶν δι' ἐρυθρῶν γραμμῶν, ὅ,τι σήμερον ἡμεῖς δημοσιεύομεν εἰς τὴν τετάρτην πρὸ πάντων ἢ καὶ εἰς τὰς ἄλλας σελίδας τῶν ἐφημερίδων. Οὐδὲν περιεργότερον τῶν ἐπιγραφῶν τούτων, ἐξ ὧν μνησθόμεν οὐ μόνον εἰς τί ἐνησχολοῦντο ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ πόλει, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν, ἣν ὠμίλου, τὴν τε ἀρχαίαν καὶ νεωτέραν, τὴν τῶν λογίων ὡς καὶ τὴν τῶν χυδαίων· τὴν ὀσκιανήν, τὴν ἑλληνικὴν, τὴν λατινικὴν ἢ τὴν χυδαίαν. Ἐὰν εἴμεθα πεπαιδευμένοι, ἐὰν ἠθέλομεν νὰ φανῶμεν τοιοῦτοι, ἠδυνάμεθα διὰ τῶν ἔργων τῶν σοφῶν (Fiorelli, Garrucci, Mommsen, κ.τ.λ.) νὰ προσθέσωμεν κεφάλαιόν τι ἐπιστημονικώτατον περὶ τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων τῆς Πομπηίας. Θὰ δεῖξωμεν διὰ τίνων βαθμῶν ἡ ὀσκιανὴ γλῶσσα, ἢ τῆς αὐτονομίας, ὑπεχώρησεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν, τὴν τῆς ἐνότητος· καὶ πῶς ἡ Πομπηία, ἢ οὐδέποτε ἑλληνικὴ πόλις.

οὔσα, ἐνεκολπώθη τὴν ἱερὰν τοῦ θεοῦ Πλάτωνος γλῶσσαν· ἠδυνάμεθα ὡσαύτως νὰ ἐπιφέρωμεν παρατηρήσεις τινὰς ἀτομικὰς ἐπὶ τῆς προφορᾶς καὶ τῆς δικλέκτου τῶν Πομπηϊανῶν, οἵτινες προσέφερον τὰ Λατινικὰ ὡς οἱ Νεαπολιτανοὶ προσφέρουσιν τὴν Τοσκανικὴν, μετ' ἀλλοιώσεων ἰδιζάντως ἀναλόγων. Ἄλλ' ὅτι ζητεῖς ἐνταῦθα, ἀναγνώστα, δὲν εἶναι ἡ παιδεία, ἀλλ' ὁ βίος. Ἐκλεξον λοιπὸν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων τὰς γνωρίζουσας ἡμῖν τινα περὶ τῶν ἠθῶν τοῦ ἀποθνήσκοντος τούτου λαοῦ — ἀποθνήσκοντος, ταφέντος καὶ ἐκταφέντος.

Αἱ πλεῖσταί τῶν εἰδοποιήσεων τούτων εἰσὶ προκηρύξεις ὑποψηφίων. Προφανεστάτα κατὰ τὴν στιγμὴν τῶν ἐκλογῶν, ἡ Πομπηία κατεδροχθίζετο οὕτως εἶπεῖν. Ὅτε μὲν εἰς ἐκλογεὺς, ὅτε δὲ ὁμὰς πολιτῶν, σωματεῖον τεχνιτῶν καὶ ἐμπόρων, συνίσταν διὰ τὴν ἀγορνομίαν ἢ τὴν δικρχίαν, τὸν ὑποψήριον, ὃν προετίμων. Οὕτως ὁ Πάρκτος δεικνύει τὸν Πάνσαν, ὁ Φίλιππος ἐκλέγει τὸν Γάτιον Ἀπράσιον Félix· ὁ δὲ Βαλεντῖνος μετὰ τῶν μαθητῶν του τὸν Σχθῖνον καὶ τὸν Ροῦρον, Συχνάκις ὁ ἐκλογεὺς βιάζεται· ζητεῖ ἵνα ὁ ὑποψήριος ἐκλεχθῇ ταχέως. Οἱ ὀπωροπῶλαι οἱ ἀχθοφόροι, οἱ ἡμιονηλάται, οἱ ἐν ταῖς ἀλυκαῖς ἐργαζόμενοι, οἱ τέκτονες, οἱ ἀμξροπηγοὶ συνεννοοῦνται ὅπως ἐκλέξωσι τὸν ἀγορνομόν ὃν εὐνοοῦσι. Συχνάκις δὲ ὅπως περισσοτέρων ἢ ψήφους τῶν ἔχει ἐπιρροήν, ὀλόκληρος ἢ συντεχνία ἀποφκινεταὶ ὁμοθυμαδόν· οὕτως ἄπαντες οἱ χρυσοχόοι θέλουσι ὡς ἀγορνομόν Φωτῖνον τινα (Ἰχθυοπώλην). Μὴ λησμονῶμεν τοὺς ὑπνηλοὺς dormientes universi οἵτινες ἀποφκινονται ὑπὲρ τοῦ Βατίχ. Ἀλλὰ τίνες ἦσαν οἱ φίλοι τοῦ ὕπνου; Πιθκὸν ἀστοὶ φοβούμενοι τὰς ταρχαίς, ἢ πιθκὸν ὑπὸ τὸ εἰρωνικὸν καὶ ἀσφαλὲς τοῦτο ὄνομα, νὰ ἐκρύπτετο συντεχνία τις νυκτερινῶν ταραξιδῶν.

Ἐνίοτε ὁ ὑποψήριος συνιστάται δι' ἐγκωμιαστικοῦ ἐπιθέτου, ἐμφανιμένου δι' ἀρχικῶν τινῶν γραμμῶν, συνήθους βραχυλογίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ὁ ὑποδεικνυόμενος εἶναι πάντοτε ἀνὴρ τίμιος, εὐθύς, καλὸς πολίτης, νέος χρηστοθέστατος· ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ὑπόσχονται θαύματα· οὕτως ἀφοῦ ὑπέδειξαν διὰ τὴν ἀγορνομίαν τὸν Ἰούλιον Πολύβιον, ἐκλογεὺς τις ἀναγγέλλει, ὅτι θὰ φέρῃ καλὸν ἄρτον. Αἱ ἐκλογικαὶ βραδιουργίαι προέδεικνον ἔτι περαιτέρω· εἶναι ἀληθές, ὅτι καὶ ἡμεῖς εἴμεθα λίαν ἐξησκημένοι εἰς τὰς ἐκλογάς, οἱ ἀρχαῖοι ὅμως, νομίζω, θὰ ἦσαν διδάσκαλοι ἡμῶν. Ἀνεγνων ἐπὶ τίνος τοίχου τὸν ἀναιδῆ τοῦτον ὑπκινιγμόν: Sabinum ædilem, Procul, fac et ille te faciet.— (Πρόκουλε, ἀνάδειξον τὸν Σαθῖνον ἀγορνομόν, καὶ ἐκεῖνος θὰ ἀναδείξῃ σέ.) Τοῦτο νομίζω εἶναι ἀπλοῦν καὶ καθαρὸν.

Ἰκανὰ εἶπομεν περὶ ἐκλογῶν, νῦν δὲ πρκαμκτεθῶμεν καὶ περὶ ἄλλου εἶδους εἰδοποιήσεων. Ἀλλαχοῦ βλέπει τις προγράμματα θεαμάτων τοῦ ἀμφιθεάτρου. Ἡ δεῖνα ἐτικίχ τῶν μονομάχων θὰ παραστήσῃ τὴν δεῖνα ἡμέραν, θὰ γείνωσι κυνήγια καὶ σκηναί, πρὸς δὲ βαντισμὸς δι' εὐώδους

ὕδατος πρὸς ἀναψυχὴν τῶν θεατῶν (venatio, vela, sparsiones). Τριάκοντα ζεύγη μονομάχων θὰ πληρώσωσιν αἵματος τὸ ἀμφιθέατρον. Ὑπῆρχον προσ-
εἶτι εἰδοποιήσεις δι' ἐνοικήσιον οἰκιῶν.

Ἐπιγραφαὶ τινες κερωματισμέναι ἢ γεγραμμέναι ἦσαν σκώμματα ἢ ἐπιφωνήματα ἀστειῶν τινῶν διαδρατῶν. Ὁ εἰς ἔλεγεν: «Ὅπως δ' ἀχθο-
φόρος εἶναι ἐπιτήδειος κλέπτῃς!» Ἐνίοτε ὑπῆρχον ἐρωτικαὶ ἐκδηλώσεις:
«Ἡ Αὐγὴ ἀγαπᾷ τὸν Ἀραβιανόν.» Ἐπὶ τινος τοίχου τῆς ὁδοῦ Ἐρμοῦ,
φύλλον κισσοῦ, ἐν σχήματι καρδίας, περιέκλειε τὸ ἡδὺ ὄνομα τῆς ψυχῆς.
Ἀλλαχοῦ ἀστειὸς τις, ἀνήγγελλε παρωδῶν τὸ ἐπιγραμματικὸν ὕφος, ὅτι
ἐπὶ ὑπατείας τοῦ Α. Νονίου Ἀσπρένα καὶ τοῦ Α. Πλοτίου τῷ ἐγεννήθη
πῶλος. Ἀλλαχοῦ Ἀμφορεὺς ἀπωλέσθη, ὁ εὐρὼν αὐτὸν θὰ ἀνταμειφθῆ
ὑπὸ τοῦ Βαρίου· ὁ δὲ τὸν κλέπτῃ ἀνακαλύψας θὰ ἀνταμειφθῆ διττῶς.»

Τέλος ἕτεροι ἐπιγραφαὶ ἀνήγγελλον τοῖς διαβάταις τὴν καθαριότητα
τῶν ὁδῶν, ἀναμεινῆσκουσιν μᾶλλον ὠρισμένως τὸ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ
ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν λεγόμενον Commit no nuisance. Ἐπὶ πολλῶν τοίχων ἐν
Ρωμαίῳ βλέπει τις ὄψεις λίαν καλῶς ἐζωγραφημένους, πρὸς παρεμπόδισιν
παντὸς ἀτόπου· ὁ ὄψις ἦν ἱερὸς τῆ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ. Πικράδοξος παρέμβασις
τῆς θρησκείας εἰς τὰς ἐσχάτας τοῦ βίου λεπτομερείας. Πρὸ τινῶν μόλις
ἐτῶν οἱ Νεαπολιτανοί, ἐπυξσαν ἀκολουθοῦντες τὸ παρὰδειγμα τῶν προ-
γόνων τῶν ἐπρωστᾶτευσιν δηλαδὴ τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν τῶν
διὰ συμβολικῶν ζωγραφικῶν, χαράττοντες ἐπ' αὐτῶν οὐχὶ ὄψεις, ἀλλὰ
στυροῦς.

(Ἔπεται συνέχεια)

Μετάφρασις Ἀλεξ. Καράλη

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ῬΗΘ. Κ. Σ. ΚΟΝΤΟΥ

§ 10. Πολλὰκις ἐπ' ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ ὑποκειμένου τίθεται τὸ κατη-
γορούμενον, ἐπίθετον ὄν, καὶ οὐδέτερον γένος.

Ἐν γραμματικῇ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης φιλοπονηθεῖσα ὑπὸ καθηγητοῦ
τῆς φιλολογίας ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ εἶνε τάδε γεγραμμένα:

Τοῦ κανόνος τούτου αἱ κυριώταται ἐξαιρέσεις εἶνε αἱ ἑξῆς:

α'. Εἰς ἀφρημένα θηλυκὰ ἐνικοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ πληθυντικοῦ,
ἀριθμοῦ ἐπάγεται κατηγορούμενον οὐδετέρου γένους καὶ ἐνικοῦ ἀριθ-
μοῦ, οἶον: *Οὐκ ἀγαθὸν πολυκαιρανίη. — Αἱ μεταβολαὶ λυπηρόν. — Ἡ*
μοναρχία κράτιστον. — Τοῦτ' ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη.

β'. Πολλὰκις τὸ οὐδέτερον ἐπίθετον, καὶ ἰδίως τὰ εἰς - τέος καὶ -
τὸς τίθενται εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν, ἐν ᾧ τὸ ὑποκείμενον κεῖται
καθ' ἐνικόν, οἶον: *Τὴν πεπωμένην μοῖραν ἀδύνατά ἐστιν ἀποφυγεῖν*
καὶ θεῶ. — Ὅδ' οὐ παραδοτέα τοῖς Ἀθηναίοις ἐστὶ. — Ἀλλὰ ἐστὶν ὅτι
δεῖ ἓνα μάλιστα ἡμῶν βασιλεῖα γενέσθαι.

Πάντα τὰ παρὰδειγματα, ἃ δ' ἐκνευθῆσαν ἐμνημόνευσεν Ἑλλην, ἐκ
τοῦ λειμῶνος Γερμανοῦ τινος ἐδρέψκτο, μᾶλλον δ' ἐκλεψεν· ἐν δ' αὐτῶν
καὶ διέφθειρε γράψας «δὴλά ἐστιν ὅτι δεῖ ἓνα μάλιστα ἡμῶν βασιλεῖα
γενέσθαι» ἀντὶ τοῦ «δεῖ ἓνα γέ τινά ἡμῶν βασιλεῖα γενέσθαι».

Ἐν τῷ χωρίῳ οὐ παραδοτέα τοῖς Ἀθηναίοις ἐστὶ βλέπομεν μὲν τὸ
πληθυντικὸν οὐδέτερον ἐπίθετον, ἀλλὰ μᾶτην ζητοῦμεν τὸ καθ' ἐνικόν
ἀριθμὸν τεθειμένον ὑποκείμενον, εἰς δ' κατὰ τὸν λόγον τοῦ περιουστᾶτου
γραμματικοῦ ἀναφέρεται τὸ ἐπίθετον. Παράδοξον δ' ἡμῖν φαίνεται καὶ τὰ
πολλὰκις τὸ οὐδέτερον ἐπίθετον, καὶ ἰδίως τὰ εἰς - τέος καὶ τὸς
τίθενται εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν· διότι τὰ εἰς τέος καὶ τὸς λήγοντα
εἶνε, νομίζομεν, ἀρσενικὰ καὶ οὐχὶ οὐδέτερα.

Ἀλλὰ ταῦτα ὡς ἐν παρόδῳ ἐλέγχθησαν. Σκοπὸς ἡμῶν εἶνε νὰ ἐξελέγ-
ξωμεν τὴν κάκιστ' ἔχουσιν καὶ δεινὴν ἀμυθίαν τοῦ γράψκοντος τεκμηρι-
οῦσαν παρκτηρήσιν τήνδε: «Εἰς ἀφρημένα θηλυκὰ ἐνικοῦ, ἐνίοτε
δὲ καὶ πληθυντικοῦ, ἀριθμοῦ ἐπάγεται κατηγορούμενον οὐδετέρου γένους
καὶ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ».

Εὐκολώτατα πᾶς τις μὴ ὄλω; ἰδιώτης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὢν συνορᾷ
τὴν πλημμελείαν τῆς παρκτηρήσεως ταύτης. Λίαν τεθρυλημένον καὶ ἀπικαι-
πρόχειρον ὑπάρχει τὸ «πιστὸν γῆ, ἀπιστὸν θάλασσα», ὅπερ κατὰ Διογένη
τὸν Λαέρτιον (β.βλ. Α', 77) ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ Πιττακοῦ καὶ ᾧ ὅμοιον εἶνε τὸ
παρ' Ἀλκίφρονι κείμενον (β.βλ. Α', γ', 1) «χρηστὸν ἢ γῆ καὶ ἢ βῶλος ἀκί-
δυνον». Οὐδένα δὲ τῶν καὶ ἀκρω δακτύλῳ παιδείας γεγευμένων λανθάνει τὸ
ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ Κρίτωνι βηθὲν (σελ. 51 α') «μητρός τε καὶ πα-
τρός καὶ τῶν ἄλλων πραγῶν ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστι πατρὶς καὶ σεμνό-
τερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀν-
θρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι». Γνωστότατα δὲ τοῖς περὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμ-
ματα ἀσχολούμενοις εἶνε καὶ τὸ Μενάνδρειον «ὡς χαρίεν ἐστ' ἀνθρώπος,
ὅταν ἀνθρώπος ἦ» καὶ τὸ Δημοσθένειον (σελ. 307, 242) «πονηρόν, ᾧ ἀν-
δρες Ἀθηναῖοι, πονηρόν δ' οὐκοφάντης ἀεὶ καὶ πανταχόθεν βᾶσκανον καὶ
φιλαίτιον».

Ἄν τὰ χωρία ταῦτα ἐγίνωσκεν ὁ πανεπιστήμων Ἑλλην, θὰ ὤκνει πάν-
τως νὰ γράψῃ «Εἰς ἀφρημένα θηλυκὰ ἐνικοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ πληθυντικοῦ,
ἀριθμοῦ κτέ.» διότι τὸ μὲν γῆ καὶ θάλασσα καὶ πατρὶς δὲν εἶνε ἀφρη-
μένα, τὸ δὲ ἀνθρώπος καὶ οὐκοφάντης οὐτ' ἀφρημένα οὔτε θηλυκὰ εἶνε.

Ἐπάναγκες δὲ νομίζομεν, ἓνα συμφανεστάτη ἢ ἀτοπικὴ τῆς καινῆς

διδασκαλίας γένηται, να καταλέξωμεν ὅσα ἔχομεν συνηγμένα ἔκ τε ποιητῶν καὶ πεζολόγων μνηστῆρα τῆς συντάξεως, καθ' ἣν, ἀρσενικοῦ καθόλου ὀνόματος ὑπάρχοντος ἐν τῷ λόγῳ ὑποκειμένου ἢ θηλυκοῦ μὴ ἀφηρημένου, τὸ κατηγορούμενον, ἐπίθετον ὄν, ἐκφέρεται οὐδετέρως. Οὐδαμῶς δ' ἀμφιβάλλομεν ὅτι οἱ νεώτεροι οἱ μὴτ' ἐκ ψευδοῦς φήμης προκατειλημένοι μὴτ' ἐκ πάθους τετυρωμένοι σφόδρα θ' ἀγανακτῆσωσι βλέποντες ὅτι ἄνθρωπος κατειλεγμένος ἐν τῷ χορῷ τῶν τῆς φιλολογίας καθηγητῶν ἡγνῶσι συνήθη τοῖς; Ἑλληνιστῶν, ἦν καὶ οἱ χυμαιδιδάσκαλοι ὀφείλουσι νὰ γινώσκωσιν.

αὐθαδὲς ὁ θεός. Εὐριπ. Ἡρ. Μαιν. 1243.

κομιδῇ ἄρα ὁ θεός ἀπλοῦν καὶ ἀληθές. Πλάτ. Πολιτ. σελ. 582 ε.

δολερὸν — πέφυκεν ἄνθρωπος. Ἀριστοφ. Ὀρν. 451. Ὁ Βλαυδῆσιος ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν Ὀρνίθων ἀρέσκειται τῇ μετὰ δασείας ἐκφορᾷ ἄνθρωπος = ὁ ἄνθρωπος. Πολλὰ γὰρ δ' εὐρέθη προσηνεγμένον τὸ Μενάνδρειον, οὗ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐπισημασμένα μνείων. Ἴδε Μεινέκιον Ἀποσπ. Κωμ. Τόμ. Δ', σελ. 372 καὶ Δινδάρριον Κλήμ. Ἀλεξ. Τόμ. Γ', σελ. 354. Πρβ. καὶ Κορυθῆν Συνέκδ. Ἱερατ. σελ. 396. Ὁ Κόβητος ἔγραψεν ἐν τῇ Μνημοσύνῃ (1877, σελ. 363) «ὡς χαρίεν ἔσθ' ἄνθρωπος, ὅταν ἄνθρωπος ᾖ».

δεινὸν γέ πού 'ς' ἄνθρωπος ἀποβαλὼν διπλα. Ἀριστοφ. Σφ. 27. Ὑπὸ τοῦ Δινδορφίου καὶ ἄλλων ἐξεδόθη «δεινὸν γέ τοῖς» (= τοῖς ἐς) ἄνθρωπος».

εὐπιστον ἀτυχῶν ἐστὶν ἄνθρωπος φύσει. Μένανδρ. Ἀποσπ. 372. Πρβ. καὶ Γνώμ. Μον. 183 «εὐπιστον ἀνὴρ δυστυχῆς». Εἶπε δ' ὁ Μένανδρος καὶ ἀεὶ δ' ὁ σωθῆς ἐστὶν ἀχάριστον φύσει» (Ἀποσπ. 1001). Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἐν ἀποσπᾷ τῆς τοῦ Φιλῆμονος ἔγραψεν ὁ Νεβῆρος (Μνημοσ. 1880, σελ. 408) «οἴμ' ὡς πονηρὸν ἐστὶν ἄνθρωπος φύσει» ἀντὶ τοῦ «ὡ πῶς πονηρὸν ἐστὶν ἀνθρώπου φύσει». Καθ' ὅμοιον τρόπον μετετύπωσεν ὁ Κόβητος (Μνημοσ. 1859, σελ. 254) τὸ παρὰ τῷ Χαρίτωνι φερόμενον «περίεργον γὰρ ἀνθρώπου φύσει» ἀναγνῶν «περίεργον γὰρ ἀνθρώπου φύσει». Παρέθετο δ' ἐμφερῆ ἐκ τοῦ Χαρίτωνος παραδείγματα τὸ «φύσει δὲ φιλόζων ἐστὶν ἄνθρωπος (ἄνθρωπος)» καὶ τὸ «φύσει περίεργον ἐστὶν ἔρω» καὶ ἄλλα.

αἰσχρὸν γὰρ γυναικὶ προσβύτης ἀνήρ. Ἀριστοφ. Ἀποσπ. 588.

δεινὸν τε ὡς ἀληθῶς κινδυνεύει καὶ ἀφῆδες εἶναι ἀνὴρ ἀδολεσχεῖς. Πλάτ. Θεαιτ. σελ. 195 β'.

ἡδὺν γε πατὴρ τέκνοισιν. Φιλῆμ. Ἀποσπ. 208.

ὡς ἡδὺν παῖδες καὶ νεᾶν τῷ τρόπῳ πατὴρ. Μένανδρ. Ἀποσπ. 710. Ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν ταῖς Μονοστιχοῖς Γνώμασι 669 «ἡδὺν γε πατὴρ φρόνησιν ἀντ' ὀργῆς ἔχων», ἀνθ' οὗ εἶνε παρὰ τῷ Στοβαίῳ Ἀνθολ. ΠΓ', 10 γεγραμμένον «ἡδὺς πατὴρ φρόνησιν — ἔχων». Πρβ. καὶ Κόβητον Μνημοσ. 1860, σελ. 138.

συγγεᾶζων ἡδὺν παῖς γέμει πατρί. Εὐριπ. Ἀποσπ. 319, 6.

εἶναι παροῦργον (τὸν υἱόν), ἀδικον, ὑγιές μηδὲ ἐν. Ἀριστοφ. Πλ. 37. Πρβ. καὶ Θεσμ. 394 «τάς οὐδὲν ὑγιές» καὶ Δημοσθέν. σελ. 1034, 22. «τάς μηδὲν ὑγιές ὄντα μηδ' ἀληθῆ γράμματα».

τίμι γὰρ ἄλλω ἀδελφὸς μέγας ὢν οὕτω καλὸν ὡς ἀδελφῷ; Ξενοφ. Κύρ. Παιδ. Η', ζ', 15. Εἶπε δ' ὁ Ξενοφῶν καὶ ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασι βιβλ. Β', γ', 5 «ἀγαθὸν γὰρ, ὡς περὶ καὶ σὺ λέγεις, ἀδελφὸς ὢν οἶον δεῖ δόποτε μέντοι τοῦ πικρῶς ἐνδέοι καὶ πᾶν τὸ ἐναντιώτατον εἶη, κτέ.»

σφαλερὸν ἡγεμῶν θρασὺς νεῶς τε ναύτης. Εὐριπ. Ἴκ. 508.

καλὸν γε βασιλεὺς τῇ μὲν ἀνδρείᾳ κρατῶν, τὰ δὲ τοῦ βίου ὕψιστα διατηρῶν κτείνει. Μένανδρ. Ἀποσπ. 651.

μέγα γείτονοι γείτων. Σχολ. Ἴκ. Τόμ. Δ', σελ. 295, 15 Δινδ. «Μέγα: λείπει τὸ ἀγαθόν, ὡς Ἀλκμάν· μέγα γείτονοι γείτων.»

ὁ τροχίλος εἰρηναῖος οἷ ἐστι. Ἡρόδ. Β', 68.

ὁ δράκων γὰρ ἐστὶ μακρὸν ὅτ' ἄλλῃσιν αὐτὸν μακρὸν. Ἀριστοφ. Ἴππ. 207.

εἰς κέλευθος ἐνταῦθα ὕδατος ἐπιχυθεὶς πολύ. Σωτᾶδ. Κωμ. Ἀποσπ. 1, 31.

ἄρ' οὐν — καὶ κόφιτος κοπροφόρος καλὸν ἐστὶ; Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', η', 6. Πρβ. καὶ Ἡρόδ. Β', 92 ἀξ' ὧν ὁ καρπὸς — γίνεταί, κηρίῳ σφηκῶν ἰδέην ὁμοίωτον.»

οἶτος πιτόμενος πούλις κακόν. Θεόγν. 509. Παρὰ Κλήμεντι τῷ Ἀλεξανδρεῖ σελ. 742 καὶ ἄλλοις εὐρίσκειται γεγραμμένον «οἶτος πιτόμενος πούλις κακόν» (Ἴδε Πόρσωνα Adversar. σελ. 313 καὶ Βρούγκιον Ἠθικ. Πουήσ. σελ. 39 Διψ). Φέρεται δὲ καὶ ἐν ῥήσει τοῦ Πανυάσιδος (πκρ' Ἀθην. σελ. 37 β' καὶ παρὰ Κλήμ. Ἀλεξ. σελ. 742) «πιτόμενος κατὰ μέτρον; ὑπὲρ μέτρον δὲ χερείων.»

ὄχληρόν ὁ χρόνος ὁ πολὺς. Μένανδρ. Ἀποσπ. 543. Πρβ. καὶ Σιμπλικ. Ὑπερμ. Ἀριστοφ. Τόμ. Θ', σελ. 741, 2 «Εὐνηος δὲ ἐξ ἀμφοῖν πεποίηκε τὸ σοφώτατόν τοι καὶ ἀμαθέστατον χρόνον». Γρ. χρόνος.

δειλότατόν ἐσθ' ὁ πλοῦτος. Ἀριστοφ. Πλ. 203. Πρβ. Βαλκηνάριον Εὐρ. Φοιν. Τόμ. Α', σελ. 267 Διψ.

ἀδικον ὁ πλοῦτος. Εὐριπ. Ἀποσπ. 56. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν Ἀποσπ. 504 ἔγραψεν ὁ Ἐρουερδῆν «πλοῦτος δ' ἐπακτός ἐκ γυναικείων γάμων ἀνόνητος» ἀντὶ τοῦ ἀνόνητος, ὡς ἐν ἑτέρῳ «τρόπος δὲ χρηστὸς ἀσφαλέστερος νόμου» ἀντὶ τοῦ ἀσφαλέστερος (Exercit. Crit. σελ. 56. Πρβ. καὶ σελ. 60 καὶ 72 καὶ 90). Μετέβαλε δὲ καὶ ὁ Νεβῆρος (Μνημοσ. 1882, σελ. 11) τὸ ἐν τῇ Μηδείᾳ φερόμενον στίχ. 965 «χρυσὸς δὲ κρείσσων μυρίων λόγων βροτοῖς» εἰς τὸ κρείσσων καὶ ὁ Κόβητος τὸ παρὰ Λιβηνίῳ κείμενον Τόμ. Γ', σελ. 412, 17 «ἔπεισεν ὡς ἀμεινὼν εἰρήνης ὁ πόλεμος» εἰς τὸ ἀμεινὼν (Collect. Crit. σελ. 272. Πρβ. καὶ Var. Lect. σελ. 163). Ἄλλ' ἀκριβῶς περὶ τοῦ πρᾶγματος θὰ διαλάβωμεν ἀλλαχού.

γλυκὸν δ' ἀπειροῖσι πόλεμος. Πίνδαρ. Ἀποσπ. 76 Βοικκ. Συνήθως γρά-

φεται γλυκὺς ἀπέλω πόλεμος. Πρβ. Βέργκιον Ποιητ. Ανρ. Τόμ. Α', σελ. 414 ἐκδ. δ'.

ἔρω γὰρ ἀργόν. Εὐριπ. Ἀποσπ. 324.

ὦ μῦθε, θυμὸς ἐν κακοῖς οὐ ξένοφορον. Σοφοκλ. Οἶδ. Κ. 592. Ἐλέχθη δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος Πολιτ. σελ. 375 β' «ἀμαχὸν τε καὶ ἀνίκητον θυμὸς.»

ὁ γὰρ πόλεμος γοερὸν μέν, κτέ. Ξενοφ. Ἱέρ. Γ', 9.

οὐ γὰρ ὁ θάνατος δεινόν, ἀλλ' ἡ περὶ τὴν τελευτὴν ἔθριμ γοερὰ. Αἰσχίν. περὶ Παραπρ. 181. Ὁ Κόβητος ἐξήλειψε τὸ γοερὰ ὡς παρεγγραπτον (Var. Lect. σελ. 561 ἐκδ. β').

οὐ τοι σύμφορόν ἐστι γυνὴ νέα ἀκθρὶ γέροντι. Θεογν. 457. Κλήμης δ' Ἀλεξανδρεὺς λέγει σελ. 745 σεύροις δ' ἂν καὶ Θεόγνιδος εἰπόντος· οὗτοι χρησιμὸν ἐστὶ νέκ γυνὴ ἀκθρὶ γέροντι — Ἀριστοφάνη τὸν κωμικὸν γράφοντα· αἰσχρὸν νέκ γυναικὶ πρεσβύτης ἀνήρ». Μετετυπώθη δ' ὑπὸ τοῦ Βεργκίου (Ἀποσπ. Κωμ. Μειν. Τόμ. Β', σελ. 1180) τὸ αἰσχρὸν εἰς τὸ ἐχθρόν. Πρβ. καὶ Δινδόριον Ἀριστοφ. Τόμ. Α', σελ. 671 καὶ Κλήμ. Ἀλεξ. Τόμ. Γ', σελ. 136 καὶ Κόκκιον Κωμ. Ἀποσπ. Τόμ. Α', σελ. 544, 600.

κάθρα τοι φιλοκίττιον γυνή. Σοφοκλ. Αἶ. 580.

γυνὴ δὲ θήλυ καπὶ δακρύοις ἔφη. Εὐριπ. Μηδ. 928. Πρβ. Ἐλμολήϊον Μηδ. σελ. 237 Αψ.

γυναικὶ πρόσφορον γυνή. Εὐρ. Ἐλ. 830. Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου καὶ αἰεὶ τῶν κρινεῖν ἐστὶν ἀνόητον γυνή» (Ἀποσπ. ἐν Μνημοσ. 1880, σελ. 56, 11). Ἐν τῷ Στοβαίου Ἀνθολογίῳ ΟΓ', 14 πεκρατίθεται ἐκ τοῦ Αἰγέως τοῦ Εὐριπίδου ἡ ῥῆσις ἥδε· ἀπέφυκε γὰρ πῶς πικρὸν πολέμιον γυνὴ τοῖς πρόσθεον ἢ ζυγεῖται δευτέρῳ πατρί. Ἄλλ' ὁ ἄριστος κῶδιξ ἔχει παλέμιον, ὅπερ παρελήφθη ὑπὸ τε τοῦ Γαισφόρου καὶ ἄλλων.

γυνὴ καθεύδουσα ἐστὶν ἀργόν. Πλάτ. Κωμ. Ἀποσπ. 42.

χρήματα πορίζειν εὐπορώτατον γυνή. Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 236.

γυνὴ πολυτελής ἐστ' ὀχληρόν καὶ γόσει γυνὴ δεσάνιός ἐστι καὶ πικρόν. Μένανδρ. Ἀποσπ. 313, 7 καὶ 783. Πρβ. καὶ Γνώμ. Μον. 97 «γυνὴ τὸ σύνολόν ἐστι δαπανηρὸν φύσει». Τῷ Μενάνδρῳ προσήψαν τινες καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου Ἠθικ. σελ. 51 ε' μνημονευόμενον «γέρον γέροντι γλωτταν ἡδίστην ἔχει, παῖς παιδὶ καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνή, κτέ.» Ἄλλ' ἄλλοι Εὐριπίδειον αὐτὸ ὑπέλαβον. Ἴδε Μεινέμιον Ἀποσπ. Κωμ. Τόμ. Δ', σελ. 669. Πρβ. καὶ Κόβητον Nov. Lect. σελ. 47.

ἐπὶ πᾶσι δ' ἀσθενέστερον γυνὴ ἀνδρός. Πλάτ. Πολιτ. σελ. 455 ε'.

εἴτ' οὐ γυναικὸς ἐστὶν εὐνοικώτερον γαμετῆς ἑταίρα; Ἀμφιπ. Ἀποσπ. 1. Πρβ. καὶ Πλάτ. Φαίδρ. σελ. 240 β' «καὶ τις ἑταίρα ὡς βλαβερόν ψέξειεν ἄν».

καὶ γὰρ εἰ ταπεινὸν ἢ τιθῆ, τὴν ἀλήθειαν οὐ φεύγω. Δημοσθέν. σελ. 1312, 45

καὶ γὰρ ἂ κῶν κυρὶ κάλλιστον εἶμεν γαίναται καὶ βοῦς βοῦ, ὄρος δ' ὄρω κάλλιστον, ἔς δ' ὅτ'. Ἐπίχαρμ. παρὰ Διογ. Λαερτ. Γ', 16. Ὁ Κασκύβων εἰς ἀπαρτισμὸν τοῦ στίχου προσέθηκε τὸ ἐστὶν μετὰ τὸ κάλλιστον. Ἄλλὰ τὴν γνησίαν γραφὴν ἀποκατέστησεν ὁ Κόβητος (Var. Lect. σελ. 157) ἐκ κωδικῶν ἔχει δ' ὧδε· ἄθος δ' ὄρω κάλλιστον, ὅς δέ θηρ ὄτ'.

ἡ Λάκαινα μὲν πόλις μὲν ἐστὶ καὶ πλὴν γὰρ τέκνων ἔμοιγε γίλτατον πόλις. Εὐριπ. Ἄνδρ. 209 καὶ Μηδ. 329.

καὶ στρατιὰ γε — ἀτακτικὸς μὲν οὖσα παραγωγώτατον — τεταγμένη δὲ στρατιὰ κάλλιστον μὲν ἰδεῖν τοῖς φίλοις, διασχερέστατον δὲ τοῖς πολεμίοις. Ξενοφ. Οἶκον. Η', 4-6.

ἀσπαστὸν εἰσατο γαῖα καὶ ἔλη. Ὀδ. Ε, 398. Εὐτπάθ. σελ. 1545, 10 «τὸ δὲ ἀσπαστὸν ἐφάνη γαῖα καὶ ἔλη δυνάμενος εἰπεῖν ἀσπασταὶ ἢ ἀσπαστά, ὅμως ὡς ἐπὶ ἀπλῶς ἐγὼς πράγματος ἠρέσθη οὕτως εἰπεῖν.

τερπνὸν ἐκ κυραγίας τράπεζα πλήρης. Εὐριπ. Ἴππολ. 109.

ἀσπίον ἐφθῆ τευθὶς ὠνθυλευμένη. Σωτᾶδ. Κωμ. Ἀποσπ. 1, 13.

καὶ τριήρης δὲ τοι ἢ σεσαγμένη ἀνθρώπων διὰ τι ἄλλο γοερὸν ἐστὶ πολεμίοις ἢ φίλοις ἀξιοθέατον ἢ δεῖ ταχὺ πλεῖ; Ξενοφ. Οἶκον. Η', 8.

κατακειμένῳ γὰρ ἀλεινὸν ἦν ἢ χιῶν ἐπιπεπωκυῖα. Ξενοφ. Ἄναβ. Δ', δ', 11.

καὶ χρυσὴ γε ἀσπίς αἰσχρὸν καὶ ἡ δὲ κόρη ἐστὶ μακρότερον ἢ χεῖρὶς. Ξενοφ. Ἀπομν. Γ', η', 6 καὶ Ἑλλην. Β', α', 8. Πρβ. καὶ Οἶκον. Κ', 10 «κόπρον λέγουσι μὲν πάντες ὅτι ἄριστον εἰς γεωργίαν ἐστὶν.

οὐκ οὐν καλὸν σοὶ δοκεῖ ἢ ῥητορικὴ εἶναι; Πλάτ. Γοργ. σελ. 462 γ'. Πρβ. καὶ σελ. 463 γ' «εἰ οὐ καλὸν ἡγοῦμαι (τὴν ῥητορικὴν) εἶναι» καὶ «εἴτε καλὸν εἴτε αἰσχρὸν ἡγοῦμαι εἶναι τὴν ῥητορικὴν» καὶ σελ. 463 δ' «καλὸν ἢ αἰσχρὸν λέγεις αὐτὴν εἶναι;» καὶ σελ. 520 β' «τῇ δὲ ἀληθείᾳ κάλλιόν ἐστὶ σοφιστικὴ ῥητορικὴ». Ἄλλ' ἐν σελ. 462 δ' κεῖται «εἰ οὐ καλὴ μοι δοκεῖ (ἢ ῥητορικὴ) εἶναι».

ψυχὴ δ' — ἀληθεῖα γ' ἐστὶ πᾶσι τιμιώτατον. Πλάτ. Νόμ. σελ. 731 γ'. Ἐλέχθη δ' ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ «ἀθάνατον ἢ ψυχὴν» (Φαίδ. σελ. 100 β' καὶ 105 ε') καὶ «ἀθάνατόν γε ἢ ψυχὴ φαίνεται οὖσα» (Φαίδ. σελ. 114 δ') καὶ «πικρὸς μᾶλλον ἄρα — ψυχὴ ἀθάνατον καὶ ἀνώλεθρον» (Φαίδ. σελ. 106 ε') καὶ «ἐξ ἀνάγκης ἀγέννητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἂν εἴη» (Φαίδρ. σελ. 246 α') καὶ «πολυχρονιώτερόν γε εἶναι ψυχὴν σώματος» καὶ «πολυχρόνιόν τε ἐστὶ ψυχὴ κτέ.» (Φαίδ. σελ. 91 δ' καὶ 95 γ'). Ἄπικντξ δ' ὅμως παρ' αὐτῷ καὶ «ψυχὴ ἂν εἴη πρὸς τῷ ἀθάνατος εἶναι καὶ ἀνώλεθρος» καὶ «ἄλλο τι ψυχὴ ἢ, εἰ ἀθάνατος τυγχάνει οὖσα, καὶ ἀνώλεθρος ἂν εἴη;» καὶ «εἴπερ ἢ ψυχὴ ἀθάνατος, ἐπιμελείας δὴ δεῖται» καὶ

αὐτὸν δ' ἐπειδὴ ἀθάνατος (ἡ ψυχὴ) φαίνεται οὐσα» (Φαίδ. σελ. 106 δ' καὶ ε' καὶ σελ. 107 γ').
(Ἀκολουθεῖ).

Ἐν σελ. 215,33 γραπτέον ὑποκόρισις ἀντὶ τοῦ ὑπόκορις.

Ἐν σελ. 215,38 προσθετόν: Περὶ τῶν εἰς ΙΣΙΣ ὀνομάτων τῶν παρηγμένων ἐκ βημάτων μὴ ληγόντων εἰς ΙΖΩ ἢ ΙΖΟΜΑΙ, οἷον κύβησις, προκύβησις, κύβησις, ἰδύσις, φθίσις, κτλ., θὰ διαλάβωμεν ἀλλοχού.

ΒΡΑΧΕΙΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΔΕΣΤΕΡΩΝ ΕΝ ΛΕΥΚΑΔΙ ΜΟΝΩΝ

α) Περὶ τῆς Μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου.

Ἡ Μονὴ ἡ τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου κεῖται κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ δήμου Καρυῆς¹ ἐπ' ἄρκτον αὐτῆς. Ἡ ἰδρύσις τῆς Μονῆς ταύτης καὶ περ μὴ σωζομένων κωδίκων, φαίνεται ἰδρυθεῖσα ἔτι 1622, ὡς ἀσφαλῶς τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ τέκρου, τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ κειμένου, οὗ ἡ ἐπιγραφή

16 Αὐγούστου ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ Σίμος Μπούγας
τοῦ ἔτους 1622 (ἐν ἐκκλησιαστικοῖς γράμμασι).

Ἐκ παρὰ δόσεως δὲ γινώσκει ἡ Μονὴ, καθάπερ διεβεβαίωσε με ὁ σεβασμιος αὐτῆς ἡγούμενος κ. Διονύσιος ἱερομόναχος Τούμπας, ὅτι ὁ Μπούγας οὗτος ἦτο ληστής, ἴσως ἐκ Κερκύρας, κατὰ δὲ τὸν ὑποστράτηγον κ. Δ. Γρίβου ὁ Μπούγας φαίνεται γόνος τοῦ οἴκου τῶν Γριβίων.

Ὁ Μπούγας αὐτός, ὡς λέγεται, πᾶσαν τὴν κτηθείσαν λείαν ἀφιέρωσε τῇ-περὶ τῆς ὁ λόγος μονῆς, ἐμόνασεν ἐν αὐτῇ, ὡς ἐν τόπῳ μετανοίας. Δυστυχῶς ἀγνωστον μὲν εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ τότε ἡγουμένου, ὁ δὲ ναὸς ἐκ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διατηρούμενος κοσμεῖται ἐσωτερικῶς διὰ τοιχογραφῶν διαφόρων ἁγίων, μάλιστα δὲ διὰ τῆς εἰκόνης τῶν 24 οἴκων τῆς Θεοτόκου καὶ τῆς τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μέχρι τῆς Σταυρώσεως. Τῶν δὲ ἀφιερωμάτων σώζεται εὐρετήριον ἐν τῇ Μονῇ χειρόγραφον (ἀλλ' ὡς αὐτόδηλον, ἀνορθόγραφον διὰ τοὺς τότε καιροὺς) ἀρχόμενον οὕτως:

1. Ἡ κώμη Καρυῆ κατοικουμένη ὑπὸ τριακοσίων οἰκογενειῶν, περιέχει πέντε ναοὺς οἷσα πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου δήμου. Αὐτοῖσι ὑπάρχει καὶ ἕδρα τοῦ Εἰρηνοδικείου τῆς περιφέρειας Καρυῆς καὶ σταθμαρχεῖον Χωροφυλακῆς. Κεῖται δ' ἡ κωμόπολις αὕτη ἐπὶ ὑψηλῆς ὀρέσεως, καὶ τὴν εἴσοδον τῆς κώμης περικαλλύει κρήνη διαγευστάτου ὕδατος τετράκρουτος.

«Εἰς δόξαν Χριστοῦ ἀμήν 1726 ἐν μηνὶ Ματίῳ 16 εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Λιβάνη Βραθείων τῆς Μωνης τοῦ τιμείου ἐνδόξου προφήτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Εἰς Λιβάνη ἀρχιερατεύοντος τοῦ πανιερωτάτου Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀγιοτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Λευκάδος καὶ ἁγίας Μαῦρας Κυρίου Κυρίου Εὐγενίου τοῦ ἐπεικλήν Μαρίνου καὶ ἡγεμονεύοντος εἰς τὴν ἀνωθεν μονήν, ὁ πικνωπιώτατος ἱερομόναχος Κύριος Ναθηλ Κατοπόδης ἠθέλησε καὶ μετὰ γνώμη τῶν ἐπιλοίπων πατέρων νὰ ποιήσει τὸ παρὸν βιβλίον, ἵνα γράψῃ ὅλα τὰ κατ'ἴβελα (=κτῆματα) καὶ χαρτὰ παρθενηζώμενα (=ἀνήκοντα) ἀφιέρωσις καὶ εἴ τι ἄλλο θέλει γράφει εἰς ἐνδειξὴν τόσῳ τῶν πατέρων εὐρισκομένων εἰς τὴν αὐτὴν Μονήν, ὅταν καὶ μεταγενεστέρων ὅσων ἀκόμη εἰς φῶς τοῦ κάθε αὐθεντοῦς ραπρεζεντάτε, καὶ τόσῳ γράφωμεν τὰ παρὸντα ἔτι (ἐκ τῆς ἐνετικῆς ἐποχῆς) νὰ ἡμυροῦν (=ἡμυροῦν) νὰ γράφωται καὶ τὰ μέλλοντα εἰς βεβαίωσιν ὡς εἴπαμεν».

Ἐπεταὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ ἀρχιερέως διὰ Σιγγιλίῳ. Εἶτα ἐν 9 σελίδι περιλαμβάνεται ὀνοματολόγιον τῶν ἀφιερωτῶν Λευκαδίων τῶν πάντων καὶ κατ' ἀλφαριθμητικὴν τάξιν ἀπαντα τὰ ἀφιέρωματα. «Κόπια ἐν Μηνὶ Μαρτίῳ 22 1686. Περὶ νόμοις φύσεως θεκνδορικῶς διαλύεται καὶ ὁ περιγίσιος κόσμος τὴν ἰδίαν μαῦρωτιν διαδέχεται, καθὼς φυσὶ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ ὅτι οὐκ ἔστι ἀνὺς δὲ ζεῖται οὐ κ' ὄψεται θάνατος, οὕτω καὶ ἐγὼ ἡ σοφία ἡ γυνὴ Π. Αινάρδου Μαρίνου ἐν ἀσθενείᾳ βρυττατη περιπεσῶν καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ κτησθέντα ἀδιωροθη μείνω θέλω διατάξει καὶ διορθώσας ὑμπερ (=ὑπερ) κέκτιμμι ἐν τῇ προσκαίρῳ βιω τοῦτο; ἐν πρώτοις ἀφίνω τοῖς ἀπασὶ χριστιανοῖς ἀγάπην καὶ συγχόρῃσιν ἀφιερῶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου εἰς τὸ Λιβάνη ἦτι καὶ ἂν ἔχο κυνιτὰ καὶ ἀκύνητα² ἐν πρώτοις εἶναι ἕνα χωράφι εἰς τὴν ὀδιγητρίαν ἐμοῦ καθὼς με ἐλαιόδενδρα ρίζαις δέκα πλησίον στα χωράφια τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ τῆς Ὀδιγητριάς³ καὶ γουλιάμενας τὸ ἀμπέλι καὶ ἀποπανοί, μερὶξ εἶναι τῆς μισθοῦς τὸ χωράφι ἀκόμη μοῦ θέλι ὁ δημήτρις τοῦ Κοντογιάνι γρόσια 18 καὶ νὰ εἶναι νικύρη; ὁ ἡγουμένος τοῦ προδρόμου νὰ τὰ λιβένη διὰ τὸ μοναστήρι καὶ δῖνο καὶ τὸ φόρεμά μου καὶ τὸ καζάνι καὶ καθοθαγενό μου (κάδι καὶ βαγένι) καὶ δῖνο καὶ τετζεραῖς 4 καὶ τιγάνια 3 καὶ τὰ 2 μικρὰ καὶ τὸ ἕνα μεγάλο. Τεψιὰ δύο ἕνα μεγάλο καὶ ἕνα μικρὸ καὶ ἕνα λεγένι καὶ τεσσαρους στάγκους (εἰδός τι πινακίων) καὶ ἕνα τάσι καὶ ἕνα πᾶπλομα καὶ μιὰ βελέντζα καὶ δύο σεντόνια καὶ μιὰ πρῶτα-κεφαλαδιὰ γραφτὶ (κεντητὴν) καὶ ἕνα προτκέφαλο, ἀκόμη ἕνα ἄλο λεγένι μικρὸ καὶ δύο χαλκοτζούκια (χυτρίδια) καὶ δύο καπέλαις καὶ ἕνα σαχάνη καὶ ἦτι ἄλλο υβρίσκεται εἰς τὸ ὀπτιτίον μου νὰ εἶναι τὸ μονα-

1 Μετοχίῳ τῆς Μονῆς, ἀπέχοντος περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν τῆς πόλεως Λευκάδος, ἐν ᾧ μονάζει ἱερομόναχος ἱερεὺς μετὰ δύο δπηρετῶν.

στήρι νυκοκυρίοι νὰ τὰ λάβουν οἱ πατέρες καὶ κνείς ἀπὸ τὴν γενεάν μου νὰ μὴν ἔχῃ νὰ κάμῃ οὔτε πολὺ οὔτε ὀλύγον καὶ εἰς αὐτὸ ἔκαμῃ τὴν πρὸν διαθήκῃ καὶ τὴν ἐδώκα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν ὑποκάτωθεν γεγραμμένων ὁ μέλων ὑπογράψαι ἀκόμι ἀφιέρωνο ζευγάρι τσαπράξ 12 (= χρυσῆς ταινίης) καὶ τρεῖς δακτυλίδις καὶ μίξ βουῖλα καὶ ἓνα ζευγάρι μασοῦρια.

»Φιλίππος ἱερεὺς ὁ σκελεάριος Ἁγίος Μαρίας ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

»Θεμελις ἔρφακνὸς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.»

»Ἰωάννης ψομάς ἔλαχεν στὸ πρὸν καὶ μὴν ὑξεύροντας νὰ γράψω ἔπαρεκάλεσα τὸν μίχο Σούρμπι καὶ ἔγραψε διὰ λόγου μου καὶ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

»Σταμάτις γάλος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

»Δημήτρις τοῦ Κοντογάνι μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

Τὸ τελευταῖον ἀφιέρωμα φθάνει μέχρι τοῦ 1813 Μαρτίου 31, ἐνῶ ὁ τότε ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ἁγάπιος Ἱερομόναχος Λάζαρος βεβχιώνει.

α' Αἰοανῆσιος ἱερομόναχος Ἀρχιδιῆς ἡκονόμος βεβχιώνο.»

»Σίλβεστρος ἱερομόναχος Λάζαρος βεβχιώνο Ἀνθίμος Ἱερομ. προκόπις βεβχιώνο 1813 Μαρτίου 31 εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου στὸ ληθάδι τὴν σήμερον ἐγὼ ὁ κατώθεν βεβχιωμένος καλεσμένος ἀπὸ τὴν Φαμελιῆν τῆς προῦσις Μονῆς ὁμοῦ καὶ ἐγὼ ἐξιδιτυμῶ (= ἐξ ἰδίης μου) βουλής καὶ γνῶμης θέλω καὶ ἀφιέρωνω τὸν ἐκυτόν μου εἰς τὸ μοναστήριον τῆς ἄνωθεν Μονῆς Νάιμς Καὶ νυχρικοιούμι (τυννεοοῦμι) ὅταν καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν πατέρων ὅλον τὸν Βίον τῆς ζωῆς μου Καίμετατονθανκτόν μου ἥτις ἤθελε μοῦ εὐσεβῆ ναιπομένη εἰς τὸ ἄνωθεν μοναστήριον ναιθάπτουμι Καὶ ναιμιρονεδομαι (= καὶ νὰ μνημονεύουμι) ἐγὼ Καίονγονεῖς μου ὡς καὶ οἰλιπῆ ἢ πατέρες

»Καιβεβχιώνω οἰδιοχειρὸς μου (= ἰδιοχειρὸς μου).

»Ἀγάπιος ἱερομόναχος Λάζαρος βεβχιώνο.

Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος μονῆς ἤδη νῦν διοικεῖται ὑπὸ τοῦ πανοσιωτάτου ἡγουμένου κ. Διονυσίου Γούμπα. Μονάζουσι δ' ἐν αὐτῇ ἑπτὰ μοναχοί. Ἡ δ' ἐτησίκα πρόσδος τῆς περιουσίας τῆς μονῆς τούτης, ἀμπέλων δὴλον ὅτι, σταφιδάμπέλων καὶ ἐλαιόδένδρων ἀναβάνει εἰς δωδεκακιταχιλίς δραχμάς.

β) Περὶ τῆς Μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

Ἡ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου τιμωμένη εἰς τοὺς Κάρους (ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου αὐτῆς, δακτώδους ἄμα καὶ ὑψηλοῦ ὄρους: Κάρων) κειμένη ἐπὶ τῇ δυτικῇ κατωφερειᾷ αὐτοῦ περιορίζεται ἀπκνταχόθεν ὑπὸ τῶν ἰδίων κτημάτων. Ἡ δὲ ἱδρυσίς αὐτῆς ἀνάγεται κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἐριτίμου αὐτῆς Ἡγουμένου ἱερομονάχου Γρηγορίου Σούντια εἰς τὴν βυζαντικ-

κὴν περίουον, ὡς μαρτυροῦσι τὰ λείψανα τῶν ποικίλων ἐν αὐτῇ κτισμάτων. Παρεκτὸς τοῦτου ὑπάρχουσι διάφορα συμφωνητικά, ὧν τὰ μὲν φέρουσιν ἄνωθεν, τὰ δὲ κάτωθεν ἰταλικὴν ἐπικύρωσιν ἀπὸ χρονίης 27 Ἰουλίου 1768 s. m. (= sua manu ἰδίης χειρὸς. αὐτῆς) Τουρκικά β' συμφωνητικά ἑλληνιστί, ὧν τὸ μὲν πρῶτον χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1514 καὶ περιέχει ἀφιέρωσεις καὶ βεβχιώσεις κτημάτων κληροδοτουμένων τῇ μονῇ τὸ δὲ γ' ἀπὸ τοῦ 1642 καὶ 1655 εἶναι γοτζίτια (ἀποδείξεις). Ὑπάρχει καὶ ἀντίγραφον πκλαιοῦ κτηματολογίου ἔχον ὡς ἐξῆς: «Νότα ὅτι χοράφια ἀμπέλια ἐλιές πορικά καὶ ἄλλο που ποσεδέρι (κέρκτηται) τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου στοὺς Κάρους

»Χοράφια ἀμπέλια ἐλιές=

»κάδους = τζακπὶ = ρίζες (ἦτοι τὰ δένδρα)

»φθῶμα (ἐξ ὀκτώ μέτρων τοῦτέστι κοιλὰ τέσσαρα)

»ἡμερομίσθιον (ὁ χώρος δὴλον ὅτι, ἐν δύνκατις νὰ σκάψῃ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ).»

Τὸ νῦν προσωπικὸν τῆς μονῆς αὐτῆς συναποτελεῖται ἐκ πέντε μοναχῶν, δύο δοκίμων καὶ τριῶν ὑπηρετῶν, συδιαιτῆται δὲ μετ' αὐτῶν καὶ εἰς δασοφύλαξ στρατιώτης. Ἡ δ' ἐνικασία πρόσδος τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς συνισταμένων εἰς σταφιδάμπέλους, ἀμπέλους καὶ ὀλίγα ἐλαιόδένδρα, ἀνέρχεται εἰς τετρακιταχιλίς δραχμάς, ὧν βεβχιὰ προκγγέλεται ἢ ἐπκύζησις χάρις εἰς τὸν Ἡγούμενον κ. Γρηγόριον Σούντια, τὸν καὶ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καθόλου τῆς μονῆς ἀόκνως ἐργαζόμενον.

γ) Περὶ τῆς Μονῆς τῆς Φανερωμένης.

Τὸ γενικὸν προσκνητήριον πάντων τῶν Λευκαδίων, ἡ Μονὴ ἢ τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῆς Φανερωμένης, ἀπέχουσα τῆς πρωτεύουστος Λευκάδος περὶ τὰ 3/4 τῆς ὄρας, κεῖται ἐπιτεροπέστκτα ἐπὶ ὄρους βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως. Ἐνασκοντα ἐν αὐτῇ οἱ πάντες ὀκτώ, ἦτοι ἱερεῖς τέσσαρες, μοναχοὶ δύο καὶ ἰσάριθμοι ὑπηρεταί. Κέρκτηται καὶ ἐν μετόχιον κατὰ τὴν κώμην Καλαμίτζι (3 ὄρας ἀπέχουσαν τῆς πρωτεύουστος Λευκάδος) τοῦ δήμου Ἐξκνθείς, ὅπου διαμένει εἰς μοναχός. Πάντα δὲ τὰ κτήματα τῆς μονῆς συνιστάμενα εἰς ἀμπέλωνας καὶ ἐλαίας ἀποφέρουσιν ἐτησίαν πρόσδοτον περὶ τὰς τετρακιταχιλίς δραχμάς. Ἡ ἐπὶ τῇ ἱερᾷ μνήμῃ τῆς Θεοτόκου πανήγυρις τελομένη ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος προσέλεκεται ὑπὲρ τοῦς τετρακιταχιλίους προσκνητάς ἐκ τῆς πόλεως Λευκάδος καὶ ἐν τῶν διαφόρων κωμῶν αὐτῆς, οἷς προσαριθμοῦνται καὶ ξένοι παρεπιδημοῦντες ἐν Λευκάδι. Διὰ δὲ τὸν εὐκραθῆ ἀέρα, τὸ ἀριστον ὕδωρ καὶ κατ' ἐξοχὴν διὰ

1 Περὶ τοῦτου μέλλομεν νὰ προαγάγομεν εἰς φῶς τὰ θέοντα, ὅποταν ἀναγνώμεν τὸν κώδικα καὶ πάντα τὰ οἰκεία ἔγγραφα τῆς μονῆς, φυλασσόμενα ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἐπατρίδου κ. Ἐπιμ. Κόνδαρη, πρῶην ἀρεοπαγίτου.

τὴν ἀξίεπικινον εὐλάβειαν τῶν Λευκαδίων πρὸς τὴν ὑπερχίαν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ἡ μὲν ἀπὸ τῆς ἐστὶ πολυφοιτήτος καὶ θέρους καὶ χειμῶνος, μάλιστα κατὰ πάσας τὰς τεσσαρκοστὰς ἐπιρρέει πληθὺς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ὅπως ἐκκλησιάζονται αὐτόθι, πρὸς τούτοις καὶ ἐκ δικόρων κωμῶν μεταχρῶσι τὰ νήπια πρὸς βράπτισιν καὶ αἱ τίκτους αὐτόθι λαμβάνουσι τὰς εὐχὰς τοῦ καθαρισμοῦ. Σημειωτέον ὅτι ἐν τοῖς ἐγγράφοις τῆς μονῆς ὑπάρχει ἡδε ἡ βίβλος «Περιγραφή τοῦ κατὰ τὴν νῆσον Λευκάδα ἱεροῦ μοναστηρίου τῆς ὑπερχίας Θεοτόκου τοῦ ἐπονομαζομένου τῆς Φανερωμένης ὑπὸ μοναχοῦ Νήφωνος ἐκ τῆς νήσου Σίφνου ἐπιστάσις καὶ δαπάνη τοῦ ὁσιωτάτου ἐν Μοναχοῖς Κυρίου Ἀνατολίου Μεσολογγίτου τοῦ ἐκ τῆς Νήσου Λευκάδος καταγομένου, ἐν ἀγίῳ ὄρει τυπωθεῖσα κατὰ τὴν Σκῆτην τοῦ ἀγίου Μεγαλομάρτυρος καὶ ἱκατικοῦ Παντελεήμονος ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1872» Προοιμοιάζεται δ' ἐν τῇ βίβλῳ αὐτῇ ὁ συγγραφεὺς ὡδε «ἔστι γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι πρὶν εἶτι κηρύξωσιν οἱ Ἀπόστολοι τὸ Εὐαγγέλιον ἢ εἰδωλοκρατεῖα ἦτο ἀπανταχοῦ διαδεδομένη καὶ δὴ καὶ εἰς Λευκάδα· μετὰ δὲ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἀγίου Πνεύματος εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους δεσπάρησαν οἱ Ἀπόστολοι εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἵνα κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἐνάρκτου τοῦ Θεοῦ οἰκουμένης, ἦγον καὶ οἱ 12 καὶ οἱ 70... ἐξ αὐτῶν λοιπῶν τῶν 70 δύο μὲν ἐπορεύθησαν εἰς Κέρκυραν ὁ Ἰάσων καὶ ὁ Σωσίπαιτρος, ἔνθα ὠκοδόμησαν ναὸν εἰς τιμὴν τοῦ ἀγίου πρωτομάρτυρος καὶ ἀρχιδιακόνου Στεφάνου... καὶ διὰ τὴν Ζακύνθον¹ ἐκέρυξε τὴν εὐσέβειαν ἢ Μαγδαληνὴν Μαρίαν. Ὁ δὲ Ἀπόστολος Ἡρωδίων, ὅστις ἦτο ἀκόλουθος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἔχων συνεργάτην καὶ τὸν ἀπόστολον Σωπίον ἐκέρυττον ἀπανταχοῦ τὸν Χριστὸν ὡς τὸν ἀληθινὸν Θεόν... Μετὰ ταῦτα μετέβησαν εἰς Λευκάδα ἵνα κηρύξωσι καὶ ἐκεῖ τὸν θεῖον λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ τότε ἡ πόλις δὲν ἔκειτο, ὅπου ἤδη νῦν κεῖται, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος, ἔνθα ἤδη κεῖται τὸ μοναστήριον, τότε δὲ ἦτο ναὸς ἑλληνικὸς καὶ εἰδωλον τῆς Ἀρτέμιδος, διὸ καὶ πολλοὶ συναθροίζομενοι ἐκεῖ ἐποίουν τὰς μυστακὰς αὐτῶν θυσίας· οἱ δὲ τοῦ Κυρίου ἀπόστολοι βλέποντες καὶ τὴν τοποθεσίαν κατὰλληλον καὶ τὸν καιρὸν εὐθετον διὰ τὸν ἐκεῖ συναθροισθέντα λαὸν ἀνήλθον εἰς αὐτὸ τὸ ὄρος καὶ ἤρξαντο τῆς διδασκαλίας εὐαγγελιζόμενοι τῷ λαῷ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν χάριτι τοῦ παναγίου πνεύματος τοῦ φωτίσαντος αὐτούς. Καὶ οὕτω διδάσκοντες τὸν λαὸν τὴν ἀληθινὴν πίστιν κατεκρήμνισαν τὸ ἀκάθαρτον εἰδωλον τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τὸν ἑλληνικὸν ναὸν καὶ βεβητῶσαντες τὸ πλῆθος τῶν πιστευσάντων ἐκτι-

¹ Ἡ ἐν Ζακύνθῳ κόμη Μαρία τῆς προσεπωνυμεῖται κατὰ τὴν ἐκεῖ παράδοσιν ἐκ τῆς Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ἥτις μετὰ τῆς Μάρθας διήλθεν ἐκεῖθεν μεταβαίνουσα εἰς Ρώμην ἐπὶ τῷ κατηγορησῆαι τοῦ Πιλάτου διὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Ταῦτα ἠκούσαμεν ἀφελῶς λεχθέντα ἡμῖν κατὰ τὴν ἐν Ζακύνθῳ ἐπαγγελισμένην γυμνασιάρχίαν.

σαν ἐκεῖ τὰς ἁγίας εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῆς Θεοτόκου... Τοιοῦτον ἐν κεφαλαίῳ τὸ ἱστορικὸν τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς τῆς Φανερωμένης, περὶ ἧς ὡς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀναγράφοντες τὰ βραχύτατα τάδε οὐ παυόμεθα διασώοντες ἀκριβῶς καὶ εὐγνωμονικῶς τὴν μνήμην ὅτι αἱ εὐχαεῖς μοναχῶν ἐγένοντο ἐνδελεχῶς ἢ κίβωτος τῆς ἐσθῆτος ἡμῶν θρησκείας καὶ τὸ φυτόριον τῆς πατρῴου ἡμῶν γλώσσης, εἰς τὴν δὲ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος Παῦλος καὶ οἱ λοιπὶ τῶν Ἀποστόλων ἐκήρυξαν τὸ ἱερὸν Αὐαγγέλιον».

Ἐν Λευκάδι τῇ 6 Ἀπριλίου 1884.

Ν. Πετρήης, γυμνασιάρχης

Ἡ Χ Η Ρ Α

ΟΚΤΑΒΙΟΥ ΦΕΓΙΕ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Α' *

«Ὅχι ἀνεὺς ἐκπλήξεως καὶ φόβου εἶδεν ἡ κόμησσις δὲ Φρεμῆς εἰσερχόμενον τὴν ἐπαύριον περὶ τὴν ἐβδόμην τῆς πρώτης εἰς τὸ δωμάτιόν της τὸν υἱὸν της μὲ πρόσωπον ὠχρὸν καὶ ἠλλοιωμένον ὡς ἀνθρώπου ὅστις διήλθε τὴν νύκτα ἄγρυπνος. Τῆς ἐξέφυγε κρυγὴ τρόμου.

«Α! θεέ μου τί τρέχει;

— Τίποτε, μητέρα μου, εἶπεν ὁ Μυρικός, οὐδὲ κἀν σιὰ δυστυχήματος τινος!...

Ἐπλησίασε τὴν κλίνην της καὶ τὴν ἠπάσθη.

— Μόνον θὰ δυσχερεστηθῆτε κατὰ τι... Ἀνεκλήθην ἀπὸ τὸ σύνταγμα μου καὶ εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ ἀναχωρήσω τώρα εὐθὺς διὰ Πέν.

— Τώρα εὐθύς, Πῶς!... Ἡ ἀδείξ σου ἐτελείωνε μόνον μετὰ ἐξ ἐβδόμης... Ἐλαβε λοιπὸν τηλεγραφικῶς διαταγὴν;... Ὅχι θὰ τὸ ἤξευρα... Μαυρίαις, μὲ ἀπταξ... Ψεύδουσαι!

— Λοιπὸν, καὶ, ἐπανέλαβεν ὁ νεανίας μειδιῶν, ἐψευδόμην... ἢ τοῦλάχιστον προσεπάθουν νὰ ψευθῶ... ἀλλὰ δὲν τὸ κατορθῶνω!... Ὅχι σὺ; εἶπω λοιπὸν, ἀγκυπητὴ μητέρα, τὴν ἀληθῆ αἰτίαν τῆς κατεσπυσμένης ἀναχωρήσεώς μου, καὶ θὰ ἰδῆτε ὅτι δὲν ὑπάρχει τι τὸ ὁποῖον νὰ σὰς φοβίξῃ ἢ τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἐπιδοκιμάσητε.

Ἐκάθησε πρὸς τὴν κλίνην τῆς μητρὸς του, καὶ λαμβάνων φιλοστόργως τὴν χεῖρα της εἰς τὰς ἰδικὰς του:

* Ἰδε σελ. 226.

— Φιλτάτη μου μητέρα, είπεν, υπάρχουν εντυπώσεις ως γνωρίζετε, αίτινες ελαφραί και επιπόλαιοι καθ' αρχάς αποκτούσι βρβύτητα και έντασιν καθ' όσον σκέπτεται τις αὐτάς και τὰς γνωρίζει περισσότερο. Τοῦτ' αὐτὸ μοι συνέβη κατὰ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ὡς πρὸς τὴν μετὰ τῆς γείτονος μας κυρίας δὲ λὰ Πάβ σκηνὴν τῆς χθὲς ἑσπέρας. Ἡ σκηνὴ αὕτη ὑπῆρξε τοσοῦτον βρβυχεῖα και στιγμιαία ὥστε κατόπιν μόνον ἐνόησα τὴν σπουδαιότητα και τὰς πιθανὰς συνεπειὰς τῆς. Διήλθον νύκτα πυρετώδη ἀνκλογιζόμενος αὐτήν. και αἱ συνέπειαι τῆς μοι ἐφάνησαν τόσον δύσκολοι, τόσον ἐπαχθεῖς, τόσον κινδυνώδεις... ὥστε ἀπεφάσισα νὰ σωθῶ ἀπ' αὐτῆς διὰ τῆς φυγῆς. Με ἐνοεῖτε ἀρκοῦντως, καλή μου μητέρα, ἢ πρέπει νὰ ὑποστῶ τὸ αἶσχος νὰ ἐξηγηθῶ περιπλέον;

— Τί;.. είπεν ἡ κυρία δὲ Φρεμέζ· ἀγαπᾷς τὴν Μαριάνναν;

— Δὲν ἀγαπῶ τὴν Μαριάνναν οὐδ' ἡ Μαριάννα με ἀγαπᾷ. ὑποθέτω ἀλλ' ἐπὶ τέλους, κατόπιν περιστάσεων και περιπλοκῶν τὰς ὁποίας γνωρίζετε... ἀναμιγνυομένου δὲ και τοῦ διαβόλου, ὡς σεῖς ἢ ἴδεις είπατε... διότι σεῖς ἤκουσά κάλλιστα χθὲς τὸ ἑσπέρας, ἀγαπητή μου μητέρα.. συνέβη μεταξὺ τῆς κυρίας δὲ λὰ Πάβ και ἐμοῦ σκηνὴ ἐκ τῶν ἐξαιρετικῶν ἐκείνων αίτινες ἐξεγείρουσι τὰ νεῦρα και συγκινοῦσι τὴν καρδίαν... Τὸ νὰ ἐπικνασθῶμεθα τώρα σχεδὸν καθ' ἡμέραν, ἐπὶ ἐβδομάδα, ἐν τῇ ἀφοσιώσει στενῆς φιλίας, με τὴν ζῶσαν ἀκόμη ἀνάμνησιν τῆς ἑσπέρας ἐκείνης τῶν ἐκμυστηρέσεων, τῶν δακρύων, τῶν παρρησιῶν και τῆς συγκινήσεως — θὰ ἦτο βεβίως ἀκίνδυνον διὰ τὴν κυρίαν δὲ λὰ Πάβ, ἀλλὰ δὲν ἤξεύρω, τὸ ὁμολογῶ ἀνεπιφυλάκτως, ἂν τοῦτο θὰ ἦτο ἀκίνδυνον και δι' ἐμέ... Εἶναι περιστάσεις καθ' ἣν και ἡ ἡσυχία μου και ἡ τιμὴ μου εὐρίσκονται εἰς σπουδαῖον κίνδυνον... δὲν ἐπιθυμῶ μήτε τὴν μὲν μήτε τὴν δὲ νὰ διακυβέσω και διὰ τοῦτο ἀναχωρῶ.

— Πῶς πτωχὸν μου τέκνον, είπεν ἡ κυρία δὲ Φρεμέζ, ἔχεις τόσον ἀδύνατον καρδίαν; σὺ στρατιώτης! — πυροβολητής.

— Φιλτάτη μητέρα, είπεν ὁ Μαυρίκιος ἂν και στρατιώτης και πυροβολητής ὅταν περιπατῶ τὴν νύκτα ὑπὸ τὸ φέγγος τῆς σελήνης μετὰ φωναίχθαι ὠραίας ἤτις κλαίει σφίγγουσα τὴν χεῖρά μου... δὲν εἶμαι πλέον πρὸς ἀσθενὲς ἐκ σαρκὸς πλάσμα!

— Ἔστω είπε ἡ γηραιὰ κόμησα, στενάζουσα, ἔχω υἱὸν ὅστις εἶναι τύπος ἀνδρὸς ἐντίμου.. εἶναι τοῦλάχιστον τοῦτο παρηγορῆ... Τί θέλεις νὰ σοὶ εἶπω;... χεῖρε, ἀγαπητόν μου τέκνον! ποῦ πηγαίνεις;...

— Τὸ σύνταγμα μου εἶναι εἰς Ρέν. ἐκεῖ θὰ ὑπάγω. Σκοπεῖω νὰ ἐπιβῶ τοῦ ἀπ' Ἀλασσὸν ἀναχωροῦντος σιδηροδρόμου κατὰ τὴν μεσημβρίαν.

— Ἄλλ' ἤξευρες; ὅτι είχες νὰ συνοδεύης τὴν κυρίαν δὲ λὰ Πάβ ἐπιππος σήμερον;

— Τῆς ἔγραψα.

Μικν ὡραν κατόπιν ὁ ταγματάρχης δὲ Φρεμέζ ἐπορεύετο ἐντὸς τῆς μικρῆς τῆς μητρὸς του ἀμάξης πρὸς τὴν Ἀλασσόν.

Σχεδὸν ταῦτοχρόνως ἡ κυρία δὲ λὰ Πάβ ἐλάμβανε τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν:

Φίλη κυρία και γείτων,

Κατεσπευσμένη διαταγή με προσκαλεῖ εἰς τὸ σύνταγμα μου. Λυποῦμαι ὑπερβαλόντως ὅτι ἀναχωρῶ χωρὶς νὰ σὰς ἴδω. Ἐλπίζω ὅτι και ὑμεῖς μετὰ τίνος λύτης θὰ δεχθῆτε τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς ἐκείνου τὸν ὅποιον ὀνομάσατε φίλον σας. Πιστεύσατε δ' ὅτι και αὐτὸς θὰ προσπαθῆσιν πάντοτε νὰ φανῆ ἄξιος τοῦ τίτλου τοῦτου δεικνύων βαθυτάτην, πιστοτάτην και εὐκρινεστάτην ἀφοσίωσιν.

Μαυρίκιος δὲ λὰ Δεβάν δὲ Φρεμέζ

Ἡ κυρία δὲ λὰ Πάβ ἀφ' οὗ ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολήν ταύτην, ἐκλείσει τοὺς ὠραίους ὀφθαλμοὺς τῆς και ὄνειροπόλησε πρὸς στιγμὴν. Ἦτο ἐν γένει δυσκολώτατον νὰ ἀναγνώσῃ τις τὰς ἐντυπώσεις τῆς ἐπὶ τοῦ καθαρῶ και ὄχρου μετώπου τῆς. Ἡ θεία τῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἔκαμε δι' ὀλίγων λέξεων γνωστὸν τὸ πρᾶγμα, παρετήρησα μόνον ὅτι ἦτο πολὺ σιωπηλὴ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ προγεύματος και ὅτι δὲν ἔφαγε τίποτε. Ἐντὸς τῆς ἡμέρας ἐπέβη τῆς ἀμάξης και ἐπορεύθη εἰς τὸ κτήμα τῶν Φρεμέζ.

Ὁ Μαυρίκιος ἠνάγκασε τὴν μητέρα του νὰ τοῦ ὑποσχεθῇ ὅτι δὲν θὰ τὸν δικαψεύσῃ, ὅτι θὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀναχώρησίν του εἰς τὴν κυρίαν δὲ λὰ Πάβ ὅπως τὴν ἐξήγησε και αὐτὸς ὁ ἴδιος και ὅτι πρὸ παντὸς ἄλλου θὰ ἐπροφυλάττετο ἀπὸ τοῦ νὰ ἀφήσῃ εἰς αὐτὴν νὰ ὑποθέσῃ τὴν ἀληθῆ αἰτίαν. Ἡ κυρία δὲ Φρεμέζ ἐκράτησε τὴν ὑπόσχεσίν τῆς ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ὑπερεπιθυμῶν νὰ τὴν ἀθετήσῃ. Ἀπαντῶσα εἰς τὰς πλήρεις περισογίας ἐρωτήσεως τῆς κυρίας δὲ λὰ Πάβ ὅτι ὁ υἱὸς τῆς πράγματι ἀνεκλήθη τηλεγραφικῶς ἀπὸ τὸ σῶμά του διέψευδε τοὺς λόγους τῆς διὰ στεναγμῶν, παρρησιῶν, φράσεων δυσκόλων, ὕφους μυστηριώδους. Αἱ γυναῖκες συνειννοῦνται ἐντελῶς μεταξὺ τῶν και ἡ νεαρὰ χήρα ἐξήγαγεν ἀπὸ τὴν ἄφωνον αὐτὴν συνδιάλεξιν συμπεράσματα ἅτινα ἔφερον αὐτὴν πλησιέστατα τῆς ἀληθείας.

Ἐπανελθοῦσα οἱκοί ἔγραψεν ἀλληλοδιαδόχως τρεῖς ἐπιστολάς εἰς ἀπάντησιν τῆς τοῦ Μαυρικίου τὴν πρώτην εἰρωνικὴν και αὐθάδη τὴν δευτέραν ἀφελῆ και φιλικὴν, τὴν τρίτην πλήρη παγετώδους ἀδιαφορίας. Μεθ' ὃ ἔκαυσε και τὰς τρεῖς ἀποφασίσασα νὰ μὴ ἀπαντήσῃ ποσῶς.

Ἦτο ἀδύνατον εἰς τὴν κυρίαν δὲ λὰ Πάβ αὐτὴν νὰ ὀρίσῃ ἀκριβῶς τὰ διάφορα και ἐνίοτε ἀντίθετα πρὸς ἄλληλα αἰσθήματα τὰ ὁποῖα τῇ ἐνέπνευσεν ἡ ἀπρόοπτος ἀναχώρησις τοῦ ταγματάρχου. Ἦτο ὀργή, πένθος, περιφρόνησις και συνάμα θλίψις, ἐκτίμησις και θαυμασμὸς ἀκόμη. Τὸ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο δυσκρεστοῦν αὐτὴν ἦτο ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκμυστηρευθῇ εἰς οὐδέν, και πρὸ πάντων εἰς αὐτὸν τὰ αἰσθήματα ἅτινα τὴν ἐτάραττον,

ὅτι ἦτον ἠναγκασμένη νὰ κρατῆ δι' ἑαυτὴν τὰς πολυταράχους συγκινήσεις τῆς καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκφράσῃ εἰς τὸν παρὰδοξον αὐτὸν ἄνθρωπον ὅτε μὲν τὴν περιφρόνησιν τὴν ὁποῖαν ἠσθάνετο διὰ τὴν ἀδυναμίαν του, ὅτε δὲ τὸν ἐνθουσιασμόν ὃν τῷ ἐνέπνεεν ἡ ἵπποτικὴ εὐγένειά του. — Καὶ ἔπειτα ἐπῆρχοντο εἰς αὐτὴν ἀμφιβολίαι ὡς πρὸς τὴν πραγματικὴν αἰτίαν τῆς ἀνχωρήσεώς του ταύτης· ἐξήγησε καλῶς τὸ μυστηριώδες ὕψος τῆς κυρίας δὲ Φρεμέζ; μὴπως ὁ ταγματάρχης ἀνεχώρησεν ἀπλούστατα ὅπως ἔλεγεν ὑπκοῦσαν εἰς ἀνάγκας τῆς ὑπηρεσίας; Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἀνκμφιδόλως μεθ' ὅσα συνέβησαν μετὰ τῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρκεσθῆ εἰς τὸ λακωνικὸν τῆς πρώτης ἐκείνης γραμμάτιον καὶ θὰ ἐλάμβανεν τὰ χίστα ἐκτενεστέραν αὐτοῦ ἐπιστολήν.

Ἡ ἀνυπομόνως ἡμέρᾳ τῆ ἡμέρᾳ περιμενομένη ἐπιστολὴ αὕτη δὲν ἔφθασεν. Ἡ κυρία δὲ λὰ Παῦ ἐγνώρισε κάλλιστα τὸν κύριον δὲ Φρεμέζ, τὴν μεγίστην αὐτοῦ εὐγένειαν, τὴν τάξιν του καὶ τὴν λεπτότητα ὡστε ἦτο εὐκόλον νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ τὴν σιωπὴν του ὅτι ἀπεφάσισε νὰ διακόψῃ πᾶσαν μετ' αὐτῆς σχέσιν.

Περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου ἐγκατέλειπε τὸν πύργον λὰ Παῦ καὶ ἐγκαθιδρύθη εἰς τὸ ἐν Παρισίοις μέγαρόν της ὅπου ἔμεινε καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα, ζῶσα κατ' ἀρχὰς μεμονωμένη ὅπως ἀπῆται τὸ πένθος τῆς. Ἄλλὰ μετὰ τὴν 10 Δεκεμβρίου ἐπέτειον τοῦ θανάτου τοῦ συζύγου τῆς μετέβλεπε κατὰ τι τὰς συνηθείας τῆς, ἐμετρίσεν ὀλίγον τὴν αὐστηρότητα τῆς ἐνδομυαίικς τῆς καὶ ἐτόλμησε νὰ ὑπάγῃ εἰς φιλικὰς τινὰς συναναστροφὰς καὶ εἰς τὰ καγκελωτὰ τῶν θεάτρων θεωρεῖα.

Συνωδεύετο σχεδὸν πάντοτε κατὰ τὰς διαφόρους αὐτὰς περιστάσεις ὑπὸ τῆς θείας τῆς δὲ Κομπαλέ καὶ τὸ παραδοξότερον ὑπὸ τοῦ Γεράρδου δὲ Κομπαλέ τοῦ ὁποῖου αἱ συνήθειαι καὶ ὁρέξεις ἐτακτοποιοῦντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ὠραίας ἐξαδέλφης του. Φῆμαι τινὲς ἤρχισαν διαδιδόμεναι, ἐν τῷ κόσμῳ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀκατάκλυτον παρ' αὐτῆς προυσίαν του· αἱ φῆμαι αὗται ἔφθισαν μέχρι τῆς κυρίας δὲ Φρεμέζ, ἥτις ἐκ τοῦ βάλθους τῆς ἐξοχῆς τῆς διετήρει συνεχεστάτην ἀλληλογραφίαν μὲ τὰς ἐν Παρισίοις φίλας τῆς. Ἡ κυρία δὲ Φρεμέζ ἐθεώρησε καθήκον τῆς νὰ τὰς διαβιβάσῃ εἰς τὸν υἱὸν τῆς ὑπὸ ἐπιφύλαξιν ἑαυτῆς. Ὁ Μαυρίκιος, χωρὶς νὰ παραλείψῃ τὸ πρὸς τὴν μητέρα του ἀρμόζον σέβας, ἀπήντησεν αὐτῇ ξηρότατα ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου θεωρῶν τὴν εἴδησιν ὡς γελοῖα φλυαρήματα.

Ἐν τοσοῦτῳ περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἡ κυρία δὲ λὰ Παῦ ἦλθε νὰ κκοιμήσῃ πάλιν εἰς τὴν ἐξοχὴν φέρουσα μεθ' ἑαυτῆς τὴν θείαν τῆς καὶ τὸν ἐξαδέλφον τῆς Γεράρδον. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης περιστατικὰ ἀναμφισβήτητα ἐπεκύρουν ἡμέρᾳ τῆ ἡμέρᾳ τὰς φήμας αἵτινες εἶχον παρακολουθήσει τὴν κυρίαν δὲ λὰ Παῦ εἰς τὴν ἐξοχὴν τῆς. Ἡ παρτε-

τκμένη δικυμνὴ τοῦ Γεράρδου εἰς τὸν πύργον, αἱ ἐρωτικαὶ φιλοφρονήσεις του, αἱ ἀνθοδέσμαι, τὰ δῶρα τὰ καθ' ἐκάστην πρωΐαν ἔρχόμενα ἐκ Παρισίων, οἱ κατὰ μόνας ἐφ' ἵππου περίπατοι, τὰ πάντα φανερὰ ὑπεδείκνυον ὅτι ὁ νεανίας δὲν ἀπῆρσεκεν. Ἐπὶ τέλους ἡμέραν τινὰ, — κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου — ἡ κυρία δὲ Κομπαλέ πλέον τοῦ συνήθους ἐξημεμένη παρουσιάσθη παρὰ τῆ κυρία δὲ Φρεμέζ καὶ τῆς ὠμίλησε οὕτω πως.

— Φιλτάτη κυρία, γνωρίζω τὴν πρὸς ἐμὲ καὶ τοὺς ἰδικούς μου ἀγάπην σας καὶ διὰ τοῦτο ἠθέλησα πρώτη σεῖς νὰ μάθητε τὸ εὐτυχὲς συμβῆν ὅπερ παρασκευάζεται τῇ οἰκογενεῖᾳ μου... Ὁ υἱός μου νυμφεύεται τὴν ἀνεψιάν μου Μαριάνναν.

Ἡ κυρία δὲ Φρεμέζ ἐξέβλεπε κρυγὴν χαρᾶς.

— Ἄ! εἶπεν, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σας ἀππαρθῶ, ἀγαπητὴ φίλη... ὅτι δῆποτε ἄλλο μοι ἐλέγετε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μοι ἦναι τόσον εὐχάριστον! Καὶ ἠσπάσθησαν ἀλλήλας μὲ ὄσην δύναταί τις νὰ φαντασθῆ εὐχαρίστησιν.

— Οὐδεὶς κάλλιον ὑμῶν, ἀγαπητὴ φίλη, προσέθεσε τότε ἡ κυρία δὲ Κομπαλέ, δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὴν χαρὰν μου διότι καὶ ὑμεῖς ἐπίσης ἔχετε υἱόν... τὸν ὁποῖον βεβχίως ἐπιθυμεῖτε νὰ νυμφεύσητε... Ἡξεῦρετε πόσον τὸ πρᾶγμα εἶναι δύσκολον καὶ πόσον εὐτυχὴς πρέπει νὰ λογισθῆ τις ὅταν τὸ κατορθώσῃ.

— Φιλτάτη μου, ἀντεῖπεν ἡ κυρία δὲ Φρεμέζ, μὴ μοῦ ὀμιλῆτε περὶ αὐτοῦ... ἔχω τὸ δυστύχημα νὰ ἔχω υἱὸν ὅστις εἶναι χαρκατῆρος πολὺ εὐγενοῦς καὶ ἀγερώχου καὶ ἐπομένως ποτὲ δὲν θὰ δεχθῆ νὰ δρεῖλῃ τὴν περιουσίαν του εἰς τὴν σύζυγόν του!... Ἐνεκα τούτου ἔχασεν ἐξαιρετικὰς περιστάσεις.

— Δὲν δύναται τις νὰ ἔχη τὰ πάντα, ἀγαπητὴ φίλη, εἶπε ἡ κυρία δὲ Κομπαλέ... Ὁ υἱός σας εἶναι φοῦνιξ. εἶναι εὐτύχημα... Ἄλλ' ἠξεῦρετε ὅτι ὁ φοῦνιξ εἶναι πτηνὸν ὅπερ ἔρχεται εἰς γάμον! Χαίρετε φιλιτάτη.. πηγαίνω τώρα εἰς τὸν ἐφημέριον... ἀλλ' ἠθέλησα νὰ ἀρχίσω ἀπὸ ὑμᾶς!

Ἡ κυρία δὲ Φρεμέζ τὴν νῦχαρίστησε καὶ πάλιν διὰ τὴν καλωσύνην τῆς καὶ ἀπεχωρίθησεν ὡς καλὰ φίλαι.

Μετὰ τινος θριαμβευτικῆς κακίας ἡ κυρία δὲ Φρεμέζ ἐγνωστοποίησεν εἰς τὸν υἱὸν τῆς τὴν ἰδίαν ἐκείνην ἡμέραν τὴν εἴδησιν, ἐπίσημον πλέον τοῦ προσεχοῦς γάμου τῆς κυρίας δὲ λὰ Παῦ μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου τῆς. Ὁ ἀναγνώστης ἐνόησεν ἤδη ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ Μαυρικίου ὠθουμένη ὑπὸ μιᾶς τῶν ὅλων ἀνθρωπίνων ἐκείνων ἀντιθέσεων τὰς ὁποίας γεννῶσιν ἐν τῇ καρδίᾳ αἱ διαμάχαι τοῦ λογικοῦ καὶ τῶν αἰσθημάτων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδοκιμαζῆ καὶ κατηγορῆ συγχρόνως τὴν δικυμνὴν τοῦ υἱοῦ τῆς. Ἐξετίμη καὶ ἦτο ὑπερήφανος διὰ τὰς ἐντίμους καὶ εὐγενεῖς ἀρχὰς τοῦ

υιού της· αλλά συγχρόνως τὰς εὕρισκε κάπως υπερβολικὰς καὶ ὠργίζετο ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἰδίων ἀρχῶν αἵτινες κατέστρεφον τὰ μητρικὰ της ὄνειρα. Ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ θανασίμου κτυπήματος ὅπερ προσφάτως ἔλαβε ἐγκατελείφθη εἰς τὴν δυσθυμίαν της.

— «Βλέπεις, φίλτατον τέκνον, ἔγραψεν εἰς τὸν Μκυρίκιον, ὅτι τὸ πηλαῖον εἰδωλὸν σου σὲ ἐφενάκισεν ἐξ ὀλοκλήρου μετὰς ἐκχύσεις τῶν μεγάλων αὐτῆς αἰσθημάτων... Δὲν θέλω νὰ εἶπω ὅτι ἡ λεπτότης σου ἦτο προσποιητὴ· ἀλλ' ὅμως δὲν δύναμαι νὰ μὴ ὁμολογήσω ὅτι ἀποτέλεσμα αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ θρίκιμος τοῦ ἀπεχθοῦς Κομπαλέ καὶ ὁ ἀναξιοπρεπῆς γάμος τῆς Μαριάννας: ἀντὶ νὰ νυμφευθῇ ἄνθρωπον ἀξίας καὶ ἔντιμον, πρόκειται νὰ νυμφευθῇ ἕνα κακοήθη ὅστις θὰ τὴν διαφθείρῃ καὶ ἐπὶ πλέον θὰ κατασπαταλήσῃ ὅλην αὐτῆς τὴν περιουσίαν. . Εἰλικρινῶς δὲν βλέπω τί ἐκέρδισεν ἡ σικιά τοῦ Ροβέρτου».

Μὴ λαμβάνουσα ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐπιστολὴν της ἡ κυρία δὲ Φρεμέζ συνεπέρανεν ἀπλούστατα ὅτι ὁ υἱὸς της δυσαρσεστηθεὶς διότι εἶδε διαψευδομένους τοὺς πόθους του, ἐπροτίμα νὰ κρατήσῃ σιωπὴν ἐπὶ ἀντικειμένου εἰς αὐτὸν λίαν ἐπιπόνου· ἀλλ' οὐδὲ πρὸς στιγμὴν ὑπωπτεύθη ὅτι ἡ εἰδησις τοῦ γάμου αὐτοῦ ἤθελεν τοῦ προξενήτεϊ θλίψιν ἄλλην ἢ μικράν τινα προσβολὴν τῆς φιλοτιμίας του. Εἶχε παρέλθει ἔτος ἀφ' ὅτου ὁ Μαυρίκιος ἀνεχώρησε· κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα διήλθεν ἡ μήτηρ του ἐβδομάδας τινὰς πλησίον του εἰς Ρέν· ἔλαβε πλείστα; ὅσας ἐπιστολάς του, καὶ οὐδὲν μῆτε εἰς τὴν ὁμιλίαν μῆτε εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του προέδωκε ποτὲ ὅτι διεστῆρει ὡς πρὸς τὴν χήραν τοῦ Ροβέρτου ἄλλο τι αἰσθημα ἢ τὸ τῆς ψυχῆς καὶ εὐσεβάστου περιεργείας.

Δεκάδα τινὰ ἡμερῶν κατόπιν ἡ κόμησσα δὲ Φρεμέζ ἔρραπτεν εἰς τὴν αἴθουσαν ὅταν ποδοβολητὰ ἵππων εἰς τὴν αὐλὴν τὴν ἠνάγκασαν νὰ προβάλλῃ ἐπὶ τοῦ παραθύρου. Ἡσθάνθη κτύπημα εἰς τὴν καρδίαν ἀναγνωρίσασα τὸν υἱὸν της ἀκολουθούμενον ὑπὸ τοῦ ὑπηρέτου του. Ἐνόησε διὰ μιᾶς ὅτι ἡ αἰφνίδιος αὕτη ἀφίξις ἦτο ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐπιστολὴν της καὶ ὅτι τοιαύτη τις ἀπόφασις τοῦ υἱοῦ της ἠδύνατο νὰ φέρῃ σπουδαιοτάτας συνεπειάς.

Ὁ Μαυρίκιος εἰσῆλθεν ἐπὶ τούτοις μειδιῶν ἀλλὰ κάτωχρος. Ἡ κόμησσα ἔτρεξεν εἰς συνάντησίν του καὶ κρατήσασα αὐτὸν διὰ τῶν δύο χειρῶν της καθ' ἣν στιγμὴν ἤθελε νὰ τὴν ἀσπασθῇ.

— Σὺ! ἐφώνησε. Τί ἔρχεσαι νὰ κάμῃς ἐδῶ;

— Νὰ ἀναπαυθῶ, μῆτέρ μου. Εἶμαι ἀδιάθετος, κουρασμένος ἀπὸ τινος... Ἡ πληγὴ μου εἰς τὴν κεφαλὴν μὲ πονεῖ... μοὶ παρήγγειλαν ἀνάπαυσιν καὶ ἀέρα καθαρὸν. Εὐκόλως δὲ ἠδυνήθην νὰ λάβω ἀδειαν διότι τὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους δὲν μετεχειρίσθη ὀλοκλήρον.

— Μκυρίκιε, εἶπε παρατηροῦσα αὐτὸν πάντοτε εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, ἀκόμη ἐπιχειρεῖς νὰ μὲ ἀπκηθήσῃς;

Ἐγέλασεν, ἠσπάσθη τὴν μητέρα του ἀνθισταμένην καὶ ἐκάθησε πλησίον της.

— Ἀγκνητὴ μου μῆτερ, εἶπε, σὰς μκντεῦω. Νομίζετε ὅτι ἔρχομαὶ ἐδῶ νὰ τρχῶξω διὰ τρόπου τρχικου τοῦ γάμου τῆς γείτονης μας ὅπως ἐν τῇ Λουκίᾳ τοῦ Λαμερμούρ καὶ ὅτι θὰ κατακρεουργήσω τὸν Ἐδγάρδον... Γεράρδον... Πῶς λέγεται;... ὦ! μὴ μὲ νομίζετε τόσο κακὸν μῆτε τόσο γελοῖον... Καὶ ὅμως θὰ ἐψευδόμην, ἐξηκολούθησε μὲ ὕφος κάπως ὑπεροπτικόν, ἀν ἔλεγον ὅτι ὁ γάμος αὐτός — ὁ κάπως πρόωρος — δὲν συνετέλεσε εἰς τὸ νὰ ἐπισπεύσω τὴν αἴτησιν τῆς ἀδείας. Ὑπάρχουσι πράγματα, τῇ ἀληθείᾳ τὰ ὁποῖα δὲν δύναται τις νὰ ἀρήσῃ νὰ διέλθωσι χωρὶς νὰ διαμκρτυρηθῇ — ἔστω καὶ σιωπηλῶς. Ἡ κυρία δὲ λα Πάβ νυμφεύεται, εἶναι ἐλευθέρω. Ἀλλ' ὁ Ροβέρτος τῇ εἶπε διὰ στόματός μου ὅτι ἀν ποτε συμβῇ τοῦτο θὰ ἔλῃ τὸ φάσμα του. Λοιπὸν! τὸ φάσμα αὐτό, εἶμαι ἐγώ! Εἶναι τελευταῖον καθῆκον τὸ ὁποῖον ὀφείλω νὰ ἐκπληρώσω πρὸς τὸν φίλον μου, καὶ θὰ τὰ ἐκπληρώσω. Ἐὰ τῆς ἐπιβάλλω τὴν παρουσίαν μου, ἀλλ' οὐδὲν πλέον. Μὴ φοβεῖσθε μῆτε θόρυβον μῆτε σκάνδαλα· δὲν εἶμαι τρελλός, καὶ εἶμαι ὑπερήφανος, τὸ γνωρίζετε! Ὅστε ἔχετε ἐμπιστοσύνην εἰς ἐμέ!

Εἶδεν ὅτι ἡ μήτηρ του ἀπέμκσσε δάκρυ χωρὶς νὰ ἀποκριθῇ.

— Φιλτάτη μου μῆτερ, ἐπκνέλαβε φιλοστόργως, τί πρέπει νὰ εἶπω ἢ νὰ κάμω διὰ νὰ σὰς πείτω; Θέλετε νὰ σὰς ὑποσχεθῶ νὰ μὴ ὑπάγω εἰς τῆς; κυρίας δὲ λα Πάβ ἄνευ ὑμῶν; Ἐὰ ἦσθε τάτε ἡσυχότερα;

— Κατὰ τι, ἐψιθύρισε ἡ γηραιὰ γυνὴ ἐν τῷ μέσῳ τῶν δακρύων της.

— Λοιπὸν σὰς τὸ ὑπόσχομαι.

Πράγμα παράδοξον, αὐτὴ ἡ κυρία δὲ Φρεμέζ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας κατόπιν προὐκάλεσε τὸν υἱὸν της νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν πύργον. Ἀφ' οὗ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν συνάντησιν ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἦτο ἀλιγώτερον ἀνήσυχος ἐὰν ὁ πάγος διερρηγνύετο καὶ αἱ νέαι μετὰξὺ Μκυρικίου καὶ κυρίας δὲ λα Πάβ σχέσεις ἐλάμβανον, χάρις εἰς τὴν παρουσίαν της, τροπὴν φυσικὴν καὶ τακτικὴν. Εἶχεν ἄλλως τε μάθει παρὰ τῶν γειτόνων ὅτι ὁ μνηστὴρ τῆς Μαριάννας Γεράρδος δὲ Κομπαλέ εὕρισκετο ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας εἰς Παρισίους, καὶ ἦτο πολὺ εὐχαριστημένη, ἡ πρώτη αὕτη συνάντησις νὰ λάβῃ χώραν κατὰ τὴν ἀπουσίαν του.

Ἡ μήτηρ λοιπὸν καὶ ὁ υἱὸς πκρουσιάσθησαν τὸ ἀπόγευμα εἰς τὸν πύργον τῆς κυρίας δὲ λα Πάβ. Τοὺς ὑπεδέχθη παρευθὺς ἡ κυρία δὲ Καμπαλέ, ἥτις ἀφ' ὅτου ἔμαθε τὴν αἰφνίδιον τοῦ Μκυρικίου ἀφίξιν ἐξήσκει ἐπὶ τῶν εἰς τὸν πύργον προτερχομένων ἐπιτηρήσιν ὄλως στρατιωτικὴν. Ἐξήτησε

συγγνώμην ὅτι δὲν εἰδοποιεῖ τὴν ἀνεψιάν της, ἀλλ' ἦτο περιττὸν ἢ ἀνεψιά της ἔπαυσε καὶ ἔμενεν εἰς τὸ δωμάτιόν της.

— Ὁ υἱός μου ἀπουσιάζει, προσέθηκεν, εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν χωρίζοντι ἀπ' ὅτου ἐμνηστεύθησαν καὶ ἐννοεῖτε ὅτι ἡ καρδίκα της εἶναι περιλυπος. Ἐκλείειν ὅλην τὴν πρωΐαν.

Ἐν ᾧ ἔλεγε ταῦτα μὲ τόνον συμπληθητικὸν ἢ θύρα ἠνοίχθη καὶ εἰσηλθὲν ἡ κυρία δὲ λὰ Πάβ ὄχι τοιαύτη ὅπως τὴν παρουσίαν ἢ θείαν της, μὲ ἠλλοιωμένα χαρακτηριστικὰ καὶ ὕψος μελαγχολικόν, ἀλλ' ἀκτινοβολοῦσα, ἰλαρά, θριαμβεύουσα καὶ μάλιστα εὐθυμος, ἂν καὶ ἡ εὐθυμία δὲν ἦτο συνήθως τὸ ἀπαράτητον χαρακτηριστικὸν τῆς ὠραϊότητός της.

— Ἄ! τί εὐχάριστος ἐκπληξίς! ἐφώνησεν, ἐκτείνουσα τὰς δύο αὐτῆς χεῖρας τὴν μὲν πρὸς τὸν Μαυρίκιον τὴν δὲ πρὸς τὴν μητέρα του.

Ἡ ὑπόδοχή αὐτῆ, ἡ γλωσσομαχία, ἦτο πολὺ μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀνταποκρίνηται εἰς τὰς προαισθητικὰς τῆς κυρίας δὲ Φρεμέζ: — ἡ παρουσία του ἀντὶ νὰ ἐπιφέρῃ ἐπὶ τῆς νεκρᾶς χήρας, ὡς ἐκολληθεῖτο νὰ πιστεύῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κεφαλῆς τῆς Μεθούσης, ἐφάνετο προξενούσα εἰς αὐτὴν ἀληθῆ εὐχαρίστησιν, καὶ αὐτὸς ἐξ ἐνκνίτης ἐφάνετο σχεδὸν ἀπολιθωμένος, ἡ δὲ μήτηρ του δὲν ἦτο ὀλιγώτερον. Ἡ κυρία δὲ λὰ Πάβ ἐνετάρχε διὰ τοῦ ἐλαφροῦς εἰρωνικοῦ τρόπου της, εἰς τὴν ἐκπληξίαν τῶν ἐπισκεπτῶν της καὶ συγχρόνως εἰς τὸ ἀπελπιστικὸν τῆς θείας της ὕψος. Ἡ εὐθυμία της ἐδιπλασιάσθη καὶ συνετῆρει αὐτὴ σχεδὸν μόνη τὴν συνομιλίαν μὲ εὐχέρεϊαν καὶ εὐκολίαν τόσῳ μᾶλλον παράδοξον κατ' ὅσον δὲν ἐπράδιδεν οὐδὲ σικάν κἂν προσποιήσεως.

Ὅταν εἶδε τὸν Μαυρίκιον ἐτοιμαζόμενον νὰ ἀναχωρήσῃ.

— Λοιπὸν, ταγματάρχῃ, τῷ εἶπε γελῶσα καὶ ὁ ἐφ' ἵππου ἐκεῖνος περιπίπτων... τὸν ὅποιον ἀπὸ ἔτους μοὶ ὀφείλετε;

— Κυρία, εἶπεν ὁ Μαυρίκιος μετὰ μακρὰν τινὰ πύσιν προσελθοῦσαν ἐξ ἐκπληξέως καὶ δισταγμοῦ, ὅταν θέλετε!

— Ναί, ἐπανέλαθε γελῶσα περισσότερον, μοὶ λέγετε πάντοτε: ὅταν θέλετε!... καὶ ἔπειτα ὅταν ἐγὼ θέλω... ἀφρνίζεσθε.

— Δοκιμάσατε καὶ πάλιν, εἶπεν ὁ νεανίας.

— Ὁμολογήσατε ὅτι εἶμαι πολὺ καλὴ γυνή... Λοιπὸν! πάντοτε αὔριον κατὰ τὰς δέκα.

Ἐν ὅσῳ ὁ κύριος δὲ Φρεμέζ καὶ ἡ μήτηρ του ἐπορεύοντο πρὸς τὸ κτήμα των ἀντάλλασσοντες τὰς ἐντυπώσεις των ὡς πρὸς τὴν παράδοξον διαγωγὴν τῆς Μαυρίκινης, ἡ κυρία δὲ Κομπάλὲ ἠρώτα τὴν ἀνεψιάν της μὲ ὕψος γλυκὺ συγχρόνως καὶ ἀπότομον ἂν ἐνόμιζε πρέποντα κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ γάμου της τὸν κατὰ μόναν ἐφ' ἵππου περίπατον αὐτὸν μεθ' ἑνὸς ξένου.

— Ἐν πρώτοις, ἐπανέλαθεν ἡ κυρία δὲ λὰ Πάβ, ὁ ταγματάρχης δὲν εἶναι πρὸς ἐμὲ ξένος: ἔπειτα δὲν θὰ εἴμεθα μόνον ἀπ' οὗ θὰ ἔχωμεν μεθ'

ἡμῶν τὸν Φραγκῆσκον: ἔπειτα δὲν εἶμαι κόρη, ἀλλὰ χήρα καὶ ὡς τοιαύτη νομιζῶ ὅτι δύναμαι νὰ περιπατῶ μέχρι νεωτέρας διαταγῆς μὲ ὅποιον δῆποτε μοὶ ἀρέσκει.

— Ἀλλὰ δὲν φοβεῖσαι, μικροῦλά μου, μήπως ἰδυταρρεστήσης κατὰ τὸν Γεράρδον;

— Ὅχι! εἶπεν ἡ κυρία δὲ λὰ Πάβ καὶ ἀπεχώρησεν.

— Ἐν ἐνὶ λόγῳ εἶπεν ὁ Μαυρίκιος συνοψίζων τὴν μετὰ τῆς μητρὸς του συνομιλίαν, εἶχον ἀδικον νὰ λάβῃ ὑπὸ σπουδαίαν ἐποψίν τὴν γυναίκα ταύτην. Τὴν ἔκριν ἔνοχον διότι τὴν ὑπέθετον ὅτι ἔχει βελήτητά τινὰ αἰσθημάτων, ἠθικὴν τινὰ στυχερότητα: ἐπὶ τέλους τὴν ἐνόμιζα λογικὴν καὶ ὁμῶς εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν εἶναι. Ἡ πρὸς ἐμὲ δικηγογὴ της μὰς τὸ ἀπαδεικνύει, δὲν ἔχει συναίσθησιν τοῦ τί κἀμνεῖ. Εἶναι παιδίον ἄπειρον... ἀντὶ νὰ θυμῶνῃ τις διὰ τὴν διαγωγὴν της πρέπει νὰ γελᾷ.

Ἡ κυρία δὲ Φρεμέζ δὲν ἦτο ἴσως ἐπίσης πεπεισμένη ὅσον ὁ υἱός της περὶ τῆς ἀπερισκεψίας τῆς ὠραϊκῆς γείτονος των. Ἐν τοσοῦτῳ τὰ πράγματα ἐλάμβανον τροπὴν καλλιτέραν: ὁ δρίζων ἐκαθαρίζετο καὶ ἡ γηραιὰ γυνὴ ἐπανεῦρε τὴν ἐπομένην νύκτα τὸν ὕπνον τὸν ὅποιον σχεδὸν εἶχε χάσει ἀπὸ τῆς αἰφνιδικῆς ἀρίξεως τοῦ υἱοῦ της. Τὸν εἶδε λοιπὸν ἄνευ συγκινήσεως ἀναχωροῦντα τὴν πρωΐαν τῆς ἐκπύριον εἰς τὴν συνέντευξίν των.

Μετὰ τινὰ πρὸ τῆς δεκάτης λεπτᾶ ὁ ταγματάρχης εἰσήρχετο εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ πύργου τῶν λὰ Πάβ ἀπὸ δύο ἵπποι κρατούμενοι ὑπὸ γέροντός τινος ἱπποκόμου ἐποδοκτύπου δαγγάροντες τοὺς χαλινοὺς των. Σχεδὸν κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἡ νεκρὰ δεσποινὰ ὠραία ἐν τῇ ἀμαζόνος στολῇ της κατέβη τὰς βαθμίδας τοῦ δώματος ἀρίνουσα τὸ μακρὸν αὐτῆς φέρεμα νὰ σύρηται κατόπιν της: ἐχαιρέτησεν ἐλαφρῶς διὰ τοῦ μαστιγίου.

— Καλὴ ἡμέραν, κύριε! εἶπεν εὐθύμως καὶ ἵππευσε.

Ἐπροχώρησαν τότε πρὸς τὴν λεωφόρον ἀκολουθούμενοι ὀλίγα κατόπιν βήματ' ὑπὸ τοῦ γέροντος ὑπρέτου καὶ ἐχάθησαν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τοὺς λαβυρίνθους τῆς γελόστης νορμανδικῆς ἐξοχῆς μεταβδίνοντες ἐναλλάξ ἀπὸ τὰς μικρὰς καὶ σικερὰς ἀτραποὺς εἰς τοὺς μεγάλους φωτεινοὺς καὶ λευκοὺς δρόμους.

Παρὰ τὴν μεγίστην ἐλαφρότητα τῶν αἰσθημάτων τὰ ὁποῖα ὁ Μαυρίκιος ἀπέδιδεν, ὄχι ἄνευ λόγου ἴσως, εἰς τὴν νεκρὰν χήραν, ἐνόμισεν ἐν τοσοῦτῳ ὅλως ἀδύνατον, νὰ μὴ τῆς κάμῃ τὸν παραμικρὸν λόγον κατὰ τὴν πρώτην στιγμὴν τῆς κατὰ μόναν συναντήσεώς των ἀναφορικῶς τοῦ μεταξὺ αὐτῶν μυστικοῦ καὶ νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ δικαιολογήσιν τινὰ ἀταφῆ διὰ τὸν γάμον της. Ἦτο προητοιμασμένος νὰ τῆς ἀπαντήσῃ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μετὰ παγετώδους σεβασμοῦ καὶ μετὰ τῆς ἀδιαφορίας τὴν ὅποιαν καὶ αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ἐφάνετο ἔχουσα, νὰ τὴν μεταχειρισθῇ τέλος ὅπως τῆς ἤρμοζε, δηλαδὴ ὡς παιδίον.

Ἄλλὰ τὸ παιδίον αὐτὸ δὲν ἔσπευθε ποσῶς νὰ θίξῃ ἀντικείμενον συνομιλίας τόσον φυσικῶς ὑποδεικνυμένης ὑπὸ τῶν περιστάσεων· δὲν ἐφκίνετο δὲ ποσῶς ἀμηχανοῦσα ἢ ἀρηρημένη. Ἐρρόφα ἀπλήστως τὰ ἐαρινὰ τῆς; ἐξοχῆς ἀρώματα, ἔκοπτε διὰ τοῦ ἄκρου τοῦ μαστιγίου της κατὰ μήκος τῶν φρακτῶν τοὺς ἀνθηροὺς τῆς; πτερίδος βλαστούς, ὠμίλει μετὰ στοργῆς εἰς τὸν ἵππον της καὶ ἄφινε τέλος νὰ φαίνωνται πάντα τὰ σημεῖα τῆς εἰλικρινεστέρας ἐσωτερικῆς εὐχαριστήσεως. Διότι τὸ παιδίον ἐκεῖνο ἦτο γυνή — γυνή κατὰ βῆθος γνωρίζουσα τί ἔπραξε, τί ἔπραττε καὶ τί ἤθελε. Ἐπαίξε πκιγνίδιον κινδυνῶδες· καὶ ἐθριάμβευσε κατὰ πρῶτον· ἠθάνετο ὅτι ἐρρίφθη ὀλοτελῶς εἰς τὸ πάθος, εἰς τὴν τύχην, εἰς τὸν κίνδυνον, εἰς τὸ ἄγνωστον καὶ ἡ γυναικίαι αὐτῆς φύσις ὀλόκληρος ἔπαλλεν ἐξ ἡδονῆς.

Ἐν ᾧ ἔτρεχε καλπάζουσα ἐστῆθη αἴφνης.

— Τί τρέχει, ἠρώτησεν ὁ Μαυρίκιος.

— ὦ! τίποτε! . . . εἶπεν, ἀμέλεια, κᾶτι ἐλησμένησα. Καλεῖτε, σᾶς παρακαλῶ τὸν Φραγκῆτον;

Ὁ Μαυρίκιος ἔκαμε σημεῖον εἰς τὸν ὑπηρετὴν ὅστις ἐπλησίασε.

— Καλέ μου Φραγκῆτα, εἶπεν ἡ νεκρά γυνή, πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃς. ἐλησμένησα δύο ἐπιστολάς ἐπὶ τοῦ γραφείου τῆς μικρῆς αἰθούσης. . . πρέπει νὰ ἀνχωρήσωσι μὲ τὸ ταχυδρομεῖον τῆς μεσημβρίας. . . Πήγαινε γρήγορα καὶ ἔλθε νὰ μᾶς συναντήσῃς εἰς τὸ κονικλατροφεῖον.

Ἐν ᾧ ὁ ὑπηρετῆς ἀπεμακρύνετο καλπάζων ἡ κυρία δὲ λὰ Πάβ ἐπανελάβε τὸ βῆμα της πρὸς τὸν ταγματάρχην, καὶ, μετὰ τινὰς στιγμὰς σιωπῆς, εἶπεν ἀποτόμως.

— Εἶσθε παλὸ ὠργισμένος ἐναντίον μου;

Ὁ τόνος ἦτο βραχύς, σοβρὸς καὶ ἀλαζωνικός. Ὁ Μαυρίκιος ἐνόησεν εὐθὺς ὅτι κακῶς εἶχε κρίνει καὶ ὅτι ἐνώπιόν του εὕρισκετο γυνή κυρία ἐαυτῆς καὶ τῶν πράξεών της.

— Ναί, κυρία, εἶπε μετ' αὐστηρότητος πολύ!

— Γνωρίζω ὅτι ἔκαμα κακά, εἶπε παλὸ κακά. . . Ἄλλὰ σεῖς; εἶσθε ἡ αἰτία.

— Ἐγὼ!

— Ναί. . . σεῖς! Διὰ τί μὲ ἐγκατελείψατε; . . . Ἄν πράγματι ἀνεκλήθητε ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας, ἂν ἦσθε ἠναγκασμένος νὰ ἀνχωρήσητε — τὸ ὅποσον ἀμφιβάλλω — δὲν ἠδύνασθε τοῦλάχιστον, δὲν εἶχατε καθῆκον νὰ μοὶ γράψητε, νὰ μοὶ δώσητε σημεῖον ζωῆς, ἐνδιαφέροντος, ἀγάπης; . . . Καταδικασθεῖσα νὰ ζῶ ἄνευ ἔρωτος νομίζετε ὅτι δύναμαι νὰ ζήσω καὶ ἄνευ φιλίας; . . . Ἐν τῇ θέσει ἐν ἣ εὕρισκόμην, δὲν εἶχον, δὲν ἠδύναμην νὰ ἔχω παρ' ἑνα μόνον φίλον ἀσφαλῆ. . . τὸ ἐγνωρίζατε. . . σᾶς τὸ εἶπον. . . Ἡ φίλια ἀνθρώπου ὡς ὑμεῖς ἠδύνατο ἴσως νὰ μὲ παρηγορήσῃ διὰ τὴν κα-

ταστραφεῖσθαι εἰμαρμένην μου, ἢ τοῦλάχιστον ἔπλαττον τοιοῦτόν τι ὄνειρον. . . καὶ σεῖς τὸ θραύετε ἀποτόμως. . . φεύγετε. . . μὲ ἐγκαταλείπετε. . . μὲ καταθλίβετε. . . μὲ προσβάλλετε τοιουτοτρόπως, καὶ θέλετε νὰ μὴ τὸ αἰσθῶνθῶ! . . . Μὲ ἐλκμυθάνετε λοιπὸν ὡς ἀγαλμά τι τοῦ κήπου μου! . . . Θεέ μου! κύριε θὰ μὲ εὕρισκετε πολὺ εἰλικρινῆ. . . ἀλλ' ἂν νυμφεύομαι τὸ κάμνω διὰ νὰ ἐκδικηθῶ σᾶς, διὰ τὴν ἐγκατάλειψίν σας, διὰ τὴν περιφρόνησίν σας, διὰ τὴν σκληρότητά σας. . . τὸ κάμνω διὰ νὰ σᾶς προσβάλω καὶ νὰ σᾶς λυπήτω καὶ ἐγὼ ἂν δυνηθῶ.

— Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο, κυρία, εἶπεν ὁ νεαρὸς ταγματάρχης μετὰ συγκινήσεως, ἐπετύχατε ἐντελέστατα, διότι μὲ λυπεῖτε βαθύτατα. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ σφάλματα διὰ τὰ ὅποια μὲ κατηγορεῖτε, καὶ τὰ ὅποια εἶναι ἀληθέστατα, θὰ σᾶς τὰ ἐξηγήσω μεταχειριζόμενος τὴν καθάραν εἰλικρινεῖαν τῆς ὁποίας σεῖς μοῦ ἐδώσατε τὸ παράδειγμα. — Ἐφοβήθη ἀπλούστατα μήπως τὸ πρόσωπον τοῦ φίλου καὶ τοῦ ἐμπίστου γυναικὸς τόσον θελατικῆς ὅσον ὑμεῖς ἦτο πᾶρα πολὺ δύσκολον καὶ κινδυνῶδες.

— Πρέπει νὰ χαιρετήσω, ὑποθέτω; εἶπεν ἡ κυρία δὲ λὰ Πάβ κύπτουσα ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἵππου της.

Καὶ μετὰ μικρὰν σιωπὴν

— Λοιπὸν! τότε. . . ἐπανελάβε μὲ τὸ εἰρωνικὸν της ὄφρος, τῶρα θὰ ἔχωμεν πάλιν τὰ ἴδια; θὰ ἀνχωρήσητε πάλιν;

— Ἄφ' οὗ νυμφεύεσθε, εἶπεν ὁ Μαυρίκιος αὐτὸ εἶναι ἀνωφελές.

— Ἄ! εἶπεν ἡ νεκρά γυνή, βέβαια ἔχετε δίκαιον.

Ἐπροχώρησε βῆματᾶ τινὰ μὲ ὄφρος σκεπτικόν, τοῦ εὐλυγίστου αὐτῆς σώματος ἀκολουθοῦντος μετὰ νωχελείας τὰ κινήματα τοῦ ἵππου· ἔπειτα αἰφνηδῶς, θεωροῦσα τὸν Μαυρίκιον κατὰ πρόσωπον:

— Καὶ ἂν δὲν νυμφευθῶ, εἶπε. . . τότε;

Πρὶν ἢ ὁ νεαρὸς ἀξιωματικὸς δυνηθῆ νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὴν πρᾶδοξον καὶ δύσκολον αὐτῆν ἐρώτησιν, ἡ κατὰ μόναν σνομιλίαν των διεκόπη ἀποτόμως διὰ τῆς εἰς τὴν κλίσιν τῆς ὁδοῦ παρουσίας ἰππέως ὅστις προεχώρει πρὸς αὐτοὺς καλπάζων.

— Ὁ Γεράρδος, ἐφώνησεν ἡ νεκρά γυνή.

Ἐπειτα προσέθηκεν ἡσύχως.

— Ἡθέλησε νὰ μοὶ προξενήσῃ ἐκπληξιν! Μόνον ἀπόψε τὸν περιέμενον. . . Ἦλθε διὰ τοῦ συρμοῦ τῆς νυκτός! . . . Φιλόφρων ἀνυπομονησία! Κύριε δὲ Φρεμέζ σᾶς παρακαλῶ νὰ ἦσθε περιποιητικὸς, πολὺ περιποιητικὸς πρὸς αὐτόν.

Ὁ Μαυρίκιος προσέκλινεν.

Ὁ Γεράρδος δὲ Κομπιλέ ἦτο ὑψηλὸς νεανίας κομψὸς καὶ εὐσωμὸς ἂν καὶ σωματώδης κατὰ τι ἕνεκα τῶν νυκτερινῶν ὀργίων. Τὰ χαρακτηρι-

στικά του, σκυθρωπά κατὰ τι καὶ κεκοσμημένα δὲν ἦσαν ὄμως ἀμειψίμοις· τινος καὶ τετραμμένης ὠρσιότητος. Ἦτο ἠλικῶς φαῦλος, καλῆς καρδίας, δὸν Ζουὰν τῶν παρὰσκηνίων καὶ τῶν δειπνῶν πνεύματος εὐθύμου μὲν ἀλλὰ χονδρῶ καὶ περιωρισμένου, μὴ φοβούμενος ἐν κτύπημα ξίφους, καὶ σεβόμενος ἀρκετὰ τὴν τιμὴν του κατὰ τὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς.

Ἡ κυρία δὲ λὰ Πάβ ἔτρεξεν ὀλίγον πρὸς προὔπαντησιν τοῦ Γεράρδου καὶ τεινουςα τὴν χεῖρα:

— Καλῶς ἤλθατε, ἐξάδελφε! εἶπεν—ἐπειτα στρεφόμενη ὀλίγον ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου της:—Κύριε δὲ Φρεμέ, ὁ ἐξάδελφός μου δὲ Κομπκαλέ!... Γεράρδε, ὁ ταγματάρχης δὲ Φρεμέ, ὁ φίλος τοῦ κυρίου δὲ λὰ Πάβ.

Μετὰ τὴν παρουσίαν ταύτην οἱ δύο νέοι ἐχαίρατήθησαν μὲ τινα ψυχρότητα· διότι ἂν ὑπῆρχεν ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον τὸν ὁποῖον ὁ ταγματάρχης εὐχαρίστως ἤθελε θαυμάσει διὰ τοῦ ἀγροῦ τοῦ μαστιγίου του οὗτος ἦτο ὁ μνηστήρ τῆς κυρίας δὲ λὰ Πάβ, καὶ ἐξ ἄλλου μέρους ὅσον ἀγαθὸς καὶ ἂν ἦτο ὁ Γεράρδος δὲ Κομπκαλέ, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τῷ εἶναι εὐχάριστον τὸ νὰ εὕριτκη τὴν μνηστήν του εἰς περίπατον ἐν τῇ ἐξοχῇ μετὰ νέου ἀξιωματικοῦ διακεκριμένου ἐξωτερικοῦ. Ἀλλ'εἰς τὸ σημεῖον ὅπου εὕρισκοντο τὰ πράγματα μετὰ τῆς ἐξάδελφης του, ὁ Γεράρδος ἐθεώρει ἐκυτὸν πλέον ὡς νυμφευμένον καὶ δὲν ἀπέδιδεν εἰς τὸ συμβῆν τοῦτο σπουδαίαν σημασίαν. Τὸ ἐλαφρὸν νέφος τὸ ἐπισκίασεν τὸ μέτωπόν του κατὰ τὴν στιγμήν τῆς συναντήσεως διελύθη μὲ τοὺς πρώτους φιλόφρονας λόγους τοὺς ὁποίους ὁ ταγματάρχης ἐθεώρησε καθήκον του νὰ τῷ ἀπευθύνῃ, ὑπαικούων εἰς τὰς διαταγὰς τῆς κυρίας δὲ λὰ Πάβ. Καὶ ἐπέστρεψαν ἡσύχως εἰς τὸν πύργον ὁμιλοῦντες ἐν μεγίστῃ συμνοίᾳ.

Ἐν ᾧ ἀφίππευε βρηθουμένη ὑπὸ τοῦ μνηστήρος της ἡ κυρία δὲ λὰ Πάβ ἠρώτητε τὸν Μαυρίκιον ἂν ἤθελε νὰ μείνῃ νὰ προγευματίσῃ μετ' αὐτῶν. Ἠρνήθη εὐγενῶς, ἡ Μαυρίκιον δὲν ἐπέμεινε καὶ ὁ νεκρὸς ταγματάρχης ἐπανελάθεν ἀταράχως τὸν πρὸς τὸ κτήμα του δρόμον. Ἠρέσθη νὰ εἶπῃ εἰς τὴν μητέρα του ὅτι ὁ περίπατος κατὰ τὸν ὁποῖον προσετέθη καὶ ὁ κύριος δὲ Κομπκαλέ ὑπῆρξεν ἐντελῶς ἡτυχος, καὶ ἀσήμικτος, καὶ ὅτι δύναται τώρα νὰ μὴν ἔχη φόβον τινά.

(ἀκολουθεῖ)

A. Π. A.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΥΜΝΟΣ ΡΗΓΑ ΤΟΥ ΦΕΡΡΑΙΟΥ*

Ἦν ἀρ. 414 τοῦ τμήματος Γ' ἐξετέθη ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν μνημείων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τεύχος ἐντυπον ἐκ σελίδων 12 σχήματος μικροῦ 8ου τοῦ ὁποίου ἐλλείπει ἢ προμετωπίς, ἔχει δὲ ἐπὶ κεφαλῆς μὲν τὴν ἐπιγραφὴν α' Ὑμνος πατριωτικὸς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλης τῆς Γραικίας πρὸς ἑξαπόκτησιν τῆς αὐτῶν ἐλευθερίας· ἐν τέλει δὲ ὑπάρχει κενὴ σελὶς ἀνευ σημειώσεως ἀριθμῶν φέροντα ἐν μέσῳ δύο παρενθέσεων α' Ἀπὸ τὴν τοῦ γένους τυπογραφίαν ἐν Κερκύρᾳ. Ὁ ὕμνος οὗτος εἶναι ἀναμφιλέκτως τοῦ πρωτομάκρουτος Ῥήγα τοῦ Φερραίου περὶ οὗ ὁμιλεῖ ὁ Περραιβὸς ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Ῥήγα σελ. 21-22 (ἔκδοσις Ἀθηνῶν 1860) ἀναφέρων στροφὰς τινὰς, ἅς ἐκ μνήμης ἐνεθυμῆτο. Ὁ ὕμνος ἐτυπώθη ἐν Κερκύρᾳ εἶναι δὲ τὸ μόνον περιωρισμένον ἀντίτυπον εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ πατρὸς μου. Τὸν χρόνον τῆς ἐκτυπώσεως ἐξάγομεν ἐκ τοῦ χρόνου τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἐν Κερκύρᾳ τυπογραφείου. Τὸ τυπογραφεῖον τοῦτο ἰδρυθὲν περὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1798, ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων, μετωνομάσθη τῷ 1801 μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἑπτανήσου πολιτείας *Τυπογραφία τοῦ γένους καὶ διευθυντῆς αὐτῆς* ἐγένετο ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ 1809 ὅτε μετωνομάσθη ὑπὸ τῶν Γάλλων αὐτοκρατορικῆ, ὁ Διονύσιος Σαρκοτόπουλος'. Εἰς τοῦτο λοιπὸν τὸ διάστημα θὰ ἐξετυπώθη ἐν Κερκύρᾳ ὁ ὕμνος οὗτος, ὅστις εἶναι τόσῳ σπάνιος, διότι κατ' ἐμὴν εἰκασίαν θὰ κατεσχέθη ἐν Κερκύρᾳ ἐξεκφανισθέντων τῶν ἀντιτύπων, ἕνεκα τοῦ σφοδροῦ ὕφους κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἐκδίδω δὲ σήμερον τὸν ὕμνον ταῦτον τοῦ μεγάλου πατριώτου φρονῶν ὅτι ἐκτελῶ καθήκον ἰσόν.

Μιχ. Π. Λάμπρος

ΥΜΝΟΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΣ

Τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅλης τῆς Γραικίας

πρὸς ἑξαπόκτησιν τῆς αὐτῶν Ἐλευθερίας

Ὅλα τὰ Ἔθνη πολεμοῦν,
Καὶ στοὺς τυράννους τοὺς ὀρμῶν,
Ἐκδίκησιν γυροῦν,
Καὶ τοὺς ἐξολοθρεύουν,

Καὶ τρέχουν γιὰ τὴν δόξαν,
Με χαρὰ στή φωτιά.
Κ' ἐκεῖνα ποῦ ἀποκοτοῦν,
Ὅ,τι κι' ἂν θέλουν ἀποκοτοῦν*

* Ἀνεκοινώθη ἐν τῷ Φιλολογικῷ καὶ Ἀρχαιολογικῷ τμήματι.

1 Ὅρα ἐν Χρυσῶν τ. μ. Δ'. σ. 597 ἱστορικὴν πραγματείαν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς τυπογραφίας ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 1821 ὑπὸ Π. Λάμπρου.

Διέτε τὴν Ἰταλίαν,
 Πῶς πῆρ' ἐλευθερίαν,
 Κκι τρέχει γιὰ τὴν δόξαν,
 Μὲ χαρὰ στὴ φωτιά.
 Ἔτζι κ' ἡμεῖς, ὦ ἀδελφοί,
 Νὰ συκωθοῦμεν μὲ δρμη,
 Ἐκδίκησιν ζητοῦντες,
 Τυράννους ἀπωλοῦντες,
 Γιὰ τὴν ἐλευθερίαν,
 Μὲ χαρὰ, μπρὲ παιδιά.
 Ὡς πότε ἡμεῖς ὑπομονή,
 Καὶ νὰ μὴ βγάινωμεν φωνή;
 Σὰ ν' ἄμαστε δεμμένοι,
 Ζοῦμεν τυραννισμένοι,
 Καὶ καταφρονημένοι,
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Ὅλα τὰ Ἔθνη τὸ θωροῦν,
 Κκι πάλ' εὐθύς τὸ ἀποροῦν,
 Πῶς τέτοια παλικάρια,
 Ποῦναι σὰν τὰ λιοντάρια,
 Νὰ ζοῦν στὴν τυραννίαν.
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Λοιπὸν τεινάζατε γιὰ μιὰ,
 Τὴν τυραννίαν, καὶ σκλαβιά,
 Παράδειγμα, μὰς εἶναι,
 Τῶν προπατέρων μνημί,
 Καθὼς ἐκεῖνοι ζοῦσαν.
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Ἄν περπατῆς μέσ' στὰ βουνά,
 Κ' ἔχεις συντρόφους τὰ κλαδιά,
 Κανεὶς δὲν σὲ στιμάρει,
 Πῶς ν' ἄτσι παλικάρι.
 Ἄλλ' εὐχα, καὶ πολέμει,
 Μὲ χαρὰ στὴ φωτιά.
 Τώρα καιρὸς εἶναι καλὸς,
 Γιὰ νὰ φανῆ ὁ δυνατός.
 Τυράννους νὰ σκοτώσῃ,
 Καὶ Χριστιανούς νὰ σώσῃ.
 Λοιπὸν ἄς κινήθωμεν,
 Μὲ χαρὰ στὴν Τουρκιά.
 Ὡς πότε ἄνδρες ξακουστοί
 Νὰ ἦστε πάντα σφαλιστοί;
 Σ' ἐρήμους, καὶ στὰ δάση,
 Κανεὶς δὲν σὰς τρομάσει.
 Εὐγῆτε, καὶ χυθῆτε,
 Στὴν Τουρκιά, μπρὲ παιδιά.

Τώρα καιρὸς γιὰ νὰ φανῆ,
 Ὁ κάθε εἰς ὅπου φρονεῖ,
 Πῶς εἶναι παλικάρι,
 Τοὺς Τούρκους ἄς τρακάρῃ,
 Ἄς σφάζῃ τοὺς τυράννους,
 Μὲ χαρὰ στὴ φωτιά.
 Τὰ παλικάρια τὰ καλὰ
 Ποτὲ δὲν στέκουν σφαλιστὰ,
 Ἄλλὰ μὲ τὴν ἀνδρεία,
 Τεινάζουν τυραννίαν,
 Κκι ζοῦν μ' ἐλευθερίαν,
 Στὸ Δουινά, μπρὲ παιδιά.
 Ἴδου καιρὸς νὰ δοξασθῆς,
 Ψυχὴν καὶ σῶμα νὰ σωθῆς,
 Τ' ἀδέλφια σου νὰ γλύσῃς,
 Τυράννους νὰ τζακίσης,
 Κ' ἐλεύθεροι νὰ ζῶμεν,
 Στὸ Δουινά, μπρὲ παιδιά.
 Ὅποιος λοιπὸν εἶναι καλὸς,
 Κι' ὀρθόδοξος χριστιανός,
 Μὲ τ' ἄρματα στὸ χέρι,
 Ἄς δράμῃ σὰ ξευτερι,
 Τὸ Γένος του νὰ σώσῃ,
 Μὲ χαρὰ, μπρὲ παιδιά.
 Σταυρός, ἡ πίστις, καὶ καρδιά,
 Δουφέκια, καὶ καλὰ σπαθιά,
 Γκρεμίζουν τυραννίαν,
 Τιμοῦν ἐλευθερίαν,
 Ὅπ' ἔδωκεν ὁ Πλάστης,
 Στὸ Δουινά, μπρὲ παιδιά.
 Αὐτοὺς ποῦ βλέπετ' ἀντικρῶ,
 εἶναι Κονιάριδες χοντροί,
 Κ' ἐσεῖς μπρὲ παλικάρια
 εἶστε σὰν τὰ λιοντάρια,
 Κτυπᾶτε τοὺς Τυράννους,
 Μὲ χαρὰ στὴ φωτιά.
 Ντουνοῦμικα πλατυὰ φοροῦν,
 Χωρὶς πελάφι δὲν μποροῦν,
 Μία ὥρα δὲν προσμένουν,
 Χωρὶς καφὲ πεθόνουν.
 Λοιπὸν τί τοὺς φοβεῖσθε;
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Ἢ προκοπή τους εἶν' αὐτὴ,
 Καθὼς ζυπνήσουν τὸ ταχύ.
 Ἀνάσσου, καὶ ντέρρα,
 Ὡ τὴν κακὴ τους μέρα.

Ὡς πότε τοὺς βαστάτε;
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Ἀρβενητιά, καὶ ἡ Τουρκιά,
 Χάνει καὶ νοῦν καὶ μυελά,
 Ὅταν θὰ συκωθῆτε,
 Κι' ἀπάνωτους χυθῆτε,
 Τρέμουν κι' ἀνατρυχιάζουν.
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Καπιτανέοι ἀδελφοί,
 Ἡρώες ἄνδρες θαυμαστοί,
 Καιρὸς εἶν' πολεμεῖτε,
 Τυράννους μὴν ἀφήτε,
 Τ' ἀδέλφια μας νὰ γλύσουν.
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Νὰ λάμψῃ πάλιν λευθεριά,
 Ὡς ἦτον τότε μίξ φορά.
 Κ' ἐσὰς χρυτὰς κολόνας,
 Σὰς κάμουν εἰς αἰῶνας,
 Νὰ ἦτε διὰ μνήμην.
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Ὅσ' ἄστρα ἔχ' ὁ Οὐρανός,
 Κι' ὅσαις φωτιαῖς ὁ κεραυνός.
 Τόσαις φοραῖς ὁμοίως,
 Ὁ Μπότζαρος ἀνδρείως
 Ἐνίκησε μὲ δόξαν,
 Τὴν Τουρκιά, μπρὲ παιδιά.
 Μπουκουβκλέοι ξακουστοί,
 Ὅποῦναι σὰν τὸν Ἡρακλῆ
 Τυράννους ὀθωμάρους,
 Τοὺς ἔχουν σὰ γαϊδάρους,
 Σὰν τίγρεις γιουρουδίζουν,
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Ὁ Δράκος εἶναι τρομερός,
 Κι' ὁ Καραϊσκὸς τολμηρός,
 Ὅρμουν εἰς τὴν Τουρκίαν,
 Χωρὶς κάμμιὰ δειλίαν.
 Σκοτώνουν τοὺς τυράννους,
 Μὲ χαρὰ στὴ φωτιά.
 Χρηστάκης τώρα εἶν' καλός,
 Καὶ ὁ Μπλαχάβας δυνατός.
 Ἄν βγάλουν τὰ σπαθιά τους,
 Ἄλοι πὸ τὴν Τουρκία τους,
 Ζητοῦντες λευθερίαν,
 Μὲ χαρὰ στὴ φωτιά.
 Ὁ Λάζος, καὶ ὁ Κομπολής,
 Μπατσδέκης, καὶ ὁ Κωσταντής,

Ταπάκης, καὶ Γκιθῶνας,
 Νὰ ζοῦν εἰς τοὺς αἰῶνας.
 εἶν' ἄνδρες ξακουσμένοι
 Στὸ Δουινά, μπρὲ παιδιά.
 Σταθὰς, Στερνάρης, κι' ὁ Παππούς,
 Κι' ὁ Κουνογιάννης ποῦ ἀκούς,
 Ὡς ταῦρ' αὐτοὶ μουγκρίζουν,
 Τυράννους φοβερίζουν,
 Πατοῦν τὴν τυραννίαν,
 Μὲ χαρὰ, μπρὲ παιδιά.
 Ὁ Βρανακιότης εἶν' φοικτός,
 Κκι ὁ Μιχάλης φοβερός,
 Τζιαννάκας καὶ Νικόλας,
 Ν' ἄχουν χρυσοὺς αἰῶνας,
 Ποτὲ τοὺς δὲν φοβοῦνται,
 Τὴν Τουρκιά, μπρὲ παιδιά.
 Τζαχίλκας, Ψήρας, κι' ὁ Κονιός,
 Δημόκας, καὶ ὁ Κκτζαρός,
 Ὁ Μάνδαλος, καὶ Φώτης,
 Τυράννων εἶν' διώκτης.
 Αὐτοὶ πάντα νικοῦνε,
 Μὲ χαρὰ τὴν Τουρκιά.
 Νικολακέοι τρομεροί,
 Καὶ ὁ Καγκιούζης πολεμεῖ.
 Διέτε τὸν Ζαχαρία,
 Πῶς τρώγει τὴν Τουρκία,
 Τὸ Γένος γιὰ νὰ σώσῃ,
 Μὲ χαρὰ μπρὲ παιδιά.
 Ὁ Χρυσαντάκης, κι' ὁ Γιαννῆς,
 Τζοδάρας, καὶ ὁ Τζικαμπαλής.
 Διὲς τὸν Κολοκοτρήνη,
 Πόσους ἐχθροὺς σκοτώνει,
 Καὶ τρέχουν σὰ θηρία,
 Μὲ χαρὰ στὴ φωτιά.
 Κι' ἄλλοι ἀμέτρητοι πολλοί,
 Καπιτανέοι τρομεροί,
 Ποῦ τρέχουν σὰ θηρία,
 Ξεσχίζουν τυραννία,
 Καὶ θέλουν λευθερία.
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Αὐτοὶ τυράννους δὲν ψηφοῦν,
 Κ' ἐλεύθεροι στὸν κόσμον ζοῦν.
 Πλοῦτος, ζωή, τιμήτους,
 εἶν' μόνον τὸ σπαθὶ τους.
 Καὶ τρέχουν γιὰ τὴν δόξαν,
 Μὲ χαρὰ στὴ φωτιά.

Ἄλεξάνδρε τώρα νὰ βγῆς,
 Ἄπὸ τὸν τάρον, καὶ νὰ ἰδῆς,
 Γῶν Μακεδόνων πάλιν
 Ἄνδρείων τὴν μεγάλην,
 Πῶς τοὺς ἐχθροὺς νικῶνε,
 Μὲ χαρὰ στὴ φωτιά.
 Ὁ Λεωνίδα; ποῦ νὰ ζῆς,
 Μὲ τοὺς τοκακόσιους του μαζὺ,
 Νὰ ἰδῆ τὸν Σπαρτιάτη,
 Πῶς ῥίχνεται σὰν ἄτη·
 Τρώγει, πατεῖ, ξεσχίζει
 Τὴν Τουρκιά, μπρὲ παιδιά.
 Αὐτοὺς κ' ἡμεῖς τοὺς θυμωστούς,
 Ἡρώας κ' ἄλλους ἐκλεκτούς,
 Ἄς μιμηθῶμεν τώρα,
 Μὴ χάνωμεν τὴν ὦρα,
 Ὅτ' εἶναι πρόγονοί μας
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Αὐτοὶ ἐζούσαν στὸ Δουινιά,
 Μισοῦντες τὴν κακὴ σκλαβιά·
 Γιὰ τὴν ἐλευθερίαν,
 Πηδοῦσαν στὴν φωτιάν·
 Λοιπὸν τί κωτεροῦμεν;
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Ἀπόφασις, καὶ ἡ δρῆ,
 Ἄνδρεία, καὶ ἡ συμβουλή,
 Τυράννοῦς δίδουν δρόμον,
 Μὰζὺ καὶ μέγαν τρόμον·
 Λοιπὸν ἀγριοθῆτε,
 Μὲ χαρὰ στὴν Τουρκιά.

Ἀρπάξατε τώρα σπαθιά,
 Καὶ τρέξατε σὰν τὰ θεριά·
 Χυθῆτε στὴν Γραικίαν,
 Βγάλτε τὴν τυραννίαν,
 Καὶ δότε λευθερίαν,
 Μὲ χαρὰ, μπρὲ παιδιά·
 Λόγχοι, βουνά, καὶ λαγκαδιὰ,
 Ἄς στραψοῦνε ἀπὸ φωτιαῖς·
 Φωναῖς, φόβους, καὶ τρόμους,
 Γεμίσατε τοὺς δρόμους·
 Νὰ διώξετε τοὺς Τυράννοῦς,
 Μὲ χαρὰ, μπρὲ παιδιά.
 Νὰ λάμψῃ πάλιν ὁ Στκυρὸς,
 Ἄς ἔρχεσσι τώρα ὀμπρός,
 Νὰ ἴδωσι τὰ ἄστρα,
 Τοὺς πύργους, καὶ τὰ κάστρα,
 Νὰ πέφτουν τῶν τυράννων,
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Τὰ Ἔθνη ποῦ δὲν μὰς ψηφοῦν,
 Πατρίδα, Γένος ὀνειδοῦν·
 Ἄς ἴδωσιν ἀνδρείαν,
 Κι' ἄς λάβωσι δειλιάν,
 Νὰ πέσουν, νὰ σπαράξουν,
 Στὴ φωτιά, μπρὲ παιδιά.
 Ν' ἀρχήσουν τώρα νὰ λαλοῦν,
 Μὲ ὄργανα νὰ κελαδοῦν,
 Ἡ Μούσαι; τὴν ἀνδρείαν μας,
 Τώρα στὴν λευθερίαν μας,
 Πῶς τρέχομεν μὲ πόθον,
 Καὶ χαρὰ στὴ φωτιά.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

(ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ κ. I. Ζωγραφάκη.)

ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΟΣ

(Γαύδου).

Ἦτόνε ἕνας ἄρχοντας εἰς τὴν Πόλι, κ' εἶχε ἕνα νεγιό. Ἐπόθνε καὶ ἄφηνεν του πενήντα χιλιάδες γρόσσα. Λοιπὸν τοῦ εἶπε: Παιδί μου, ποτὲ σου μὲ μεσημεράδες νὰ μὴ συναναστρέφωσι. Λοιπὸν αὐτὸς ὅταν ἐπέθνε δ πατέρης του, ἔσμιξε μὲ φίλους καὶ μὲ μεσημεράδες καὶ ἔφαε τὰ γρόσσα του, τῆ πενήντα χιλιάδες. Τέλος πάντων ἐπούλησε καὶ τὰ σπίτια του

καὶ δὲν ἐκράτησε πρὸς μίαν κάμερα μέσα, σαράντα χιλιάδω γρόσσα (τὰ πούλησε).

Ἄς τὸν ἀφήσωμεν αὐτὸν ἐκεῖ. Ἐνας βασιλέας εἰς τὴν Φράνσα εἶχε μιὰ θυγατέρα· ἤβαλέν τηνε εἰς ἕνα μπιαντέ νὰ τηνε σουργιανίτη εἰς τὸ πέλγος. Ἐνα καράδι καὶ πιάνει τὴν κοπέλα καὶ τηνε πιάνει σκλάβο. Λοιπὸν τὴν ὑπῆγεν εἰς τὴν Πόλι νὰ τηνε πούλησῃ. Λοιπὸν ἤβγαλε τὴν κοπελιά καὶ ἤδωσέν τηνε δυὸ μαρονέρω (γεμιστζίδων) νὰ πᾶνε νὰ τὴν πούλησωσι. Ἄ, ὁ νέος αὐτὸς κάθηται εἰς ἕνα κερνετο' (ἡ κοπέλα ἦτονε, ὡς 12 χρονῶ). ὡς τὸν εἶδε αὐτήνη ἡ κόρη, τὸν ἐδέχθηκε, καὶ τῶν εἶπε, Κάνω σὰς βιτζὰ νὰ τοῦ πῆτε νὰ μὲ πάρῃ (κύτηνοῦ τοῦ νέου). Ἐπῆσιν του ὅτι, ἐτούτην τὴν κόρη πούλομε, ἀνὲ θέλης νὰ τηνε πάρῃς. — Πόσο θέλετε εἰς αὐτὴν τὴν κόρη; — Δύο χιλιάδες γρόσσα. — Σταθῆτε δυὸ ὥρικι ὀπίσω. Ἐδωκέν τῶνε τῆ δυὸ χιλιάδες τὰ γρόσια καὶ ἐπῆρε τὴν κόρη. Ἐπῆρε τὴν κόρη, ὑπῆγεν τηνε τὸ κονάκιν του καὶ τῆ λέει· θαρρεῖ; πῶς εἶμι κανέναν νοικοκύρη; ἐγὼ ἔχω τὰ σπίτια μου πούλημένα καὶ δὲν ἔχω πρὸς τούτη τὴν κάμερα ποῦ πλαγιάζω μοναχά. Λοιπὸν, λέγει, ἄς νὰ βρῆς αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ποῦ τὰ πούλησε; νὰ τοῦ δώσῃς πενήντα χιλιάδες γρόσια· καὶ ὅ,τι σοῦ πῆ, ἔλα νὰ μοῦ πῆ; ὑπῆγε ἠύρηκε τὸν ἄνθρωπο καὶ εἶπέν του. Δόσε μου τὰ σπίτια μου νὰ σοῦ δώσω πενήντα χιλιάδες γρόσσα. Λοιπὸν δὲν ἠθέλησε νὰ τοῦ τὰ δώσῃ. Ἡ κοπελιά τοῦ λέγει· πάρε τούτη τὴν ἀτίμητη πέτρα νὰ τὴν πᾶς ἔς τοῦ σαράρη νὰ τὴν ἀλλάξῃ, νὰ σοῦ δώσῃ πενήντα χιλιάδες γρόσσα. Ἐπῆγε ἔς τοῦ σαράρη, ἐπῆρε τῆ πενήντα χιλιάδες τὰ γρόσσα. Ἐγραψεν ἡ κοπελιά μιὰν ἀναφορὰν καὶ ἔστειλέν τονε ἔς τὸ Δικαστήριον (τὸν ἄντραν της, νὰ ποῦμε)· ἔστειλεν καὶ ἔφερον τὸν ἄνθρωπον ὅπου ἀγόρασε τὰ σπίτια καὶ τοῦ λέγουσι — Γιατί δὲν τοῦ δίδεις τὰ σπῆτια ἐτουνοῦ, ποῦ ἔχει σφιλιμὶ ἔς τὴ μέση τοῦ σπιτιοῦ μιὰν κάμερα; Τότε λοιπὸν τοῦ λέγουσι. Μέτρητε τῆ σαράντα χιλιάδες τὰ γρόσσα νὰ τοῦ τὰ δώσῃς. Ἐπῆρεν τὰ σπίτια· ὑπῆγε καὶ εὔρηκε τὴν κοπελιά, καὶ τῆς λέγει ὅτι ἐπῆρα τὰ σπίτια μου. Καὶ τοῦ λέει. Ἄς εἰς τοῦ σαράρη νὰ σοῦ δώσῃ ἄλλαι; σαράντα χιλιάδες νὰ τοῦ τὴν ἀφήσῃς τὴν πέτρα.

Ἐκκεμεν ἐμπόριον καὶ ἐβάλασιν τονε πρῶτο Γιουμουρουζῆ (ἀρχιτελώνην) τῆς Πόλις. Ὁ Βασιλεὺς ἀποῦχει τὴν κόρη, τὴν γυρεύει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν βρῇ. Ἐνας Νυδραῖος εἰς τὴν Φράνσαν, καὶ λέγει ὅτι εἶμι ἱκανὸς νὰ τὴν εἰρῶ τοῦ βασιλεῦς τῆ θυγατέρα. Λέει τοῦ Βασιλεῦς, ὅτι, ὁ τάδε καπετάνιος εἶνε ἱκανὸς νὰ σοῦ βρῇ τὴ θυγατέρα σου, καὶ ἔστειλε καὶ τὸν ἔφερον εἰς τὸ σεράγιο. Ἐτότες τοῦ λέγει λοιπὸν ὅτι: Τοῦ λόγου σου εἶσαι ἱκανὸς νὰ βρῆς τὴν κόρη μου; — Ἐγὼ, ἀφέντη, εἶμι ἱκανὸς νὰ βρῶ τὴν κόρη σου, ὅταν μοῦ δώσῃς ἕνα καράδι ἀπὸ τὴν ἀρμύδα σου, ὅποιο θέλω καὶ νὰ μοῦ δώσῃς καὶ δικαίους χιλιάδες γρόσια. Τότες τοῦ λέγει λοιπὸν,

· "Αμε πᾶρε ὅποιο κκαράδι θέλεις. Δόσε μου, ἀφέντη και τέσσαρα πετράδια ἀπὸ τετρακοσῶ και πεντακοσῶ γροσσῶ, γιά δακτυλίδια. Λοιπὸν ἔβαλε τοὺς μικρέρους του (ναύτας) και ἐτηκώθηκεν εἰς τὰ πανιά. Λοιπὸν τοῦ λέγουσιν οἱ μικρέροι, και ποῦ θὰ πᾶμε νὰ γυρεύουμε αὐτὴν τὴν κόρη; Αὐτὸς λέγει ὅτι, εἰς τὴν Πόλι ποῦ ἔνε ἀπὸ ὄλα τὰ μιλέτια. Ὑπῆγε, ἐρούιταρε εἰς τὴν Πόλι. Ἐκατέθηκε αὐτὸς ὁ γιουμουρουξῆς και τοῦ λέγει, Τί ἔχεις ἔς τὸ κκαράδι μέσα; — Δὲν ἔχω τίποτα, ὄζω σάφρα (σαβούρα, ἔρμα). Τότε λοιπὸν ὁ καπετάνιος ἔκαμεν ἐκεῖ ὡς ἕνα μῆνα. Ἐδωκε τὰ πετράδια αὐτάνα τὰ τέσσαρα δύο μικρέρω και ἐβγήκασι νὰ τὰ πουλοῦσιν εἰς τὴν πολιτείαν. Λοιπὸν ἐπεράσασι ἀποῦ τὸ κονάκι ποῦ ἦτό νε αὐτὴ ἡ Βασιλιοπούλα και τεκλιζουσι, ὅποιος θέλει νὰ πάρη πέτρα νὰ κάμη δακτυλίδι. Ἡ Βασιλιοπούλα λέει τῆς δούλας της, Πέ των νὰ βγοῦν ἀπάνω. Ἐδιάλεξε μίαν πέτρα και τωνὲ λέγει, Πόσα θέλετε εἰς ἐτούτη; — Χίλια γρόσσα, τῆς εἴπασι ὅτι πῶς θέλουν εἰς αὐτὴν τὴν πέτρα. — Θὰ μοῦ τὴ δώσετε πεντακόσια γρόσα; ἐτούτη εἶναι φρηντσέζικη πέτρα, δὲν κάνει παραπάνω ἀπὸ πεντακόσια γρόσα. Ἐβαστουσαν τὸ κάντρο τῆς κοπελιάς αὐτῆς και ὡς τὴν εἶδασι τὴν ἐκατλάθασιν ὅτι ἦτον αὐτὴν ἡ βασιλιοπούλα. Λοιπὸν δὲν τοῖς δώκαν τὴν πέτρα, μόνον ἐπήγασι εἰς τὸ κκαράδι εἰς τοῦ καπετάνιου, και τοῦ λέσιν ὅτι εὐρήκαμε τὴν κόρη. Λοιπὸν ἐτότες λέει, ἔ, μένετε ἡσυχοὶ ἔως νὰ μασὲ σάξη νὰ τὴν πάρωμε.

Μίαν ἡμέραν τωνὲ λέει, Νὰ ἐρθετε νὰ μοῦ δείξετε τὸ κονάκι ὅπου εἶνε ἡ κόρη αὐτῆ. Λοιπὸν ὑπῆγαν και εὐρήκασι τὸ γιουμουρουξῆ εἰς τὸ σπητι αὐτό. "ὦ, καλῶς ὤρισες, καπετάνιο, λέει ὁ γιουμουρουξῆς τοῦ καπετάνιο, καλῶς ὤριστες! Τοῦ λέει αὐτὸς καλῶς σὰς εὐρήκαμε. Ὁ καπετάνιος ἐτότες ἐπῆρε πολὺ χαρά. "Α! ἐτράταρε ὁ γιουμουρουξῆς τὸν καπετάνιο πολὺ. Λοιπὸν τοῦ λέει, Τὸ πρῶτ, κύριε Γιαννάκο (νὰ ποῦμε γιά τὸ γιουμουρουξῆ) νὰ καταιβῆς νᾶρθης ἔς τὸ κκαράδι νὰ γλεντίσωμε. Ἐπιάσασι φιλίαις μεγάλαις. Ἐκαμε ἔως ἔξῃς μῆνες ἐκεῖ ὁ καπετάνιος ἡτρώγαν κ' ἐπίνανε μαζὺ μὲ τὸ γιουμουρουξῆ κάθε μέρα. Μίαν ἡμέρα λέει τῶ μικρέρω, ὅτι τὸ βράδου θὰ φύγωμε· και ὑπάει ὁ καπετάνιος, και βρίσκει τὴ γιουμουρουξῆ και τοῦ λέει ὅτι, Τὸ πρῶτ θὲ νὰ φύγω, κύριε Γιαννάκο, και νὰ πάρης τὴν κόρη σου νὰ ἔλθης εἰς τὸ κκαράδι νὰ γλεντίσωμε τὸ βράδου. Λοιπὸν, Μὲ ταῖς χαράς σας. Ἐπῆρε τὴν κόρη του, ὑπῆγεν εἰς τὸ κκαράδι. Ἐκαθίσασιν, ἐτρώγαν κ' ἐπίναν, κ' ἐμεθύσασι τὸ γιουμουρουξῆ. Λοιπὸν τὸν ἐβάλασιν εἰς τὴν βάρκα και ἐπορίσαν τονε ὄζω. Ἐσηκώθη τὸ κκαράδι εἰς τὰ πανιά, και ἦπηρε τὴν κόρη. Ἐκεῖνη τὴ νύκτα ἔκαμε ἕνα σεισμὸ μέγα. Ἐχάλασεν ὁ μαχαλας ποῦ εἶχεν ὁ γουμουρουξῆς τὰ σπίτια του, ὄλος κείνος ὁ μαχαλας ντίπι. Τὸ πρῶτ ἐξύπνησεν και λέει, "Αχ! τί ἔπαθα!

Ὁ καπετάνιος ὑπῆγε τὴν κόρη εἰς τοῦ Βασιλέα τοῦ φρηντσέζου. Λοι-

πὸν τοῦ ἔδωσε πολὺ μπαξίσι αὐτηνοῦ τοῦ καπετάνιου ποῦ πῆγε τὴν κόρη και ἔκαμὲν τονε και ἀξιοματικὸ μὲ ὄλους τοὺς μικρέρους.

"Εως σὲ δύο-τρεῖς μῆνες ἐσηκώθηκε ὁ γιουμουρουξῆς κ' ὑπῆγε εἰς τὴν Φράνσα. Ὑπῆγε και ἐμπῆκε εἰς ἕνα καφενετο, εἰς τοῦ βασιλέα κοντὰ καφετζῆς. Λοιπὸν τὸν ἐδέχθησαν πολὺ, ὅτι ἦτονε αὐτὸς τίμιος ἄνθρωπος. Λοιπὸν ἤκουσεν ἡ βασιλιοπούλα αὐτῆ, ὅτι, Ἦρθε ἕνας ἀπὸ τὴν Πόλι, και εἶε καφετζῆς ἔτσι, και θέλει νὰ τονε δῆ, μὰ δὲν ἔχει πῶς νὰ τὸ κάμη. Λοιπὸν λέγει τοῦ βασιλέα τοῦ πατέρα της, ὅτι θέλω νὰ σουργιανίσω μὲ μίαν κκαρότσα εἰς τὴν χώρα. Και λέγει ἡ κοπελιά ὅτι, Δὲν θέλω παρα τὸν τάδε καφετζῆ ὅπου εἶναι τίμιος ἄνθρωπος, νὰ μὲ σουργιανίτη. Λοιπὸν ἔβαλε ἀντρίστια αὐτὴν ἡ κόρη, ἡμπῆκεν εἰς τὴν ἀμαξά και ἐδώκαν εἰς τὸ τσαρσί, κ' ἐγυρίζαν. Τότες τοῦ λέγει, Δὲν εἶσαι σὺ ὁ τάδε; τῆ λέγει, Μάλιστα, ἐγὼ εἶμαι, και ἂν ἔλθης κκατέβη ἀπὸ τὴν ἀμαξά νὰ σὲ πάρω νὰ φύγωμε. Λοιπὸν, Μετὰ χαράς σου. Ἐβγήκαν ὄζω και ἐδώκασιν εἰς τὰ ὄρη. Λοιπὸν ἐκουράστηκεν ἡ κόρη, και τοῦ λέει, Κάθησε νὰ ξεκουραστοῦμε. Λοιπὸν ἐκάθητεν αὐτὸς και ἔθεσεν ἡ Κοπελιά εἰς τὰ γόνατά του. Λοιπὸν ἐκοιμήθηκεν ἡ κοπελιά· βαττᾶ μίαν νταμπκακέρα χρυσῆ μὲ τρεῖς πέτρας ἀτίμητες μέσα εἰς τὰ κκαλλιά της μπλεγμένη. Λοιπὸν τὴν ἔβγαλεν αὐτὸς και ἐσουντήρα τὸ πρόσωπόν του μέσα κ' ἕνας ἀητὸς ἀπὸ πάνω. Ἐκατέθηκεν ἀητὸς και τὴν ἐπῆρε ποῦ τὴ χέρα ντου (εἶδε τὴν ἀσκιάν του μέσα και λέγει, πουλί ἔνε, κ' ἐκατέθηκε κ' ἐπῆρεν την). Λοιπὸν ἐσήκωσε τὴν κοπελιά και τὴν ἄρησε κ' ἐκοιμότονε, κ' ἐζύγωνε τὸν ἀητὸ νὰ τοῦ τὴν πάρη· αὐτὸς δὲν τὴν ἀφίνει και ἀλλάργκε ὡς ἕνα μίλλι. Ἐτότες ἔγνωσεν ἡ κοπελιά και λέει. "Αχ, τί μοῦ ἔκαμε! Λοιπὸν ἔδωκεν ἡ κόρη κατὰ κότμου. Ὑπῆγε εἰς ἕνα περιθλάτσιο, και ἠῶρηκε ἕνα κκαίκι, και ὑπῆγε εἰς τὴν Πόλι. Αὐτὸν τὸν ἐπιάσασι σκαλάβον. Λοιπὸν ἔκαμε ἐκεῖ ἔως ἕνα χρόνον σκαλάβος, και ἐδούλευε, εἰς τὸ χρόνον ἀπάνω λέει τοῦ ἀφεντικοῦ του ὅτι, "Αν εἶνε μὲ τὴν ἄδειά σου νὰ φύγω. Τοῦ λέει ὅτι, "Αμε νὰ ξεπατώσης τὸν τάδε πλατάνο ὅπου εἶνε (νὰ ποῦμε) ἔς τὸ τάδε λειβάδι· ἐτότες θὰ σοῦ δώσω τὸ ἀζατοχάρτι σου νὰ πάης ἔς τὸν τόπον σου. Ὑπῆε λοιπὸν εἰς ἔ τρεῖς ἡμέραις, ἐξεπάτωσεν αὐτὸ τὸ δένδρο. Ἐκεῖ ἀποῦ ἔσκαφε ἦρε τὴν ταμπκακέρα ποῦ εἶχεν ὁ ἀητὸς παρμένη, ποῦ φώλευγεν εἰς ἐκεῖνο τὸ δένδρο. Λοιπὸν ἐπῆρε χαρὰ μεγάλην αὐτὸς τότες. Ἀφ' οὗ ἐξεπάτωσεν αὐτὸ τὸ δένδρο, ἠῶρηκε ἀπὸ κάτω ἕνα μπιθαρί γεμάτο σκφή φλωρί. Τὸ βράδου λοιπὸν ἐπῆρε τὰ φλουριά, ἔβγαλέντα, και ὑπῆγέ τα εἰς τὸ κονάκι ποῦ κάθουντον και τᾶκουσε. Τὸ πρῶτ λέγει τοῦ ἀφεντικοῦ του ὅτι, ἔκοψε αὐτὸ τὸ δένδρο, ἂν εἶναι μὲ τὴν ἄδειά σου νὰ φύγω. Τότε λοιπὸν τοῦ ἔδωκε και ἕκατὸ γρόσια διὰ χαρτζιλίκι, και τοῦ λέει, κάθησε ὅσκις ἡμέραις θέλεις. Ὑπῆγε και ἀγόρασε δέκα βρέλια και πεντακόσιας ὀκάδες ἀλάτι, και ἔβγαλε τὸ ἀλάτι εἰς τὸν

πάτο και εις τὴν μέση τὰ φλουρία. Λοιπὸν ἦλθε ἓνα καράβι, καὶ ὑπῆγε κ' ἤρθε τὸν Καπετάνιο καὶ τοῦ λέει γιὰ ποῦ εἶσαι; — Εἶμαι γιὰ τὴν Πόλι. Νὰ μὲ πάρης μαζὶ σου κ' ἔχω καὶ δέκα βαρέλια ἀλάτι νὰ τὰ βάλω μέσα. — Μάλιστα, σὲ παίρνω, μὰ θὰ μοῦ δώσης πεντακόσια γρόσσα. Ὑπῆγε, ἐκαταίβασε τὰ βαρέλια ἔς τὸ περιθαλάσσιο, ἐβάλασιν τα τὰ βαρέλια εἰς τὸ καράβι, καὶ τοῦ λέει ὀγλήγορα νὰ κατέβης. Τῶν λέγει ὅτι, ἐξέγρασα τὸ ἀσπροσάκ ουλὸν μου εἰς τὸ κονάκι μου, μόνο νὰ μὲ καρτερήσετε. (ἐξέχασε τὴν νταμπακιέρα ντου, λέγει, εἰς τὸ προσκέφαλόν του, αὐτὴ ἀποῦ εἶχε τὰ χρυσαφικά). Λοιπὸν ἐπῆρεν ἄνεμος πολὺς καὶ σηκώθηκε τὸ καράβι καὶ ἔφυγε καὶ τὸν ἄφηκε. Λοιπὸν ὑπῆγε τὸ καράβι καὶ ἐπούλησε τὸ ἀλάτι εἰς τὴν Πόλι. Ἐπεψε τὴν κόρην αὐτῆνε (ποῦ ἐφοροῦτε ἀντριακά) καὶ ἐπῆρεν ἓνα βαρέλι ἀλάτι ὁ ἀφεντικὸς της. Τότε λοιπὸν ἡ κοπελιὰ ἔγγιζεν εἰς τὸ ἀλάτι καὶ ἔβαλε τὸ χέρι της καὶ ἤθγαλε μιὰ χαλχαλιὰ φλουρί· λοιπὸν λέγει τοῦ ἀφεντικοῦ της, Παρκακλῶ νὰ μοῦ δώσης καὶ μένα κείνο ντὸ κκαφέ, νὰ κάτσω νὰ κάμω μοναχικό μου καφενεῖο. Λοιπὸν ἐπήγαινε ἡ κοπελιὰ καὶ ἔδινε γρόσσα καὶ ἠπῆρεν ὅλο τὸ ἀλάτι, ὅλα τὰ βαρέλια, καὶ ἠπῆρεν τα εἰς τὸ καφενεῖον ποῦ κάθοντον μοναχὴ της. Ἐτότες καὶ ὁ γιουμουρουζῆς εἰς ἐξ μῆνες ἠύρηκε καράβι καὶ ἐπῆγε ἔς τὴν πόλι. Ἐξεμπάρκαρε εἰς τὴν Πόλι, ἦκανε βόλιτες ἐκεῖ ὡσὰν φτωχός. Μίαν ἡμέραν λοιπὸν ὑπῆγε εἰς τὸ καφενεῖον ὅπου εἶχεν ἡ κόρη, καὶ καθίζει καὶ ἀνεστνάζει· καὶ τοῦ λέγει ὅτι, Τί ἔχεις καὶ ἀναστενάζεις, φίλε; Καὶ τοῦ λέγει ὅτι, Νὰ σοῦ πῶ τὰ πᾶθη μου καὶ νὰ μὲ λυπηθῆς. Τότες τοῦ λέγει τί ἔπαθες; καὶ τῆς λέγει τοῦτο καὶ τοῦτο ἔπαθα. Λέει, Κ' εἶσαι σὺ ἐκεῖνος ποῦ τὴν πῆρες τὴν κόρη ποῦ τὴν πολιτεῖα τοῦ μπαμπά της; λέει, ἐγώ. — Καὶ γιὰτί μ' ἄφησες ἔς ἐκεῖνη τὴν ἐρημιάν νὰ χαθῶ; — Διατί μοῦ ἐπῆρεν ἀητὸς τὴν ταμπακιέρα καὶ ἐζύγωνα νὰ τοῦ τὴν πάρω. Τότε λοιπὸν τοῦ λέγει Βαστᾶς τὴν νταμπακιέρα αὐτῆ; — τινὲ βαστῶ. Ὅταν εἶδε τὴν νταμπακιέρα τὸ ἐπίστεψε καὶ αὐτὴ καὶ τοῦ λέει, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἡ κόρη ἐκεῖνη ὅπου πῆρες ἐσύ. Τότε λοιπὸν ἐγνωρισθῆκασιν, καὶ ἐκάμασιν μαγαζιά, καὶ ἐτρώγαν κ' ἐπίναν, καὶ ἐπεράσαν τὴν ζωὴν των ὑστερα καλὰ, καὶ ἐμεῖς κλητέρα.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΙΕΡΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

Ἡ ἔκθεσις τῶν μνημείων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἡ ὑπὸ τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου διοργανισθεῖσα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου Κων-

σταντίνου, ἠέφξε τὰς πύλας της εἰς τὸ κοινὸν τὴν ἡμέραν τῆς Ἐθνικῆς Ἑορτῆς τῆς 25 Μαρτίου. Τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς ἐτελέσθησαν μεγαλοπρεπῶς τῇ 1 1/2 μ. μ. τῆς ἡμέρας τῆς ἐπι παρουσίᾳ τοῦ Βασιλέως, τῆς Βασιλίσσης, τοῦ διαδόχου, τῶν λοιπῶν βασιλοπαιδῶν, τοῦ προέδρου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν ὑπουργῶν, τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς καὶ πκσῶν τῶν ἀρχῶν. Ὁ πρόεδρος τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπιτροπῆς κ. Κ. Παπαρηγόπουλος εἶπε τὰ ἑξῆς:

«Μεγαλειότατε βασιλεῦ,

Ἐντὸς τοῦ τεμένους, τὸ ὁποῖον ἡ εὐλόγησις τῆς παρούσης γενεᾶς διεσκεύατεν ἐκ τοῦ προχείρου εἰς μνήμην τοῦ ἱερωτάτου τῶν ἀγῶνων, οὐδεὶς πκνηγυρικὸς δύναται νὰ ἐξυμνήσῃ ἐπαξίως τὰ κατορθώματα καὶ τὰς δακρυμασίας τῆς τρισευδόξου ἐκείνης ἐπταετηρίδος.

Τὸ ἔργον, διὰ τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου, δὲν ἀπέβη ὅσον νυχόμεθα τέλειον. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχη, τὰ ἐν ἀντὶ ἀνακείμενα κειμήλια, εἰκόνες, πικραστάσεις, ἀναγκραφὰι, πκνοπλῖαι, σημαῖαι, λαλοῦσιν εὐγλωττότερον παντὸς λόγου καὶ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην σχολίων, ὅπως συγκινήσωσιν ἐκ βᾶθρων τὴν καρδίαν παντὸς Ἑλλήνου.

Ἡ δὲ ἀγία αὐτῆ συγκίνησις θέλει συντελέσει, βασιλεῦ, θέλει βεβαίως συντελέσει, εἰς τὴν ἀναζωπύρησιν τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς ὀφειλομένης εἰς τοὺς ἐλευθερωτὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἰς τὴν κραταίωσιν τῆς πίστεως πρὸς τὸν Θεὸν τῶν πκτέρων ἡμῶν, καὶ εἰς τὴν μίμησιν τῶν ἀρετῶν, δι' ὧν καὶ μόνον δύνανται νὰ δικαιωθῶσι καὶ νὰ πραγματωθῶσιν αἱ χρῆσαι ἡμῶν ἐλπίδες περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἑλληνικοῦ.

Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς:

«Ἀπὸ καρδίας σᾶς συγχαίρω διὰ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐκθέσεως ταύτης. Ἐχετε δίκαιον· καὶ τῷ ὄντι τὰ ἐκτεθέμενα δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ἐξηγήσεως. Εἶμαι δὲ πεπεισμένος, ὅτι ἐπὶ τῇ θέσῃ τῶν ἀναμνήσεων τούτων τοῦ μεγάλου ἀγῶνος ἡ νέα γενεὰ θέλει ἀποθαυμάζει τὰς ἐξόχους ἀρετὰς καὶ τὴν ἀπαράμιλλον φιλοπατρίαν καὶ αὐταπαρνήσιν τῶν γιγάντων ἐργατῶν τῆς ἑθνικῆς παλιγγενεσίας. Αἰωνίκα ἡ μνήμη αὐτῶν!»

Μετὰ ταῦτα ἀφῆθη ἡ ἐπίσκεψις ἐλευθέρᾳ διὰ τὸ κοινόν.

Ἡ ἔκθεσις προῦκειτο νὰ μείνῃ ἀνοικτὴ ἐπὶ ὀκτῶ ἡμέρας, ἀλλὰ κατὰ πολυπληθεῖς αἰτήσεις ἐντεῦθεν καὶ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν παρεστάθη ἐπὶ ἐξ ἑτι ἡμέρας καὶ οὕτως ἐν συνόλῳ διήρκεσε δεκατέσσαρας ὅλας ἡμέρας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐπεσκέφθησαν αὐτὴν κατὰ τὰς τρηθεῖσας σημειώσεις 25,599 ἄτομα, ἐξ ὧν 16,300 δωρεὰν καὶ 7,299 ἐπὶ πληρωμῇ. Ἐν τοῖς δωρεὰν ἐπισκεφθεῖσι τὴν ἔκθεσιν πλὴν τοῦ ἐκάστοτε προσερχομένου πλήθους ἐπεσκέφθησαν αὐτὴν καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν ἐν Ἀθῆναις ἐκπαιδευτηρίων τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων τῆς μέσης ἐκπαίδευσσεως,

οἱ φοιτηταὶ τοῦ ἔθνικοῦ Πανεπιστημίου, οἱ μαθηταὶ τῆς σχολῆς τῶν εὐελπίδων καὶ τῆς σχολῆς τῶν ὑπαξιωματικῶν, οἱ ὑπαξιωματικοὶ τῶν ἐν Ἀθήναις σωμάτων τοῦ στρατοῦ, οἱ μαθηταὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ριζαρείου σχολῆς, καὶ ἄλλοι μαθηταὶ ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων. Ἐπι δ' ἐπεσκέφθησαν τὴν ἐκθετὴν ὁ ἐν Ἀθήναις ἐλθὼν πρίγκηψ τοῦ Σιχ-Μαίνιγκεν καὶ οἱ διελθόντες οὐγγροὶ μηχανικοὶ καὶ ἀρχιτέκτονες.

Κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ἐκδοθέντος καταλόγου τὰ ἐκτεθέντα ἀντικείμενα ἀνῆρχοντο εἰς 1120. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ ἓνα ἀριθμὸν περιλαμβάνοντο πολλὰ ἐπίοτε ἀντικείμενα, ἀτφαλῶς ὑπολογίζων τις δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ σύνολον τῶν ἐκτεθέντων ἀντικειμένων ὑπερέβη τὰ 1500. Τὰ ἐκτεθέντα ἀντικείμενα διηρέθησαν εἰς τέσσαρα τμήματα ἥτοι α) ἔργα ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς, β) ὄπλα παντοειδῆ, γ) χειρόγραφα καὶ ἐντυπα, δ) διάφορα ἀντικείμενα. Ἐκ τούτων τὸ μὲν πρῶτον τμήμα περιεῖχε 224 ἀριθμοῦς, τὸ δεύτερον 246, τὸ τρίτον 423 καὶ τὸ τέταρτον 227.

Οἱ δὲ ἐκθέται κατὰ τὰν κατάλογον ἀνῆλθον εἰς 296 ἐν συνόλῳ. Ἐκ τούτων 234 ἦσαν ἄτομα, 36 οἰκογένειαι ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος καὶ 26 νομικὰ πρόσωπα, ἔτι δ' ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἐκθεῖς ὄπλα διαφόρων ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος καὶ ἄλλα ἀντικείμενα καὶ τὰς πολυτίμους ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἀποκειμένας σημάδας. Μεταξὺ τῶν νομικῶν προσώπων διακρίνοντο τὰ ὑπουργεῖα τῶν Στρατιωτικῶν, τῶν Ναυτικῶν καὶ τῆς Παιδείας, τὸ ναυτικὸν ἀπομαχικὸν ταμεῖον, ὁ Νεώτερος, αἱ Βιβλιοθήκαι τῆς βουλῆς καὶ καὶ ἡ Ἐθνικὴ, τὸ Πολυτεχνεῖον, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία καὶ ἡ Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἑταιρεία. Ἐπι δὲ διάφοροι τοῦ κράτους δῆμοι καὶ ἐν τοῖς πρώτοις οἱ τοῦ Μεσολογγίου καὶ Σπετσῶν καὶ διάφοροι μοναχὶ ἐν αἷς ἐξεῖχον ἢ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ ἢ τῆς ἀγίας Λαύρας.

Ἡ λήξις τῆς ἐκθέσεως ἐγένετο ἀνευ τελετῆς. Ὁ πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς κ. Κ. Παπρηγόπουλος εἶπεν εἰς τοὺς παρισταμένους τὰ ἑξῆς.

«*Συνάδελφοι καὶ συνεργάται τοῦ Παρκασσοῦ καὶ τῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας.*

Ἀφικόμενοι εἰς τὸ τέμα τῆς ἐπιτροπείας ἡμῶν ἐντολῆς ῥίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν πεπραγμένων.

Ἐξεπληρώθη καθήκον πρὸς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, τὸ ὁποῖον ἐπὶ πενήκοντα ἔτη, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποκαταστάσεως, δὲν εἶχεν ἔτι ἐκπληρωθῆ. Τὸ περὶ τούτου κήρυγμα, γινόμενον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλόπαιδος Διαδόχου Κωνσταντίνου, ἐξήγειρεν ἀθρόον τὴν ἐθνικὴν συνειδησιν. Ἀρχαί, πόλεις κατ' ἰδίαν πολῖται ἔσπευσαν νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν διασκευὴν τοῦ ἀφελεστάτου τούτου καὶ μεγαλοφρονεστάτου ἔμα τῶν μνημείων. Τρισμῦριοι προσκυνηταὶ προσῆλθον ἐν ἡμέραις πεντεκαίδεκα ὅπως ἀσπασθῶσι τὰ ἐν αὐτῷ ἀποκείμενα ἅγια τφόντι λείψανα. Ἀπηνταχοῦ δὲ τοῦ βασιλείου καὶ ἀπηνταχοῦ γῆς ὅπου λαλεῖται ἡ Ἐλ-

ληνικὴ γλῶσσα καὶ πάλλουσι καρδίαι ἐλληνικαί, ἡ ἐξηκοστὴ τρίτη ἀμφιτηρίς τῆς 25 Μαρτίου ἀνέτειλε καὶ ἔδυσσε πανηγυρίζουσα εἶπερ ποτὲ ἐν θουσιωδῶς τὴν μνήμην τοῦ παρελθόντος καὶ τὴν προσδοκίαν τοῦ μέλλοντος.

Ὅταν κοπῆσθ ὁ σάλος ἐν παράγει συνήθως πᾶσα ἀπροσδόκητος πρωτοβουλία καὶ συνεπάγεται πᾶσα πρώτη ἐκτέλεσις βουλευμάτων δυσχεροῦς, θέλει ἀποδοθῆ ὑμῖν, μὴν ἀμφιβάλλετε δικαιοσύνη ὁμόφωνος. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε δυναμέθη νὰ εἴπωμεν ὅτι ὑπ' οὐδενὸς ἡμφισβητήθησαν τὰ σωτήρια διδάγματα ὅσα ἐπορίσθη ἡ πικρὸσα γενεὰ ἐκ τοῦ προκειμένου ἔργου περὶ τῶν ἄθλων καὶ τῶν θυσιῶν δι' ὧν σώζονται καὶ μεγαλύνονται τὰ ἔθνη.

Καὶ νῦν, πρὶν ἀπέλωμεν τὸ ὕστατον ἐκ τοῦ φιλότατου τούτου ἐνδικαιτήματος, ἐπαναλάβωμεν αὐθις τὴν εὐχὴν ἣν ὁ ὑπατος τῆς πολιτείας ἄρχων, ἐγκαινίζων αὐτό, πύχθη ὑπὲρ τῶν προστατῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, *Αἰωνία αὐτῶν ἡ μνήμη.*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Μάρτιος, Ἀπρίλιος 1884.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Κατὰ τοὺς μῆνας Μάρτιον καὶ Ἀπρίλιον ὁ Σύλλογος συνεκρότησε δύο τακτικὰς συνεδρίαις.

Τὰ δημόσια ἀναγνώσματα αὐτοῦ ἔπαυσαν ἕνεκα τοῦ Πάσχα κατὰ δὲ τὸν μῆνα Μάρτιον ἐγένοντο τὰ ἑξῆς:

Τοῦ κ. Σ. Σακόλη ἀντιπισταλλόντος μέλους περὶ Ἀλβατικοῦ συνδέσμου.

Τοῦ κ. Ἀνδρέα Λασκαράτου ἐπιτίμου μέλους περὶ τῶν προόδων τῆς Κεφαλληνίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

Τοῦ κ. Κ. Γ. Ξένου τακτικοῦ μέλους περὶ τῆς Ἰσπανικῆς φιλολογίας.

Τοῦ κ. Ι. Ἰσιδ. Σκυλίση τακτικοῦ μέλους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκθέσεως τῶν μνημείων τοῦ ἀγῶνος Ἐπεισοδίων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τὸ μυριοστόν.

Ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαινία τῆς ἐν Πύργῳ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου συστάσεως σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν, ἐν ἣ ἐνεγράφησαν 47 μαθηταί, 29 εἰς τὴν α'. τάξιν καὶ 18 εἰς τὴν β'.

Ὁ μουσικὸς θίασος ὁ συστάς ἐν τῷ Ὠδεῖῳ ἐκ παιδῶν τῆς ἐν Ἀθήναις σχολῆς τῶν ἀπόρων, ἐπαιάνισε τὸ πρῶτον δημοσίᾳ τὴν νύκτα τῆς μεγάλης Παρασκευῆς, παρακολουθήσας τὸν ἐπιτάφιον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀγίων Θεοδώρων.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῆς τελομένης ἐν Μεσολογγίῳ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐξόδου, τὸ προεδρεῖον τοῦ Συλλόγου ἐνετείλατο εἰς τὰ ἀντεπι-

στέλλοντα αὐτοῦ μέλη κκ. Ἡλ. Παπαδόπουλον δῆμαρχον Μεσολογγίου καὶ Ε. Νίδερ ἱκτρὸν ἔνα καταθέσωσι στέφανον ἐν τῷ ἡρώῳ. Ὁ στέφανος οὗτος κατετέθη προσκληθέντος τοῦ κ. Δημάρχου, μεθ' ὃ ἀνηρτήθη ἐν τῷ Δημάρχῳ κάτωθεν τῆς εἰκόνας τῆς περιστάσεως τὴν ἐξοδον.

Ὁ Σύλλογος ἐπεψήρῃσεν ὅπως κατὰ τὸν ἐτήσιον δικογωνισμόν τῆς Ἑταιρίας ἐπὶ σκοπὸν βολῆς δοθῆ ἄθλον ἐκ δρ. τριακοσίων, ἀνεκοινώθη δὲ ἡ ἀπόφασις πρὸς τὸν ἀξιότιμον τῆς ἐπὶ σκοπὸν βολῆς ἑταιρίας πρόεδρου κ. Ι. Μεσσηνέζην. Τὸ βραβεῖον τοῦ Συλλόγου ἀπενεμήθη κατὰ τὸν γενόμενον δικογωνισμόν εἰς τὸν κ. Μ.χ. Τσολλάκον.

Ἐγκρίσει τοῦ Συλλόγου τὸ τμήμα τῶν καλῶν τεχνῶν παρέσχεν εἰς τὰ μέλη μουσικὴν ἐσπερίδα τὴν ἐσπέραν τοῦ Σχολίου 28 Ἀπριλίου ἐξ ἔργων ἀποκλειστικῶς τοῦ Κερκυραίου μελοποιοῦ Νικολάου Μαντζάρου.

Ἡ κυρία Αἰκατερίνη Αρακαρίδου προσήνεγκε τῇ Σχολῇ τῶν ἀπόρων παιδῶν δρ. 100, αἱ δὲ κυρίκι Μαρία Γερκλοπούλου καὶ Τερψιχόρη Μελεῖ διὰ τὸ γεῦμα τοῦ Πάσχα ἀνά δρ. 50.

Ἀπεβίωσαν δύο ἐκ τῶν παλαιότερων καὶ προσφιλεστέρων τῷ Συλλόγῳ ἐπιτίμων μελῶν ὁ Ἀνδρέας Μάμουκας καὶ ὁ Δημήτριος Πενταζῆς. Ἀμφότεροι εἰργάσθησαν ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου, ὁ δεύτερος δ' ἐκπνευστήμενος ἐτίμησε τὸ βῆμα τοῦ Συλλόγου καὶ μετέσχε τῆς συντάξεως τοῦ ἀνά χειρας περιοδικοῦ.

Ἐξελέχθησαν μέλη τακτικὰ τοῦ Συλλόγου οἱ κκ. Δ. Κόντολας, Α. Βαρούχας, Κωνστ. Μπαλίλης, Δ. Σέκερης, Δ. Βλαωρίτης, ἐπίτιμα οἱ κύριοι Δ. Σαράβας ἐν Ακαρίσση, Ἐρρίκος Ούσσαϊ καὶ Ἰούλιος Κλαρετὺ ἐν Παισίσις, ἀντεπιστέλλοντα δ' οἱ κκ. Π. Κρεμμύδης ἐν Κερκύρῃ, Α. Χαϊρέτης καὶ Α. Κρεμμύδης ἐν Πάτραϊς, Π. Ἀποστολίδης καὶ Γ. Πίσσας ἐν Βώλῳ.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Ἐνεκα τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν μελῶν εἰς τὰς δύο γενομένας ἐκθέσεις τῆς τῶν μνημείων τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος καὶ τῆς τῶν ἀνθέων καὶ φυτῶν αἱ συνεδρία τῶν τμημάτων ἐγένοντο ἀτακτότερον πῶς.

Τμήμα νομικὸν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν. Μία μόνη συνεκροτήθη συνεδρία τοῦ Νομικοῦ Τμήματος, ἐν ἣ ἐδόθη πέραις εἰς τὴν συζήτησιν περὶ βελτιώσεως τῶν Δικαστηρίων ληφθέντος ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὴν Βουλὴν ὑπεβλήθησαν διάφορα νομοσχέδια βρασιζόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς τοῦ τμήματος Ἐπιτροπῆς. Ὑπεβλήθησαν δὲ διάφοροι ἐκθέσεις τῶν Ἐπιτροπῶν ἐν αἷς ἡ τῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τῶν ἐξευρετέων μέσων πρὸς περιορισμὸν τῆς κυβείας, ἧτις συζητηθήσεται προσεχῶς, ἡ περὶ Ταμειουτηρίων κλπ. Προσεχῶς δὲ συζητηθήσεται καὶ πρότασις τοῦ κ. Βορρέ περὶ μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ ὀρκωτικὸν σύστημα.

Τμήμα καλῶν τεχνῶν. Μίαν καὶ τοῦτο τὸ τμήμα συνεκρότησε συνεδρίαν. Ὁ κ. Πρόεδρος ἀγγέλλων ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς Ἐκθέσεως μνημείων

τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος ἐπιτροπὴ λίαν προσεχῶς θέλει δώσῃ λόγον τῆς διχειρίσεώς της παρακαλεῖ τὸ τμήμα νὰ ὀρίσῃ ἀπὸ τοῦδε τρεῖς ἐλεγκτὰς ἵνα ἐπιθεωρήσωσι τοὺς λίσμους αὐτῆς. Ὁ κ. Πρόεδρος παρακαλεῖ τὸ τμήμα νὰ ὀρίσῃ καὶ τοὺς ἐλλανοδίκας, τρεῖς κατὰ τὸν κανονισμόν, διὰ τὴν Ἐκθεσιν τῶν ἀνθέων, τῆς ὁποίας ἡ ἐναρξίς γενήσεται τῇ 21 Ἀπριλίου. Ὁμοφώνως ὀρίζονται τοιοῦτοι οἱ κκ. Θ. Χελδράτῃ, Π. Γεννάδιος καὶ Ν. Ἀποστολίδης, ἀφίεται δὲ τῇ ἐπὶ τῆς Ἐκθέσεως Ἐπιτροπῇ ἐν ἣ περιπτώσει δὲν δεχθῆ τις ἐκ τῶν κυρίων τούτων, νὰ πρὶβῃ αὐτῇ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ δι' ἑτέρου τινὸς ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς.

Ὁ κ. Μ.Π. Λάμπρος ὑποβάλλει ἔγγραφον αἵτησιν τοῦ κ. Α. Χ. Μαντζάρου, ἐγγόνου τοῦ ἐθνικοῦ μελοποιοῦ, δι' ἧς οὗτος ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ γνωστὰ τὰ ἔργα ἐκείνου, παρακαλεῖ νὰ τῷ παραχωρηθῆ ἡ αἴθουσα τοῦ Συλλόγου ἐπὶ μίαν ἐσπέραν ἵνα δοθῆ συναυλία χάριν τῶν μελῶν. Τὸ τμήμα ἀποδεχόμενον εὐχαρίστως τὴν αἵτησιν διαβιβάζει ταύτην εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ Συλλόγου.

Τμήμα ἀρχαιολογικὸν καὶ φιλολογικόν. Μίαν συνεκρότησε τὸ τμήμα τοῦτο συνεδρίαν, καθ' ἣν ὁ κ. Γ. Κρέμος ποιεῖται λόγον περὶ τοῦ Ἀντωνίου Ἰωάννου Κριεζῆ πρώτου ἐξαδέλφου τοῦ Ἀντωνίου Γεωργίου Κριεζῆ, ὅτι μέχρι τοῦ 1822 πράγματα τοῦ Ἀντωνίου Ἰωάννου Κριεζῆ ἀπεδόθησαν, εἰς τὸν γνωστὸν κυρίως ὡς ναύαρχον Ἀντωνίου Γεωργίου Κριεζῆ. Ὁ Ἀντ. Ἰωάννου Κριεζῆς διὰ τὴν ἀρετὴν του καὶ ἠθικὴν του κατὰ τὸ δίπλωμα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας τὸ χορηγηθὲν αὐτῷ ἐγένετο κατ' εὐθεῖαν ἱερεὺς ἐπιτραπείας συγχρόνως νὰ ἐξακολουθῆ τὴν κατῆχσιν λαβῶν πρὸς τοῦτο καὶ τὴν κατῆχσιν μετὰ τοῦ διπλώματος (ἐφοδιαστικοῦ) καὶ τὸ συμβολικὸν ἀλφάβητον τῆς ἑταιρίας (τσιφρα), ὧν τὰ πρωτότυπα ἐδωρήθησαν εἰς τὴν Ἱστορικὴν καὶ Ἐθνολογικὴν ἑταιρίαν ὑπὸ τοῦ Ἀντ. Σαχτούρη ἐγγόνου τοῦ Ἀντ. Ἰωάννου Κριεζῆ. Μετὰ τοῦτον ὁ κ. Ἰω. Σακελίω ἀνακοινεῖ συμβόλαιον ἰδιωτικὸν σπουδαιότατον ἐν μεμβράνῃ ἐκ τῶν τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης γεγραμμένον τῷ 1359 μεταξὺ τῶν πατέρων τῆς ἐν Δυρραχίῳ δυτικῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Δομενίκου καὶ τοῦ Μάξιτρομιχάλη Τσεγγάρη Σκαρῶδη περὶ ἐκχωρήσεως παλαιοῦ τινος ἀμπελίου πρὸς νέαν φυτεῖαν. Ὁ κ. Ἀλέξανδρος Μελετόπουλος μετὰ ταῦτα ἀνακοινεῖ ὅτι ἐν Πειραιεὶ παρὰ τὴν θείαν Κρεμμυδαροῦ, ἐν τῷ ἀρχαίῳ τῆς πόλεως Νεκροταφείῳ εὐρέθη πλάξ ὕψους 0,30 τοῦ γαλλικοῦ μέτρου περίπου, φέρουσα φοινικικὴν καὶ ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν ἡ μὲν φοινικικὴ περιλαμβάνει εἴκοσι γράμματα, ἡ δὲ ἑλληνικὴ δέκα ἐξ **ΝΟΥΜΗΝΙΟΣ: ΚΙΤΙΕΥΣ**. Ὁ αὐτὸς κατόπιν ὁμιλεῖ τινὰ περὶ τοῦ ἐν Πειραιεὶ εὐρεθέντος ἀρχαίου οἰκοδομήματος, παρεδέξατο δ' ὅτι πολλὰ αὐτόθι ὑπῆρχον οἰκοδομήματα καὶ ναὸς τοῦ Διονύσου, ἀλλὰ περὶ τούτου λεπτομερεστέρως θὰ ὑποβάλλῃ ἐξηγήσεις εἰς προσεχῆ συνεδρίαν. Ὁ κ. Κ. Καραπάνος ὁμιλεῖ κατόπιν περὶ τινος ἐπι-

γραφῆς τοῦ γ'. αἰῶνος ἀναφερομένης εἰς τοὺς ὄργεῶνας ἦν καὶ προσήνεγκε τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Πειρικίδος. Ὁ αὐτὸς ἐπιδεικνύει ἀγαλμάτιον ἐξ ὀπτῆς γῆς μίμησιν ἀρχαίας τέχνης μεταγενεστέρων χρόνων. Ἐν τέλει δ' κ. Μ. Π. Λάμπρος ὑποβάλλει ἀνέκδοτον μέγροι σήμερον ὕμνον Ῥήγα τοῦ Φερραίου, ἐκτυπωθέντα ἐν Κερκύρα καὶ οὐδ' ὁ Περρικίδος ἐκ μνήμης διετήρησε τινὰς στροφάς.

Τμήμα φυσιογνωστικόν. — Μίαν συνεκρότησε καὶ τὸ φυσιογνωστικὸν τμήμα συνεδρίαν καθ' ἣν δ' κ. Λουκᾶς Παπαϊωάννου ἐπεξηγεῖ χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν ᾧ ἀναφέρεται περὶ ῥαφῶν τοῦ κρανίου τοῦ ἀνθρώπου δι' ἡσυχυρίζομενος ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα ἀναφέρονται εἰς κρηνία ἄτινα εἶδεν ἐν τάροις ἢ ἐν πεδίοις μαχῶν, οὐδέποτε δ' ὁ Ἀριστοτέλης ἐποίησατο ἀνατομὰς πτωμάτων. Τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ παρατηρηθέντα κρηνία ἀνήκον εἰς γέροντας παρ' οἷς ἡ συνοστῆσις εἶχεν ἐπέλθει καὶ αἱ ῥαφαὶ ἦσαν ἐξηρατισμέναι, εἶχον δὲ παραμείνει μόνον ῥαφαί τινες. Καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει κεφαλὴν οὐδεμίαν ἔχουσαν ῥαφήν, καθὼς δ' Ἄρατος ἀναφέρει κρηνία ἀραφῆ καὶ ἄλλα, ἐν οἷς διετηρεῖτο ἡ ὀβελικία ῥαφή. Ταῦτα πάντα εὐεξήγητα προκειμένου περὶ κρηνίων βαθυγῆρων ἀνθρώπων. Κατόπιν ἐπεξηγεῖ ἕτερον χωρίον τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν ᾧ ἀναφέρεται τὸ γάλα βέον οὐ μόνον ἐκ τῶν θηλῶν ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν καὶ κατὰ τὰς μασχάλας. Ταῦτα ἐξηγοῦνται διὰ τῶν ἀνωμαλιῶν τῶν μαστῶν. Ὁ πλεονασμὸς τῶν μαστῶν ἀναφαίνεται πολλάκις ἐν διαφόροις χώραις τοῦ σώματος, ὡς πολλοὶ συγγραφεῖς νεώτεροι βεβαιούσι τοῦτο. Μετὰ ταῦτα δ' κ. Θ. Χελδράχ προτείνει νὰ συστηθῇ ἡ περιθαλψὶς τῶν ἐντομοφάγων πτηνῶν καὶ ἀπαγορευθῇ ἡ κατατροφὴ τούτων, καθότι ἐκ τούτου πλεῖσται ἀσθένειαι τῶν φυτῶν προκλησκόνται. Μεθ' ἧς κ. Ἐμμ. Δραχούμης προτείνει πρὸς τοῖς Μετεωρολογικοῖς σταθμοῖς νὰ συστηθῶσι καὶ Κλιματολογικοὶ σταθμοὶ οἱ ὑπάρχοντες σταθμοὶ εἶναι ἀρκετοὶ ὅπως γνωρίζομεν τὴν ἀτμοσφαιρικὴν θλιψίν, ἐν δὲ τοῖς Κλιματολογικοῖς θὰ λείψωσιν ἐπὶ τοῦ τοιούτου παρατηρήσεις. Δυνάμεθα νὰ συστήσωμεν δι' ὀλίγων ἐξόδων κλιματολογικοὺς σταθμοὺς, συγχρόνως δὲ ν' ἀναθέσωμεν καὶ εἰς διάφορα πρόσωπα νὰ ποιῶσι παρατηρήσεις ἄνευ ὀργάνων. Ὁ κ. Θ. Ἠπίτης παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν φυτῶν ἀπαιτεῖ ποσότητα θερμότητος συγχρόνως δὲ καὶ ποσότητα φωτός· ἀνάγκη λοιπὸν καὶ ἀκτινομετρικῶν παρατηρήσεων. Ὁ κ. Δ. Κοκκίδης νομίζει ὅτι συστηθητομένων σταθμῶν τοιούτων ἀπικτεῖται ἡ ἐξεύρεσις τῶν καταλλήλων προσώπων, εἰς ἃ θ' ἀνατεθῇ ἡ ἐξέτασις, νὰ ἐπιβληθῶσι δὲ ὅσον τὸ δυνατόν παρατηρήσεις εὐχερεῖς. Κατ' ἀρχὴν ἢ πρότασις τοῦ κ. Δραχούμη γίνεται δεκτὴ καὶ παραπέμπεται εἰς τὴν μετεωρολογικὴν ἐπιτροπὴν ὅπως συντάξῃ τὸν κατάλληλον ὄργανισμὸν καὶ ὑποβάλλῃ αὐτὸν εἰς προσεχῆ συνεδρίαν.